Center for Legal and Political Research, Faculty of Law,

Goce Delcev University in Shtip, Republic of Macedonia

FIRST INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE

ОПШТЕСТВЕНИТЕ ПРОМЕНИ ВО ГЛОБАЛНИОТ СВЕТ

SOCIAL CHANGE IN THE GLOBAL WORLD

СОЦИАЛЬНЫЕ ИЗМЕНЕНИЯ В ГЛОБАЛЬНОМ МИРЕ

З Б О Р Н И К Н А Т Р У Д О В И

P R O C E E D I N G S

Shtip, 2014

First International Scientific Conference: SOCIAL CHANGE IN THE GLOBAL WORLD
© 2014 Copyright Goce Delcev University-Shtip, Republic of Macedonia. Address: Goce Delcev University - Shtip, Faculty of Law, ul. Krste Musirkov bb, PO box 201, 2000, Shtip, R. Macedonia. www.ugd.edu.mk; www.clprmk.org.

Печати / Print **2- ri Avgust- Shtip**

Графичка подготовка – Центар за Правно- политички истражувања

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

316.42(100)(062)

INTERNATIONAL scientific conference (1 ; 2014 ; Shtip)
Општествените промени во глобалниот свет = Social change in the global world = СоциалЬные изменения в глобалЬном мире : зборник на трудови = proceedings / First international scientific conference. - Shtip : Goce Delcev University, 2014. - 1172 стр. ; 24 см

Трудови на повеќе јазици. - Фусноти кон текстот. - Библиографија кон трудовите

ISBN 978-608-244-129-0

а) Општествени промени - Свет - Собири
COBISS.MK-ID 97561098

Table of Contents

Поздравно обраќање на Академик Владо Камбовски, Претседател на Македонската академија на науките и уметностите 11

LAW 15

ТЕХНИЧКИ СОВЕТНИЦИ, НОВО РЕШЕНИЕ ИЛИ КОЗМЕТИЧКА ИЗМЕНА НА ВЕШТАЧЕЊЕТО ВО МАКЕДОНСКИОТ ЗАКОН ЗА КРИВИЧНА ПОСТАПКА
Никола Мицковски 17

РЕВИЗИЈА: СО ПОСЕБЕН АКЦЕНТ НА ДОЗВОЛЕНОСТ НА РЕВИЗИЈА, ПРИЧИНИ ЗА РЕВИЗИЈА И ПОСТАПКА ПО РЕВИЗИЈА ПРОТИВ ПРЕСУДА
Војо Беловски 33

ПОСТАПКИ ПРЕД ЕВРОПСКИОТ СУД ЗА ЧОВЕКОВИ ПРАВА КОИ СЕ ОДНЕСУВААТ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
Светлана Вељановска, Арсе Петрески 53

THE CONSTITUTIONAL AND INSTITUTIONAL PROTECTION AGAINST DISCRIMINATION IN BOSNIA AND HERZEGOVINA IN THE POST-DAYTON ERA
Davor Trlin 67

О ПРАВЕ НА ГРАЖДАНСТВО В РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ: НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ РЕАЛИЗАЦИИ
Вера Бабурина..... 81

ПРИМЕНА МЕЂУНАРОДНИХ СТАНДАРДА О СУЂЕЊУ У ОДСУСТВУ ОКРИВЉЕНОГ
Саша Кнежевић, Иван Илић..... 95

THE PHENOMENON OF MULTIPLE DISCRIMINATION AND ITS PROTECTION UNDER THE ANTI-DISCRIMINATION LEGISLATION
Zaneta Poposka 113

ЗАШТИТА НА ПРАВОТО НА ИНТЕЛЕКТУАЛНА СОПСТВЕНОСТ ПРЕД ЕВРОПСКИОТ СУД ЗА ЧОВЕКОВИ ПРАВА
Јелена Ристиќ 127

ТОВАРЕН ЛИСТ – КОНОСМАН ВО МЕЃУНАРОДНИОТ ПРЕВОЗ НА СТОКА ПО ВОДЕН ПАТ
Саша Дукоски 143

THE PIERCING OF THE CORPORATE VEIL DOCTRINE:
A COMPARATIVE APPROACH TO THE PIERCING OF THE CORPORATE VEIL IN EUROPEAN UNION AND MACEDONIA
Borka Tushevska 163

БЕНЕФЕЦИИТЕ ОД ЗАКОНОТ ЗА ФИНАНСИСКА ДИСЦИПЛИНА ВРЗ ЛИКВИДНОСТА НА ПРЕТПРИЈАТИЈАТА
Александар Костадиновски, Марија Стевковиќ 189

СОВРЕМЕНИ ИСТРАЖНИ МЕТОДИ НА ДРЖАВИТЕ ЧЛЕНКИ НА ЕУ СО ОСВРТ НА НИВНАТА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА ВО МАКЕДОНСКАТА ЛЕГИСЛАТИВА
Елена Иванова, Нада Донева 203

КОРПОРАТИВЕН КРИМИНАЛ
Васко Стамевски, Елизабета Стамевска 245

ДЕЦЕНИИТЕ НА КАЗНЕНО-ПРАВНИТЕ РЕФОРМИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА:ПРЕВЕНЦИЈА И РЕПРЕСИЈА НА КРИМИНАЛИТЕТОТ И ПРАВНАТА СИГУРНОСТ
Татјана Велкова 263

ПРЕДИЗВИЦИТЕ НА НОВАТА КРИВИЧНА ПОСТАПКА ПРОТИВ ДЕЦА
Гордана Бужаровска Лажетиќ, Олга Кошевалиска, Лазар Нанев 277

SOME ASPECTS OF EMPLOYEES INFORMING AND CONSULTING IN ACCORDANCE WITH THE LABOR LAW AND LAW ONSAFETY AND HEALTHAT WORK
Marko Andonov, Zoran Mihajloski, Kristina Misheva, Ljupcho Petkukjeski 295

РАСПРАВА О КРУГУ СУБЈЕКАТА КОЈИМА СЕ ПРИЗНАЈЕ ПРАВО НА НУЖНИ ДЕО
Новак Крстић 311

RIGHT FOR HEALTH PROTECTION OF THE CITIZENS OF THE REPUBLIC OF CROATIA IN OTHER EU MEMBER STATES
Anton Petricevic, Darko Kucan 333

THE IMPACT OF CERTAIN RULES OF ROMAN PUBLIC LAW (LUS PUBLICUM) ON THE CONTEMPORARY LAW
Marija Ignjatovič 357

ПРАВНА РАМКА НА ДОГОВОРОТ ЗА ОСИГУРУВАЊЕ НА ЖИВОТ ВО Р. МАКЕДОНИЈА
Марија Амповска 369

POLITICS 387

POLITICAL GEOGRAPHY GEOPOLITICAL STRATEGIST, IN THE CONTEXT OF CONTEMPORARY DEVELOPMENT OF THE REPUBLIC OF BULGARIA
Tihomir Licev 389

РОЛЬ ОБЩЕНАЦИОНАЛЬНОЙ (ГОСУДАРСТВЕННОЙ) ИДЕОЛОГИИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ
Наталия Бутусова 401

POLITICAL AND ECONOMIC EFFECTS OF THE NEW REGIONALISM: PRESENTED THROUGH THE EUROPEAN UNION
Elena Tilovska-Kecedzi, Elizabeta Tosheva 419

ВРЕДНОСТИТЕ И ПРИНЦИПИТЕ НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА НАСПРОТИ НОВИТЕ БЕЗБЕДНОСНИ ЗАКАНИ: СЛУЧАЈОТ СО УКРАИНА
Ана Никодиновска Крстевска 435

ОБ ИЗМЕРЕНИИ ОБЩЕСТВЕННОЙ ОПАСНОСТИ
Ольга Хорошилова 445

GROUPS' RESORT TO ARMS IN NEGOTIATING SPACE IN NIGERIA: THE CENTRAL NIGERIA EXCEPTION
Adoyi Onoja 453

ГЛОБАЛНАТА БЕЗБЕДНОСТ И СТРАТЕГИЈАТА НА НАЦИОНАЛНАТА БЕЗБЕДНОСТ НА ДРЖАВИТЕ
Татјана Гергинова 481

THE EU POLICY OF SAP TOWARD THE WESTERN BALKANS:ELEMENTS OF REGIONAL APPROACH
Melina Grizo 501

CONTROL AND RESPONSIBILITY OF ADMINISTRATION ACCORDING TO THE POSITIVE LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF MACEDONIA
Jusuf Zejneli, Faton Shabani 519

ПРИНЦИП НА СЕРВИСНА ОРИЕНТАЦИЈА НА АДМИНИСТРАЦИЈАТА
Дејан Витански 533

MECHANISMS OF EXTERNAL CONTROL OF THE POLICE AND THE MOST EFFECTIVE MODEL FOR REPUBLIC OF MACEDONIA
Avziu Kebir 553

ПОТРЕБАТА ОД ЕДИНСТВЕН СИСТЕМ ЗА ЦИВИЛНА ЗАШТИТА ВО МАКЕДОНИЈА
Драган Веселинов 581

КВАЛИТЕТНО РЕГРУТИРАЊЕ НА КАДРИТЕ КАКО ПРЕДУСЛОВ ЗА УСПЕШНО РАБОТЕЊЕ НА ОРГАНИЗАЦИИТЕ
Слаџана Стефанова, Трајко Мицески 593

STRATEGIC MANAGEMENT AND ITS IMPLEMENTATION IN HUMAN RESOURCES IN THE PUBLIC SECTOR IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA
Sejdi Xhemaili, Shkumbim Shabani 617

ФУНКЦИОНАЛНОСТА НА МАКЕДОНСКИОТ ИЗБОРЕН МОДЕЛ КАКО ПРЕТПОСТАВКА ЗА ПОУСПЕШНО КОНСОЦИЈАТИВНО СПОДЕЛУВАЊЕ НА ВЛАСТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
Никола Амбарков 627

СОВЕТ ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКАОРГАНИЗАЦИИ ОБЪЕДИНЕННЫХ НАЦИЙ
Юлия Владимировна Самович 645

МОДЕЛИ НА ГЛАСАЧКО ОДНЕСУВАЊЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
Душко Петров 663

ДИСКРИМИНАЦИЈАТА ВО ЕВРОПСКАТА УНИЈА НА МИГРАНТИТЕ И НА ГРАЃАНИТЕ ОД НОВИТЕ ЕУ ЗЕМЈИ-ЧЛЕНКИ
Наташа Постоловска 675

КОНЦЕПТИ И ТЕХНИКИ НА УБЕДУВАЊЕ И МАНИПУЛАЦИЈА ВО ТЕКОТ НА ИЗБОРНАТА КАМПАЊА
Јован Ананиев 697

COMPARATIVE VIEW OF THE CONDITIONS AND PROCEDURES FOR THE APPOINTMENT OF AMBASSADOR
Dejan Marolov 715

SOCIETY 723

МИГРАЦИЈАТА ФЕНОМЕН НА ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА
Росе Смилески, Љупчо Шошоловски 725

ОДНОСОТ ПОМЕЃУ ИНДИВИДУАЛНИОТ И КОЛЕКТИВНИОТ ИДЕНТИТЕТ НА МЛАДИТЕ ВО МАКЕДОНИЈА
Елеонора Серафимовска, Маријана Марковиќ 741

WESTERN MUSIC FOR BANAL NATION: RE-ERECTING AVALA TV TOWER AND REMODELLING THE SERBIAN NATIONAL SOUNDSCAPE
Srđan Atanasovski 765

RELIGION AND CULTURE IN THE GLOBAL WORLD: FROM CLASSICAL TO CONTEMPORARY SOCIOLOGICAL THEORIES OF MODERNITY, MODERNIZATION AND DEVELOPMENT
Ranka Jeknić 777

СТРУКТУРАТА НА РАБОТОСПОСОБНОТО НАСЕЛЕНИЕ И НЕЈЗИНОТО ВЛИЈАНИЕ НА ДЕЛУВАЊЕТО НА ХИСТЕРЕЗА КОНЦЕПТОТ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
Александра Лозаноска 807

РЕДЕФИНИРАЊЕ НА СЕМЕЈНИТЕ ВРЕДНОСТИ ВО САД: *ПРОГРЕСИВНА* АНАТЕМА СО РЕГРЕСИВНА ЕРОЗИЈА
Марија Емилија Кукубајска 829

ОДНОСОТ НА РЕЛИГИЈАТА И ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА ВО СОВРЕМЕНИОТ СВЕТ
Даниела Коцева, Владо Петровски 841

RELIGIOUS DIALOGE AND “GLOBALIZATION OF UNDERSTANDING” IN R. MACEDONIA AND BALKAN REGION
Zoran Matevski 849

СЕМЕЈСТВОТО И СЕМЕЈНИТЕ ВРЕДНОСТИ ВО ГЛОБАЛНИОТ СВЕТ
Крсте Илиев, Наталија Попзариева 861

WEBER'S MODELS OF BUREAUCRACY IN THE AGE OF GLOBALIZATION
Strashko Stojanovski, Jadranka Denkova, Petar Trajkov..... 873

ECONOMY 883

THE WATERS IN THE COUNTRY AS A SPECIFIC BUSINESS ECOSYSTEM
Dragan Jovanov, Aleksandar Dejanovski..... 885

НАЦИОНАЛНИТЕ СМЕТКИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА – МЕТОДОЛОГИЈА, АНАЛИЗА И ТРЕНДОВИ
Ѓорѓи Гоцков 893

ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА, ГЛОБАЛНИТЕ ФИНАНСИСКИ ИНСТИТУЦИИ И ФЕНОМЕНОТ НА СИРОМАШТИЈА
Ирена Андрееска 911

THE IMPORTANCE OF ECONOMIC DIPLOMACY FOR A SMALL OPEN ECONOMY – THE CASE OF SLOVENIA
Dejan Romih, Jurij Pridigar 919

РОССИЙСКАЯ ПРОМЫШЛЕНОСТЬ В УСЛОВИЯХ ВТО
Валерий Валентинович Копеин, Елена Анатольевна Филимонова, Андрей Валентинович Копеин 933

ДЕТЕРМИНАНТИ НА ПРИДОНЕСОТ НА ТУРИЗМОТ ВО ЕКОНОМСКИОТ РАЗВОЈ НА МАКЕДОНИЈА
Билјана Петревска..... 941

ПОТРЕБА ОД ПРЕПОЗНАВАЊЕ И ВАЛИДАЦИЈА НА ОРГАНИЗАЦИСКОТО ПРЕТПРИМНИЧКО ДЕЛУВАЊЕ НА ВРАБОТЕНИТЕ ВО ОРГАНИЗАЦИИТЕ
Mimoza Serafimova, Snezana Bardarova..... 955

ПРЕТПРИЕМНИЧКА ИНИЦИЈАТИВА, ПРЕТПРИЕМНИШТВОТО И МАЛИТЕ ПРЕТПРИЈАТИЈА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
Марија Магдинчева-Шопова, Неда Петросла-Ангеловска, Марија Ацковска..... 969

FINANCIAL CRISIS IN SWEDEN AND CROATIA IN PERSPECTIVE OF EMU – THE BANKING UNION
Ivana Bajakić, Ozren Pilipović, Nenad Rančić..... 983

РЕЈТИНГ СИСТЕМИТЕ ВО ФУНКЦИЈА НА УПРАВУВАЊЕ СО КРЕДИТНИОТ РИЗИК ВО БАНКИТЕ
Марија Сребренова Трендова..... 1017

FINANCE SYSTEM LOCAL GOVERNMENTS
Marijana Ljubić, Stevica Deđanski..... 1041

ВЛИЈАНИЕТО НА МЕРКИТЕ НА ФИСКАЛНАТА ПОЛИТИКА ВРЗ ВРАБОТЕНОСТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
Елизабета Џамбаска..... 1051

РЕФОРМАТА НА ПЕНЗИСКИОТ СИСТЕМ ВО ГЛОБАЛНИ РАМКИ (ОПШТИ ТРЕНДОВИ И ПРАВЦИ)
Илија Груевски, Стеван Габер..... 1075

MEDIA AND COMUNICATION.....1103

PEOPLE AS OBJECT AND SUBJECT OF ALBANIAN MEDIA: THE CORELATION AND OSMESES IN THE EDUCATION PROCESS IN DEMOCRATIC SOCIETY
Laura Furxhi..... 1105

МЕДИАТИЗАЦИЯ НАУКИ: АЛЬТЕРНАТИВНАЯ НАУКОМЕТРИЯ И ВОЗМОЖНЫЕ СОЦИАЛЬНЫЕ ПОСЛЕДСТВИЯ ЕЁ РАСПРОСТРАНЕНИЯ
Марина Загидуллина..... 1113

ПОТЕНЦИЈАЛОТНА СОЦИЈАЛНИТЕ МРЕЖИЗА ПРОМОЦИЈА НА ИНФОРМАТИВНИТЕ ПОРТАЛИ
Тања Крстева..... 1127

ТЕОРЕТСКИ АСПЕКТИ НА КОМУНИКАЦИЈАТА КАКО ПРОЦЕС ЗА РАЗМЕНА НА ИНФОРМАЦИИ
Сузана Џамтоска–Здравковска, Андон Мајхошев..... 1141

EDUCATION.....1159

КОНТИНУИРАН ПРОФЕСИОНАЛЕН РАЗВОЈ ВО ОБЛАСТА НА СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА
Даниел Павловски..... 1161

Поздравно обраќање на Академик Владо Камбовски, Претседател на Македонската академија на науките и уметностите

Почитуван г-дин Проректор, Почитуван г-дин Декан, драги колеги професорки и професори, асистенти, научни работници од повеќе држави во светот, дами и господа.

Ми причинува особено задоволство и чест што можам да се обратам пред еден ваков еминентен собир, на кој, на вистинско место и во вистинско време во центарот на вниманието на научната јавност е ставено круцијалното прашање на современото општество, а во тие рамки и на развитокот на нашите општества, вклучително и македонското – плуралистичко, мултикултурно, демократско итн. Општествените промени во глобалниот свет, или со други зборови, глобалното општество во светот кој се менува, и каде се нашите општества (македонското, српското, хрватското и другите) помеѓу тие координати определени со клучните категории -промени и глобализација.

Да се организира меѓународна конференција на толку значајна тема со учесници од повеќе држави во светот, со еден широк опфат на правни, политички, економски, социолошки, едукативни, комуниколошки аспекти на промените во современото општество, претставува од една страна преземање на една огромна одговорност за нејзино успешно и плодотворно организирање, а од друга страна и потврда за достигнатата зрелост и капацитет на институцијата која организира еден ваков сериозен потфат. Универзитетот „Гоце Делчев“ во текот на своето неколкугодишно постоење се потврди како исклучително успешна високообразовна и научна институција која ги исполнува меѓународните стандарди на добро организиран, интегриран универзитет, кој располага со соодветна опрема, лаборатории, кадар и други претпоставки за остварување на својата дејност и општествена мисија.

Имавме можност да се увериме во тоа кога во текот на јули оваа година по повод потпишувањето на меморандумот за соработка помеѓу Македонската академија на науките и уметностите и Универзитетот „Гоце Делчев“ имавме прилика да се сретнеме со Ректорот проф. Митрев и неговите соработници и да се запознаеме со севкупната организација, програми и создадени услови за нивното реализирање. Заслужува секаква пофалба и поддршка и иницијативата на Правниот факултет на Универзитетот, Центарот за правно- политички истражувања да се нафати да ја реализира оваа амбициозна идеја за организирање на една таква сериозна меѓународна конференција.

На тој начин факултетот јасно ја демонстрирал својата определба за нужно поврзување на високото образование и науката, поаѓајќи од сознанието дека глобалното општество на 21 век може да се издигне само врз знаења, истражувања и хуман развој, чија што идеја водилка е концентричната филозофска слика на иднината. Несомнено е дека со интензивирање на овој стратешки правец, постојана потрага по нови знаења, науката во спрега со образованието, Универзитетот врши силно влијание врз натамошното моделирање на нашиот систем на високото образование.

Кога на дневен ред на една меѓународна конференција кај научните работници вака широко поставена работна задача како што е темата на оваа конференција и кога нејзината работа ќе биде организирана низ панели во кои се сочинуваат научни стојалишта за одделни аспекти на главната тема, не е исклучена опасноста од фрагментализација, што има за последица од делот да не може да се види целината. Тоа за учесниците на конференцијата создава бројни методолошки проблеми. Својот агол на посматрање на определена појава, проблем, однос и слично, да го постават на правецот на главната преокупација расправајќи за посебното постојано да го имаат предвид и општото. Преширокиот опфат нужно го замаглува глобалниот предмет на посматрање за сметка на подробната научна анализа на некој поединечен аспект. Од друга страна, се поставува прашањето како да се дојде до една синергија? Да се обезбеди синтеза на различните погледи кои навлегуваат нужно на еден индуктивен пристап кон општото, кој кон резиме на основната хипотетичка рамка поставена со глобалната тема. А таа гласи: „Потребни се општествени промени во глобализираниот свет“ или „Какви општествени промени предизвикува глобализацијата?“ Значи, претпоставувам дека учесниците на конференцијата постојано размислуваат за тие прашања зависно што избрале како предмет на научна опсервација.

Дозволете ми на некој начин, вклучувајќи се во вашата расправа, да фрлам еден општ поглед врз нејзината главна тема, се разбира во сосема една лапидарна, концентрирана форма, како обид за поддршка на нејзината дедуктивна интерпретација. Овој поглед се однесува на нужните форми на постранзициското општество, пред се тука во предвид го имам македонското општество, како и постранзициското општество во нашето опкружување и пошироко. Значи, какви општествени промени (правни, политички, економски, комуниколошки, едукативни итн.) ни се нужни во современиот глобализиран свет кој се менува. Прво е потребно јасно сознание за постојната криза низ која поминува општеството – општествена, економска, културна, политичка, демографска, морална криза. Потребни ни се стратешки визии засновани врз научни истражувања за преминот кон постранзициското општество. Потоа, подготовка за одговор на предизвиците на современото општество кои се константни извори на општествена криза, сфатена како потреба за динамични промени. Глобализацијата, интеграциите, информатичкото

општество во кое влеговме без да имаме многу јасни сознанија како ќе се движиме низ тој широк информатички простор, како и човековите права, демократијата и правната држава. Со динамиката на промените детерминирани со овие предизвици може да се управува во услови на хармонични општествени односи. Како до внатрешна интеграција на овие општества? Како до хармонични општествени односи? Понатаму, неопходно е утврдување на основните параметри на развојот, базичните проширувања на човековите слободи и права, општата благосостојба и демократската правна држава, и операционалните показатели за економскиот, социјалниот развој, индекс на квалитет на живот итн. На пример, сите ние оперираме само со еден таков индикатор – пораст на Бруто домашниот производ. Не ја отвораме оваа друга страница која станува се поприсутна и повлијателна во сите предвидувања на сегашноста, како и предвидувања за иднината, а тоа е Индексот на квалитетот на животот, кој е многу побитен, отколку оној суров индикатор за пораст на Бруто домашниот производ.

Понатаму, развитокот на општеството во постранзицискиот период се потпира врз нов општествен договор на, според мене, 4 Д: демократизација, деполитизација, децентрализација и деконцентрација на одлучувањето за општествените работи, со признавање на решавачка улога и решавачко влијание на науката врз поставувањето на некои развојни хоризонти. Натаму, концептот на премин детерминиран со барањето за демократизација и маркетизација (така беше замислена транзицијата во сите овие општества) очигледно мора да се надополни со две клучни барања: 1. За државноправноста (институции, право итн.) и 2. Мултинационален интегрализам (нешто што беше запоставено и им удира од глава на сите овие општества во транзицијата).

Следејќи ги европските ориентири општеството треба да се менува во правец на развиток на инклузивно, иновативно и рефлексивно општество. Тоа сега е широко подрачје на истражување и се надевам дека и нашата научна средина ќе се вклучи во овие глобални проекти што сака да ги развие Европската Унија.

Преминот кон постранзициско општество уште се нарекува „Демократска консолидација“ на општествата. Но таа не е можна без моделирање на политичкиот конфликт, кој е постојано латентен, според начелата на демократијата, дијалогот, толеранцијата и постигнувањето на општествен политички консензус кој има три значења – согласност за највисоките вредности, за правилата на играта или процедурите и согласност за посебните политики на управувачките структури. И она што е особено клучно, што ние, и тоа како, како високо образование и наука мораме да го земеме на своја одговорност и товар, е формирањето на една нова елита која ќе го води целиот тој процес на постранзиција, на премин кон правна држава, мултинационален интегрализам. Притоа, под овој поим на елита, кој кај нас беше, до сега барем во периодот на транзиција во овие општества, сфаќан во смисла на некоја политичка или капитал

елита, во прв ред подразбира високо специјализирани кадри во демократските институции на државата и во граѓанскиот сектор во новите сфери на цивилното општество како движечка сила на општеството. Тоа барање подразбира ревидирање на односот во сите творечки и интелектуални потенцијали на општеството. Меѓу другото, прво бара конкретни мерки за запирањето на напуштањето на земјата, кое не е само наша карактеристика на Македонија, туку на сите овие држави во транзиција, од опкружувањето и пошироко. Ова се однесува на млади и специјализирани кадри и се разбира, од друга страна, далеку построги критериуми на подигање на квалитетот на целиот процес на образованието, од основното до високото, па дури и продолженото образование во текот на животот.

Зад овие барања стои, се разбира промени во вредносната ориентација на младите генерации, што е исто така најважна задача на системот на образованието. Тие промени кои можат да се предвидат во високо развиените пост- индустриски општества, кон кои треба да се движат овие наши општества, ќе се движат кон напуштање на материјалистичката опседнатост со економска и физичка сигурност и преферирање на личната слобода, на личноста, самоизразувањето и другите постматеријални вредности. Таквата клучна промена која е основа за сите овие други промени, настапува кога, според познатите скали и хиерархии на потребите, кога се задоволат потребите на материјална сигурност и кога младите нив ги заменуваат со барањето за поголемо уважување и за реализација на индивидуалните интелектуални потенцијали, што прераснува во масовно движење за заштита на средината, на човековите права, на рамноправноста, слободата на мислата и говорот. Мислам дека времето на такви вредносни промени кај нас забрзано доаѓа. Нашата улога, како наука и високо образование е постојано да го распливнуваме погонското гориво што ги движи промените во еден таков правец.

Благодарам на вниманието

Штип, 11. Септември 2014 година

POLITICS

311.3:32 (497.2)

POLITICAL GEOGRAPHY, GEOPOLITICAL STRATEGIES IN THE CONTEXT OF CONTEMPORARY DEVELOPMENT OF THE REPUBLIC OF BULGARIA

Assoc. Prof. Tihomir Lichev PhD, "D.A. Tcenov" Academy of Economics - Svishtov Bulgaria,

e-mail: tlichev@unisvishtov.bg

Abstract

In recent years one of the most rapidly developing fields in modern science is the political geography .It is clear and precise location within the social geography with significant integration relations and political science and major importance to modern politics. The object of this study is the mapping of basic concepts: Political Geography - Geopolitics – geostrategy. All this is seen against the problems of modern geopolitical position of Bulgaria in Eastern Europe and the Balkan Peninsula, within the European Union and NATO. Emphasis is put on several main principles: territorial scope, boundaries, creating of new border checkpoints, reconstruction, modernization and construction of new infrastructures of European cross-border corridors numbers 4, 7, 8, 9 and 10. Significant attention is paid to projects for passing of new oil and gas pipelines.

Keywords: *political geography, geopolitics, geostrategy, geography, European Union*

In recent decades, one of the fastest - growing trends in modern science is political geography. It has a marked and specific place in public geographical sciences. Most authors engaged in this subject agree that political geography is "a scientific discipline dealing with the interaction between the geographic space and political processes[1]." As main elements of political geography we consider the spatial relations, geographical location, and the study of political phenomena and systems in their spatial context.

[1] **Karastoyanov, S**., Politicheska geografiya, geopolitika, geostrategiya, UI"Sv. Kl. Ohridski",S., 1997g., p.11

The study of political geography is primarily of a country or more precisely, its territory. In practice, this science shows how a country and its policy can affect the formation of geographical space.

Political geography is closely related to geopolitics and geostrategy. Geopolitics is an applied research field between geography and political science. The term geopolitics was introduced for the first time in science in the late 19th century (1899) by the Swedish political scientist and journalist Rudolf Front, who continues and builds upon the organic state conception[2] of the German geographer Friedrich Ratzel. It is rare for another concept to be associated with such different contents and controversial assessments.Until the 90s. of the XX century, under the influence of the Soviet science there was a complete denial of geopolitics by the Bulgarian geography scientists. It was considered unscientific reactionary theory, pseudoscience,etc. Then in our country an interpretation of the west was accepted , where geopolitics is often considered not only a science but also an applied interdisciplinary field. Several authors define geopolitics as application of natural, economic, social and demographic characteristics of a country's politics. As we can see, the difference between political geography and geopolitics is primarily in the relationship between the political aspects and geographical factors. During the last years the term often includes content related to sustainable development i.e. protection of the environment and the successful implementation of conflict management.

Along with the concepts of political geography and geopolitics we need to look at the concept of geostrategy. Geostrategy is a framework explaining the strategy of states and its varieties primarily by geographical factors and geographical location. It has a great strategic importance for the existence of any state. Geostrategy is continuation in the field of armaments and the balance of military forces of the military-political blocks. [3]

Geopolitics and geostrategy of the country is of much importance for the setting of its political geography. It is an extremely dynamic sub-category of integrated geographical locations which provides specific assessments of the political environment of a given space. In this case, its characteristics are

[2] **Geopolitika** – terminologichen spravochnik (compiler Marin Buchvarov), S., 1999., pp.98-101

[3] **Lichev, T., Ivanova, N.,** Savremenni aspekti na geopoliticheskoto polozhenie na Balgariya, V: Sotsialnite nauki i globalizatsiyata, Varna, 2013, pp 81-90.

influenced by the position of the Republic of Bulgaria towards global political and economic centers, major integration groupings, global and regional transport, and information axis and last but not least, the location relative to the so-called hot spots on the planet. [4]

A necessary condition for an objective assessment of the political and geographical locations of current Bulgaria, is its consideration in spatial and historical aspects. Attention should be paid to the historical development of a given area, in this case the state, the military balance in the region, the effectiveness of foreign policy, relations with neighbors, etc. Bulgaria is located on the border between Christian and Islamic civilizations, which gives it many advantages of geopolitical nature. The geopolitical situation of the country will promote its cultural, political, and economic cooperation with all Balkan countries[5].

Political geographical location is a dynamic category. It is an assessment of a country's relations with the world, regional, economic and political groupings; reveals the location of the country in these structures; shows the political and military - strategic characteristics of different parts of the country and its borders.

Historically, the following steps can be given about the political-geographical situation of Bulgaria:

- Until the Liberation from Ottoman rule (1878) the country is part of the Ottoman Empire and is subject to the interests (political and economic) of the Sublime Porte in Constantinople;
- After the Liberation (1878) Bulgaria fell under the political and economic influence of Western countries mainly - Germany and Austria - Hungary, and - less France and Britain. In search of its national ideal Bulgaria participated in numerous wars that led to national catastrophes and losses of territory.
- After World War II in the world and in Europe there was a block division and attitude of hostility with neighboring countries. Bulgaria was a member of the Warsaw Pact, while the neighboring Greece and Turkey were NATO members. Balkan countries were located on the border between two large blocks. In economic terms, the Republic of Bulgaria is a member of CMEA from its inception (1949) and Greece in an EU member;

[4] **Karastoyanov, S.,** Balkanite-politikogeografski analizi, Book 2, UI“Sv. Kl. Ohridski“,S.,2002g., pp 53 - 55

[5] **Devedzhiev M.,** Balgarskite geopoliticheski shansove, V.Tarnovo, 2008.

- After 1989, with the collapse of the Warsaw Pact and CMEA the political geography of Bulgaria changed significantly. Under the new conditions, the main part of the policy of the country is the membership in the European and world structures. The first stage involves the association of Bulgaria in the EU (2003) and later - a full membership in 2007. Since 2004 Bulgaria has been a member of NATO. All this greatly improved the relations of Bulgaria with the EU member states and neighboring Balkan countries.

In recent years, considerable attention is also paid to the assessment of the political relations of the Republic of Bulgaria at the global and regional level. We must take into account several key aspects, namely: the attitude of the superpowers Russia, USA and NATO toward the Balkan geopolitical unit and Bulgaria's place in it; the integration processes in Europe and the Balkans; the resolution of the Bulgarian national question,etc. Last but not least, it should not be forgotten that the European Union is composed of three civilizations. С водещо значение е Романо-Германската а също Англо-Саксонската цивилизации. През последните години с известна доза условност можем да посочим, че непрекъснато нараства и ролята на Гръцко-Славяно-Православната цивилизация. With paramount importance are the Romano-German and Anglo-Saxon civilizations. In the last years, with a certain degree of conditionality, we can state that the role of the Greek-Slavic-Orthodox civilization is also constantly growing. It should be noted that Bulgaria, Macedonia are located halfway between the Mediterranean and the East, and they can be "the syncretism" of what should be a European policy - facing both the South and the East.

В района на Балканският полуостров или в близост до него непрекъснато зреят конфликти. След сравнителното успокояване на обстановката в бивша Югославия и Кавказ в последните години се усложнява ситуацията в близко разположените ислямски страни от Северна Африка, Близкия Изток и най – вече Сирия. Сериозен е конфликта с множество и трудно предвидими последици между Русия и Украйна. In the region of the Balkan Peninsula or near it there has always been conflict ripening . After the relative calm of the situation in the former Yugoslavia and Caucasus, in recent years new conflicts have been arising in the nearby Islamic countries of North Africa, the Middle East and mostly, now in Syria. The conflict between Russia and Ukraine is also serious, with numerous and unpredictable effects.

Geographically, the analysis of the political-geographical position of the Republic of Bulgaria starts with the astronomical position or end points of the

country. It represents the position of Bulgaria towards baselines, namely: Chief parallel - Equator and Chief meridian - Greenwich.

In relation to them, Bulgaria lies entirely in the Northern and entirely in the Eastern Hemisphere. The end points of the country have the following coordinates:

Table 1
Geographical coordinates of the endpoints of the Republic of Bulgaria.

Directions	**Objects**	**North latitude**	**East longitude**
Most north point	Mouth of the Timok river	44 ° 12'	22 ° 40'
Southernmost point	Veykata peak, Gyumyurdjinsky snezhnik	41° 14'	25° 17'
Most western	Kitka peak, Ossogovo	42° 19'	22° 21'
Most eastern point	Cape Shabla	43° 32'	28° 36'

In these astronomical parameters Bulgaria is located closer to the equator than to the North Pole and about 2000 km from the Greenwich meridian.

The distance between the most eastern and most western part of the country is 520 km, and between the most northern and most southern part is 330 km. It is assumed that the geographical center of the country is located in the Central Balkan mountains.

Of most importance for the study of political geography of the Republic of Bulgaria is the analysis of state borders in the current territorial coverage of the country[6].

[6] **Lichev T**., Ikonomicheska geografiya na Balgariya, Svishtov., 1996.

Boundaries are a peculiar configuration of the territorial scope of a single country. Boundaries are **natural** (river and sea) and **artificial** (political). Political boundaries are drawn according to one or another international treaty.

In the history of Bulgaria borders have changed repeatedly, depending on the changes of the territorial scope. The current situation of the ratio between land, river and sea borders is shown in the following table (see Table 2)

Table 2
Borders of the Republic of Bulgaria (km)

Borders	**Land**	**River**	**See**	**Total**
1. Northern- with Romania	139	470	-	**609**
2. Eastern - with the Black Sea	-	-	378	**378**
3. South East - with Turkey	133	126	-	**259**
4. Southern - with Greece	429	64	-	**193**
5. Southwestern - with Macedonia	165	-	-	**165**
6. Northwestern-with Serbia	315	26	-	**341**
Total:	**1181**	**686**	**378**	**2245**

In the **north** - the larger part of the border (over two thirds) is river and runs along the Danube (470 km). It starts from the mouth of Timok and reaches the town of Silistra. Today it is well defined, as is defined the statehood of all the islands. Total 48 Danube islands belong to Bulgaria with a total area of 86 square kilometers, the largest of which are: Persin (of the Belene archipelago),Kozloduy, Vardim, Boril and other.

The Danube River has a great transport importance linking Bulgaria not only with Romania,but also with Serbia, Slovakia, Hungary, Austria,

Germany, and then, after the digging and commissioning of the Rhine - Main - Danube Canal in1992, with the constructed west-european inland waterway network. Danube is important for the development of international transport, farming, fishing, sport, business tourism and recreation. Numerous industrial sites are located along the river - "Kozloduy" NPP, Vidin, Lom, Svishtov, Ruse, Silistra. There are two free trade zones in Vidin and Rousse. However, the potential of the Danube has not yet been fully exploited.

On this border 8 checkpoints (BPPC) are built at Vidin, Lom, Oryahovo Somovit, Svishtov, Ruse and Silistra.

Through the Danube several transport links have been built, the most important of which is the bridge of Ruse - Giurgiu. In 2013 the bridge at Vidin - Calafat was put into operation . There are projects for the construction of another bridge probably at Oryahovo, Nikopol or Silistra.

There are also several ferry connections: Vidin - Calafat, Ruse - Giurgiu, Oriahovo - Beckett, Silistra - Calarasi, Nikopol - Turnu Magurele and Svishtov - Zimnich. In the future such connections can be built at Lom - Rast and Belene - Choara.

The **Northeastern border** is entirely terrestrial, it starts near the town of Silistra and reaches to cape Kartal of the Black Sea (at the Romanian village of Vama Veche). The total length is 139 km. The border has particular importance - here the railroad Varna - Split - Kardam - Ungheni goes which is the closest connection of Bulgaria with the countries from the former Soviet Union . A natural gas pipeline from Russia and a high-voltage power line also cross through it . There are several road links, the most - important of which is the the panoramic road Constanta - Dourankoulak - Varna - Burgas - Malko Tarnovo for Turkey. There are four checkpoints - Silistra, Yovkovo, Dourankoulak and Cardam. An agreement has been signed with Romania for two more checkpoints: Krushari - Dobromir and Kaynardja - Lipnitsa.

The **Eastern border** is natural and maritime, with total length of 378 km. It starts from Cape Kartal and reaches up to the mouth of the Rezovska River. The significance of the Eastern border is huge for our national economy. Through the ports of Varna and Burgas and the ferry links, the main part of the exports and imports of the country is implemented.

Large amounts of natural resources are supplied: oil, coal, iron ore, timber and others. The ferry complex Varna - Ilichovsk in Ukraine was created in 1978, with less importance is the line Varna (Burgas) - Poti (Georgia).

The Black Sea coast is one of the economic axes of the country, with the two industrial agglomerations: Varna - Devnya - Provadija and Burgas - Kameno - Aytos. In Burgas a free zone has been created. The Black Sea coast is important for the development of tourism as well as for the yield of sea salt, fish and others. Bulgaria has seven islands which are almost without economic significance. Better known among them are "St.. Anastasia" and "St. Ivan".

The territorial waters of the Republic of Bulgaria cover a 12-mile zone. Several deposits of natural gas have been found through the exploiting of the gas field near cape Galata. At this border there are three checkpoints: Varna, Burgas and BalchikThere are many issues facing the Black Sea coast, namely: significant environmental pollution, fresh water shortages, and densely built-up coastal areas. The presumed oil and gas deposits of the shelf are not used.

The **Southeastern border** is with Turkey. This border has a length of 259 km, 133 of which are land and 126 km - river. It starts from the mouth of the Rezovska river, goes along the ridge of Strandja, crosses the Veleka river, continues along the ridge of the Derventskite hills, crosses the Tundja river and reaches the Maritsa river near the village of Kapitan Andreevo. An important highway passes through this border from Central Europe via Belgrade - Kalotina - Sofia - Captain Andreevo for Istanbul - Middle East. Another important route is the panoramic road along the Black Sea coast. With less importance is the third road connection from Yambol - Elhovo - Lesovo - Edirne. On this border, there are two border checkpoints - at Kapitan Andreevo - Kapi Kule, the town of Malko Tarnovo and the village of Lessovo - Hamzabeyli. Also very important is the railway line that runs from Central Europe - Sofia - Plovdiv - Dimitrovgrad - Svilengrad - Edirne - Istanbul. In recent years there has been growth of the transport and tourist traffic through that border.

The **Southern border** is with the Republic of Greece. It has a length of 496 km, 429 of which is land. The border starts from the Maritsa River, follows the ridge of the Eastern Rhodopes, passes through the valley of the Mesta river in Slavianka mountain, the valley of the Struma river, the ridge of Belasitza mountain and ends at peak Tumba. The borders of three countries get together at Tumba peak - those of Bulgaria, Greece and Macedonia. Through this border we have a railway line Sofia - Thessaloniki - Athens. We have several check-points - "Captain Petko Voivoda" - Ormenion, Kulata - Promachon, "Ilinden" - Exohi. In recent years, check points at Zlatograd -

Thermes, Ivaylovgrad - Kyprinos and "Makaza" passage were created. The road segment from Kardzhali - Momchilgrad - Makaza for the ports of the Aegean Sea was also put into operation. The checkpoints on the road of Roudozem - Xanthi at Chepintsi - Dimarion will soon be open. In recent years, the transport links have been continuously increasing, which leads to an increase of the trade and tourism exchanges.

In the west Bulgaria borders with Macedonia and Serbia

The **Southwestern border** is with Macedonia. It has a length of 165 km and is entirely terrestrial. The border starts from peak Tumba of Belasitza mountain, follows the crest of several mountains (Ograzhden, Malashevska, Vlahina) and ends up at "Velbazhki" passage in Ossogovo. There are no railroads through the border with the Republic of Macedonia; such are built on our territory to Gueshevo, and to Kumanovo in Macedonia. There are three checkpoints: Gueshevo - Kriva Palanka, Zlatarica - Strumica and Lagodazh - Delchevo. For the purpose the existing routes of the railway line Sofia - Skopje need to be build with the help of the European Union and reconstructed. There are projects for the construction of three checkpoints - Nevestino - Delchev ("Chernata skala"), Strumiani - Berovo (Klepalo) and Simitly - Krupnik.

The **Northwestern border** is with Serbia, it has a total length of 341 km, 26 of which are on the Timok river . It starts from Ossogovo mountain, crosses the valleys of the Erma river and the Nishava river, then follows the main ridge of Stara Planina to Vrashka Chuka and along the Timok river reaches its mouth in the DanubeThrough the border the same railway line passes as in Turkey: from the Middle East, through Sofia and Kalotina for Central Europe. These are transport corridors 4 and 10. The construction of a highway Sofia - Nis is forthcoming. There are five checkpoints: Oltomantsi - Bossilegrad, Strezimirovtsi - Klissura, Kalotina - Gradina, Kula (Vrashka Chuka) - Zaichar, Bregovo - Negotin. The most important checkpoint is that at Kalotina. The other transport links are underutilized. There are projects to build the following transport links and checkpoints: Dragovishtitsa - Bossilegrad, Tran - Klissura, Belogradchik - Salash. A free economic zone in Dragoman has been created. The transport, tourism and economic relations with Serbia need to be expanded.

The next aspect of the integral category of politico-geographical position is related to the transport and infrastructure corridors and projects, and the ways for their realization.

The transport-geographical location of the country can be defined as **crossroad** due to its great historical, political, and economical importance.

Through the territory of Bulgariathe following important roads pass: the highways of Western and Central Europe to the Middle East; from the Baltic Sea and Northern and Eastern Europe for the Aegean and Adriatic Seas. През 1993год. На о-в Крит Министрите на транспорта от европейските страни определят съществуването на 9 трансевропейски транспортни коридора. In 1993 on the island of Crete the ministers of transport from European countries determine the existence of nine trans-European transport corridors. In 1997 a 10th corridor was added in Helsinki.

Five trans-European transport corridors pass through Bulgaria - № 4, 7, 8, 9, 10.

Corridor № 4 - Nuremberg - Berlin - Dresden - Prague - Bratislava - Budapest - Arad - Craiova - Calafat - **Vidin - Sofia - Kulata - Thessaloniki, with a deviation for Istanbul.** Total length in Bulgaria: Vidin - Kulata 446 km and 558 km Sofia - Istanbul - a total of 1004 kilometers. There are infrastructure sites: "the Danube Bridge - 2" at Vidin - Calafat, "Lyulin" highway and parts of "Struma" and "Maritsa" highways.

Corridor № 7 - It is along the Danube river in Central and Eastern Europe, including the Bulgarian coast from the mouth of the Timok river to the town of Silistra. Total length of 470 km. The Danube river, as well as the ports of Ruse, Svishtov, Silistra and Lom have still been underused.

Corridor № 8 repeats the route of the historical "Silk Road" linking the ports of the Adriatic, Black Sea, Caucasus and Central Asia. Starting from Italy (Bari, Brindisi) to Durres - Tirana - Skopje - Deve Bair - **Gueshevo - Kyustendil - Sofia - Plovdiv - Burgas - Varna.** Its length in the Republic of Bulgaria is 639 km. Along the corridor, "Trakia" highway has been completed and "Hemus" highway is now being built

Corridor № 9 - It starts in Helsinki, then passes through St. Petersburg - Kiev - Chisinau - Bucharest - Giurgiu - **Ruse - Veliko Tarnovo - Dimitrovgrad - "Makaza"** passage and ends to Alexandroupolis in Greece. A checkpoint at Makaza - Nimfaio went into operation. The length of the corridor in the Bulgarian section is about 440 km.

Corridor № 10 - part of a cross-border European corridor from Central to South Europe, with an important for Bulgaria deviation from Nis - **Kalotina - Sofia - Plovdiv - Captain Andreevo** for Istanbul and the Middle East.

Besides these corridors, there is a Panoramic road along the Black Sea coast: Constanta - **Dourankoulak - Varna - Burgas - Malko Tarnovo** for Turkey[7]. The country has an outlet on the Black Sea and the Danube, which is also of much importance .

In recent years there are a number of projects related to the construction of major infrastructure.

The most important for the national economy at the moment would be the passage of "South Stream" and "Nabucco" and the pipeline interconnection of Bulgaria with system in Greece (Dimitrovgrad - Komotini) and Romania (Marten - Giurgiu). At the end of September 2014 in Baku an international treaty was signed for the establishment of the Southern Gas Corridor, which would supply the Balkan Peninsula and Southern Europe with natural gas from the "Shah Deniz" field in Azerbaijan. Unfortunately, the projects for the construction of oil pipelines Burgas - Alexandroupolis (Greece) and Burgas - Vlore (Albania) have been postponed.

There are many other aspects of geography, which are related to the international trade of the country, tourism and ecology. All are key features forming the national geographic area of the Republic of Bulgaria.[8]

In conclusion, we should point out that the geopolitical situation of the country is very favorable for the development of the national economy, improving the living standards and formulation and implementation of the Bulgarian national doctrine.

[7] **Lichev T., Krastev K.,** Ikonomicheska geografiya na Balgaria, Svishtov, 2008.

[8] **Kolev, B.,** Natsionalnoto geografsko prostranstvo na RBalgaria, S., 2008.

References:

Geopolitika – terminologichen spravochnik (compiler Marin Buchvarov), S., 1999.

Devedzhiev M., Balgarskite geopoliticheski shansove, VT, 2008.

Karastoyanov, S., Balkanite politikogeografski analizi, Book 2, UI"Sv. Kl. Ohridski",S.,2002.

Karastoyanov, S., Politicheska geografiya, geopolitika, geostrategiya, UI"Sv. Kl. Ohridski",S., 1997.

Kolev, B., Natsionalnoto geografsko prostranstvo na RBalgaria, S., 2008.

Lichev T., Ikonomicheska geografiya na Balgaria, Sv., 1996.

Lichev, T., Ivanova, N., Savremenni aspekti na geopoliticheskoto polozhenie na Balgariya, In: Sotsialnite nauki i globalizatsiyata, Varna, 2013, pp. 81-90.

Lichev T. i Krastev K., Ikonomicheska geografiya na Balgaria, Svishtov, 2008.

338.146.2

О ГУСУДАРСТВЕННОЙ (ОБЩЕНАЦИОНАЛЬНОЙ) ИДЕОЛОГИИ СОВРЕМЕННЫХ ДЕМОКРАТИЧЕСКИХ ГУСУДАРСТВ: ПОНЯТИЕ, ЗНАЧЕНИЕ, ХАРАКТЕРНЫЕ ЧЕРТЫ

Наталия Бутусова, **профессор Воронежского государственного университета (Россия), e-mail**: butusova@law.vsu.ru

Abstract

Цель статьи - на примере России обосновать роль государственной идеологии как общенациональной идеологии современных демократических государств в определении основных ценностных ориентиров и стратегии развитии, а также для формирования конституционной доктрины и проведения конституционных реформ в соответствии с новой стратегией развития. В статье дается понятие государственной идеологии, раскрывается ее характерные черты, а также связь с иными видами идеологии, раскрывается ее влияние на духовную жизнь общества. По мнению автора, идеология устойчивого развития должна стать общегосударственной (общенациональной) идеологией демократических государств в современном мире.

***Ключевые слова**: государственная идеология, конституционная доктрина, устойчивое развитие, стратегия развития страны, конституционное закрепление.*

THE STATE (NATIONAL) IDEOLOGY OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN MODERN DEMOCRACIES: CONCEPT, IMPORTANCE, CHARACTERISTICS

Abstract

The purpose of the article on the example of Russia to show the role of the state ideology as the national ideology of modern

democratic states in the determination of basic values and strategy of development, as well as for the formation of constitutional doctrine and the drafting of a new Constitutions. The paper gives the concept of state ideology, its characteristic features, as well as liaison with other ideologies, reveals its influence on the spiritual life of society. According to the author of the paper, the ideology of sustainable development should become a state (national) ideology of democratic states in the modern world.

***Keywords**: State ideology, the constitutional doctrine of, sustainable development, strategy development, constitutional establishment.*

О значении государственной (общенациональной) идеологии.

Эффективная деятельность государства как главного субъекта управления социальными процессами в решающей степени зависит от выбора научно обоснованных ориентиров развития, ценностей и идеалов общества и государства. Роль подобного ориентира в определении стратегии развития страны и призвана выполнять общенациональная государственная идеология. Таким образом, наличие социально, экономически, культурно, исторически обоснованной государственной идеологии является жизненно важным условием функционирования любого общества. «Деидеологизированное государство – такой же абсурд, как и деидеологизированная политика… Государство без идеологии – все равно, что человек без мыслей»[1].

Постановка вопроса о государственной идеологии отнюдь не означает приверженности автора идеи политического и идеологического монизма. Политический и идеологический плюрализм являются основой духовной свободы общества и отдельного индивида, неотъемлемым элементом и условием демократического развития

[1] Боброва Н.А. Конституционный строй и конституционализм в России (Проблемы методологии, теории, практики) Автореф. дисс. доктора юр. наук. – М., 2004.- 28 С.

государства. Конституционное закрепление обязательности или государственного статуса какой-либо идеологии неизбежно привело бы к попранию духовной свободы как исконной ценности демократии. И в конституциях стран со сложившимися демократическими традициями отсутствуют как подобные положения, так и запреты на их закрепление. Предусмотренное п. 2 ст. 13 Конституции России положение о недопустимости установления какой-либо идеологии в качестве обязательной или государственной – это «конституционная реакция на советский опыт идеологического монизма»[2]. Назначение этого положения действующей Конституции РФ, прежде всего в том, чтобы «не допустить восстановления монопольного положения социалистической идеологии».[3] Однако, анализируя российскую Конституцию, необходимо признать ошибочным вывод о том, что она запрещает государственную идеологию: запрет на установление конституционного статуса той или иной идеологии в качестве государственной и обязательной вовсе не означает отмены или запрета государственной идеологии как таковой. Кстати, действующая Конституция РФ является отражением нескольких идеологий (в ней получили закрепления идеи, имеющие отношения, являющиеся определяющимися для ряда идеологий : социал-демократической (идея социального государства- ст.7), либеральной (идеи правового государства, прав человека как высшей ценности- ст.1,ст,2 и др).

Ответ на вопрос, можно ли рассматривать государственную и общегосударственную идеологию как идентичные понятия, зависит от того, какой смысл вкладывается в само понятие «государство». Нередко «государство» понимается как некое сообщество бюрократии, обслуживающей, в первую очередь, свои собственные своекорыстные интересы. Если государственная политика порой и дает основание для подобного понимания государства, такая политика, как и понимание государства не соответствует, в частности, российской Конституции. Анализ «буквы и духа» Основного закона Российской Федерации позволяет определить российское государство как политическую организацию всего российского народа и общества в целом, выступающую в качестве системы всех органов государственной власти

[2] Кравец И.А. Формирование российского конституционализма (проблемы теории и практики). Москва – Новосибирск. 2002. –С.138.

[3] Конституция Российской Федерации. Научно-практический комментарий. №-е изд. / Под ред. Б. Н. Топорнина. – М., 2003. -С.160.

и органов местного самоуправления, реализующих полномочия и функции государства как важнейшей формы народовластия, осуществляющих социальное назначение государства и выполняющих его роль в обеспечении прав человека и гражданина.[4] Таким образом, есть все основания рассматривать государственную и общенациональную идеологию как синонимичные понятия.

О понятии и характерных чертах государственной (общенациональной) идеологии. В философской, социологической, политологической литературе идеология раскрывается как специфический духовный феномен общественной жизни [5]. Идеология как компонент общественного сознания, духовной сферы общественной жизни есть теоретическое осознание действительности через призму социальных интересов и самосознания различных социальных групп.[6] Идеология – это система идей и взглядов: политических, правовых, философских, нравственных, религиозных, эстетических, выражающих коренные интересы различных социальных групп и являющаяся отражением общественного бытия в сознании людей, в свою очередь активно воздействующая на развитие общества, способствуя ему (прогрессивная) или препятствуя ему (реакционная).[7] В философской литературе идеология определяется также как система философских, научных, художественных, нравственных, эстетических, правовых, политических, экономических, социологических знаний и ценностей о мире и роли человека в нем, которая организует, регулирует, интегрирует и направляет деятельность индивидов во всех сферах

[4] См.:Бутусова Н.В.Конституционно-правовой статус российского государства. – Москва –Воронеж., 2006. –С. 17.

[5] См.: Ядов В.А. Идеология как форма духовной деятельности общества. Л., 1961; Михальченко Н. Под политической идеологией в политической науке понимается относительно систематизированную совокупность взглядов И. Политическая идеология как форма общественного сознания. Киев. 1981; Иванов В. Идеология: Характер и закономерности развития. М., 1977; Теоретическая и прикладная социальная психология: Уледов А.К., Журавлев В.В., Котельников Г.А. и др. М.,1988 и др.

[6] См.: Теоретическая и прикладная социальная психология / Уледов А.К., Журавлев В.В., Котельников Г.А. и др. М.,1988 и др. М., 1988. С. 49.

[7] Словать иностранных слов.- 15 изд., испр.- М., 1988. С.183.

жизни общества.[8] Выдающийся русский и американский социолог XX века Питирим Сорокин под идеологией понимал свойственную социальным группам «совокупность представлений, понятий, суждений, комплексы их: убеждения, верования, теории, мировоззрение...»[9]

Государственная идеология является одним из видов идеологии с точки зрения субъектов идеологической деятельности, наряду с идеологией политических партий, религиозной идеологии и т.д. Традиционно в литературе выделяются различные формы (или виды) идеологии в соответствии с видами общественного сознания и по другим основаниям. Выделение различных видов идеологии позволяет всесторонне охарактеризовать государственную идеологию, раскрыть ее содержание и сущность.

Итак, в зависимости от субъектов идеологической деятельности можно говорить об идеологии государства, политических партий, общественной, религиозной, коллективной и индивидуальной идеологии и т.д.;

- имея в виду различные формы общественного сознания, можно выделить политическую, правовую, религиозную идеологии, этику, эстетику и др. ;

- с точки зрения основ, на которых базируется та или иная идеология : здравый смысл, логика, жизненный опыт, обычаи, традиции, либо научные знания, выводы и рекомендации - можно говорить об обыденной идеологии, и о научной идеологии;

- в соответствии со сферой общественной жизни можно говорить об идеологии в социальной, экономической, политической, культурной и др. сферах.;

- с точки зрения характера источников и форм их выражения различают официальную (выраженную в официальных документах) и неофициальную идеологии (имеющая иные формы выражения, в том числе необязательно в письменной форме).

[8] Волков Ю.Г. Идеология. С.-Петербург – Ростов н/ Д. 1996.С.8.

[9] П.А. Сорокин Голод и идеология общества. // Квинтэссенция : Филос. Альманах/ Сост.: В.И. Мудрагей, В.И. Усанов . М. 1990 ,С.376.

Разумеется, право на существование имеют и другие классификационные основания. Но уже на основе приведенной выше классификации видов идеологии, можно отметить следующие характерные черты идеологии государства как одного из видов (форм) идеологии: это политическая и правовая идеология, которая распространяется на все сферы общественной жизни, носит официальный характер, в демократическом обществе базируется на науке, т.е. является научной .

Говоря о различных видах идеологии с точки зрения субъектов идеологической деятельности и форм общественного сознания, необходимо отметить неразрывную связь и взаимовлияние всех видов идеологии.

Но, наиболее тесная связь существует между политической и правовой идеологией, как формами собственно государственной идеологии, которые, разумеется, главным образом и используются государством для выполнения его задач и функций в различных сферах.

Об особенностях правовой и политической идеологии государства

Правовая идеология – это совокупность юридических идей, теорий, взглядов, которые в концептуальном, систематизированном виде отражают и оценивают правовую реальность. Субъектами правовой идеологии выступают индивиды, политические партии, иные субъекты, и, конечно, государство.. Правовая идеология есть такой синтез правовых знаний, в целом правовой культуры общества, который в концептуальном виде доступен не только специалистам, но и широким слоям населения, конкретно каждому человеку, пропагандируя смысл жизни, работы, ориентируя их в сложном и противоречивом мире. Правовая идеология отдельных ученых-юристов, их оценки достоинств и недостатков действующего законодательства и законопроектов с точки зрения их понимания доктрины демократического правового государства влияет на формирование собственно государственной правовой идеологии, представляющей собой системное, целостное отражение государственно-правовых явлений. *Государственная правовая идеология* призвана отражать потребности и интересы

отдельных социальных групп, народа и общества в целом, а также интересы современного общецивилизационного развития.

Под политической идеологией в политической науке понимается относительно систематизированную совокупность взглядов, идей о политической власти и в целом о сфере политики [10]. Вместе с тем, природа политической идеологии в политической науке (политологии), особенно западной, трактовалась и трактуется по-разному.

Во-первых, весьма распространено толкование идеологии как инструмента интеграции общества, осознания и выражения интересов различных социальных групп.[11] Эта важная функция политической идеологии в современных условиях, на наш взгляд, дополняется функцией выявления, формирования и защиты интересов общества в целом в связи с переходом к новой цивилизационной модели развития.

Во вторых, во многих исследованиях политической идеологии, как правило, разводятся политическая идеология и наука. В этой связи, представляется правильной точка зрения авторов, не согласных с полным отрицанием познавательных потенций, научности политической идеологии, со сведением идеологии к вере, рассматривающих такой подход как упрощенчество.[12]

Следует подчеркнуть, что политическая идеология вообще и политическая идеология государства, в частности, в политической науке рассматривается *в узком смысле этого слова,* так как имеется в виду только политическая сфера в узком, традиционном ее понимании. Но существуют не только все основания, но и настоятельная необходимость *широкого понимания политической идеологии государства*. Конечно, предметом политической идеологии являются, прежде всего, политические процессы, устройство и функции государства, деятельность политических партий, функционирование политической системы в целом, но политическая идеология не может не затрагивать и не включать в себя и основополагающие идеи, связанные с ролью государства в социально-экономической сфере, в сфере культуры, в духовной сфере и т.д. *То есть политическая идеология государства в*

[10] См.: Политология: Курс лекций / Под ред. М.Н. Марченко. М., 1999. С. 142-143.
[11] См.: Там же. С. 139, 141.
[12] См.: Там же. С. 141.

широком смысле этого слова должна обосновывать основные направления развития всех сфер жизни общества, лежать в основе и социально-экономической политики государства.

Как свидетельствует практическая деятельность государств с глубокими демократическими традициями, именно в силу научной обоснованности, последовательности и стабильности идеологии государства при смене у власти политических элит ценностная ориентация политики не меняется, не происходит и революционных изменений, существенной корректировки в системе методов воздействия государства на экономические, социальные процессы и духовное развитие общества. Разумеется, политика намного подвижнее и изменчивее идеологии, и опытный политик всегда «умеет соединить приверженность к идейным принципам с эластичностью и конкретностью в решении отдельных проблем, которые присущи любой политической деятельности»[13]. Но, несмотря на определенную автономность практической политики во взаимосвязи с идеологией, которая означает возможность политического маневрирования в процессе выбора тактики политических действий, эта самостоятельность политической деятельности весьма относительна: именно идеология определяет основные ценности, а также направления и методы деятельности государства.

Таким образом, *успешная и последовательная политика государства обеспечивается при условии, если она базируется на последовательной, научно выверенной идеологии, реализация которой рассчитана на достаточно длительный период*. Только в этом случае политика будет представлять собой «систему определенных ценностей, а не систему роковых ошибок, конъюнктурных решений и непросчитанных шагов» [14].

В настоящее время в России, как и в иных странах, научно-обоснованная идеология государства в важнейших сферах жизнедеятельности общества пока находится в стадии формирования. В связи с этим отсутствуют документы, которые бы могли быть

[13] Политология: Курс лекций /Под ред. М.Н. Марченко. – М., 1999. 144 С.

[14] Демидов А.И. Политика : понятие и природа// Российская правовая политика : Курс лекций / Под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. М., 2003 .- 30 С.

определены как официальные документы, в которых зафиксирована основанная на государственной идеологии научно-обоснованная стратегия развития той или иной страны.

Государственная идеология устойчивого развития как объективная необходимость . Современная государственная идеология любой страны вовсе не должна обязательно втискиваться в «прокрустово ложе» какой-то конкретной политической идеологии. Ни одна отдельно взятая существующая политическая идеология, не может претендовать на роль государственной идеологии в современных условиях. Вместе с тем, многие важные идеи и принципы социалистической, либеральной, и др. идеологий являются достоянием общественной мысли и политической практики человеческой цивилизации, входят в содержание идеологии устойчивого развития: идеи социальной справедливости и равноправия, правового государства и прав человека, многообразия форм собственности и важной роли государства в регулировании экономических отношений и т.д.

Одной из важнейших задач государственной идеологии является отражение современной роли и задач государства как равноправного партнера гражданского общества и главного субъекта ответственности, адекватные масштабу современных проблем цивилизационного развития.

Как известно, результаты фундаментальных научных исследований, проведенные в мире в последние десятилетия прошлого века, со всей очевидностью доказали, что ресурс стихийного развития человечества и каждого отдельного государства исчерпан. Технотронное стихийное развитие человечества с утилитарно-ресурсным подходом к окружающей природной среде привело к социально-экономической дисгармонии современного общества (с его полюсами бедности и богатства и иными социальными контрастами), которая усугубляется и его глубоким духовным кризисом. По мнению ученых, человечество выживет только в том случае, если сумеет установить равновесие между собственной жизнедеятельностью и возможностями биосферы. В частности, выдающийся российский мыслитель XX века академик Н.Н. Моисеев в своей последней книге-завещании «Быть или не быть человечеству?» утверждал: «Если Человек не найдет нужного ключа к своим взаимоотношениям с Природой, то он

обречен на гибель».[15] Новая стратегия развития цивилизации в международных документах получила наименование "sustainable development" (англ.)– (устойчивое, долговременное, продолжительное, прочное, поддерживающее, сбалансированное развитие) на русский язык переведено как «устойчивое развитие». Термин «устойчивое развитие», получивший широкое распространение после публикации доклада «Наше общее будущее», подготовленного в 1987 г. Международной комиссией по окружающей среде и развитию ООН, *означает* развитие, при котором нынешние поколения удовлетворяют свои потребности, не лишая будущие поколения возможности удовлетворять собственные нужды, собственные потребности.[16]

В соответствии с международно-правовыми документами понятие "sustainable development" призвано отразить новую парадигму развития человечества, взаимоотношения человека, общества и природы: предстоит обеспечить переход от стихийного развития и утилитарно-ресурсного подхода к окружающей природной среде к научно обоснованному, целенаправленному биосферно-экологическому подходу, означающему управляемое, целенаправленное гармоничное развитие человечества как единого целого с природой на основе общечеловеческих ценностей.

О проблемах перехода к устойчивого развитию в России

Сам термин «устойчивое развитие», «стратегия устойчивого развития» весьма часто используется в российских официальных документах, при этом, к сожалению, как правило, не акцентируется внимание на главном условии устойчивости развития и на его основную цель - сохранение биосферы как естественной основы всей жизни на земле. К сожалению, российское государство не всегда реализует экономические, политические, культурные и прочие возможности России, его народа, порой действует неадекватно объективным потребностям общественного развития. И пока, что со всей очевидностью показала и состоявшаяся в 2012 году конференция ООН «Рио+20», Россия остается

[15] Моисеев Н.Н. Быть или не быть человечеству?/Н.Н. Моисеев.- М.: Молодая гвардия, 1999.- 11С.

[16] Стратегия и проблемы устойчивого развития России в XX1 веке. Под ред А.Г. Гранберга, В.И. Данилова – Данильяна, М.М. Циканова, Е.С. Шопхоева. М.: ЗАО «Издательство «Экономика»., 2002. С.29.

на «сырьевой игле», в отличие от многих государств, не сделала существенных шагов ни к переходу к «зеленой экономике», ни к иным направлениям в рамках перехода к устойчивому развитию. Несмотря на провозглашенный курс на модернизацию экономики, структурных изменений в российской экономике не происходит. Сырьевая зависимость российской экономики усиливает антропогенного воздействия на природу, которое может привести к самым непредсказуемым, катастрофическим последствиям.

В частности, вызывает серьезную озабоченность сугубо потребительская позиция российских нефтегазовых кампаний и бездействие российского государства в области развития альтернативной энергетики. Если в странах Запада в период с 1990-2010 года рост использования возобновляемых источников энергии(ВИЭ), включая биомассу, составил 6,2 раза, а доля их в мировом топливном балансе выросла с 0,4 % в 1990 г. до 1,8 %, то в России альтернативная энергетика практически не развивается[17].

Примером порой противоречивой и безответственной политики государства в области природопользования, не имеющей ничего общего с идей устойчивого развития, может служить и принятие в декабре 2011 года распоряжения Правительства РФ, позволяющего после геологического изучения и разведки начать добычу медно-никелевых руд в Воронежской области без проведения экологической экспертизы, без серьезных экономических и социальных обоснований, без учета мнения ученых и широкого общественного обсуждения.

Эта ситуация стала возможной в результате того, что в декабре 2006 года под предлогом устранения излишних административных барьеров в ряд российских законов (законы об экологической экспертизе, об охране окружающей среды и др.) были внесены изменения, которые свели на нет роль обязательной государственной экологической экспертизы и фактически исключили из процедуры разработки и принятия управленческих решений такую стадию как оценка воздействия намечаемой хозяйственной и иной деятельности на окружающую среду на предпроектной стадии (такая оценка ранее

[17] Бахтизина Н.В.Альтернативная энергетика – тренд развития крупнейших нефтегазовых компаний мира// Проблемный анализ и государственно-управленческое проектирование. 2012.№2. С.6.

проводилась специалистами, учеными – экологами при широком участии общественности). Указанные изменения в законодательстве и основанное на них распоряжение Правительства грубо попирают ряд основополагающих положений Конституции Российской Федерации. В первую очередь, речь идет о взаимосвязанных и взаимообусловленных конституционных правах на благоприятную окружающую среду и достоверную информацию о ее состоянии(ст.42,ст.24), о праве на охрану здоровья(ст.41), в конечном итоге об основополагающем праве на жизнь (ст. 20) и др. Помимо это, есть основания для вывода о противоречии выше упомянутых изменений в законодательстве «Доктрине продовольственной безопасности Российской Федерации», «Основам государственной политики в области экологического развития Российской Федерации на период до 2030 года», а также о нарушении фундаментальных принципов «Стратегии экологической безопасности России», разрабатываемой в настоящее время Советом Безопасности РФ по поручению Президента России В. В.Путина.[18]

Безусловно, в XX1 веке, когда весь цивилизованный мир, оказавшийся на пороге глобальной экологической катастрофы, переходит на модель устойчивого развития, предполагающую развитие каждой страны и всего человечества в гармонии с природой и на основе общечеловеческих ценностей, абсолютно недопустима даже постановка вопроса о возможности развертывания высокотоксичного производства в географическом центре европейской части России - на густонаселенной территории, на одной из чистейших рек, на черноземных почвах, вблизи заповедника с занесенными в Красную книгу животными! Неслучайно, в этой ситуации российское общество не осталось безучастным к происходящему. Благодаря единению и участию экологических движений удалось организовать митинги против добыче никеля в Черноземье в Москве, Волгограде, Харькове и др. городах, провести общественную независимую комплексную экспертизу этого проекта (учитывающую не только экологические, но и экономические, социальные, юридические аспекты), слушание данного вопроса в Общественной Палатой Российской Федерации, обсуждения на научно-

[18] См.: Бутусова Н.В. Политико-правовые проблемы перехода России к устойчивому развитию//Проблемы разработки полезных ископаемых и стратегия устойчивого развития регионов России (на примере Воронежской области): Материалы научной конференции.Воронеж. 2014. С.219- 232.

практических конференциях, круглых столах, посвященных этой проблеме, сбор подписей граждан в нескольких субъектах Федерации против добычи никеля в Воронежской области в поддержку Обращения к Президенту России В.В.Путину как гаранту Конституции, прав и свобод человека и гражданина, которому вскоре предстоит принять решение в соответствии с предложенной им Стратегией экологической безопасности России на основе Конституции Российской Федерации.[19]

Следует помнить, что на каждое государство и гражданское общество ложится ответственность не только перед настоящими, но и перед будущими поколениями за то, чтобы не опоздать с практической реализаций стратегии перехода к устойчивому развитию. По общему мнению ученых, научно обосновавших различные модели и сценарии развития современной цивилизации на ближайшие десятилетия, у человечества не так уж много времени для осуществления этого перехода: первая четверть XX1 века - критический момент в человеческой истории[20]. Разумеется, как субъект международного права Россия с ее огромной территорией и богатыми природными ресурсами ответственна за их разумное и экологически безопасное использование не только перед собственным народом, но и перед международным сообществом.

Однако, ответственность перед настоящими и будущими поколениями должна осознать не только Россия, но и другие государства мира, и в первую очередь, США, где, к примеру, сосредоточены основные промышленно-разрабатываемые месторождения сланцевого газа, добыча которого причиняет колоссальный вред экологии. Эта страна, являясь бесспорным лидером современных процессов глобализации, в борьбе за природные ресурсы под различными благовидными предлогами вмешивается во внутренние дела иных государств, способствует усилению геополитической напряженности, силовому противостоянию государств, развязыванию войн на нашей планете. Большие месторождения сланцевого газа на Донбасе и интересы американских компаний по их разработке, по-видимому,

[19] См.: Бутусова Н.В. Политико-правовые проблемы перехода России к устойчивому развитию. Там же. С.238.

[20] Федотов А.П. Глобалистика: Начала науки о современном мире: курс лекции / А. П. Федотов.- М.,2002. С.83-88.

сыграли далеко не последнюю роль и в развязывании украинских кровавых событий .

К преградам на пути перехода России к устойчивому развитию, на наш взгляд, в частности, относятся взаимосвязанные проблемы, в числе которых: отсутствие научно-обоснованной стратегии развития России; незавершенность нормативно-правовой основы перехода к устойчивому развитию; высокий уровень коррумпированности властных структур и падение роли нравственных ценностей в общественном сознании; невысокий уровень экологической культуры органов власти, значительной части предпринимателей и общества в целом; недооценка роли гражданского общества и научного сообщества в решении задач по переходу к устойчивому развитию.

О роли общенациональной (государственной) идеологии. Отсутствие официальной государственной идеологии устойчивого развития и базирующейся на ней политики государства, по-видимому, является главным препятствием для перехода к новой цивилизационной модели развития, и без решения этой проблемы останутся неразрешимыми и другие вопросы.

Так, на первом этапе перехода к устойчивому развитию, согласно документам ООН, все государство в качестве первого шага должны были создать необходимую нормативно-правовую базу. В соответствии с рекомендациями конференций ООН по охране окружающей среды и устойчивому развитию, России, как и другим государствам, следовало разработать национальную стратегию устойчивого развития. И большинство стран такую работу провели. В России было принято ряд промежуточных документов, но с 2004 года работа над Государственной стратегией устойчивого развития и проектом Федерального закона «О государственной политике по обеспечению перехода Российской Федерации к устойчивому развитию» была прекращена. Безусловно, работа над этими документами должна быть возобновлена и завершена в самое ближайшее время, и реализуемая в нашей стране Стратегия развития России на период до 2020 г. («Стратегия 2020») должна стать Государственной стратегией перехода Российской Федерации к устойчивому развитию. В основу данной

Стратегии должны быть положены идеи государственной идеологии устойчивого развития.

Общенациональная (государственная) идеология устойчивого развития любой страны, на наш взгляд, представляет собой концептуально, научно обоснованную систему взглядов и идей, определяющих стратегию качественно новой (в гармонии с природой), научно обоснованной модели развития общества и государства, ориентированной на претворение в жизнь гуманистических ценностей и идеалов и предотвращение угроз развитию современной цивилизации при обеспечении соблюдения национальных интересов конкретной страны. Идеология устойчивого призвана раскрыть содержание стоящих перед государством и обществом задач и определить их взаимную ответственность перед настоящими и будущими поколениями.

И хотя переход к устойчивому развитию еще не начался, уже сегодня идеология устойчивого развития должна быть положена в основу идеологической деятельности российского государства, определять содержание идеологической функции, играющей важную роль в механизме управления делами государства и общества. Эффективным может быть лишь системное реформирование всех сторон жизни общества. Это означает не только борьбу с коррупцией усилиями всего общества, но и заполнение духовного вакуума гуманистическими идеями устойчивого развития как целенаправленного научно обоснованного развития. Главной стратегической целью такого развития является максимально полное обеспечение прав каждого человека, его всестороннее развитие на основе общечеловеческих нравственных ценностей и в гармонии с природой. Таким образом, речь идет о формировании гармонично развитой, высоко духовной личности, которая и является высшей ценностью и целью развития не только отдельного общества, государства, но и нынешней цивилизации. В связи с этим, трудно переоценить роль и значение общенациональной идеологии устойчивого развития**.**

Одной из важнейших задач государственной идеологии является отражение современной роли государства в регулировании социальных процессов в условиях перехода к устойчивому развитию. К сожалению, роль государства в развитии общества не получила должного освещения ни в дореформенной науке (незачем было

заниматься этими вопросами, так как государство, согласно марксизма-ленинизма, «должно отмереть»), ни в пореформенный период, особенно в первые годы, когда и на практике роль государства была неоправданно резко занижена, что во многом способствовало усилению системного кризиса российского общества и государства.

Роль и задачи государства как равноправного партнера гражданского общества и главного субъекта ответственности, адекватные масштабу современных проблем цивилизационного развития получили свое обоснование в базирующейся на международно-правовых документах научно обоснованной стратегии устойчивого развития России. Концепция устойчивого развития российского общества и государства должна была быть изложена в документах, являвшихся результатом глубокого научного осмысления специалистов различных отраслей знаний, государственных органов, политиков, представителей различных структур гражданского общества.[21] При условии завершения работы над Государственной стратегией устойчивого развития и проектом Федерального закона «О государственной политике по обеспечению перехода Российской Федерации к устойчивому развитию» и их официального принятия есть все основания для признания их в качестве важного источника государственной идеологии в современный период. Неслучайно, в подготовленных к Всемирной встрече в Йоханнесбурге Комиссией по проблемам устойчивого развития Государственной Думы РФ документах переход к устойчивому развитию рассматривался как общенациональная идея, призванная сплотить все слои общества во имя возрождения России.

Формой выражения государственной идеологии, отражающей неразрывную связь политической и правовой идеологии, выступает конституционная доктрина. Основное назначение названной доктрины в современный период, прежде всего, в определении новой роли

[21] См.: Новая парадигма развития России в XX1 веке (Комплексные исследования проблем устойчивого развития : идеи и результаты) / под ред. В.А. Коптюга, В. М. Матросова, В.К. Левашова. М. 2000; Основные положения стратегии устойчивого развития России //Использование и охрана природных ресурсов в России.2002. № 9-10.

государства, а также иных элементов политической системы, элементов гражданского общества, призванных активно участвовать в решении всего комплекса проблем, стоящих перед обществом и государством, и обеспечении перехода к устойчивому развитию.

Таким образом, конституционная доктрина выполняет функцию оформления и выражения государственной идеологии. И хотя государственная идеология не является обязательной, таковыми становятся главные, принципиальные положения конституционной доктрины, получившие закрепление в конституции, но обязательными не в силу своей доктринальности, своего идеологического содержания, а в связи с обязательностью соответствующих правовых предписаний.

Перевод системы законодательства на модель устойчивого развития неизбежно придется начать с проведения конституционной реформы. Эту задачу в ближайшие годы, по-видимому, предстоит решить всем странам, так как ни в одном государстве мира действующие конституции в полной мере не отвечают требованиям обеспечения устойчивого развития. Так, в Конституции России в концентрированном виде должны быть закреплены основные цели, задачи и принципы современной цивилизационной модели развития, определены полномочия и ответственность государства по отношению к народу, обществу, индивиду, важная роль науки и научного сообщества в новых исторических условиях, где науке, представляющей различные отрасли знаний, отводится роль реального интеллектуального центра предстоящих преобразований.

Center for Legal and Political Research, Faculty of Law, Goce Delcev University, Shtip, Republic of Macedonia

341.17:[33:32/100]

POLITICAL AND ECONOMIC EFFECTS OF THE NEW REGIONALISM: PRESENTED THROUGH THE EUROPEAN UNION

Elena Tilovska-Kecedzi, Law Faculty, University "St. Kliment Ohridski"- Bitola, Macedonia
e-mail: elena-tilovska-kechegi@hotmail.com
Elizabeta Toseva, PhD, Law Faculty, University "St. Kliment Ohridski"- Bitola, Macedonia
e-mail: elizabetatoseva@yahoo.com

Abstract

The concept of regionalism is driven from the different nongovernmental factors that can influence various economic and political activities among countries. Regionalism since the Second World War has been expending through couple of waves, the first with the introduction of the European Union on the global arena and the cooperation with the developing world and the second wave was through the creation of the Single European Market, the introduction of NAFTA (North American Free Trade Agreement), the proposal for Free Trade Area of Americas (FTAA), MERCOSUR and other similar agreements which mark the second wave or specifically the introduction of the new regionalism. These agreements and the introduction of international organizations are not the only factors influencing regionalism, globalization and the change of international norms have had a huge influence on regionalism, too. But in order to further understand the new regionalism it can be observed through two spheres the economic and the political and in the scenario of the European Union. In the economic sphere, regionalism was concerned with the development of regional policies and their effects on the economic life of the regions. Today in addidtion to this are introduced the macro economic surveillance and financial monitoring as adition to the trade liberalization and the market. In the political sphere, we see the development of regional human rights and mechanisms of humanitarian military intervention and democratic breakdowns instead of the regionalism in the past that was concerned with national or ethnic minorities who should have disappeared from the new societies. The role of the European Union is very important in this case because the new modern economic

regionalism will be most easily presented and it is the experiment in the new form of political cooperation.

Key words: *regionalism, political, economic effects, European Union*

INTRODUCTION

Today the globalized world is mostly influenced by regionalization. The influence of the regional organizations and agreements like the European Union, NAFTA (the North American Free Trade Area), APEC (Asia Pacific Economic Cooperation), MERCOSUR (the Southern Common Market) and so on, is becoming more obvious. The global political economy is divided into regions and regionalism is seen as part of the structural transformation in the global political economy. (Spindler, 2002)

The definition for regionalism "would imply investigations into the role of business in a specific geographical area such as firm strategies that regionalise the flows of goods and capital or investment decisions in a specific geographical area called region". (Spindler, 2002)

Regionalism is promoting the geographical and social surrounding, as a regional project. It is created in order to represent a specific region, that is associated with a specific policy and strategy and it leads to institution building. Furthermore, regionalism is shaped by language and political discourse that determines the region. Regionalism is led by the economy and the economical prospects but this economic prospects are almost always influenced politically. The political influence is the means by which the economy is structured, the way the market functions and the political authority is part of the integrated governance. The political structures advocated by the market forces are intended to support and promote globalization. (Spindler, 2002)

Furthermore, regionalism is based on the inter states and the governmental cooperation on economic and trade issues. Regionalism was developed in Europe through the EU and than adopted in Asia, the America's and Africa. The new regionalism was a result from the resolving rivalries between neighbors. (Fabbrini, 2009)

To continue with, while studying regionalism, the regions need to be elaborated too. There are two types of regions physical and functional. Physical regions refer to territorial military and economic spaces controlled by states and functional regions are defined by non territorial actors such as culture and the market. (Vayrynen, 2003) The region is defined as a group of countries in the same geographical area that share cultural, economic linguistic or political ties. Scholars also present a distinction between regionalization and regionalism. Regionalization, means the regional concentration of economic flows, and regionalism, is a political process characterized by economic policy, cooperation and coordination among countries. Therefore, regionalism is driven by the formation of preferential trading arrangements (PTAs) and these arangements help the states to have preferential access to the markets, and an example of this is the European Economic Community (Mansfield & Milner, 1999).

POLITICAL EFFECTS OF THE NEW REGIONALISM AND THE EUROPEAN UNION AS A POLITICAL REGIONAL ORGANIZATION

The new regionalism as well as the globalization are not only economic oriented process but they are also multidimensional and political processes. They are both part of the same process of strengthening interdependence and weakening the state barriers to free trade. Regionalism has changed a lot through time, during the inter war period we have the nationalism and an imperial regionalism. Than there is the period when the international economies shifted from open trade and international liberalization to state protectionism, and regionalist imperialism. Furthermore, in the 1930's and 40's the world was in a difficult economic and political regionalism as a result of German and Japanese influence. In the 1950's and 60's there is the economic regionalism, and the regional integration of the European Community. Therefore, it can be concluded that regionalism adopts or is flexible to global changes. During the last twenty years, various regional arrangements and regional organizations were introduced to the world, the EU, NAFTA, ASEAN, MERCOSUR and so on. (Telo, 2005)

For the development of the new regionalism, domestic factors play a big roll, because the nation states and leaders want to protect the sovereignty and recover their international power. The international forces, political actors and multinational companies are also shaping the relations, the economies and

the strength of the regions. From an economic point of view, regional arrangements provide advantages for trades and investments. Therefore, the new regionalism is an attempt by states to react, through strengthening regional control, and when national sovereignty does not function the political regulation functions on a regional level. Domestic social factors, the political pressures and democracy strenghten the teritorial authority, states are attempting to revive political regulation by poling authority at regional level. Regionalism makes the rescue of national authority easier. In some regions the new regionalism has an impact as a sub-national regionalism, ethnic fundamentalism, national self determination and all these by creating a new supranational framework. To some extent the the European Union is successful, because of the way it copes with the internal conflicts and national diversities and by transforming the states functions and structures on a regional level. (Telo, 2005)

Furthermore, the new regionalism for many developing countries was attractive because the regional economic agreements increased the chance to attract foreign direct investment, and liberalization. Therefore, the new regionalism evolved in a way that will impact the political and economic order and it can be presented with the following characteristics:

- It is a mega-regionalism (a lot of countries are included or will be included in economic arrangements).
- It will include economic and political powers which gave priority to regionalism.
- Regionalism today brings together developed and developing nations.
- There is wide variation in the level of institutionalization with many countries avoiding the institutional structures found in traditional international organisations and the regional model presented by the EU.
- New regionalism has a multidimensional character. The dividing line between economic and political regionalism becomes harder to draw as it is fed both by the Cold War, the decentralization and the developments in the global economy.
- The current processes of regionalism come not only from the economic, but from the ecological, and security imperatives that push countries towards cooperation.

- Countries now are not only part of one organisation but are part of many organisations. And the motivation for the multiple memberships is to secure access to different regional markets.
- Through inter regional actions, each region becomes reflexive agent that both constitutes regional interaction (Tsardanidis, 2005).

Many authors welcome the concept of a hegemonic world as a framework of the new regionalism. Regional groups can benefit from global governance. While globalization produces market instability, new regionalism can provide an answer to the demand for public goods and better conditions for new multilaterism:

- Nation actors are better fostered to adopt and to adjust. An agreement between national and regional levels is a good precondition for an international regime, since international organizations interact better with the regional level.
- Regional agreements imply issue linkages (economy and security, monetary and trade) providing exchange of information and stability. This could be very useful for stabilasing international regimes.
- The national actors in a long term commitment to regional rules makes the adjustment stronger, provided that the advantages of integration are relevant and consistent with domestic political equilibrium. (Telo, 2005)

Although the political factors shape the new regionalism they have never been specified. Efforts to present the political effects of the new regionalism were influenced in the beginning by neo functionalism. Neo functionalist point out that the political influence of domestic groups can affect the selection of regional strategies. The policy makers, the political social groups, and the governments aim toward the liberal economic reforms and may enter a PTA. Example is Mexico decision to enter NAFTA. Also governments may choose to join regional agreements to promote domestic reforms, and they want to have the benefits that come from preferential access to other markets. (Mansfield & Milner, 1999)

Furthermore, the European Union can be seen as the first post modern state because the European regulation weakened the traditional political authority and it started the transformation of the nation state and it begun the

empowering of sub-national regions. Therefore, supranational regions are a factor in the decline of states. The nation state changes but it does not loose its role in the governance. Regional governance is politically strainghtend by combining the national and local governance. (Telo, 2005) The EU has pursued regionalism in order to encourage investment and competition, and to reinforce a multipolarity. (Burfisher, *et, al*., 2004)

In order to integrate in the European Union the European countries must accept democratic reforms. One of the reasons that countries want to be part of the EU is the access to a PTA and the experiences have shown that this criteria can sometimes help in the political reforms of nondemocratic states. Using PTA membership to stimulate liberal, economic and political reforms is a feature of the new regionalism. These reforms have been designed to open markets and promote democracy. Presenting demands for democratic reform are good not only for the countries that want to enter but they present relief for the fears that admitting nondemocratic countries might undermine the PTA and that the regions with stable democracies are unlikely to have threats outside and inside the region. So if entering a preferential arrangements (PTA) promotes the economic and political reforms and mutes the economic and political instability then the rise of regionalism may contribute to both commercial openness and political cooperation. (Mansfield & Milner, 1999)

The decisions to form the PTA rests partly on the political power and the various segments of society, the interests of state leaders and the nature of domestic institutions. But states do not enter a PTA in an international political vacum, they enter from the political influence of different social groups. The new regionalism has been marked with accession of a PTA and it is used to facilitate liberal economic and political reforms. The political effects of regionalism are inssuficient and need more research. (Mansfield & Milner, 1999)

Furthermore, the new European regionalism is marked by two factors: firstly regions are no longer confined within the borders of their nation state but are actors in European and international politics. And the second factor is that regions find themselves in competition with each other as a result of which they may turn into system of economic development. (Keating, 1998)

EU political regionalism is a scenario where the supra states features are as relevant as the inner states. In the European Union there is a supranational authority which has market strategies. The EU has an

institutional structure independent from that of the member states, which the economic regional organizations do not have. This economic regional organizations do not have elected parliament or powerful commission. If the economic regionalism differs from the organizational model (NAFTA, MERCOSUR..) than the success of political regionalism resides in the character of its governance, which is what happened to the EU during its institutionalization. The European Union is a supranational polity that is the result of the evolution of a historic agreements. The institutionalization of the supranational European Union was the result of the interaction between European and national institutions. The EU has become a public policy regime, that is an organization that promotes policies that are not bound but are related. The EU is different from any inter governmental organization, because the EU legislation is seen superior to national law and it suggest a level of institutional integration. The EU is playing a great role in the international system but not only as an economic power but also as a political power. And it is a regional organization with political features and supranational polity. (Fabbrini, 2009)

The promotion of regional integration is an EU foreign policy objective. The EU is a civilian power that wants to pacify democracy, social welfare and regional integration through agreements and political dialogue. Regional integration is seen as the best way of managing social and political conflict fostering the economic wealth of the society and ensuring peace and stability thus regional integration is not only advancing global trade by multilateral trade liberalization and it is part of constructing a new global order. (Borzel & Thomas, 2009)

ECONOMIC EFFECTS OF THE NEW REGIONALISM

Economic regionalism appears to be growing rapidly. Why this has occurred and what bearing it will have on the global economy are issues that have generated considerable interest and disagreement. Some observers fear that regional economic institutions—such as the European Union (EU), the North American Free Trade Agreement (NAFTA), Mercosur, and the organization of Asia-Pacific Economic Cooperation (APEC) will erode the multilateral system that has guided economic relations since the end of World War II, promoting protectionism and conflict. Others argue that regional institutions will foster economic openness and bolster the multilateral system.

This debate has stimulated a large and influential body of research by economists on regionalism's welfare implications.

According to the New Regionalism Approach, regionalization is the expression of increased commercial and human transactions in a defined geographical region. Regionalism denotes the body of identical ideas, goals, and values in a pursue of the overall development within a region. Slightly differently, however, regionalization is more like the empirical process which is aimed at a change from lack of cooperation to increased cooperation and regional integration within given geographical space. The most recent wave of regionalism has been accompanied by high levels of economic interdependence, a willingness by the major economic actors to mediate trade disputes, and a multilateral (that is, the GATT/WTO framework that assists them in doing so and that helps to organize trade relations) (Perroni & Whalley, 1996.)

Much of the existing research on regionalism centers on international trade (although efforts have also been made to analyze currency markets, capital flows, and other facets of international economic relations) (Cohen 1997; Lawrence 1996). Various recent studies indicate that whether states choose to enter regional trade arrangements and the economic effects of these arrangements depend on the preferences of national policymakers and interest groups, as well as the nature and strength of domestic institutions.

Much of the literature on regionalism focuses on the welfare implications of Preferential Trading Agreements - PTAs, both for members and the world as a whole. Preferential trading arrangements have a two-sided quality, liberalizing commerce among members while discriminating against third parties. Since such arrangements rarely eliminate external trade barriers, economists consider them inferior to arrangements that liberalize trade worldwide. Even if a PTA is trade diverting, it can nonetheless enhance the welfare of members by affecting their terms of trade and their capacity to realize economies of scale. Forming a PTA typically improves members' terms of trade vis-à-vis the rest of the world, since the arrangement almost always has more market power than any constituent party. Besides its static welfare effects, economists have devoted considerable attention to whether regionalism will accelerate or inhibit multilateral trade liberalization, an issue that Bhagwati refers to as "the dynamic time-path question" (Bhagwati and Panagariya, 1996). Second, regional institutions reduce the number of actors

engaged in multilateral negotiations, thereby muting problems of bargaining and collective action that can hamper such negotiations (Krugman, 1993, Lawrence 1996). Third, there is a widespread belief that regional trade arrangements can induce members to undertake and consolidate economic reforms and that these reforms are likely to promote multilateral openness.

The European Union can be classified as a result of regionalism. The experience of Europe with efforts at integrating peacefully and voluntarily previously sovereign national states into a single transnational organization the European Union (EU), is by far the most significant and far-reaching among all attempts at regionalism. It is, therefore, the most likely to provide some lessons for those world regions that are just beginning this complex and historically unprecedented process. The idea that lies behind this increased regional identity is that as a region becomes more economically integrated, it will necessarily become politically integrated as well. The European example is especially valid in this light, as the European Union as a political body grew out of more than 40 years of economic integration within Europe. The precursor to the EU, the European Economic Community (EEC) was entirely an economic entity. Economic integration means the unification of economic policies between different states through the partial or full abolition of tariff and non-tariff restrictions on trade taking place among them prior to their integration. This is meant in turn to lead to lower prices for distributors and consumers with the goal of increasing the combined economic productivity of the states.

In the following section we clarify some of the economic effects of the European Union's (EU) trade policies, discusses the current trade regime in international comparison, and set out the EU's future trade agenda.

Internal integration has probably not hampered multilateral liberalization. Since its creation, the European Union has actively participated in multilateral liberalization efforts. Whether the creation and expansion of the European Union has speeded up or slowed down such efforts is impossible to tell. On the other hand, the Community successfully resisted for decades the inclusion of agriculture in trade liberalization negotiations. Also other countries have at times resisted liberalization efforts and deep integration in Europe shows that a vast regional integration scheme does not necessarily undermine the multilateral trading system.

The coincidence of multilateral and bilateral liberalization makes the assessment of economic effects difficult. While it is clear that trade

barriers have come down considerably across a wide range of sectors, it is very difficult to compare trade regimes across countries and assess their economic effects. A feature of multilateralism is the absence of discrimination among trading partners, another one is how close a country's trade regime comes to approximate free trade. If a country opened markets to just one small country that would seem to decrease multilateralism, but opening trade to all countries but a small one would seem to increase it.

Tariffs have come down, but EU consumers could still benefit a lot from further liberalization of trade in agricultural and textile products. Most-favoured-nation tariffs on most goods have fallen considerably, to levels which probably are more a nuisance than a barrier to trade. However, tariffs on textiles and apparel still remain rather high – a feature also found elsewhere in the OECD – and the high level of agricultural protection has not declined, despite efforts to reform the Common Agricultural Policy (CAP). Contrary to developments in the Union, agricultural protection has shown a trend decline in many other OECD countries, even though in most countries protection has drifted up again in recent years, in line with developments in the Union.

The Union is a frequent user of non-tariff barriers and of the WTO dispute settlement mechanism. Non-tariff border measures have traditionally been more prevalent in the Union and the United States than in Japan or Canada. The textile sector remains the most protected by non-tariff barriers, while tariffication implied a sharp fall in the pervasiveness of such barriers for agricultural products and in the processed food sector.

The liberalization of services is still in its infancy, but gains could be substantial. Multilateral liberalization of services is still in its infancy, but got a strong boost from the General Agreement on Trade in Services. Liberalization efforts in Europe continue, to varying degrees across sectors, and could lay the ground for a liberal EU position in the next multilateral services round. Gains from multilateral liberalization of services trade could dwarf that of further liberalization of goods industries. The European Union has also launched an e-commerce strategy to catch up with the United States in this area.

Trade liberalization has boosted growth. Growth and labour market effects of trade liberalization are close to the heart of current policy debates. While it was accepted wisdom earlier on that a strong correlation exists

between trade and growth, more recent research suggests that the apparent direct link could be spurious. However, trade could still affect growth indirectly through positive effects on capital formation in a broad sense. There is a sizeable growth effect for a trade openness indicator and a smaller additional effect coming from rising intra-industry trade, probably reflecting trade-induced scale economies and better specialization due to the greater variety of available inputs. Moreover, the openness in general, rather than regional trade integration has favoured growth in Europe.

Labour market rigidities may have forestalled even larger gains. Slow restructuring in some European countries could lower the benefits induced by trade liberalization, with gains from freer trade being largely used to compensate those who have lost their job. On the other hand, the labour market effects may not be unfavorable over the medium term, as a lowering in rents could lead to weaker insider power and make labour markets more flexible.

Trade diversion due to regional trade agreements has probably become minor. While the General Agreement on Tariffs and Trade (GATT) provides guidance – agreements must free "substantially all trade" and external trade barriers ought not to be raised – it has always been difficult to reach agreement on the conformity with GATT requirements, or on the compensation for changes in bound tariffs. On the other hand, none of the agreements has been disapproved explicitly. Double trade creation (internal and external) does not, however, permeate all sectors and regions. Notable exceptions are the food, drink and tobacco industries and non-ferrous metals, while external import penetration rose considerably in the textile, footwear and leather sectors, despite heavy protection. Co-operation is not limited to trade, but also includes a considerable amount of funds flowing from the European Union to its partner countries.

Recent regional trade agreements take other countries' concerns better into account. Except for the well-documented case of the agricultural area, trade diversion should currently be of little concern for the Union's trading partners because a low level of overall protection has been achieved. But there is some risk of trade diversion as a result of the agreements between the European Union and the eastern European and Mediterranean countries. Some of them still have very high levels of protection and rules of origin have intensified potential diversion risks. However, for those countries, which will join the Union, tariffs are set to decline considerably. It should also be

recognized in this context that the European Union has made a considerable effort over the years to better reflect concerns of third parties: recent agreements provide for reciprocal industrial free trade over shorter transition periods; agriculture is included, even though the ambition to liberalize remains weak; many agreements also cover services; and the European Union encourages countries both to join the World Trade Organization and to liberalize trade unilaterally. Finally, rules of origin have changed recently to a European-wide cumulating system, which implies that imported inputs can now be sourced in 28 European countries to produce an originating product.

Co-operation on trade-related issues with other countries has been stepped up. While the World Trade Organization received a mandate to work on new trade issues, the European Union is pressing ahead with bilateral agreements, as multilateral progress will probably be slow. The European Union is very well placed to show the way forward, because it itself has had to grapple with cross-border policy spillover issues over the last 40 years in implementing the internal market. In the competition policy field, countries who want to join the Union will have to implement competition laws modeled on EU rules. With other countries, such as the United States, co-operation has advanced, and is largely based on the exchange of information. While many cases have been handled on a mutually satisfactory basis, recent experience shows that not all trade frictions can be avoided.

The European Union is pushing for a rapid preparation of another trade liberalization round. Concerning the multilateral agenda, the European Union played a major role in the recently negotiated agreements on information technology, basic telecommunications and financial services liberalization. However, it is not in favour of a sectoral liberalization approach but prefers a global approach, which should make it easier for all participants in trade negotiations to share in the mutual benefits from comprehensive and broad liberalization. The European Union also supports an early start to negotiations in the WTO on multilateral rules for international investment and competition policy which have become increasingly important in underpinning effective market access in an increasingly integrated world.

Overall, the Union's track record is encouraging. Overall, the Union's track record in the international trade and investment area is encouraging, but the Union itself could, for instance, still gain considerably from freeing up trade in agriculture and textiles. Globalization also implies

that cross-jurisdictional spillovers will become more serious. The World Trade Organization is tackling many trade-related issues for which the Union has found practical solutions and the EU's experience shows that deep integration is possible. However, building a global club, whose governance structure is accepted by all participants, will probably be a long process as economic structures, laws and institutions are diverse and free-riding a temptation.

Stimulate liberal economic and political reforms. More recently, the EU has indicated that various Eastern European countries must consolidate democratic reforms as one precondition for membership. Using PTA membership to stimulate liberal economic and political reforms is a distinctive feature of the latest wave of regionalism. That these reforms have been designed to open markets and promote democracy may help to account for the relatively benign character of the current wave. Underlying demands for democratic reform are fears that admitting nondemocratic countries might undermine existing PTAs composed of democracies and the belief that regions composed of stable democracies are unlikely to experience hostilities. Both views remain open to question. But if entering a preferential arrangement actually promotes the consolidation of liberal economic and political reforms and mutes the economic and political instability that often accompanies such reforms, then the contemporary rise of regionalism may contribute to both commercial openness and political cooperation (Haggard & Kaufman 1995; Lawrence 1996; Manseld & Snyder 1995; Remmer, 1998).

Conclusion

The political factors shape the new regionalism, but up till now they have not been specified, they have only been analysed. Efforts to present the political effects of the new regionalism were influenced by many authors. Regional integration is seen as the best way of managing social and political conflict wile fostering the economic wealth of the society and ensuring peace and stability, and the EU is the organisation that promotes the regional integration and it is successful in doing so.

Economic analyses indicate that regionalism's welfare implications have varied starkly over time and across PTAs. As Frankel and Wei conclude, ''regionalism can, depending on the circumstances, be associated with either more or less general liberalization.''

In previous discussion, we argue that these circumstances involve political conditions that economic studies often neglect. Regionalism can also have important political consequences, and they, too, have been given short shift in many economic studies. Lately, these issues have attracted growing interest, sparking a burgeoning literature on the political economy of regionalism. While globalization produces market instability, new regionalism can provide an answer to the demand for public goods and even better conditions for new multilateralism at global level.Although the political factors shape the new regionalism they have never been specified. Efforts to present political effects were influenced by many political and economic views.

Summing up, the economic perspective of new regionalism is remaining so ambiguous and open – cooperative and/or conflict oriented – that no clear theoretical conclusion could be drawn through a mere political economy approach. The multidimensional features of new regionalism, including the cultural and political interplay with globalization have to be further explored as key theoretical variables.

Bibliography:

Bhagwati, J. & Panagariya. A. (1996). Preferential Trading Areas and Multilateralism—Strangers, Friends, or Foes? In *The Economics of Preferential Trade Agreements*, edited by Jagdish Bhagwati and Arvind Panagariya, 1–78.Washington, D.C.: AEI Press

Baier, L. S., Bergstrand, H. J. & Egger, P. (2006). The New Regionalism: Causes and Consequences, A paper written for the Inter-American Development Bank and CEPII Conference: The New Regionalism: Progress, Setbacks, and Challenges, February 9-10, 2006.

Borzel Tanja A. and Risse Thomas. "Difusing (Inter)-Regionalism. The EU as a Model of Regional Integration". (Freie Universitat, Berlin No. 7, 2009). Online. Available: www.polsoz.fu-berlin.de/en/v/transformeurope/publications/working-paper/WP_07_Boerzel_Risse.pdf

Burfisher,Mary E, Sherman Robinson, Karen Thierfelder. "Regionalism: Old and New, theroy and practice". (International Food Policy Research Institute, 2004) Online. Available: www.3.nd.edu/~/bergtr/WorkingPapers/The NewRegionalism2006.pdf

Cohen, B. J. (1997). The Political Economy of Currency Regions. In *The Political Economy of Regionalism*, edited by Edward D. Mansfield and Helen V. Milner, 50–76. New York: Columbia University Press.

European Commission and World Bank (1998), Regionalism and Development Report, Brussels, 1997, Studies series, n. 1.

Fabbrini, Sergio. "European Regionalism in Comparative Perspective: Features and Limits of the new Medievalism Approach to World Order". (Jean Monnet/ Robert Schuman Paper Series Vol. 9 No. 8, 2009) Online. Available:
aei.pitt.edu/14996/1/EurReg.pdf

Haggard, S., and Kaufman. R. R. (1995). The Political Economy of Democratic Transitions. Princeton, N.J.: Princeton University Press.

Keating M. (1998). "The New Regionalism in Western Europe: Teritorial Restructuring and Political Change". Northampton:Edward Elgar Publishing, pp. xi 242 (Canadian Journal of Political Science) Online. Available:
journals.cambridge.org/action/displayAbstract?fromPage=online&aid=6273092

Krugman, P. (1993). Regionalism versus Multilateralism: Analytical Notes. In *New Dimensions in Regional Integration*, edited by Jaime de Melo and Arvind Panagariya, 58–79. New York: Cambridge University Press

Lawrence, R. Z. (1996). *Regionalism, Multilateralism, and Deeper Integration*. Washington, D.C.: Brookings Institution.

Manseld, E. D. & Milner, H. V. (1999). The New Wave of Regionalism, *International Organization* 53, 3, Summer, 1999, pp. 589–627.

Mansfield, Edward D. and Milner Helen V. "The New Wave of Regionalism". Online. Available: http://web.stanford.edu/class/polisci243c/readings/v0002093.pdf

Manseld, E. D., and Snyder. J. (1995). Democratization and the Danger of War. *International Security* 20 (1):5–38.

OECD (2000), Report: The European Union's Trade Policies and their Economic Effects.

Perroni, C., and Whalley. J. (1996). How Severe Is Global Retaliation Risk Under Increasing Regionalism? *American Economic Review (Papers and Proceedings)* 86 (2):57–61.

Remmer, K. L. (1998). Does Democracy Promote Interstate Cooperation? Lessons from the Mercosur Region. *International Studies Quarterly* 42 (1):25–52.

Spindler, Manuela. "New Regionalism and the Construction of Global Order". CSGR Working Paper No. 93/02 (Centre for the study of Globalization and Regionalisation, University of Warwick) 2002

Telo, Mario. "Introduction: Globalization, New Regionalism and the Role of the European Union" Online. Available: http://www.takeawaytraining.com/pdf/SamplePages/European_union_and_New_Regionalism_2nd_Intro.pdf

Tsardanidis, Charalambos. "The BSEC: Fron New Regionalism to Inter-regionalism?". Online. Available: http://www.idec.gr/iier/new/tomos10/TSARDANIDIS.pdf

Vayrynen, Raimo. "Regionalism: Old and New" International Studies Review (2003) 5, 25-51. Online. Available: www.wiso.uni-hamburg.deluplouds/media/11_Vaerynen_2003.pdf

341.171 (4-677 ЕУ):321.7

‘ДЕМОКРАТИЈАТА’ КАКО ОСНОВНА ВРЕДНОСТ НА НАДВОРЕШНАТА ПОЛИТИКА НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА

М-р Ана Никодиновска Крстевска, Правен факултет, Универазитет “Гоце Делчев” – Штип, Македонија

e-mail: ana.nikodinovska@ugd.edu.mk

Апстракт

Од основањето на Европската заедница за јаглен и челик во 1952 г., сè до создавањето на Европската унија во 1992 г. и до Лисабонскиот договор од 2009 г. кој ѝ придаде меѓународен персоналитет, Европската унија во својата надворешната политика се раководи од сопствените вредности и принципи, и ги промовира истите во своите меѓународни односи со трети земји. Меѓу овие вредности кои произлегуваат од нејзината широка лепеза на закони и на политики содржани во *acquis communautaire* и *acquis politique*, се наоѓа демократијата. Според тоа, овој труд ќе говори за демократијата како основна вредност на Европската унија и нејзината промоција во својата својата надворешна политика.

Клучни зборови: *демократија, вредности, надворешна политика на Европската унија*

Center for Legal and Political Research, Faculty of Law, Goce Delcev University, Shtip, Republic of Macedonia

‘DEMOCRACY’ AS BASIC VALUE OF THE FOREIGN POLICY OF THE EUROPEAN UNION

Ana Nikodinovska Krstevska, M.A. ,Faculty of Law, Goce Delcev University, Shtip, Macedonia

e-mail: ana.nikodinovska@ugd.edu.mk

Abstract

Since the establishment of the European Community for Coal and Steel in 1952 and until the creation of the European Union in 1992 and the Treaty of Lisbon in 2009 which gave it international personality, the Union in its foreign policy is guided by its own values and principles, which it promotes in its international relations with third countries. In between these values that originate from its vast range of laws and policies included in the *acquis communautaire* and *acquis politique* of the Union, is democracy. According to that, this paper will speak about democracy as a basic value of the European Union and its promotion in the European Foreign policy.

.

Key words: *democracy, values, Foreign Policy of the European Union*

Вовед

Изградена преку декларации, договори, политики, заеднички уставни традиции, критериуми и услови, и преку педесетгодишното постојано градење и развивање на европските институции и на европскиот идентитет, демократијата претставува една од основните вредности на Европската унија. Содржана во Лисабонскиот договор и во договорите што ѝ претходат на Европската унија, демократијата заедно

со владеењето на правото, почитувањето на човековите права и слободи, социјалниот прогрес, борбата против дискриминацијата, одржливиот развој и доброто владеење, претставуваат темелните вредноснти на Европската унија (Manners, 2001:9-13; 2002:242-4; 2004:4-5; 2006:19-20, 33-38; 2008), и воедно, тие се основните вредности на надворешна политика кои Европската унија ги промовира во своите односи со трети земји

Демократијата како европска вредност

Демократијата како основна вредност на Европската унија е содржана во преамбулите на основачките договори и на Консолидираната верзија на Договорот за Европската унија, каде е претставена како една од универзалните вредности врз кои се инспирира и се заснова Унијата (член 2). Во нејзината претставничка форма на владеење, демократијата е зацртана во член 10 точка 1, како форма врз која се заснова функционирањето на европскиот политички систем и врз основа на која граѓаните непосредно преку Европскиот парламент се претставени во Европската унија (член 10 точка 2). Освен тоа, таа се јавува како основачки принцип на надворешната акција на Унијата (член 21 точка 1), според кој Европската унија презема акции за нејзина промоција, консолидирање и поддршка во трети земји (член 21 точка 2 потточка б).).

Демократијата и доброто владеење[1] не биле од секогаш основна цел на Европската унија[2]. Имено, таа станува значајно прашање за

[1] Поврзаноста и поистоветувањето на овие два термини за прв пат се јавува во извештајот од Светската банка за економската криза во Супсахарска Африка од 1989 година, во кој се вели дека економскиот пад на Африка се должи на лошиот квалитет на владеење, што како последица, ја доведува Светската банка да ги поврзе демократијата, доброто владеење и развојот и да ги претстави како клуч за подобри економски перформанси на овие земји. Оттогаш па наваму, голем број донатори меѓу кои и западноевропските земји ги прифатија овие стојалишта, вклучувајќи го и почитувањето на човековите права и ги поставија како претпоставки за идна алокација на помошта за развој. (K. Smith, 2008:128).

[2] Иако уште од самиот зародиш демократијата претставувала основна конститутивна норма на Унијата во форма на предуслов за членство во

Заедницата и за Европската политичка соработка дури во средината на 80-тите години од минатиот век и тоа како составен дел од заштитата на човековите права[3]. Ова во голем дел се должи на непрактичноста и нереалистичноста на демократските принципи во контекст на односите со комунистичките земји од Источна Европа, како и на нивната подложност на надворешни интервенции во однос на политичкото уредување кај земјите во развој (K. Smith, 2008:126), коишто пак, со завршетокот на Студената војна, заземаа нов правец.

Па така, Европската унија предводена од нови стратешки цели[4], врз основа на кои Унијата заедно со другите донатори се обидува да ги

Европската заедница, сепак таа за прв пат се кодификува со Луксембуршкиот извештај од 1970 година (т.н. Извештај Давињон), во кој експлицитно се пропишува дека членството во Заедницата е отворено за сите демократски избрани држави. Подоцна во 1973 година во Декларацијата за Европскиот идентитет (т.н. Копенхашки извештај), принципите на претставничка демократија се поистоветуваат како основни елементи на европскиот идентитет, но не и цели на надворешната политика на ЕУ (K. Smith, 2008:125). Додека, неколку години подоцна со Мастришкиот договор од 1992 година, истата станува цел на надворешна политика на Европската унија, особено нагласена во делот на политиките за соработка и развој. Во 1993 година, демократијата се афирмира како предуслов за влез во Унијата преку Копенхашките критериуми наменети за пристапните земји, по што, во 1995 година повторно се потврдува како условувачка клаузула во политиките за соработка и развој, како и во правните акти на надворешната политика (Manners, 2006b:71).

[3] Ова во голем дел се должи на непостоењето на солидни бази и соодветна легитимизација во меѓународното право, односно на непостоењето на заеднички дефиниции за „демократија“ и „добро владеење“ и на соодветни заштитни клаузули во меѓународните договори. Врз основа на тоа, Карин Артс (Arts, 2000:40-1) вели дека не постои ниту едно утврдено правило нити пак општ принцип на меѓународно право со кои се предвидува индивидуално или колективно право на демократија или пак друга апсолутна обврска за државите или за владите да бидат демократски, туку дека, основите на демократијата (слободата на изразување и правото на слободни и јавни избори) се инкорпорирани во правото за човековите права.

[4] Како на пример: поддршка за економска и политичка транзиција на земјите од Источна Европа, демократизација на земјите од Централна и Латинска Америка и поддршка на Афричките земји во достигнување на одржлив развој.

промовира замислените далекусежни цели т.н. *milieu goals,* таа воспоставува симбиозна врска меѓу демократијата, доброто владеење и развојот, како и меѓу демократијата, човековите права и превенцијата на конфликти[5]. Иако при дефиниција на поимот *демократија*, Унијата тргнува од веќе воспоставените меѓународни стандарди[6], таа сепак во нејзините надворешни односи си поставува сопствени стандарди (особено во однос на земјите во развој) и изработува подетални дефиниции за демократијата односно за демократските принципи[7].

Според тоа, Унијата ги презентира демократските принципи како постулати кои поседуваат карактеристики на легитимност, легалност и ефективност, и коишто, воедно, една земја треба да ги исполнува и почитува со цел да се комплетира динамичкиот процес што води кон демократија. Тие се претставуваат како меѓусебно зависни и недделиви и се состојат од следните принципи: право на избор и на смена на влади на слободни и фер избори; поделба на власта на законодавна, извршна и судска; промоција и заштита на основните права и слободи; заштита на слободата на изразување, информирање, здружување и на политичка

[5] Council of the European Union: Common Position **of 25 May 1998 defined by the Council on the basis of Article J.2 of the Treaty on European Union, concerning human rights, democratic principles, the rule of law and good governance in Africa,** *Official Journal L 158 , 02/06/1998 P. 0001 - 0002*

[6] Член *21 од Универзалната декларација за човековите права од 1948 година* според кој „Секој има право да учествува во управувањето со неговата земја, непосредно или преку слободно избрани претставници . . . Волјата на народот ќе биде основата на власта; волјата на народот ќе се изразува на повремени и автентични избори, што ќе се одржуваат, со универзално и еднакво право на глас и со тајно гласање или според соодветните процедури на слободно гласање.“ и член 19 од истата Декларација во кој се вели дека „Секој има право на слобода на мислење и изразување; ова право ја вклучува и слободата да се застапува одредено мислење без никакво вмешување и да се бараат, да се примаат и да се даваат информации и идеи преку медиумите и без оглед на границите“.

[7] Унијата претпочита да го користи терминот демократски принципи наместо демократија заради тоа што тие се (слободен превод) ... „[у]нверзално признати принципи врз кои се темели организацијата на државата и кои го гарантираат уживањето на правата и на основните слободи, при тоа оставајќи им целосна слобода на државите сами да си го развијат својот модел на уредувањ[е]“... [European Commission, COM (1998) 146, pp. 4].

организација; независност на судството; политички и институционален плурализам; транспарентност и институционален интегритет и друго[8].

Како дополнување на демократските принципи, Унијата го опишува и концептот на добро владеење како начин на извршување на политичката, економската и административната власт при вршење на јавните работи во една држава[9], односно постоење на компетентни и ефективни институции коишто ги почитуваат демократските принципи што подразбира транспарентно, одговорно, партиципативно и еднакво управување со јавните работи почитувајќи ги човековите права и владеењето на правото.

Демократијата низ надворешната политика на Европската унија

Вака дефинираните цели на демократија и добро владеење Европската унија ги промовира во своите надворешни односи, користејќи инструменти слични на оние што ги користи за промоција на човековите права, односно: политичка условеност, помош за промоција на демократијата и дипломатски инструменти како демарши и политички дијалози, а покрај тоа таа се јавува и како опсерватор во трети земји[10]. Па така, тргнувајќи од политичката условеност (позитивна или негативна), Европската унија всушност се обидува да влијае на владите на трети земји преку охрабрување односно преку меѓународно инсистирање односната земја да се придржува кон одредени формални критериуми. Со оглед на тоа дека демократизацијата зависи пред сè од локалните услови (односно таа претставува автохтон процес којшто не може да биде наметнат однадвор), Унијата го претпочита позитивниот

[8] European Commission, COM (1998) 146, pp. 4 – 6.

[9] *Idem*, pp. 7 – 9.

[10] Европската унија заедно со други странски опсерватори меѓу кои невладини и меѓународни организации, се јавува како меѓународен опсерватор за избори, при што нејзината функција се состои во поддршка и мониторирање на изборните кампањи и опсервација на гласањето во земји коишто поседуваат мало искуство во спроведување на слободни, фер и демократски избори со цел за откривање и превенција од измама и фалсификат на изборните резултати.

пристап за оние земји кои зачекориле по патот на демократска транзиција, нудејќи им разни поволни бенефиции преку помош, дипломатско признавање, трговски договори и договори за асоцијација, или евентуално членство во Унијата (за европските земји). Таа, исто така, во помал обем го користи и негативното условување кое се состои од намалување, суспендирање или прекинување на истите бенефиции, доколку односната земја не се придржува или пак ги прекршува договорените критериуми[11].

Покрај овие инструменти, Европската унија доделува помош за промоција на демократијата и доброто владеење[12]. Оваа помош се состои во поддршка и промоција на граѓанско општество и на граѓанските и политичките слободи и права, поддршка на невладиниот сектор, поддршка за избори и мониторинг на избори, зацврстување на политичките институции како што се парламентот и политичките партии, поддршка за транспарентност на јавната администрација, административна децентрализација, зацврстување на правниот систем и судската заштита, аболиција на смртната казна, превенција на измама и корупција итн.

И на крај, Унијата ги користи и дипломатските инструменти односно политичките дијалози и дипломатските санцкии, на тој начин

[11] Како примери за негативна условеност може да се наведе случајот со Република Словачка која беше исклучена од првиот круг на преговори за членство во ЕУ во 1998 год., заради тоа што поседуваше лабави демократски креденцијали, или пак случајот со Турција која *de facto* продолжува да биде исклучена од процесот на преговори заради нејзините некредибилни демократски перформанси и заштита на човековите права, како и заради изоставување на потпишувањето на Дополнителниот протокол на Договорот за асоцијација со Кипар.

[12] Тука може да ги споменеме првите иницијативи за доделување на помош преку демократските програми ФАРЕ (1989-2006) и ТАЦИС (1991-2006) наменети за земјите од Централна и Источна Европа и за Заедницата на независните држави, а во врска со поддршка на процесот за демократска транзиција и промоција на граѓанските и политичките слободи. Денес, овие програми во голем дел се заменети со сеопфатниот Европскиот инструмент за демократија и човекови права – ЕИДХР (2006 – 2013) чијшто претходник е Европската иницијатива (2000 – 2006), со Инструментот за претпристапна помош - ИПА (2007-2013) и Европскиот инструмент за соседство и партнерство - ЕНПИ (2007-2013).

што со помош на првите ги интегрира демократските принципи заедно со прашањата поврзани за човековите права (*European Commission, COM (2001) 252), преку нивна институционализација во меѓународните договори, со што таа всушност се обидува да вклучи владини и невладини претставници* во дијалог, и да создаде услови за прифаќање на поставените демократски норми (K. Smith, 2008:140), додека вторите ги користи како негативни мерки, врз основа на кои таа ги санкционира оние земји кои ги прекршуваат демократските принципи[13].

Користена литература

Communication on "*Democratization, the rule of law, respect for human rights and good governance: the challenges of the Partnership between the European Union and the ACP States"*, European Commission, COM (1998) 146, p. 4.

European Commission, COM (2001) 252, Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on "The European Union's Role in Promoting Human Rights and Democratization in Third Countries". < http://www.initiativeforpeacebuilding.eu/resources/-Communication_on_Promoting_democracy_and_HR.pdf>

MANNERS, Ian: "Normative Power Europe: The International Role of the EU", *Biennal Conference. The European Union between International and World Society*, Madison, USA, 31 May 2001.

MANNERS, Ian*: "*Normative Power Europe. A contradiction in terms?", *Journal of Common Market Studies*, volume 40:2, 2002, pp. 235 - 258.

MANNERS, Ian: "Normative Power Europe Reconsidered", *CIDEL Workshop. From civilian to military power: The European Union at a crossroads?* Oslo 22 – 23 October 2004.

[13] *Idem.*

MANNERS, Ian: "Normative power Europe reconsidered: beyond the crossroads", *Journal of European Public Policy* 13:2, March 2006, pp. 182 – 199. (a)

MANNERS, Ian: "The symbolic manifestations of the EU's normative role in world politics*"* **in** ELGSTRÖM, O. & SMITH, M. (eds.): *The European Union's Roles in International Politics: Concepts and analysis*, Routledge, London and New York, 2006, pp. 66 – 84. (b)

MANNERS, Ian: "The normative ethics of the European Union", *International Affairs* 84:I, 2008, pp. 45 – 60.

SMITH, Karen E.: *European Union Foreign Policy in a Changing World*, Polity Press, Cambridge, 2008.

Center for Legal and Political Research, Faculty of Law, Goce Delcev University, Shtip, Republic of Macedonia

343.34

ОБ ИЗМЕРЕНИИ ОБЩЕСТВЕННОЙ ОПАСНОСТИ

Ольга Хорошилова, Кемеровский государственный университет, Россия, e-mail: up010911@mail.ru

Аннотация

Общественная опасность является одной из центральных категорий уголовного права, поскольку связана с криминализацией деяния, с дифференциацией уголовной ответственности (наказания), с квалификацией конкретного деяния и назначением наказания за него. Такое особое положение обусловлено тем, что общественная опасность выступает материальным признаком преступления (в противовес его формальному признаку – противоправности).

Под общественной опасностью деяния понимается его вредоносность, т.е. способность уничтожить, негативно изменить те общественные отношения, которые ставятся под охрану уголовного права. Общественная опасность имеет свои качественные (характер) и количественные (степень) показатели.

Если существует некая совокупность явлений (преступлений), каждое из которых имеет общий признак (общественную опасность) разной степени выраженности (характер и степень общественной опасности), значит, возможно провести измерение каждого явления, входящего в совокупность. Количественное измерение позволило бы наиболее полно отразить общественную опасность для обоснования криминализации либо декриминализации деяния, дифференциации уголовной ответственности и наказания, а также при назначении наказания за конкретное преступление.

Наметилось несколько подходов к решению проблемы измерения общественной опасности:

1. Самый распространенный: оценка общественной опасности, исходя из санкции, предусмотренной за данное преступление.

Этот путь наиболее простой, поскольку любое преступление наказуемо, а любое наказание имеет свое количественное

выражение, и все наказания выстроены в системе по мере возрастания их репрессивности (ст. 44 УК РФ).

2. Построение шкал общественной опасности преступлений на основании экспертных оценок.

3. Введение единицы измерения общественной опасности, которая позволила бы, путем сравнения с ней, определять количественное выражение общественной опасности конкретного преступления.

4. Присвоение каждому признаку, характеризующему общественную опасность определенного числового значения, разработка соответствующих шкал, а уже на основании них нахождение числового значения общественной опасности конкретного преступления.

Каждый из подходов имеет свои недостатки и достоинства, подлежит дальнейшему осмыслению, но применение на практике первого подхода видится нам в корне неверным, поскольку первоначальна общественная опасность, санкция выступает лишь ее отражением, поэтому измерять общественную опасность с помощью санкции, это как пытаться по внешности внучки определить внешность бабушки, некое сходство заметно будет, но не тождество.

***Ключевые слова**: общественная опасность, измерение, санкция.*

Общественная опасность является одной из центральных категорий уголовного права. Такой вывод можно сделать из анализа действующего законодательства: общественная опасность признается одним из признаков преступления (ч. 1 ст. 14 УК РФ) и в обязательном порядке должна учитываться при назначении наказания (ч. 1 ст. 7 УК РФ, ч. 3 ст. 60 УК РФ). Поэтому мы вправе сказать, что все, без исключения, преступления общественно опасны и что при назначении любого наказания, чтобы оно считалось справедливым, суд должен

учесть общественную опасность совершенного преступления. Из этих положений вытекает следующее заключение: без детального анализа общественной опасности преступления ни один приговор не может быть вынесен. Следовательно, вопрос о возможности измерения общественной опасности является одним из самых актуальных.

В первую очередь необходимо определиться с содержанием понятия «общественная опасность».

Действующее законодательство и акты официального толкования не раскрывают понятие «общественная опасность», поэтому обратимся к теории уголовного права.

Традиционно под общественной опасностью понимается вредоносность[1]. Преступление наносит вред общественным отношениям, благам, интересам, поставленным под охрану уголовного права, уничтожая, негативно изменяя их либо порождая новые противоправные общественные отношения. Этот вред и вступает в качестве последствия преступления, понимаемого в широком смысле, поэтому правы ученые[2], которые утверждают, что беспоследственных преступлений не существует, поскольку без нарушения объекта не будет и общественной опасности, а без нее деяние нельзя признать преступлением и привлечь лицо к ответственности.

Можно придти к выводу, что самым логичным способом измерения общественной опасности преступления должно стать измерение того вреда, который был причинен общественным отношениям, благам, интересам. Но вред в предложенном понимании зачастую не имеет материального выражения, что сильно затрудняет его количественное измерение, если не делает невозможным (например как количественно оценить степень опасения лица за свою жизнь при угрозе убийством или степень воспрепятствования нормальному функционированию общества?). Поэтому указанный путь вряд ли применим. Остается искать критерии самой общественной опасности и рассмотреть возможность их оценки.

[1] См. напр. Козлов А.П. Понятие преступления. СПб., 2004. С. 703.; Епифанова Е.В. Общественная опасность как научная категория, законодательная дефиниция: история и современность. М., 2012. С. 35.

[2] Трайнин А.Н. Общее учение о составе преступления. М., 1957. С. 142-143.

Между тем в действующем законодательстве нигде не закреплены критерии общественной опасности, в соответствие с которыми стоит ее оценивать, а в среде ученых нет единства во взглядах относительно данных критериев. Традиционно показатели общественной опасности делятся на качественные (характер) и количественные (степень), с этим положением практически все солидарны. А вот о наполняемости данных показателей конкретными признаками каждый ученый, который хотя бы вскользь затрагивает тему общественной опасности, выдвигает свои предложения. Причем предложения настолько разнообразны, что нельзя даже выделить обобщенные точки зрения.

Не помогает разобраться в вопросе и официальное толкование, данное Верховным Судом, поскольку в Постановлении Пленума Верховного Суда РФ от 29 октября 2009 г. «О некоторых вопросах судебной практики назначения и исполнения уголовного наказания» [3], характер общественной опасности преступления ставится в зависимость от объекта, формы вины и категории преступления. Последняя вообще не может влиять на общественную опасность, поскольку производна от нее в соответствие с ч. 1 ст. 15 УК РФ. Степень общественной опасности преступления определяется, исходя из конкретных обстоятельств дела (в частности от размера вреда, тяжести наступивших последствий; степени осуществления преступного намерения; способа совершения преступления; роли подсудимого в преступлении, совершенном в соучастии; наличия в содеянном квалифицирующих обстоятельств). Из чего можно сделать вывод, что перечень признаков, определяющих степень общественной опасности, является открытым.

Можно попытаться пойти от обратного и исключить те признаки, от наличия которых общественная опасность преступления зависеть точно не должна. На наш взгляд общественную опасность преступления нельзя отождествлять с общественной опасностью личности[4], т.е. проявлением антиобщественных установок лица, возможность совершения лицом в будущем нового преступления. При квалификации

[3] Бюллетень Верховного Суда РФ. 2009. №12.

[4] Гонтарь И.Я. Категория общественной опасности в в российском уголовном праве :История становления и современное понимание // История государства и права - 2008 - № 4. С. 6 – 8.

деяния общественная опасность личности самостоятельного значения не имеет, поскольку она воплощена в признаках преступления. Возможность совершения лицом в будущем преступления тем более не должна влиять на квалификацию и решение вопроса о привлечении к уголовной ответственности, поскольку это лишь возможность, не получившая своей реализации. Данное обстоятельство может только учитываться при определении размера наказания, назначаемого за совершение конкретного преступления конкретному лицу. По этим же причинам в структуру общественной опасности преступления на ряду с общественной опасностью деяния и общественно опасными последствиями не должны входить ни общественная опасность лица[5], ни тем более злонамеренность лица[6] (тем самым лишая неосторожные преступления признака общественной, который должен быть присущ всем без исключения преступлениям).

Закономерно возникает вопрос: раз нельзя однозначно определить критерии общественной опасности преступления, можно ли упростить задачу и обойтись при измерении общественной опасности без оценки ее критериев? Как показывает практика, основные изыскания в рассматриваемом вопросе, идут в этом направлении.

Самый распространенный подход: оценка общественной опасности, исходя из санкции, предусмотренной за преступление[7].

Этот путь наиболее простой, поскольку любое преступление наказуемо, а любое наказание имеет свое количественное выражение, и все наказания выстроены в системе по мере возрастания их репрессивности (ст. 44 УК РФ). Также установлены правила перевода разных видов наказаний (за редким исключением) в лишение свободы (ст. 71 УК РФ). За совершение каждого преступления полагается наказание, которое можно измерить количественно, соответственно, сравнивая санкции между собой, делаем вывод об общественной опасности преступления. Чем строже санкция, тем выше общественная опасность. При индивидуализации наказания можно находить либо

[5] Демидов Ю.А. Социальная оценка и ценность в уголовном праве. М. 1975. С. 68.

[6] Солодков И.А. Общественная опасность преступления и ее уголовно-правовое измерение: автореф. дисс. …к.ю.н. Саратов, 2013. С. 11.

[7] См. напр. Козлов А.П. Понятие преступления. СПб., 2004. С. 728

среднее значение санкции, а потом, учитывая признаки, влияющие на размер наказания, двигаться к максимальному или минимальному значению выбранного наказания, либо ориентироваться на среднюю треть санкции как типовое наказание.

Но этот путь измерения общественной опасности видится нам неверным, поскольку первоначальной, базовой категорией является «общественная опасность», санкция же производна от нее, выступает лишь отражением общественной опасности, поэтому измерять общественную опасность с помощью санкции можно лишь косвенно. При этом может возникать разрыв между действительной, объективной общественной опасностью преступления и тем выражением, которая она получила в санкции, что будет приводить к искажению действительного содержания рассматриваемой категории. По сути, санкция отражает только отношение законодателя к тому или иному преступлению.

Другим путем в измерении общественной опасности преступления идут криминологи. Исследования проводятся двумя способами. Согласно первому, вводится единица измерения и, опираясь на нее, рассчитываются определенные количественные коэффициенты, выражающие признак в разных видах преступления (напр. Д.Н. Никитин, В.В. Иринчеев[8] берут за основу 1 год лишения свободы и по определенной математической формуле высчитывают степень общественной опасности некоторых видов преступлений). Второй способ – способ выставления экспертных оценок или дельфийский. Выявляют среднюю экспертную оценку, основываясь на построении шкалы порядка (преступления выстраиваются по их тяжести), а на втором этапе происходит оценка степени выраженности общественной опасности по 10-балльной шкале, наименьшее значение выражается в десятых балла (Ю.Д. Блувштейн[9]).

[8] Никитин Д.Н., Иринчеев В.В. Измерение общественной опасности преступлений: опыт прикладного исследования проблемы // Вестник Владимирского юридического института - 2010 - № 1. С. 118 - 121. См. также Вицин С. Е. Моделирование в криминологии: Учебное пособие. М.,1973. С. 56-59.

[9] Блувштейн Ю.Д. Криминология и математика. М., 1974. С. 55-68.

Несомненным достоинством данного пути измерения общественной опасности является получение конкретного числового выражения показателя. Недостатки есть и они существенны. Прежде всего, невозможность применения методики в том виде, в каком она представлена в указанных исследованиях, к разрешению вопросов уголовного права. Такая ситуация объясняется тем, что данные исследования проводятся криминологами для выяснения качественной характеристики преступности в целом, при этом ученые не учитывают качественное разнообразие анализируемых преступлений (все убийства, кражи, грабежи и т.д. оцениваются одинаково; важна общественная опасность вида преступлений, по сути ее характер, степенью общественной опасности ученые пренебрегают по вполне понятным причинам). Немалую роль играет и ограниченность рассматриваемых исследований: в первом случае исследовалось 6 видов преступлений, во втором – 20 видов преступлений оценивались 12 экспертами. Поэтому итоги работы в данном направлении не могут применяться при измерении общественной опасности преступлений в уголовном праве.

Как нам представляется, единственным выходом из сложившейся ситуации может стать проведение специального исследования по измерению общественной опасности методами, применяемыми в криминологии, но уже в рамках уголовного права. Возможно осуществить его в следующем виде. На первом этапе четко определить какими признаками будет определяться общественная опасность преступления. На втором этапе присвоить каждому признаку, характеризующему общественную опасность определенное числовое значения, потом разработать сравнительные таблицы и уже на их основе найти числовое значение общественной опасности конкретного преступления. Но познание общественной опасности такими методами возможно только на уровне типового ее значения, никак не индивидуального.

Упрощение системы признаков, определяющих степень общественной опасности, приведет к известному огрублению результатов, что недопустимо, поскольку степень общественной опасности напрямую влияет на назначаемое судом наказание и повлечет за собой нарушение принципа справедливости.

Подводя итоги, хотелось бы отметить следующее. Если существует некая совокупность явлений (преступлений), каждое из

которых имеет общий признак (общественную опасность) разной степени выраженности (характер и степень общественной опасности), значит, возможно провести измерение каждого явления, входящего в совокупность, ориентируясь на общие признаки, характеризующие все рассматриваемые явления. Количественное измерение позволило бы наиболее полно отразить общественную опасность для обоснования криминализации либо декриминализации деяния, дифференциации уголовной ответственности и наказания, а также при назначении наказания за конкретное преступление. Сложность измерения общественной опасности, кроется не только в том, что само понятие «общественная опасность» является оценочным, но и в том, что ее показатели многочисленны и также являются оценочными. Каждый из подходов имеет свои недостатки и достоинства, подлежит дальнейшему осмыслению и проверке на практике. Без соответствующих измерений сложности установления характера и степени общественной опасности ложатся на плечи законодателя при криминализации или декриминализации деяний и суда при назначении справедливого наказания.

Библиографический список:

Блувштейн Ю.Д. Криминология и математика. М., 1974.

Вицин С. Е. Моделирование в криминологии: Учебное пособие. М.,1973.

Гонтарь И.Я. Категория общественной опасности в в российском уголовном праве : История становления и современное понимание // История государства и права - 2008 - № 4.

Демидов Ю.А. Социальная оценка и ценность в уголовном праве. М. 1975.

Епифанова Е.В. Общественная опасность как научная категория, законодательная дефиниция: история и современность. М., 2012.

Козлов А.П. Понятие преступления. СПб., 2004.

Никитин Д.Н., Иринчеев В.В. Измерение общественной опасности преступлений: опыт прикладного исследования проблемы // Вестник Владимирского юридического института - 2010 - № 1.

Солодков И.А. Общественная опасность преступления и ее уголовно-правовое измерение: автореф. дисс. …к.ю.н. Саратов, 2013.

Трайнин А.Н. Общее учение о составе преступления. М., 1957.

323.22 (662.6)„1960-“

GROUPS' RESORT TO ARMS IN NEGOTIATING SPACE IN NIGERIA: THE CENTRAL NIGERIA EXCEPTION

Adoyi Onoja, Department of History, Nasarawa State University, Keffi, Nigeria, e-mail: onojaa@yahoo.com

Abstract

Most groups in Nigeria whether organised as religious, ethnic or regional communities have taken up arms against the state since the attainment of independence in 1960. The basis for this is the injustice these groups claimed the state committed against them. Thus the Yoruba, Igbo, Hausa, Niger Delta communities have had to resort to arms to negotiate space for themselves in the Nigerian state. The exception to this rule is central Nigeria. Their inability to take up arms is not because they have nothing to complain against the state. It is largely because they lacked organising principle of the type available to the other groups. The area, it is argued, is deeply polarised along ethnicities and religions. These two issues impede any attempt to organise on regional basis. To this extent, it is difficult, if not impossible, for the communities to come together and take up arms. This paper, analysing documents, argues that it is too early to think the area is an exception. After all, the Tiv revolt of 1964 provides ample evidence of the likelihood of this happening. The paper argues that the reinvention of governance is panacea to the area being an exception to this rule of arms-for-redress. The need to reinvent governance is necessary to create inclusion rather than the exclusion that drive policy and hence resort to arms by groups.

Key words*: Governance, Arms, Space, Group, Central Nigeria*

Introduction

Nigeria is one hundred years old this year. The creation of the Nigerian state commenced with the conquest of Lagos in 1851 and its annexation in 1861. These two steps are historical and symbolical. The first represented the first application of military force by an alien power on any community within what later became Nigeria. The second represented the laying of the foundation stone for creation of a Westphalia style state in the

Nigeria area. The centenary which we celebrate began with the amalgamation of the Southern and Northern protectorates into one administrative area. While this is the justification for the amalgamation, Nigeria was never governed as one administrative unit.

In the first place, the colonial authorities representing the two halves of Nigeria resisted most attempts to bond the two communities as exemplified in their policies and pronouncements. This exclusivist tendency permeated the crops of 'Nigerians' they tutored toward statehood. In the second place, the colonial tendencies of excluding relations between the two halves chimed into the evolving ethos of separation that modern politics represented. Nigerians, from both ends, adopted and refined these separatist tendencies preparatory to and following the attainment of flag independence. In the third place, the two halves of colonial creation gave way to the many halves of pre colonial era existence, in the absence of any acceptable uniting formula, as local politics responded to changes on the international scene. This consolidated the many tendencies that constitute a cog in the wheel of creating a Nigeria state and nation, if there was any such attempt, in the first place. Nigeria is therefore a work in progress on how to forge unity out of diversity. This is the project for the next centenary of Nigeria.

It is part of this separatist inclination that encouraged Nigerians, in the many configurations that evolves with changing tide, to take up arms and contest or negotiate for space in the post colonial Nigerian state. Over the course of fifty years of statehood, most regions of Nigeria have had cause to confront the state in their demand for space. Uniting either as region, ethnic nationality or religious group, the north, east, west and south southerners have adopted this method of seeking redress to perceived injustice. The Tiv revolt of 1964 represented this tide but within the decaying regional organising principle that became irrelevant following the counter coup of 1966. Therefore the central Nigerian area is the exception to this seeming rule of arms for redress in the politics of Nigeria. Why is the area an exception? Is the area truly an exception?

This paper examines groups resort to arms in seeking redress drawing on the seeming inability of the Central Nigerian area[1] to tow this line in spite

[1] The conception of this paper owe an invaluable debt to Mr. Daniel Richard. It was Mr. Richard, in one of his conversation with me, who drew attention to the fact that it is the only area in Nigeria that has not taken up arms against the Nigerian state.

of injustice from the Nigerian state. To accomplish this, the paper is structured into sections. They include the introduction which set out the work; laying the basis for contest situate falsehood and governance as framework of analysis; taking up arms against the state choreograph groups that have resorted to arms; at the heart of the area's crisis situate definition and identity as the area's major setback; consolidating pawning in the absence of organising principle; and the conclusion which argues that reinventing governance is panacea to limiting the prospect of resort to arms.

Laying the Basis for Contest: Falsehood and Governance

Nigeria was constructed on the basis of falsehood and poor governance. There are two phases involved in the process of constructing this falsehood. The first and the most enduring phase is the colonial phase. It was instituted by the colonial authority in the course of building the Nigerian state. The second phase is led by the elite and it is a work in progress. It includes what the elite of the major groups, the premier beneficiaries of colonial legacy, inherited from the colonial authority and their refinement, addition and improvement, of the process.

One outstanding foundation of falsehood is the division of Nigeria along three ethnic lines thus giving the impression that this situation was the norm prior to the intervention of the colonial authority. Thus the rest of the over four hundred nationalities within the borders of the Nigerian state were conveniently confined into the three regions. This experiment held only as long as the colonial fiat subsisted and to a large extent under the experiment of self rule and the First Republic where the three mutually antagonistic regions kept each other in check while they schemed. There were cracks in the make believe unity instituted in each of the regions. The earliest in the northern region was the Tiv revolt of 1964. The incident was the reflection of falsehood and poor governance prevalent in this part of the country.

Central Nigerians have demonstrated peculiar social, political and cultural disposition which put them at polar end with their colonially imposed overlords. Their peculiarity ensured that it was a marriage of inconvenience that was bound to implode. Governance which was built on falsehood provided the litmus test for this implosion. Governance as the effective and efficient identification, deployment and management of human and material resources for the benefit of Nigerians has been inadequate and in some

instance lacking in almost all sectors. This is the situation since the attainment of independence. It is also the source of most of the angst in most regions of the country.

The state in Nigeria caters for its occupants at every historical juncture. This may not be the case elsewhere. Other countries, while retaining their hold on the state, attempt to provide for the generality of people as a way of insulating the pressure that may likely emanate. In Nigeria, the reverse obtains. The hold on the state is tenuous and disperse as different factions within the ruling elite control different part of the state to their own benefit. Thus groups' interest in capturing the state is predicated on their need to access development. It has been the case since the independence of Nigeria over fifty years ago. Quasi convention exist which seek to alternate groups' access to the state in order to stabilise the polity and reduce dangerous brinkmanship that could bring down the house.

We adopt governance perspective in an attempt to make sense of our intervention in group resort to arms in negotiating space in Nigeria. We attribute poor or weak governance to proliferating corruption which weaken or destroy institutions. We argue that institution is the life wire of any organisation. In this discourse, there is an organic connection between declining governance, non performing institutions and deepening corruption. We have argued, when the occasion presents itself, in different forums, that getting governance right is fundamental to addressing numerous challenges confronting Nigeria. At the heart of the governance travail is corruption. The primary goal of corruption is the destruction of institutions. When institutions are weak or nonexistent, corruption thrives thus deepening the inability of governance to deliver the goods.

Governance is the effective and efficient use of men and material for the benefit of people. Governance implies administrative and managerial skill and ability. Governance is the exercise of political power to manage public affairs for public good. The developed partners' concern with governance, in the developing countries, covered the technocratic and good governance perspectives.[2] This is informed by the wide ranging interests[3] that has

[2] See World Bank, *Sub Saharan Africa: From Crisis to Sustainable Growth*, Washington DC: The World Bank, 1989; World Bank, *Governance and Development*, Washington DC: World Bank, 1992; Thomas G. Weiss, "Governance, Good

emerged in the attempt to address the absence and in some cases the often slow pace of development in most third world countries. While the World Bank's focus was administrative and managerial, Western governments, while stressing administrative improvement, were more concerned with liberal political orientation. However, both are emphatic about efficient utilisation of men and resource to address human inadequacies.

Leftwich offered four explanations for Western governments renewed interest in promoting good governance and democratic politics from the late 1980s. These were experience of structural adjustment lending, the resurgence of neo-liberalism in the West, the collapse of official communist regimes and the rise of pro-democracy movements in the developing world and elsewhere.[4] The World Bank was constrained by its Article of Agreement[5], to stay clear of politics in its lending to member states. The Bank's only real alternative was to respond in a managerial and administrative mode. This, in part, explains the Bank's interest in the limited, apolitical and technicist notion of governance which was reflected in its concern for a more limited but more efficient state, detached from its prior involvement in economic matters. Such a state would undertake basic investment in, and management of, essential physical and social infrastructure, while also monitoring and supervising the free play of market relations in an impartial, open and accountable manner.[6] While the World Bank was restrained from entering 'political' territory, no such constraints applied to Western governments. Furthermore, the four factors listed above persuaded these governments to go beyond the call for improved public sector management and to insist on the need for democratisation.

Governance and Global Governance: Conceptual and Actual Challenges", *Third World Quarterly*, Volume 12, Number 5, 2000: 795-814

[3] This includes governments, donor agencies, academic institutions and international organisations

[4] Adrian Leftwich, "Governance, Democracy and Development in the Third World", *Third World Quarterly*, Volume 14, Number 3, Democratisation in the Third World, 1993: 605-624

[5] IBRD (International Bank for Reconstruction and Development), Articles of Agreement, Washington DC: World Bank, 1989.

[6] World Bank, World Development Report 1991, New York: Oxford University Press, 1991.

According to the World Bank, "underlying the litany of Africa's development problems is a crisis of governance".[7] The Bank is of the view that good governance is synonymous to sound development management whose features includes an efficient public service; an independent judicial system and legal framework to enforce contracts; the accountable administration of public funds; an independent public auditor responsible to a representative legislature; respect for the law and human rights at all levels of government; a pluralistic institutional structure, and a free press.

Nigeria's declining rating in numerous index within and outside is instructive of the condition of governance. Nigeria's position has deteriorated in the Failed States Index (FSI) since 2005[8]; in the Multidimensional Poverty Index (MPI) where the sub-national calculation of prevalence of poverty coincides with the endemically unstable North East, North West and North Central;[9] the Multidimensional Poverty Index validates the Nigerian Poverty Profiles on the prevalence of poverty in these areas[10]; others include the "Save the Children" survey which included Nigeria in the over 500 million children whose growth will be physically and mentally stunted in the next fifty years due to lack of sufficient food.[11] Nigeria's lack of commitment in fighting corruption, replete in the proliferation of anti corruption institutions, is pristine. The more institutions fighting corruption the better it is to divert interest from the malaise. Of the countries polled in the Afro barometer

[7] World Bank, *Sub Saharan Africa: From Crisis to Sustainable Growth*, Washington DC: The World Bank, 1989

[8] Failed States Index, 2013. http://ffp.statesindex.org/rankings-2013-sortable retrieved 11/09/13.

[9] Multidimensional Poverty Index, 2013. multidimensional poverty at the sub-national level, http://www.ophi.org.uk/wp-content/uploads/nigeria-2013.pdf?7ff332 retrieved 13/09/13.

[10] Nigerian Bureau of Statistics (2012), 'Nigerians living below $1per day up 112.6m, says NBS' http://www.momentng.com/en/news/6535/nigerians-living-below-1-per-day-up-1126m-says-nbs--.html retrieved 15/02/12.

[11] British broadcasting corporation (2012).

http://www.bbc.co.uk/news/world-17034134 retrieved 15/02/12.

survey entitled "governments falter in the fight against corruption", Nigeria topped the list.[12]

The prevailing governance condition paves way for corruption. Corruption, according to TI, is the abuse of entrusted power for private gain. Entrusted power can be in the public or private space. The abuse of this entrusted power makes an individual corrupt a person. To this extent, we all are culpable--at some point. This is because at some point in our dealings whether in public or private space, we have abuse the trust reposed in us. Corruption destroys institutions in order to thrive.

Institutions are sine qua non to governance. In fact, institutions strengthen governance. It is not surprising that President Obama's attention focused on building institutions when he visited the continent.[13] According to President Obama, Africa does not need strong leaders. Africa needs strong institutions. Nigeria has weak and non functional institutions which explain the challenges confronting the country. Nigeria's anti corruption drive is insincere. The prevalence of numerous anti corruption agencies reek of demonic sarcasm. It is the absence of strong institutions that promotes endemic corruption impoverishing people. This destroys governance or sound public administration.

Poor or weak governance is the function of politics and thus the nature of state prevalent in Nigeria. Nigeria's politics[14] is the type that generate, sustain and protect a dependent capacity for governance at all levels. When leaders, whether in the public or private domain, emerge with agenda and proceed to implement this agenda in a coordinated fashion within a stipulated period of time, their agenda embraces the ideal of planning.

[12] See Samantha Richmond and Carmen Alpin, "Government Falter in Fight to Curb Corruption: the people give most a failing grade",http://www.afrobarometer.org/files/documents/policy_brief/ab_r5_policybriefno4.pdf accessed 19:11:13

[13] Presidents Obama and Mandela's tenure represent the impact of strong institutions working against the expectations of their numerous constituencies.

[14] For perspective on this type of politics, see Adrian Leftwich, "Governance, Democracy and Development in the Third World", *Third World Quarterly*, Volume 14, Number 3, Democratisation in the Third World, 1993: 605-624

Nigeria's enabling environment, particularly in the public arena, discourages this orderly process. Most Nigerian leaders came to their position by chance.[15] It is the consequence of the kind of politics and state in existence. When individuals are railroaded into office by vested interests and maintain their offices answerable to these interests, planning and implementation reside with the interests that facilitated their coming to this position. This is an enabling environment that destroys institutions, proliferate corruption and undermine governance.

Until we get our politics right creating the kind of state that generates, sustains and protects an independent and effective capacity for governance, the leadership will continue to bungle governance and in the process, both the led and leadership will increase their reliance on falsehood and force in negotiating space and managing challenges.

Taking up Arms against the State: From the Earliest to the Recent

James O'Connell's "the inevitability of instability" aptly captures the condition of post independence Nigeria. The state was built on the foundation of falsehood and poor governance. O' Connell's view derived from three assumptions.[16] The first is that the boundaries of African state were drawn arbitrarily by the colonial masters and that the ethnically, culturally and politically diverse peoples grouped together under these artificial boundaries were only held together by the force of a powerful, authoritarian and external colonial power. The second is that these ethnic categories and cleavages reasserted themselves very powerfully as the competition for state power and public resources intensified just before and after independence.

[15] See Olayemi Akinwumi, *Before We Set the House Ablaze": Let Us Consult Our Oracle(History)*, The Third Inaugural Lecture, Nasarawa State University, Keffi, 2009,p.18

[16] J. O'Connell, "The Inevitability of Conflicts in Post-Independence African Nations", Journal of Modern African Studies, Volume 5. Number 2, 1967, pp. 122-137

The third is that the political elites who inherited power from the departing colonial rulers, having themselves been tutored with the authoritarian tradition of the colonial state and having assumed leadership of their respective states via ethnic tickets, lacked the competence, democratic skills and managerial ability to handle conflicts associated with heterogeneous societies, and so relied on corruption and the politics of primordial tendencies to perpetuate themselves in power.[17]

Britain was not surprised that four years after it installed the First Republic, there was a revolt in the Benue Province, led by the Tiv ethnic group, against the Northern Regional Government. It was equally not surprised that civil war broke out seven years after it departed the country. This time, an unwieldy coalition called Nigeria was arraigned against the Igbo of Southeast. The secession drum did not originate from the Igbo. In fact, the north, in expressing its fear of domination preparatory to independence, called for the division of the country, the so called Araba, as if what it inherited from the British had always been what it had prior to the coming of the British. The North's preference for separation against Southern domination was predicated on its false belief that the minorities of central Nigeria will join it in a union where it will call the shot. The Tiv Revolt was the opening salvo, if it required one, that the dream of a separate country would be a costly enterprise.

As the build up to the civil war continued, particularly with the pogrom against Igbos in northern cities and the failed effort at brokering settlement, it was alleged that the Yoruba, the third of the dominant group, had reached an understanding with the Igbos that if they successfully seceded, they too will follow the path. This was not to be. What resulted was that the Yoruba backpedalled on this understanding and presided over the effort to keep Nigeria together. The point here is that the three groups were in the forefront of calling for the balkanization of Nigeria ostensibly as they feared each other in their scheming to dominate the polity. They had proceeded to doing this on the mistaken belief that the minorities within their regions will acquiesce and support their intention. They did not consult these groups when they took this decision. In any case, the reaction of minorities in the eastern

[17] J. O'Connell, "The Inevitability of Conflicts in Post-Independence African Nations"

region was indicative of what awaited them had they succeed in their attempts to form separate countries.

O'Connell's assumption were at work in the conflicts that engulfed the Nigerian state prior to and after independence. The boundaries drawn by the colonial authority were sources of conflict for communities because they are arbitrary; ethnic consideration remained a strong parameter for getting power and controlling the state; since the basis for acquiring power by the elites was their region of origin and not their competence as managers, this trend continued as mismanagement became the hallmark of governance. Consequently, Nigeria has been graduating from one conflict to another. With the onset of economic crisis in the 1980s, the years of incompetence of the managers of the state reached its peak. A state of perpetual low and high intensity conflict became the norm everywhere. The priority of governance shifted to managing the centrifugal forces working to dismember the Nigerian state.

Of the groups taking up arms against the Nigerian state since independence, the Igbo in Civil War of 1967, the Yoruba in the annulled presidential election of June 12 1993 and the emergence of OPC, the Niger Delta struggle against exploitation and environmental degradation and the ongoing Boko Haram conflict stood out as class apart. The Tiv revolt of 1964 was in a class of its own.

The civil war of 1967 to 1970 was the culmination of the contest for power between the Igbo, Hausa and Yoruba ethnic nationalities in the context of the regional contraption of the colonial era. It was the consequence of certain policies and programmes pursued in the course of colonial rule. The war, as it turned out for the Igbo, was that of survival. The Hausa and Yoruba nationalities whipped up sentiment, among other nationalities, against what they saw as Igbo ascendancy in national affair. In reality, it was a war meant to address their specific fears and reservations about the Igbo group. The birth of the Movement for the Sovereign State of Biafra (MASSOB) in the late 1990s was a reminder that the issues were far from resolved. The MASSOB engaged the forces of the state in battles particularly in the period of the Obasanjo presidency. The fallout of the war is with us as there are so many unresolved questions. The war was the first armed insurrection against the Nigerian state by a dissatisfied member. It is by far the farthest attempt to dismember the country.

The issues that drove the Igbo ethnic nationality into taking up arms against the state remain germane in the polity. They are issues of governance, unfairness, injustice and marginalisation. It was the case with the transition programme of General Ibrahim Babangida in the late 1980s and early 1990s. The military regime's denial of the mandate of Nigerians, freely given to Chief Moshood Abiola, was the source of the protracted crisis that pushed Nigeria to the brink. The ostensible ground for annulling that election was national security concern. As a term, national security's currency depends on one's position within the power hierarchy. Thus ask the dramatis personae in the annulment saga what national security threat the election and the mandate posed to the country and there will be as many explanations as the hierarchy allow. The annulment was the culmination of the historical quarrel of the three ethnic nationalities against each other. Other Nigerians were pawn in the power play that pitched these groups. The emergence of the Oodua Peoples' Congress (OPC) owed much to the annulment as to the move to drive out the military from power. The OPC took up arms against the state and made life difficult for Nigerians particularly Hausas in the Southwest.

Taking up arms against the state became the affair of the three ethnic nationalities. While the seeming arm struggle in the west metamorphosed into the local equivalent of the international campaign to oust military rule from the body polity of Nigeria, the Northern and Eastern equivalent was more of a tit for tat campaign against the state. The state was clearly rudderless as it was pummelled from within and without. Apart from the OPC, the Arewa Peoples' Congress and the Movement for the Sovereign State of Biafra (MASSOB) were groups active in the campaign against the state.

The Niger Delta took up arms against the state as part of the attempt to put on the political agenda the environmental degradation that is the consequence of oil exploitation. The campaign attained international recognition under the leadership of Mr. Ken Saro Wiwa. The Movement for the Survival of Ogoni People (MOSOP) was the platform for the campaign. However, the Nigerian state under General Sani Abacha and Chief Olusegun Obasanjo, was belligerent. This belligerence introduced a militant edge to the struggle. Hence the birth of groups such as the Niger Delta Defence Force, Movement for the Emancipation of the Niger Delta, the Egbesu Boys. They waged a successful campaign against the state resulting in many concessions. This phase of the struggle attempt to connect with the armed struggle waged by Major Isaac Adaka Boro in the course of the civil war.

The Boko Haram is the contemporary scourge of the state in Nigeria. It was the creation of northern elite in the course of their dissatisfaction with the administration of Chief Olusegun Obasanjo. It was the fallout of the process that began with the annulment of the June 12 presidential election. It began as an attempt by the Islamic north to connect to their Islamic heritage in calling for the implementation of sharia legal system. The launch of the sharia penal system in Zamfara State created a domino effect in most northern states. The implementation of sharia divided opinion in the north. On the one hand were those who favour sharia as a way of retaining political relevance in their state and in confronting the federal government as it was then constituted. On the other hand were the religious establishment who faulted the political objective imbued in the clamour for sharia. The result was that the debate was hijacked by many elements who saw in it an opportunity to build a base for themselves.

The emergence and prominence of Boko Haram represents one strand of this opinion. Boko Haram has since committed itself to destroying the Nigerian state through attacks on infrastructure, schools, religious organisation and government facilities. The North east of Nigeria where it originated is in a state of siege as most economic and social activities have been paralysed. The North west and North central are not immuned from the activities of the sect. The Nigerian defence and security establishment is currently powerless in checking the activities of the group. In spite of the existence of numerous military task forces and special budgetary provision to tackle the latest challenge to the state, the Boko Haram group remains invincible. The powerlessness of armed forces is the consequence of outdated methodology and corruption within their rank. Defence is a cottage industry in this phase of the crisis of post colonial state in Nigeria.

This leaves the question where is the central Nigeria among groups taking up arms against the state? The area has been host of numerous conflicts since the 1980s.[18] These conflicts pitched groups within the area against each

[18] Toyin Falola, *Violence in Nigeria: The crisis of religious politics and secular ideologies*, New York: University of Rochester Press, 1998; O Otite and I O Albert (eds) *Community conflicts in Nigeria: management, resolution and transformation*, Ibadan: Spectrum, 2001;T T Gyuse and O Ajene (eds) *Conflicts in the Benue valley*, Makurdi: CPDS, 2006; S G Best (ed) *Introduction to peace and conflict studies in West Africa: a reader*, Ibadan: Spectrum Books, 2006; O Nnoli, *Ethnic politics in Nigeria*, Enugu: Fourth Dimension Publishers, 1978; O Akinwumi, S U Fwatshak O

other and groups from outside the area[19]. In deed as the paper presented at the colloquium of the centenary of Nigeria on the area demonstrated, conflicts along this line are set to escalate. This is due to environmental factors affecting both the far north and the far south. In the far north is the increasing desertification resulting in migration into central Nigeria.[20] In the south is the incidence of ocean surge. Thus, central Nigeria is not only a hotbed of different conflicts generated internally and in some cases with external influence[21], the area is also set to host conflicts deriving from differences fuelled by land, chieftaincy, citizenship, indigeneship and politics and those deriving from communities fleeing from environmental crisis in other regions. The upsurge of nomads and sedentary farmers' clashes over grazing land and

O Okpeh Jr (eds), *Historical perspectives on Nigeria's post-colonial conflicts*, Lagos: HSN, 2007; Ogoh Alubo, *Ethnic Conflicts and Citizenship Crises in Central Nigeria*, Ibadan: PEFS, 2011

[19] The trend of groups from outside the area heightened following the annulment of June 12 1993 election and the explosion of intolerance particularly among the Yoruba, Hausa and Igbo nationalities. One of the result was that the attacks orchestrated by militant wings of this nationalities pushed people away from regions hostile to them. Most of these people found home in central Nigerian cities such as Jos. The persistent crisis in Plateau state is not unconnected with the fallout of this process. See Adoyi Onoja, "Rethinking the September 2001 Crisis in Jos: the Transformation of the State and Deepening Alienation", Department of History, Nasarawa State University, Keffi (Unpublished papers, 2013)

[20] Professor Monday Mangvwat's paper entitled "The Middle Belt and Lugard's Amalgamation: A Centenary Reflection"as well as Professor Ibrahim Bashir's paper, "A Promise Unfulfilled: Economy and Society in 20th Century North-East"examined this. The lead paper ""Discordant Voices in the House that Lugard Roofed: Amalgamation Discourses in Nigeria's First Centenary"set the tone of the discordant voices emanating from Nigerians as reflected in the papers and sessions. Most papers from the colloquium which were grouped on the basis of the six geopolitical regions touched on phenomenon that bothered on the many unresolved political, cultural, social, economic and historical issues threatening the unity of the country. See Historical Society of Nigeria Colloquium, "The House that Lugard Built: Perspectives on Nigeria's Centenary-The Gains, The Challenges and The Agenda for the Future", 20th February, 2014, Sheraton Hotel and Towers, Abuja

[21] For instances of these conflicts, see Ogoh Alubo, *Ethnic Conflicts and Citizenship Crises in Central Nigeria*, Ibadan: PEFS, 2011

water, common in Nasarawa, Plateau and in recent time Benue State, is demonstrative of the environmental crisis.

The examples of conflicts are a far cry from the typology under discourse in this paper. These conflicts prevail in these other communities. However, it did not prevent these communities from taking up arms against the state when there was the need for it. Central Nigeria is perhaps distinctive in the lack of resort to arms to challenge the state over issues of development. Why is the central Nigeria a seeming exception from the rule? Is it really a question of exception or the lack of a uniting mechanism to channel grievances against the state?

At the Heart of the Area's Crisis: Definition and Identity

The answer to the preceding questions lies in the definition of the area. The narratives available on the area demonstrate that the primary problem confronting the area is the absence of a definition and identity. To this extent, the area lacked an acceptable view of itself making the area porous and lacking in organising principle. The absence of acceptable definition can be mirrored by the numerous views of scholars concerning the area.[22] The multiple perspectives available on the area derive from culture, geography, politics, religion and economy. None of this is substantive enough to confer on it the type of perception that areas such as the east (Igbo), west (Yoruba), north (Hausa) and Niger Delta have.

In the first place, it is not even acceptable among its inhabitants let alone its critics what name to use in identifying the area. Thus it is variously called the middle belt, central Nigeria and north central. Each of these names

[22] See S. G. Tyoden, *The Middle Belt in Nigerian Politics*, Jos: AHA Publishing House, 1993; Y. Turaki, *The British Colonial Legacy in Northern Nigeria: A Social Ethical Analysis of the Colonial and Post Colonial Society and Politics in Nigeria*, Jos: Turaki, 1993; O O Okpeh Jr A Okau S U Fwatshak (eds), *The middle belt in the shadow of Nigeria*, Makurdi: Oracle Business Limited, 2007; R K Udo, *Geographical regions of Nigeria*, London: Heinemann, 1970; Mvendaga Jibo, *The middle belt and the federal project in Nigeria*, Ibadan: JODAD, 2003; Adoyi Onoja, "Between inclusion and exclusion: the middle belt in Northern power equation", *Jos Journal of Minority Studies 1:1* (2003): 26-39.

adds or subtract elements from among its users. It is a point of disagreement enough to add to the disagreement within. In a pioneer work, Logams identified the Middle Belt groups to include Adamawa, Benue, Plateau, Southern Bauchi and Southern Kaduna. In what he viewed the political and social concept of the Middle Belt, Adamawa had 180 ethnic groups in the estimated 300 ethnic groups of the area. The area was also politically distinct in the nature of the socio-political problems characteristic of the Middle Belt groups and societies because it had one of the highest concentrations of a colonizing Fulani ruling class and with a substantial Hausa-Fulani Islamic population.[23] The Plateau groups followed with over 100 ethnic groups while the rest of the groups shared the remaining ethnic groups.

This initial Middle Belt area has since metamorphosed into states and regions with the increasing demand by Nigerians for political, economic and cultural space. They include Gombe, Taraba, Southern Kaduna, Nasarawa, Kogi etc. It is important to note that the influence of Fulani and Hausa remains as important a factor in the narrative of the groups identity today as it was when it was first identified particularly in Adamawa, Southern Bauchi, Southern Kaduna and some Divisions in Plateau area. The pull of these divergent forces is instrumental to the wavering witnessed in the area as far as the Middle Belt cause is concerned.

The Middle Belt or Central Nigeria's northern identity was the creation of British colonialism. To this extent, the identification of the area with the north owes much to this colonial fiat than to any tradition or conquest claims. Britain's primary task in its colonisation of Nigeria beginning from 1861 was to deal with the major groups found in the east, west and north. Thus while recognising the quasi historical claims of these groups to territories where they predominated, Britain foisted a version of history of relation of subordination and super ordination between these dominant groups and the numerous minority groups that smacks of sophistry. This version of relation has remained contested to this very day. It was certainly not true that the numerous minorities found in these areas were subject to the suzerainty of the major groups. The nature of relation alternated between domination and resistance in different spheres. It was mutually interdependent. Not even the claim of domination and conquest often attributed to internal development

[23] Paul Chunun Logams, *The Middle Belt Movement in Nigerian Political Development: A Study in Political Identity 1949-1967*, Abuja: CMBS, 2004, pp. 285-343

such as the religious movement of the 19th century in the north changed significantly the character of relation prior to colonialism. It was British colonialism that gave these major groups hold over these minority groups in all the years of their relation. This is the basis of the claim exercised by the major groups over the minor groups in the Nigerian state.

The terms "middle" or "central" connotes geography and in particular its location on the Nigerian map between the north and south. This "middle" role is assuming a character for the area from the point of view of politics, culture, social and ecology. The states identified as constituent part of the area include Benue, Kogi, Plateau, Kwara, Kaduna, Niger, Nasarawa, Taraba and the FCT.[24] In this classification, Adamawa was excluded. It was suggested that the states in the area should include Benue, Plateau and Taraba. Alubo, in his study identifying over represented states in the table of flashpoint of conflicts, equated the north central region to the middle belt and include Benue, Kogi, Kwara, Nasarawa, Plateau, Taraba, Southern Kaduna and Southern Bauchi states[25] as its constituent parts.

The choice to include or exclude states from the definition of the middle belt, central Nigeria or north central is part of the shifting preferences of elites in the area as their fortunes fluctuate in the politics of space in Nigeria.[26] There are phases of inclusion and exclusion in the affairs of the constituent states, their northern behemoth and the Nigeria state. It was applied by the elites inhabiting the region as well as the northern elites and other occupants of the Nigerian state. For the elite of the region, it is meant to fit into the currency that sells at particular historical juncture-whether it is region, ethnicity or religion. For the northern behemoth, it is to whip up numbers, in their traditional contest with the south, over position or resource. This aspect subsists as long as the struggle lasted. Once the contest is decided

[24] See Patrick D. Dawam, "Aspect of the Geography of Central Nigeria Area", in A.A. idrees and Y.A. Ochefu, *Studies in the History of Central Nigeria Area* Volume 1, Lagos: CSS, 2002

[25] Ogoh Alubo, *Ethnic Conflicts and Citizenship Crises in Central Nigeria*, p.11

[26] For analysis of this, see Adoyi Onoja, "Between inclusion and exclusion: the middle belt in Northern power equation", *Jos Journal of Minority Studies 1:1* (2003): 26-39.

in favour of the north, exclusion clause which could be ethnicity or religion is used to appropriate the benefit to the northern group.

In the case of the occupant of the Nigerian state at particular moment, usually one of the three major groups, they used such appointment or distribution to antagonise each other. The Chief Obasanjo presidency from 1999 to 2007 witnessed this aspect of inclusion and exclusion. On this note, it was a replay of the north versus south contest along the line of the three major groups in Nigeria. Chief Obasanjo's appointment of services chiefs, in his first term, demonstrates this on either side.[27] The service chiefs on this occasion were appointed from the so called middle belt or northern minorities including Muslim and Christian. The far north cried marginalisation over the appointment.

Unlike the other regions of Nigeria, the areas' multiplicity of languages, religions, population type and region of origin constitute setback in any attempt to adopt an organising platform. The ability of the east to marshal her resource in the attempt to secede was made easier by their location and concentration in one particular region, ethnic and religious homogeneity and above all the genuineness of their grievances against the Nigerian state. The west did rely on their sense of oneness derived from a common ancestry, language, location and concentration in one geo political area. Of the major groups in Nigeria, the Yoruba's religious orientation is the most eclectic as it straddle the major religious groups as well as their strong adherence to traditional religion and culture. In fact, when the annulment of the June 12 1993 election occurred, their ethnic and cultural allegiance superseded all other consideration in their mobilisation for a common cause. For the Hausa, their organising principle is their religion. Islam is a source of bond that binds the heterogeneity of cultures and peoples identified as Hausa. The Hausa culture's enduring strength is its openness and reception as long as Islam is the religion. Their resolve to challenge the Obasanjo presidency using sharia is demonstrative of the strength of their organising principle. The Boko Haram insurgency owes its strength from their religion.

[27] For phases of inclusion and exclusion, see Adoyi Onoja, "Between inclusion and exclusion: the middle belt in Northern power equation"

Nor is the Niger Delta uncommon in having an organising principle in spite of their heterogeneity. The possession of common ecology, common resource and a common destiny provide such bond. Equally cementing this bond is their realisation that the Nigerian state is determined to destroy their environment in the name of oil and gas exploitation without commensurate investment. This serves as the building blocks for their struggle for survival. The struggle of the Niger Delta people is the struggle to rescue their ecosystem and way of life against the onslaught of a bankrupt governance elite presided by the major groups. Their struggle has resonance in history. Prior to the current dimension of oil exploitation, the area was the "oil rivers" for Britain in the exploitation of palm oil. The militants have been able to utilise their environment to challenge the Nigeria state and emerge victorious. It is one phase of the struggle. There are many other phases of the struggle as well as steely determination on their part to accomplish this.[28]

The analysis leaves no one in doubt as to what is at the heart of the inability of central Nigeria to organise itself. Indeed, the preceding scenario offers a glimpse of what will emerge were Nigeria to go the Yugoslavian way. The Serbs, Croats and Muslim Republics will be represented by the Yoruba, Igbo and Hausa. The other fractious parts will include the Niger Delta and Central Nigeria.

The publication in 2008 of the United States intelligence report predicting the breakup of Nigeria in 2015 did elicit reaction from across the country. An added impetus to the reaction was the war game in the program called 'Unified Quest' where a scenario of the possible response of the U.S army to the breakup was played out. The reaction to Unified Quest was no less as diverse as the one that followed the prediction. It was typically a Nigerian elite reaction. Nigeria shared commonality with the former state of Yugoslavia. There are three distinct nationalities in Nigeria and they include Yoruba, Igbo and Hausa. It was the case with the defunct Yugoslavia with

[28] The presentation from the south south by Dr. CBN Ogbogbo in the centenary colloquium organized by the Historical Society of Nigeria is demonstrative of this resolve.

Bosnians, Croats and Serbs. Yoruba, Igbo and Hausa are embryonic states in the event of the prediction coming to pass.[29]

These are by no means the only nationalities in these states. There are numerous others with less clearly defined ingredients of future states much as these also existed in the defunct Yugoslavia. The central Nigerian communities along side their Niger Delta neighbours hold out the prospect of a complicated picture of statehood. When Slobodan Milosevic launched his attempt of creating a Greater Serbian nation which resulted in the wars that pitched Bosnian Muslims and Croats against their Serb neighbour, the contest was really not between the troikas as such but with the fate of the minorities such as Macedonia and Kosovo. The active intervention of the west especially the United States helped bring the enabling environment that not only sanctioned the existence of the three states but also provided for the security of Macedonia and especially the contentious Kosovo.[30]

Were this to happen in Nigeria and the three states of Yoruba, Igbo and Hausa established and knowing the legendary aversion of the other minorities to associating with either of these states, what would be the picture of the states to emerge in these areas? Would there be a United States or Europe with the wherewithal to enable the tidy emergence of a form of compromise that would facilitate the emergence of state in central Nigeria and the Niger Delta? The combined resource of central Nigeria and the Niger Delta has sustained the domination of the state by the three contesting nationalities. It would be expected that each of the nationalities would be keen in intervening in the contest in central Nigeria and Niger Delta areas. Realizing that the central Nigerian communities are as divided as there are nationalities, what would be the shape of the states that would emerge? Islam, Christianity, ethnicity and shifting elite preference are important indices in the lives of these people and it would most definitely be the rallying point within and especially from without.[31] These indices constitute the areas' bane as far as generating a rallying point is concerned.

[29]Adoyi Onoja, "In the Event of Breakup of Nigeria: U.S. Prediction, Governance Crisis and the Implication for Central Nigeria", Department of History, Nasarawa State University, Keffi(unfinished manuscript, 2010)

[30] Adoyi Onoja, "In the Event of Breakup of Nigeria:

[31] Adoyi Onoja, "In the Event of Breakup of Nigeria:

Consolidating Pawning in the Absence of Organising Principle

Without an organising principle, the area is open to pawning from within and outside. The connivance of its elite is instrumental to this. In the absence of any organising principle, there is no prospect of the area ever taking up arms against the state to address its myriad of problem.

In the first place, there is no agreement on the states that constitute the area called the middle belt, central Nigeria or north central. From the pioneer work of Logams on the area to the National Constitutional Conference in the mid 1990s that introduced the six geo political regions, the tendency has been to include or exclude. The choice of the name middle belt, central Nigeria or north central reflects this inclusion or exclusion clauses in their use by individuals, groups or communities. The use of north central includes states whose orientation counters what the adherents of its ideals represented. One example is Kwara state. Kwara State stands on the frontiers of cultural and political pulls. The Yoruba cultural identity clashes with a pro northern political inclination. The pull factors discountenance any pretence to supporting the middle belt cause.

In the second place, the prevalence of numerous religions particularly Islam and Christianity is one factor that checks any move towards having a united front in the region. There are as many Muslims as there are Christians. Indeed, Christianity is the ideological root of the Middle Belt orientation. The middle belt sense of the self derives from the oppression and marginalisation experienced after it was grafted into the Muslim heartland by British colonialism. Its liberation from the clutches of northern imperialism owes much to the liberating attributes of western education and its prevalence in the armed forces and paramilitary establishment. What religion accomplished for the region is unlike what it has in the east, north or the more eclectic west where the bond of culture diluted the polarising influence of multi religious orientation.

In the third place, the multiplicity of languages and cultures as a defining characteristics of the area complicate individual and group understanding. Of the hundreds of languages found in Nigeria, the region is host to two third of this. Building bridges of solidarity across these differences has been and will remain a herculean task. Of note here is the influence of Hausa as language bridging this divide. The role of Hausa in the area transcends the language bond it provides to those of culture and religion. The twin impact of Hausa culture and Islamic religion is undermining the identity of the many communities who subsume their individual identity for the supranational identity provided by the Hausa way of life. This is evidently threatening of numerous civilisations particularly the small ones within the region.

In the fourth place, the middle of the road political orientation of the people while serving the national cause in crisis period such as the annulment of the June 12 presidential election undermines the strength of the region. Here forces from outside the area exploit the areas' potential for building bridges to their own benefit. It was used by the Obasanjo presidency to antagonise the far north. This middle of the road political orientation finds resonance in the geographical orientation where its condition provides haven from the extremity of the other regions of Nigeria. We noted earlier the increasing allusion to an environmental catastrophe waiting to happen in the far north and south of Nigeria and the implication this holds for the movement of population to the region. This was already the case as the extremely hostile political climate that emerged following June 12 annulment caused the movement of population from far north and south into the region. It was a destabilising development in all ramifications as neither the states of the region nor the region was prepared for its effect.[32] Part of the effect of the movement of population is the ongoing crisis in the region[33] and particularly in Plateau state.

[32] See Adoyi Onoja, Rethinking the September 2001 Crisis in Jos: the Transformation of the State and Deepening Alienation, Department of History, Nasarawa State University, Keffi (under consideration for publication, 2013)

[33] Professor Alubo's work document the crises in the region. See Ogoh Alubo, *Ethnic Conflicts and Citizenship Crises in Central Nigeria*

The cap on the icing is the role of elite of the region in carving out space for themselves. These factors of definition and identity help the elite to articulate their interest taking advantage of the loopholes in the region. The elite of the region reflect the factors outlined in the analysis. The push and pull factors constraining the unity of the area creates opportunity for the elite within and those from outside to accomplish their objective. A few hypothetical instances of elite inclination will suffice in putting the inability to unite in perspective.

Take the case of Niger State, Dr. Aliyu Babangida and Professor Jerry Gana may disagree on what constitutes the way forward when it comes to the affair of the region. The former's disposition is in tandem with his religious orientation which puts him as a pro north factor within the region. Indeed his gladiatorial role in championing the cause of the north in the current political dispensation is a point. The middle belt finds satisfaction in the presidency of Jonathan from the point of view of shared minority solidarity to which runs counter to Dr. Babangida's orientation. In Plateau State, Alhaji Nasiru Mantu feels at home with the north and will definitely disagree with Chief Joshua Dariye who will be inclined to promoting the middle belt cause; in Benue State, Alhaji Abubakar Tsav will disagree with Professor David Iornem if the former's interest, tied to his religious belief and therefore his inclined northern sympathy, clashes with the middle belt cause; similar result will be in the offing if the interest of Senator Ameh Ebute and Alhaji Usman Abubakar Dan Maishanu feature. In Nasarawa State, Mr. Solomon Ewuga or Mr. Stanley Buba will disagree with the agenda of Alhaji Abdullahi Adamu or Alhaji Tanko Al-Makura on issues regarding the middle belt cause; in Kogi State, the Igala, Igbirra and Okun people stand at the crossroad of religion, culture and politics in their commitment to the middle belt question. Thus Prince Abubakar Audu may not agree with General Chris Alli on the way forward for the region.

The interest of the elite determines their commitment to the middle belt cause. As has manifested repeatedly, this interest supersedes everything else. While religion is the biggest source of pull for the region in the instances cited in the preceding, its primary role for the elite is to provide justification for the pursuit of their interest. It is religion that also shapes their political allegiance. The unwritten rule where political power rotates between the north and the south put religion squarely as the determinant of that rule. Hence the

primacy of religion to the patronage system which influence the conduct of the elite in the region. To this extent, the middle belt cause is imperilled.

Conclusion: Towards Reinventing Governance

We conceded that the interest of elite in the region is central to the inability of the area to articulate itself let alone having a common agenda to pursue with the relevant authority. We conceded that the area, lacking any organising principle, seem closed to any possibility of arms struggle when compared with other regions. Those who took up arms against the state did so as a last resort in the face of the imperviousness of the state to incessant injustice. It was the injustice perpetrated by the Northern regional government that pushed the Tiv people into revolting in 1964.

It was injustice and the impervious Nigerian state that drove the Igbos into taking up arms first against their rivals for power and influence and later Nigerians; the annulment of the June 12 election, initially a pan Nigerian mandate, was reinterpreted in the mould of the tripod power contest, and informed the resort to arms by the O'odua Peoples' Congress; Nigerians' addiction to Niger Delta oil money without paying attention to their environment and the poverty it promotes necessitated the peoples' violent campaign of sabotage, kidnap and disruption against the state; it was the attempt of select political leaders of the north, to entrench their power base, that informed their formation of the militia, the nucleus of what became the Frankenstein monster, Boko Haram. A favourable international environment underpinned by conflict with religious undertone fertilised Boko Haram's existence.

Those who took up arms knew the consequences. Should we because of the consequences conclude that the resort to arms struggle is a thing of the past? Should we because of the seeming inability of the region to come together take the region for granted? Until Boko Haram started, the notion of suicide bombing was a phenomenon associated with insurgents/terrorists groups in the Middle East, Pakistan and Afghanistan. It was not possible in Nigeria, we all chorused. It is domiciled in Nigeria now. Would central Nigeria be the exception in the rule of taking up arms against the Nigerian state?

In order to prevent the recourse to arms in negotiating space in Nigeria, numerous opportunities have been created to address the myriad of problems confronting ethnic nationalities inhabiting the space called Nigeria. A century after the creation of Nigeria, discordant voices still prevails in the house that Lugard roofed.[34] Those opportunities including the constitutional conferences of the mid 1990s and 2005 did not produce any workable solution because they lacked sincerity. The President and Commander-in-chief has inaugurated another opportunity for Nigerians to talk and resolve their problem.[35] Central to this problem is the question of reinventing governance believing, as we argue in the paper's framework, that peoples' resort to arms is the consequence of the failure of governance.

If governance is the effective and efficient utilisation of men and material for the benefit of people, Nigeria has been lacking in this respect since independence. Embedded within the notion of governance is planning and implementation. When leaders, whether in the public or private space, come with agenda and proceed to implementing this agenda in a coordinated fashion within a stipulated period of time, their agenda embraces the ideals of planning and implementation. In Nigeria, we have an enabling environment, particularly in the public space, that discourages this orderly ascension to power let alone having and implementing agenda.

Most Nigerian leaders came to their position by chance.[36] In such a circumstance, they begin to plan on the job with its attendant lapses.[37] When individuals are railroaded into office by vested interests and maintain their

[34] See the lead paper, S.U. Fwatshak and J.M. Ayuba, "Discordant Voices in the House that Lugard Roofed: Amalgamation Discourses in Nigeria's First Centenary". It was a reflection of the other papers presented by each geo political regions outlining their pains mostly, little gains and the huge expectation they harbour.

[35] See President Jonathan's Inaugural Speech to the National Conference holding at the National Judicial Institute, Abuja, http://dailypost.ng/2014/03/17/full-text-president-jonathans-address-inauguration-national-conference/ (accessed 07:05:14)

[36] See Olayemi Akinwumi, "Before We Set the House Ablaze: Lets Consult the Oracle(History)". Inaugural Lecture, Nasarawa State University, Keffi, 2005.

[37]Adoyi Onoja, "In Search of Security in Nigeria: A Note on Obasanjo, Yar'adua and Jonathan Administrations' Agenda": *Studies in Humanities* Volume 7, July-December 2013, Pp. 186-202

offices answerable to these interests, planning and implementation reside with these interests. Vested interests have fought and are fighting every effort to reinvent governance.[38] This is an enabling environment that proliferate corruption, undermine institutions and affect efficiency and effectiveness in planning and implementation. It is lack of planning that is responsible for the state of critical infrastructure particularly power, transportation and housing in central, states and local governments; it is lack of planning that unleashed the state of unemployment particularly youth unemployment resulting in the carnage witnessed at the National Stadium venue of the Immigration Service recruitment; and it is lack of planning that ensures that Nigeria relies on population projections in determining services to the people.

Weak governance proliferates corruption and destroys institutions thus necessitating the reliance on so called strong leaders to make things work. It is partly to blame for insecurity in different parts of the country. Political leaders' knowledge of security is limited to what they learned from the miltary establishment in political power and their self interest.[39] In this instance, they fail to appreciate the difference between security and defence in governance. In what appears to be the emerging settlement between the political and military classes in the country's politics, the political class has willingly relinquished security governance to the defence establishment whose professional training is limited to defense and whose interest is not altogether altruistic.

The political class is acquiescing to the defence establishment's need to access the national cake in return for staying out of power. It is not surprising that the Boko Haram affair in the north east is festering. The

[38] Adoyi Onoja, "Revisiting the Power Probe in the Sixth Legislature and the Missed Opportunity for Reinventing Governance": *NSUK Journal of Humanities* Volume 1, No 1 &2, 2011, Pp. 81-107

[39] Adoyi Onoja, "Regime Type and the Established Notion of Security in Nigeria: Towards a Human Centred Security for Nigerians", In Olayemi Akinwumi, Mamman Musa Adamu, Patrick Ukase, *Nigeria at 50: The Challenges of Nation Building*, Zaria: Historical Society of Nigeria, 2012, pp. 83-108; Adoyi Onoja, Ismaila Y Usman and Margaret N. Abene, "Public Officials, Security Knowledge and Leadership in Nigeria since 1999: Soldiers in the 25th February 2013 Nasarawa State University Crisis" Department of History, Nasarawa State University, Keffi(Unpublished paper, 2013)

defence establishment has been outperformed[40] by the operatives of the group regardless of the threat and explanation of the Defence Spokesman, to the contrary, as occasioned by the embarrassing attacks on airbase, barracks supposedly protected infrastructures and the incessant attacks on Nigerians.[41] The motivation to serve as functionaries in the defence establishment is no longer to sacrifice lives in protecting Nigerians and Nigeria. The corruption in the defence sector beclouds the dynamism which would have been derived from its understanding of the changing nature of threat,[42] the need for a

[40] Considering the performance of the armed forces, there are pertinent questions requiring answers in the security and defense sector. Is there a national security policy? Is there a national defense policy? Whose responsibility is it to draft the policies? The defense establishment? Is the performance of the defense sector a product of a national policy? Is the defense establishment conscious of the changes in the sector? Or merely reacting to the situation? Is it aware of the notion of irregular warfare? Is the defense sector not confronting 21st century challenges with 20th century methods? Is the sector not enmeshed in corruption to realize the changes around it?

[41]With the huge budget to line agencies in the defense sector and the huge extra budgetary provision of over N920billion in 2012, Nigerians are not saying too much if they question the commitment of the defense establishment to their role of defending Nigerians. That question asked by the Governor of Borno State recently was the basis of the threat contained in General Chris Olukolade's statement that the full weight of the law will be visited on those who undermine the morale of troops with their comments. The morale of troops is not undermined by comments of Nigerians. There was no morale in the first place as the motivation to join the defense sector is anything other than professional fighting forces. The other part of the lack of morale is the corruption in the sector which debilitate the fighting spirit of the rank and file.

[42] There is a conceptual and thus policy confusion on where to situate Boko Haram. Is it terrorism or insurgency? Moises Naim, *The End of Power: From Boardroom to Battlefield and Churches to States, Why Being in Charge Isn't What it Used to Be*, New York: Basic Books, 2013, see Chapter Six entitled Pentagon and Pirates: the decaying power of large armies; John Arquilla, *Insurgents, Raiders and Bandits: How Masters of Irregular Warfare Have Shaped Our World*, Lanham, MD: Ivan R. Dee, 2011,pp.xv-xvi;

policy[43] and the perennial review the policy requires to forecast and contain developing threat, in the emerging security governance.[44]

It is therefore important to change the prevailing governance enabling environment which will lessen corruption, increase the function of institutions, decrease the susceptibility of Nigerians to manipulation and thus resort to arms to access resources. Nigerians are not secured in their daily lives.[45] What Nigerians need in their lives is increasing opportunity, on a rolling basis, that will add value to their existence. Their existence lacks essence and this is all the more glaring in the last thirty years. It is the provision of the basic necessities of living that will enhance their wellbeing[46], increase their patriotism and limit the prospect of becoming tools in the hand of elite for promoting their own goals. There is the urgency for reorientation that should straddle all levels of government. The reorientation should also be structural. The focus to reinvent governance, at the moment, places emphasis on the role of the central government without calling into question those of the states and local governments.

In the last one hundred years of the existence of Nigeria and particularly the last fifty years of independence, the Nigerian state has been the single most important threat and source of insecurity to the security of Nigerians. The perpetual state of crises and conflicts in the country

[43] There is no national defense policy. Indeed there is no national security policy which should have been the umbrella policy for the defense policy.

[44] For the concept of security governance, see Elke Krahmann, "Conceptualising Security Governance", *Cooperation and Conflict*, Vol. 38 (1), 2003, pp. 5-26;_____ "Security Governance and Networks: New Theoretical Perspectives in Transatlantic Security". *Cambridge Review of International Affairs*, Vol. 18 (1), 2005, pp. 19-34.

[45] Adoyi Onoja, "Defining and Situating Insecurity in the Nigerian Context: A Glimpse at Everyday Insecurities", In P.U. Omeje and U. Okonkwo, *New Perspective on West African History: A Festschrift in Honour Prof S.C. Ukpabi***,** Enugu: Madonna University Press, 2013, pp. 437-474

[46] Adoyi Onoja, **"**Security in Nigeria Depends on Human Welfare, not State-Centric Bureaucratisation": *Open Security May 2012* http://www.opendemocracy.net/opensecurity/adoyi-onoja/security-in-nigeria-depends-on-human-welfare-not-state-centric-bureaucratis

demonstrate this. If Nigeria is to survive another century and emerge as a nation and not the nations it is now, the state needs to promote the welfare and wellbeing of Nigerians in order to prevent the catastrophe waiting to happen. Pursuing this line is in tandem with the constitution of Nigeria particularly chapter II section 2a, 2b, 2c which put human being first.[47] In the last one hundred years, the state has been prioritised rather than Nigerians.[48] The enduring way to guarantee the security of the state is to guarantee the security of Nigerians against fears of all kind.[49] It is this fears that drives people into taking up arms against the state. This is the task before Nigerians if Nigeria is to survive for another one hundred years.[50]

[47] See 1999 Constitution of the Federal Republic of Nigeria

[48] A conference examining this is scheduled for November in Nasarawa State University, Keffi. See flyer, "Politics between Nations: 100 Years of Security in Nigeria", http://www.h-net.msu.edu/announce/show.cgi?ID=211334

[49] See Adoyi Onoja, "Regime Type and the Established Notion of Security in Nigeria: Towards a Human Centred Security for Nigerians", p.104

[50] The National Conference or Dialogue holding in Abuja is another opportunity to reinvent governance and Nigeria

327.36:355.45-021.364

GLOBAL SECURITY AND STRATEGY OF NATIONAL SECURITY OF STATES

Tatjana Gerginova, PhD, Faculty of security – Skopje,

e-mail: tanjagerginova@gmail.com

Abstract

National security includes political, economic, military, informational and environmental sustainability. Strategic goal of the states is building a stable and functional security system that will provide prevention, management and peaceful resolution of all potential crises and non-negotiations, regardless of their level and character, and in line with international democratic standards and rules. With the implementation of the said order creates a positive environment for effective protection and defense of national values and vital national interests. The author of the paper will talk about the National Security Strategy, which is required to build and promote each nation state for the realization of national values and national security interests, as well as for achieving the security of the state and security of citizens. It will be an analysis of the National Strategy of the Republic of Macedonia, Serbia, Montenegro and Croatia. Will be defined security interests and objectives of one country, the need for ongoing evaluation of national and international security environment, and the need for ongoing collaboration on national and international level and accomplish the following missions - prevention and management of threats that endanger the vital interests; crisis management in order to promote peace and defense. Will be presented and the content and structure of European security strategy known as "Secure Europe in a Better World" (2003) and content Strategy for internal security of the European Union (2010).

***Keywords**: military concept, conceptual comprehensive approach for determination of safety, national strategy, security interests and objectives, threats.*

Center for Legal and Political Research, Faculty of Law, Goce Delcev University, Shtip, Republic of Macedonia

INTRODUCTION

The modern world shapes the process of globalization, liberalization and technological development. The concept of globalization has begun to be used more intensively even in recent times, and different authors have defined it in different ways. Globalization leads to the creation of trading blocks, global companies and global economies. On this way the world becomes unique composition, while the global market accessible to all.[1] The term globalization is derived from the word "global ", that means totality, wholeness, while the word "GLOBALISM" is a way of looking at events in general. Hence globalization is a social process that tends to comprehensiveness and oneness in the modern world.[2]

Through the circulation of people, goods and information, the fields are being connected and are providing interaction. It comes to the process of decentralization and deviation of the power and sovereignty of the states of supranational bodies. Globalization accelerates these processes and forms new rules that must be respected and implemented by all countries which want to succeed.

According to definition for global security, *global security is security determined by global interests and threats, that including the individual national and regional security existing between with idea-political and\or real-political connection between sectors (political, military, economic, social and environmental) whose essence is correction among each other, controlling and modeling with purpose to achieve peace and security on the planet and between people.*

Versus the national and international security, global security as a concept, requires expansion of the security content outside the military and political factors, including the human rights, environmental protection, economic prosperity and social development. Global security came out from idealistic tradition and endeavors to replace the compulsion, the conflict and the war in the international system with cooperation, negotiation and peaceful

[1] LONCAR, J., Globalization - concept, origination and trends of development of Geoadria, 10/1, 91-104, 2005.92.
[2] TUREK,F., *Globalization and global assurance*, International Studying Association of Croatia, Varazdin, 1999, pp.159

changes.[3] The globalization, besides the positive tendencies, produces also negative ones known as global threats such as globally organized crime, terrorism, the proliferation of weapons of mass destruction, environmental threats etc. These global threats impose expansion on global security with economic social and environmental content.

The changed nature of international relations in the world after the Cold War, we require the need for a new security strategy that will monitor changes in global and regional environment. The European Security Strategy[4] and Internal Security Strategy of the European Union,[5] leaving state central or military concept conceptual determination of safety, which is understood as the use of military force to defend the independence and territorial integrity of sovereign states and in which the main object of protection is the realization of security state and there are essentially military threats to security. Given the changed circumstances accept a new, broader, comprehensive approach to determining the safety, which includes more non-military threats - political, social, economic, environmental, etc.. Comprehensive approach to determining security threats involves expanding the military to non-military threats, and expanding the content of the concept of security, where such facility is determined to protect the exercise of state security, and safety of citizens.

Internal security strategy for the European Union and action plan for its implementation

The European Security Strategy, which was adopted on 12.12.2003 titled "Secure Europe in a Better World",[6] first established principles and objectives defined for the advancement of European security interests. The strategy is organized into three sections: the first is an analysis of the security environment that are presented global challenges and key threats to European

[3] *Security Studies for the 21st Century*, edited by Shultz H. Richard (Jr.), Godson Roy, Quester H. George; Dulles 1997, str. 2.

[4] *European Security Strategy – A Secure Europe in a Better World*, Internet, 11/06/2004, http://www.iue.eu.int/cms3_fo/showpage.asp?id=391&lang=en.

[5] *Draft Internal Security Strategy for the European Union: " Towards a European Security Model"* Bruxeles: Council of European Union, 8.3.2010.

[6] Javier, S. (2003). *A safety Europe in a better world, European security strategy.* Brussels: European Commission

security; further in the second chapter defines three strategic goals, one goal is exactly the fight against such threats; while the third part is an assessment of the political implications for Europe.

On the basis of the Stockholm Program, the beginning of 2010 adopted the Internal Security Strategy of the European Union.[7] The concept of internal security, the strategy is understood as a broad and comprehensive approach that combines multiple sectors to address the threats that directly affect the life, safety and welfare of citizens. The strategy is determined that there is no possibility for absolute protection, and safety is a key factor to protect the quality of life of European citizens, critical infrastructure, prevention of threats.[8]

Strategy for Homeland Security consists of three parts. The first part is titled "Protecting people in Europe within the global society", the second part is entitled "The European Security Model" and the third "Next Steps" in view of the implementation of the strategy. Due to the further development of Europe as an area of freedom, security and justice, the strategy defines common threats, set the principles and policies of Homeland Security, and the European model defines security (European Security Model).

The first part outlines how safety is a key part of quality of life in European society. How common threats are a major challenge to the internal security of the European Union referred to terrorism, organized crime, cyber (cyber) crime; cross-border crime; violence; accidents; and natural and man-made disasters, claiming that civil protection systems are essential elements of modern and advanced security systems.[9]

Extremely important step in the strategy is the development of a European security model which is based on the principles and values of the European Union, the respect for human rights and fundamental freedoms; rule of law; democracy; dialogue; tolerance; transparency and solidarity. Further

[7] *Draft Internal Security Strategy for the European Union: " Towards a European Security Model"* Bruxeles: Council of European Union, 8.3.2010.

[8] Bilandzic, M. (2012). According to the strategy of "national" security of the European Union? - Analysis of the Internal Security Strategy for the European Union, Police and Security, Volume 21, Number 1, str.59.

[9] Draft Internal Security Strategy for the European Union, *op. cit.*, pp. 5-6.

noting that the European model of security is central framework with which the EU intends to implement a new, integrated approach to security. This model provides guidance on the integration of four areas, namely: police action (law enforcement), judicial action (judicial), control of borders (border management), protection of citizens (civil protection).[10]

In order for these policies to be implemented, and the values protected by the end of 2010, the European Commission in cooperation with the European Parliament and the Council of the European Union prepared a document entitled: "The EU Internal Security Strategy in Action: Five steps towards a more secure Europe ", (Build Internal Security Strategy for the European Union in five steps towards a secure Europe) which in fact presents an action plan for implementation of the European Strategy for Homeland Security.[11] In this Action Plan identified the most urgent challenges and threats to the security of the European Union, and proposed five strategic goals and several specific steps for each of these targets for the period 2010 - 2014 year, should despite ongoing efforts and initiatives to help European Union to be more secure. The five strategic goals that are defined by this strategy are: implementation of the European Strategy for Homeland Security. In this Action Plan identified the most urgent challenges and threats to the security of the European Union, and proposed five strategic goals and several specific steps for each of these targets for the period 2010 - 2014 year, should despite ongoing efforts and initiatives to help European Union to be more secure. The five strategic goals that are defined by this strategy are:[12]

-To suppress the activities of international criminal networks;

- Prevention of terrorism, radicalization and recruitment of terrorists;

- Raising the level of protection for citizens and business enterprises in cyberspace;

[10] Bilandžic: M. (2012), *op. cit.*, str. 60.

[11] *The EU Internal Security Strategy in Action: Five steps towards a more secure Europe*, COM (2010) 673 final, Brussels, 22.11.2010.

[12] See: Mitrovic, LJ., Grbic Pavlovic, G. (2012). The fight against terrorism in the light of the European Security Strategy, in Symposium Proceedings "Harmonization of Serbia's foreign policy with the Common Foreign and Security Policy of the European Union." Belgrade Institute for International Politics and Economy and Hans Zajdel Foundation, p. 447-461.

- Strengthen security through better border management and

- Enlargement on the European power of resistance on crisis and catastrophes.

Security Strategy of the nation state

The strategy represents a global conception for according realization on long-term security interests and goals. The strategy represents a fundamental and public document that defines the security state and treats:

- The national interests;

- Security purposes;

- security risks and threats;

- The possible reaction of the state of those risks and threats;

- security policy;

-As well as the structure of the national security system.

The terms *security* and *national security* related situation in which the country's citizens live in peace and stability, without any visible or projected challenges, risks and threats to their well-being, stability of their political, economic, technological and ecological system without any visible political threats to the existence and territorial integrity of the state. National security, thus defined is accomplished through the development, application and coordination of all the instruments of state power (political, diplomatic, economic, military, legislative, informational, etc..) which is organized and operated in a comprehensive integrated system.

Security interests and goals

The security policy may be defined of a general policy, based on relevant facts obtained through security assessments of the degree of threat to values, determines the means and measures that can achieve

certain security objectives at home and abroad.[13] The security policy of a nation-state aims to preserve its national interests and the full realization of security goals based on principles developed democracy, the rule of law and its orientation towards Euro-Atlantic integration, through respect for international law and internationally accepted principles peaceful resolution of non agreement , and the right to a healthy environment. Security interests and objectives can be political; economic; defense; legal; technology; environment.

Political security interests and goals of a nation state are:

-Preserving patriotic, multiethnic, multicultural and multi-confessional democratic system of government, with respect to democratic values;

-Further promotion of democratic institutions and increasing the openness and transparency of the public sector;

Preservation and further strengthening of the rule of law;

-Protection of human and minority rights;

-Preservation of the constitutional order;

Preserving peace and security in the immediate relevant strategic environment in Europe;

-Endeavor to establish and strengthen appropriate safety mechanisms at the regional and local level organizations and leaders who are interested in achieving stability and security;

-Support the multilateral approach to solving security issues;

-Commitment to creating and strengthening the confidence of national, regional and global level, in order to reduce the dangers of all kinds and the prevention of violent settlement of disputes;

-Adherence to the system of cooperative security and

[13] For further reading: Spaseski. J, "Macedonia- pillar of the security and peace in the Balkans", Skopje, 2005, page 69

-Respect of all relevant documents in the creation of inter-state relations on the principles of equality, mutual interest and non-interference in internal affairs;

-Contribution to stability and peace outside of the state, through its expression of international solidarity,

Actively participate in the process of non-proliferation of weapons

And humanitarian and peacekeeping operations and opportunities for using its land, air and sea space to support the missions undertaken by the UN, EU, OSCE and NATO.

Economic security interests and objectives:

-protection of property and economic well-being of all citizens;

-protection of economic resources;

Ensuring the flow of resources to the needs of the population.

Defensive:

-defense of the sovereignty, unity and territorial integrity of the state;

-defense of the country from all types of conventional, unconventional and asymmetric threats, especially threats of terrorism;

-determination to give full contribution to the global fight against terrorism and organized crime.

Legal security interests and objectives:

-Ensuring fairness and adequacy of the state legal system,

-protection of human and civil rights;

Ensuring constitutional and statutory provisions and fully support the rights of minorities;

-Ensuring that the executive, legislative and judicial authority in the state are adequately separated, independent, autonomous and same weighted.

Technological security interests and objectives

-Ensuring that the state follows the latest developments in technology and use new technology to modernize equipment and improve efficiency;

-stimulate research and development in new technologies in line with the possibilities of the state budget.

Environmental security interests and objectives:

Ensuring effective protection of the environment;

-adoption of appropriate international standards for environmental protection.

SECURITY ENVIRONMENT

Conception or National Security Strategy and Defense, as a basic document for each state is based on:[14]

- Threats assessment of the security and on that basis agreed targets and guidelines for conducting national security policy, and

- assessment of the international environment and the position of the state.

For maintenance and improvement of the security situation in the country, it is taking more measures and actions by state institutions, such as: maintaining and improving the effectiveness and objectivity of the means and methods of collecting data and information relevant to security quality and continuous expert analysis of the security environment, due to its active participation in the development and prevention of risks and hazards; maintenance and improvement of appropriate security capabilities and skills to prevent, minimize and eliminate security risks and threats, as well as the resolution of conflict and crisis situations; maintaining and improving the level of preparedness of government agencies for effective, timely and appropriate response to security risks and hazards; harmonization of regulations, rules and procedures for timely coordination, management etc.. [15]

[14] Conception of the national security and defense of Republic of Macedonia published in Official Gazette no.40 of 23 June 2003, p1.

[15] Ibid, p 26

Center for Legal and Political Research, Faculty of Law, Goce Delcev University, Shtip, Republic of Macedonia

The last decades of the last and beginning of this century is characterized by new security developments worldwide. The security of mostly military sphere is extended to other areas, primarily economic, energy, social and environmental security, including the security of the individual and society as a whole. Termination of block confrontations, the spread of democracy, the creation of a multi-polar world, the integration processes in the field of security and more intensive economic and cultural cooperation and interdependence reduce the risk of conflicts between states, and the possibility of the emergence of crises and conflicts. After the Cold War, the risk of military conflict on a global scale is significantly reduced. However, the world is still confronted with many traditional and new challenges, risks and threats to security. The circumstances contributing to a growing number of security risks globally, are: large differences in the level of economic and cultural development, which have implications for poverty and social vulnerability of the population, which requires the occurrence of adverse demographic and psycho- social phenomena. Regional and local conflicts, ethnic and religious extremism, terrorism, organized crime, proliferation of weapons of mass destruction and illegal migration, climate change and more spoken deficit of energy resources, threaten the stability of individual countries and the region in general, and also global security. Essential feature of these challenges, risks and threats that they are becoming more unpredictable, asymmetric and have a transnational character. The world faces the challenges of the gross violation of the UN Charter and generally accepted norms of international law, especially the interference in the internal affairs of sovereign states, and the concept and practice of preventive attacks and military interventions. Attempts to provide legitimacy for the creation of new state makings the sovereign territory of the Member States of the UN interpersonal disturb the existing order, and greatly endangering the general state of security in the world. Political, economic, and cultural relations also the security of the world are increasingly taking on global and multilateral multi-polar environment in which acute manifest complex interdependence of states. The progress made in implementing the common foreign and security policy of the European Union (hereinafter EU) and the inclusion of European defense forces in solving security problems, everything points to more significant role in the harmonization of EU relations and the interests of

European countries and taking share common responsibilities in creating a European and global security.[16]

For facing the new dynamic threats, it is necessary to develop a strategic EU policy that supports early, rapid and when necessary a strong intervention. Special value should be added to the development of operations and will include military and civilian capabilities. EU should support the UN in their process of responding to threats to international peace and security. The EU is committed to strengthening cooperation with the UN in order to give assistance to countries emerging from conflict, and increased UN support in situations of short-term crisis management.

Determinations made in the National Security Strategy, voicing readiness of the nation-state to within the UN, EU and other international organizations and regional structures, contribute to the construction and promotion of the national, regional and global security.

Transnational and asymmetric nature of modern challenges, risks and threats to the security,[17] impact that security is indivisible, and it is increasingly obvious that no country is able to independently solve increasingly complex problems of preserving and strengthening national security. Therefore security in modern conditions are perceived more global, and national security is significantly associated with the state of security in the near and wider environment. Answer transnational profiled asymmetric threats integration located in the national security system, strengthening of multilateral forums and collective security system of international security as key factors in ensuring peace, stability and democratic development of countries in the modern world. In such circumstances reinforces the need for a cooperative approach to the conservation and enhancement of security based on cooperation and pooling of capacities of national security states.

[16] Bezbedna Evropa u boljem svetu – Evropska strategija bezbednosti usvojena od šefovi država i vlada na Evropskom savetu u Brisel, 12.12.2003, str. 11. European Security Strategy (2003) – A Secure Europe in a Better World, Internet, 11/06/2004, http://www.iue.eu.int/cms3_fo/showpage.asp?id=391&lang=en.

[17] Conception of the national security and defense of Republic of Macedonia published in Official Gazette no.40 of 23 June 2003, p1. Law for governing with crisis Conception – published in Official Gazette no.29 of 2005, article 3 stop 2.

Classification of challenges, risks and threats to national security

Conventional military threats: The number of these threats are significantly reduced. Weather warning for large operations with conventional weapons continued and direct military impact of possible conventional operations is limited to relatively small areas. However, can never be fully excluded geographical escalation, not entirely excluded the potential crises in the region.

Global terrorism and violent extremism in this category of security challenges currently constitutes one of the most important global, regional and national hazard because of its transnational character and relationship with organized crime.

All forms of organized crime - trafficking in narcotics, weapons, chemical, biological, radiological and nuclear agents, people trafficking and proliferation of weapons of mass destruction-can grow in the most serious threats to society, state and economy.

Corruption in all forms of malicious power, weak institutions and lack of confidence can endanger the state from within and contribute to regional destabilization and insecurity.

The Southeast European countries also face economic, social and political difficulties that followed the transition to societies based on the principles of democracy and market economy. These difficulties can produce risks and threats to the security of these countries.

Natural, environmental, technical and technological disasters, accidents whose cause is man and of human epidemics or contagious animal diseases, can create challenges, risks and threats to national security.

The security of democratic institutions can be affected *by actions of an individual* or group whose activities are contrary to the laws of the state.

In the Republic of Macedonia, the terms "risks and dangers" imply on possible manifestations of nationalism and religious intolerance and hatred, shapes and activities related to international terrorism, organized crime, trafficking in drugs, arms and people, the consequences of mass destruction, possession of large amounts of illegal weapons, corruption, urban terrorism, serious crimes including blackmail, murder and attacks on citizens and their property; activities of foreign special services aimed at worsening security

situation, the consequences of a conflict of interest for the use of sources and routes of strategic energy resources, as well as preventing and blocking their importation into the Republic; and other natural disasters, technological disasters, epidemics of quarantine and other infectious diseases in humans and animals, as well as degradation of a larger scale and destruction of the environment.[18]

As risks and dangers to the security of the Republic of Macedonia shall be determined:[19]

- "possible manifestations of extreme nationalism, racial and religious intolerance;
- forms and activities related to international terrorism, organized crime, illegal migration, trafficking in drugs, arms, people and strategic materials and dual use, and the consequences of using tools of mass destruction;
- possession of large quantities of illegal weapons;
- transitional issues such as corruption, urban terrorism, serious crime, including blackmail, racketeering, murder and attacks on property of citizens, economic crime, tax evasion, low development of the institutions of the democratic system, the problems in the functioning of the judiciary, social problems and unemployment;
- activities of foreign special services, aimed at worsening security condition, and thus slowing the democratic and integration processes, especially NATO and the European Union;
- consequences of a conflict of interest for use of resources and strategic routes energy, as well as preventing and blocking their importation into the Republic of Macedonia;

[18] Law on crisis management, published in Official Gazette of the Republic of Macedonia, no.29/2005, article 3, section 2.

[19] For risks and dangers for the security of the Republic of Macedonia see in Conception of the national security and defense of the Republic of Macedonia, published in Official Gazette no.40 of 23 June 2003 in section 24.

- elementary and other disasters, technological disasters, infectious diseases of humans and animals caused by domestic and / or external factors;
- computer crime, (or cybercrime) piracy and misuse of information technology particularly in the area of personal data of citizens, business, official and state secrets and the degradation and destruction of the environment. "

Forces its security policy, each nation state is required to exercise using the strategy for achieving the cooperation of the national and international level.

Internally, comprehensive and flexible security cooperation consists of assigning specific tasks and appropriate resources to various entities that contribute to the achievement of security at different levels, each with coordinated cooperation in their deployment. Comprehensive cooperation requires activation and cooperation of different authorities at different levels (state, municipal and other). The collaboration provides flexible application of the best combinations of measures and resources based on actual needs.

The effective functioning of the national security system, and significantly affects the adequate utilization of system resources, which can help to successfully address the security challenges, risks and threats. Basic system resources for national security and human and material resources they represent the basis for the construction of this system.

The scope and availability of human resources is influenced by demographic and other factors.

Tangible resources include natural, economic, financial, information and other potentials that are hired for security and defense needs. Budget for security and defense needs are planned and used in a transparent manner that is compatible with the standards and criteria of the UN, EU and NATO and recommendations within the state's financial capabilities.

International Security Cooperation

Should consist of preventive engagement, and if necessary, the reactive engagement. The coordinated multinational cooperation, nation-state will contribute to crisis management, stabilization of the region of

international tension and the strengthening of general security measures, as well as strengthening relations with other countries and international organizations, primarily in order to preserve their own security and for creating system of appropriate arrangements for mutual security and defense. The cooperation of domestic and international level assumed: Permanent and intensive activities modernizing and functionality of resources in the country. Here it is necessary to take all necessary measures to reduce risks and protect the state, its institutions and the population from threats to security, the establishment of an effective security system and the creation of trust and partnership with other countries and international organizations. To effectively respond to threats to national and international security, national state is required to implement the following three missions:

-Prevention and management measures that threaten vital interests.

All instruments of security policy contribute to the prevention and management of threats to vital interests. Concretely this means assistance: relief from the consequences of natural and other disasters which cause a man in the country and abroad; protect people, critical national infrastructures and vital facilities and combating organized crime and terrorism.

- *Manage crisis situations in order to promote peace:*

Each country has a national direct use of stable development and strategic reasons to contribute to crisis management and peace promotion. The criteria for its commitment to these goals include national interests, the basis in international law, and orientation of such activities to democracy, human rights and humanitarian values.

- *Selected:* The Republic of Macedonia and other countries of the former SFRY maintain their ability to protect and defend its sovereignty, borders, territory, airspace and population threats and use of force by strategic scale. Ability to protect and defend involves maintaining credible defense capabilities; efficient and flexible system for internal security; high standards of equipment and training; degree of readiness that can adapt to the development of the situation and development of security forces capable of cooperation with other countries in order defended their territory.

For realization of the defined missions, the Republic of Macedonia as a country:

-Gives absolute priority to political and diplomatic measures, consistent with international best practice, standards and documents;

-Attached to the principles of peaceful settlement of disputes, with minimum use of force inside and outside the borders;

-Will participate in the anti-terrorist coalition, keeping it the rule of law, international law and international humanitarian law;

-Has the capacity to undertake effective preventive actions and effective response to all the challenges, risks and threats to security and will depend on construction and optimal functioning of the system the softest National Security and

-As a final measure, shall engage its security forces, selectively and in accordance with the volume and intensity of threats, with full respect for international conventions and multilateral agreements.

True, quick and easily understandable information to the public is of paramount importance in all security situations.

The importance of information and communication as a means of promoting peace everything is bigger. Information technology and communications infrastructure, in every moment exposed to risks and threats, not only during crises. The highest state order regarding safety communication infrastructure maintenance represents the capabilities of the state to decide, act and create conditions that will ensure the operation of its information age.

Security and border protection is a priority for the security of each nation state and the security of the region. According to the Internal Security Strategy of the European Union, the establishment of a system of integrated border management in line with international standards and cooperation with neighboring countries, the Republic of Macedonia and other countries of the former Yugoslavia, provide security outside and inside plan. System for Integrated Border Management in the state, especially contributing to the fight against terrorism and organized crime.

CONCLUSION

National Security Strategy, is based on the actual security situation and presents a framework for the construction and operation of an integrated system for national security. Strategy is the basis for reforms in security systems, to define the security policy document is subject to change depending on the security environment, interests, opportunities and economic changes in other factors that determine. Externally, according to a national strategy each state is required to implement the following tasks: support of state institutions in crisis management, construction and maintenance of peace in the region and the world, participation in peacekeeping operations under the mandate of the UN, EU, OSCE and NATO .

Basic tasks of internal security: preparation and strengthening of key infrastructure for the defense and protection; providing instruments for public observation, warning and uzbunuvanje; coordination in the deployment and use of material and human resources; Organization of Cooperation and assists in providing management resources mobilized; help prevent, limit and manage the consequences of the damage; organization and implementation of care for people seeking shelter; planning, organization and implementation of protection of historical and cultural objects; and perform other tasks of public interest in the defense and protection. Integrated Management System for National Security, provides coordination and cooperation of various organizations and institutions that perform joint and combined civilian, police and military duties at the state or local government in situations of regular, special and emergency.

Homeland Security - the term refers to the concept Homeland security, which represents a new and comprehensive concept that applied last year to the national security system.

LITERATURE:

Bilandzic, M. (2012). *Prema strategiji "nacionalne" sigurnosti Evropske unije? – Analiza Strategije unutarnje sigurnosti Evropske Unije*, Policija i Sigurnost,broj 1, str. 49-69.

Conception of the national security and defense of Republic of Macedonia published in Official Gazette no.40 of 23 June 2003.

Conception of the national security and defense of Republic of Macedonia

De Groeve, T. (ed.) (2013). *Overview of Disaster Risks that the EU faces.* Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Draft Internal Security Strategy for the European Union: " Towardsa European Security Model". Bruxeles: Council of European Union, 8.3.2010.

European Security Strategy (2003) – A Secure Europe in a Better World, Internet, 11/06/2004, http://www.iue.eu.int/cms3_fo/showpage.asp?id=391&lang=en.

EU Strategy against Proliferation of Weapons of Mass Destruction, *Chaillot Papers 67*, From Copenhagen to Brussels, European defence, Core documents, Misirolli Antonio (compiled by), EU Institute for Security Studies, Paris, December 2003, op. cit., pp. 311-21.

Javier, S. (2003). *A safer Europe in a better world, European security stratey.* Brussels: European Commision.

Javier, S. (2008). *Report on the Implementation of the European Security Strategy – Providing Security in a Changing World (S407/08).* Brussels: European Council, pp. 3-6.

Stevo Ivetic, Gojko Pavlovic (2014) – *Aktivnosti Evropske unije na sprecavanju kriza i katastrofa,* rad objavljen u Zbornik radova "Suzbijanje kriminaliteta i evropske integracije, s osvrtom na ekološki kriminalitet", Trebinje: Vlada, Ministarstvo unutrašnjih poslova,

Uprava za policijsko obrazovanje i Visoka škola unutrašnjih poslova i Hans Zajdel fondacija, str. 43-53.

Strategy for national security on the Republice of Serbia – Official Gazette no.88 of 28.10.2009

Strategy for defense on the Republice of Serbia – Beograd, 2009

Strategy for national security on Montenegro – to adopt (to appropriate) of govermmenton the Republice of Montenegro – June 2006

Strategy for national certainty (certitude) on the Republice of Croatin - 2002

*** (1992). *Treaty on European Union*, Official Journal C 191.

*** (2009). *The Stockohlm programme – an open and secure Europe serving and protecting citizens*, Official Journal of the European Union, 2010/C 115.

Vasconcelos, A. (ed.) (2009). *The European security strategy 2003-2008,* Building on common interests. Paris: European Union Institute for Security Studies, Report No. 05.

Wolf, S., Goudappel, F., Zwaan, W.J. (ed.) (2011). *Freedom, security and justice after Lisbon and Stockholm.* The Hague: Asser press.

Center for Legal and Political Research, Faculty of Law, Goce Delcev University, Shtip, Republic of Macedonia

341.17 (4-672 ЕУ)

THE EU POLICY OF SAP TOWARD THE WESTERN BALKANS: ELEMENTS OF 'REGIONAL APPROACH'

Melina Grizo, PhD, Associated Professor, Law Faculty 'Iustinianus Primus', University Ss Cyril and Methodius, Skopje, Macedonia

Abstract

In 1999, the Kosovo crisis and the massive international dimensions it obtained demonstrated that the previous stabilization policies designed by the international community for the states from the Western Balkans are insufficient. Therefore, the EU decided to redefine its strategy toward the Western Balkans and the new policy, named Stabilisation and Association Process (SAP) was launched. Until today, the policy of SAP provides a framework for the relations of the EU with each of the states in the region of the Western Balkans. Unsurprisingly, in the last decade and a half, the policy of SAP has attracted much academic interest. This article analyses the policy of SAP in order to detect to what extent it has preserved the elements of the previous EU regional policy toward the Western Balkans, named 'Regional Approach'. The analysis tends to respond to several questions. Firstly, the objectives of the policy of SAP are analysed, to demonstrate that, despite of the fact that the EU institutions announced the enlargement dimension as an ultimate objective of the policy of SAP, it is the stabilization prospective, as outlined by the 'Regional Approach', which is prevalent. Secondly, the scope of states covered by the policy of SAP is considered. The analysis reveals that, initially, the policy of SAP has completely preserved the scope of states outlined by the 'Regional Approach' and that its subsequent changes resulted from the prolonged process of redrawing of the borders in the post-Yugoslav states. Thirdly, the principles of SAP and, in particular, the principle of conditionality with its emphasis on regional cooperation are analysed, to detect to what extent they build on the foundations laid by the policy of 'Regional Approach'. Fourthly, the forms and instruments of SAP are considered, to investigate their similarity and differences with the forms and instruments envisaged in the framework of the 'Regional Approach'. The paper argues that the policy of SAP has been strongly influenced by the profile of the previous EU policy of 'Regional Approach'.

Center for Legal and Political Research, Faculty of Law, Goce Delcev University, Shtip, Republic of Macedonia

The argument contributes to the debate on the EU policy of stabilization and integration of the Western Balkans. In addition, it contributes to the general discussion on the EU regional policies. Apart from the comparison of the elements of 'Regional Approach' and the policy of SAP, the analysis is informed by comparisons with the EU policy toward the region of Eastern and Central Europe in the period before their accession.

Key words: *European Union enlargement, European Union regional policy, 'Regional Approach', Stabilization and Association Process, Western Balkans, principle of conditionality.*

1. Introduction

In 1999, the Kosovo crisis and the massive international dimensions it obtained demonstrated that the previous stabilization policies designed by the international community for the states from the Western Balkans are insufficient to ensure a lasting peace in the region. Therefore, the EU decided to redefine its strategy toward the Western Balkans and the new policy, named Stabilisation and Association Process (SAP) was launched. Until today, the policy of SAP provides a framework for the relations of the EU with each of the states in the region of the Western Balkans. Unsurprisingly, in the last decade and a half, the policy of SAP has attracted much academic interest. The present analysis aims to determine to what extent it has preserved elements of the previous EU's regional policy toward the Western Balkans, named 'Regional Approach'.

The analysis responds to several questions. Firstly, a short insight into the concepts of 'Regional Approach' and SAP is provided, in particular with regard to the objectives of both policies, as defined by the major EU Institutions' documents. Secondly, the scope of states covered by the policy of SAP is considered in order to determine to what extent in draws on the scope of states designed in the case of 'Regional Approach'. Thirdly, the principles

of SAP and, in particular, the principle of conditionality with its emphasis on regional cooperation are analyzed, to detect to what extent they build on the foundations laid by the policy of 'Regional Approach'. Fourthly, the forms and instruments of SAP are considered, to investigate their similarity and difference with the forms and instruments envisaged in the framework of the 'Regional Approach'.

The paper argues that the policy of SAP has been strongly influenced by the profile of the previous EU policy of 'Regional Approach'. The argument contributes to the debate on the EU policy of stabilization and integration of the Western Balkans. In addition, it contributes to the general discussion on the EU regional policies. Apart from the comparison of the elements of 'Regional Approach' and the policy of SAP, the analysis is informed by comparisons with the EU policy toward the region of Eastern and Central Europe in the period before their accession.

2. The policy of SAP: a new concept or a refined 'Regional Approach'?

In order to respond to this question, we may briefly recall the profiles of both concepts.

As it is well-known, the dissolution of the Yugoslav federation was followed by a series of violent conflicts among which the conflict in Bosnia and Herzegovina was the most protracted. In late 1995, after the Dayton Agreement was signed, the first coherent EU regional policy, named 'Regional Approach', toward this region emerged. It aimed to remedy the previous shortcomings of the EU's policy toward the region, caused by the differences among the foreign policies' objectives of its Member States and by the prevalence of the bilateral approach the EU had toward each of these states.[1] Therefore, the 'Regional Approach' had to bring multilateralism and, in that way, ensure a sustainable stabilization of the region.

[1] Giansily Jean-Antoine, 1999, *L'Union Européenne et la crise yougoslave: illusions et réalités*, Paris, Editions Denôel. 1999; Blockmans Steven, 2007, *Tough Love. The European Union's relations with the Western Balkans,* T.M.C. Asser Press, The Hague.2007, pp. 111-175.

The 'Regional Approach' was conceptualized by the Commission[2] and confirmed by the Council Conclusions on guidelines for former Yugoslavia. It was supposed to serve as a framework for ''…a long-term relationship with the countries of the region''.[3] Its main instrument would be a series of agreements with each of the concerned states,[4] designed as vehicles of the overall contribution of the EU to peace and stability throughout the region. In order to respond to this overall goal, the agreements were supposed to fulfil several objectives. Firstly, they were supposed to improve and intensify the relations with the EU, taking into account the aspirations of the countries concerned. In addition, they were supposed to foster the reconciliation and bring to establishment of open and cooperative relations among these countries and their closest neighbours.[5] Each of these agreements was supposed to be designed ''as a substantial incentive to political stability''[6] and ''as an instrument for economic development and cooperation between them, between those countries and their neighbours, and with the European Union".[7] Therefore, although the 'Regional Approach' was developed according to the usual pattern of the EU's foreign policy,[8] its outstanding feature was the objective of post-conflict stabilization.

As it has been explained elsewhere, the 'Regional Approach' did not produce a lasting stabilization of the region. The analyses of its shortcomings usually emphasize the lack of an incentive by the concerned states.[9] After the Kosovo crisis of 1999, the EU redefined its regional policy and introduced a

[2] Bull EU 9-1995 point 1.4.40.

[3] Bull EU 10-1995 point 2.2.1.

[4] Ibidem.

[5] Ibidem.

[6] General Affairs Council of 26 February 1996. Bull. EU 1/2 – 1996 point 1.4.108.

[7] Ibidem.

[8] On the EU's regional policies, see: Smith Karen E., *European Union Foreign Policy in a Changing World*, Polity, 2008, p. 69.

[9] See, for example: Fakiolas T. E., Tzifakis N., 2008, 'Transformation or Accession? Reflecting on the EU's Strategy Towards the Western Balkans' in: *European Foreign Affairs Review* 13, p. 381.

new, important element – the promise of full integration into the EU for the states from the region.

As before, it was the Commission that prepared the concept of the new policy.[10] The Council endorsed it and, throughout the subsequent years, built new elements into it.[11] We may refer here to the culminating document from this period - the 2003 Thessaloniki Agenda for the Western Balkans: Moving towards European Integration,[12] where the two major objectives of the policy of SAP are clearly stated. Firstly, the analysis of this frequently cited document reveals that the states from the region are involved in the EU's policy of enlargement: ''The Western Balkans and support to their preparation for future integration into European structures and ultimate membership into the Union is a high priority for the EU. The Balkans will be an integral part of a unified Europe.''[13]. Importantly, in parallel to the objective of EU integration, the EU emphasized its ''full support to the endeavours of the countries of the region to consolidate democracy, stability and to promote economic development.''[14] Therefore, despite of the fact that the 'Regional Approach' was already abandoned as being insufficiently proactive, its objective - stabilization in the backyard of the EU was retained by the new policy of SAP. In the next sections of this article, we will investigate other elements where congruence between these two policies is evident.

3. Scope

The scope of states covered by the two policies also reveals an important similarity. As conceptualized in late 1995 and early 1996, the

[10]EU Commission, Composite Paper, Reports on progress towards accession by each of the candidate countries, 1999, p. 37.

[11]Common Position 1999/345/CFSP, preamble, recital 7. OJ 1999 L 133/1. See also: Presidency Conclusions, European Council, Lisbon, 23-24 March 2000, paragraph. 47; Presidency Conclusions, European Council, Santa Maria da Feira, 19-20 June, 2000, paragraph 67.

[12]Annex A to Council Conclusions of June 16 2003, Press Release No 10369/03 (Presse 166).

[13]Ibidem.

[14]Ibidem.

policy of 'Regional Approach' covered a group of states from the region for which the EU has not envisaged negotiation of association agreements.[15] It included the states emerging from the former Yugoslav federation - Bosnia and Herzegovina, Croatia, Macedonia and FRY of Serbia and Montenegro, as well as the neighbouring Albania.[16]

Among the former Yugoslav republics, only Slovenia was not involved in this policy, as it joined the group of Central and Eastern European States (CEES), involved in the EU's enlargement policy. The two neigbouring Balkan states, Romania and Bulgaria (formerly belonging to COMECON) were also involved in this privileged group. In this way, by launching the policy of 'Regional Approach', the EU created its regional policy toward a group of states from the region, named 'Western Balkans'.

After the 'Regional Approach' was abandoned, the new EU policy of SAP entirely preserved the contours of this regional grouping.[17] The changes of the scope of states covered by SAP that subsequently occurred were due to the political instability of the region. In 2005, Montenegro separated from Serbia and, although it remained in the scope of SAP, it did so as an independent state. Even Kosovo, after it managed to separate from Serbia and despite of its specific status under international law, figures in the EU documents and policies produced in the framework of the policy of SAP as a separate entity. In 2013, when Croatia became an EU Member State, it left the group of states covered by the SAP.[18] This is the only change that did not result from the political instability of the region, but from the application of the principle of differentiation, as a major characteristic of the EU's policy toward the region, which will be explained in the next section.

[15] Council Conclusions and Declaration on former Yugoslavia, Bull. EU 1/2 – 1996, point 1.4.108.

[16] Ibidem.

[17] COM (1999) 235 final, pp. 2-5.

[18] On 9 December 2011, the Croatian Accession Treaty was signed and it became a Member State on July 1, 2013. OJ EU L 112, 24.4.2012.

4. Principles

Another productive comparison between the 'Regional Approach' and the SAP concerns the principles envisaged for these two policies. In particular, this concerns the principle of conditionality, including the regional cooperation, a condition emphasized by both of them. In both cases, the principles envisaged form an exception from the usual EU's policies. When compared to other EU's regional policies, the principle of conditionality applied within the 'Regional Approach' is clearly different. As an author has commented, unlike in the case of other European Union's regional policies, this conditionality was ''elaborated, concrete and contained a list of conditions whose fulfilment would bring certain results''.[19] Equally, the analysis of the conditionality framework envisaged for the policy of SAP reveals important differences when compared to the conditionality principle applied during the previous rounds of enlargement. In this section, we firstly analyse the content of the principle of conditionality to establish which among its elements are inherited from the 'Regional Approach'. Secondly, we analyse the dynamics of the principle of conditionality – the differentiated and gradual approach, to establish the similarities between the two policies.

On great many occasions, the EU has pointed out that the conditionality framework employed during the current enlargement consists of the Copenhagen criteria, the 'Regional Approach' conditionality and the SAP conditionalities (encompassing the elements that were developed in 1999 and after).[20] We will begin by investigating to what extent these elements are linked.

Firstly, the Copenhagen criteria, dating from 1993, were envisaged to create a conditionality framework for the enlargement of the post-communist

[19] Beshirevic N., Cujzek I., 2013, 'Regionalna politika Europske unije prema Zapadnom Balkanu – dosezi i ograničenja', *Politichka misao*, god. 50, br. 1, p. 161.

[20] See, for example: Commission Opinion on the application from the former Yugoslav Republic of Macedonia for membership of the European Union, p. 3: ''In its Opinion, the Commission (…) analyses the application from the former Yugoslav Republic of Macedonia on the basis of the country's capacity to meet the criteria set by the Copenhagen European Council of 1993 and the conditions set for the SAP, notably the conditions defined by the Council in its conclusions of 29 April 1997.'' Commission of the European Communities, Brussels, 09.11.2005, COM (2005) 562 final.

CEESs. Their content involved the political criteria (stability of institutions guaranteeing democracy, the rule of law, respect for human rights and protection of minorities), economic criteria (the existence of a functioning market economy, as well as the capacity to cope with competitive pressure and market forces within the Union), the ability to take on the obligations of membership, including adherence to the aims of political, economic and monetary union. In addition, a forth criteria was envisaged - the absorption capacity of the EU, while maintaining the momentum of European integration.[21]

Secondly, as mentioned above, the SAP included the conditionality framework outlined by the policy of 'Regional Approach, most notably those in the 1997 Council Conclusions.[22] Namely, the Annex listing the elements for the examination of compliance with, included in the Council's ''Conclusions on the principle of conditionality governing the development of the European Union's relations with certain countries of south-east Europe'' and produced on April 29, 1997,[23] listed the following elements:

1. Democratic principles (Representative government, accountable executive; Government and public authorities to act in a manner consistent with the constitution and the law; Separation of powers (government, administration, judiciary); Free and fair elections at reasonable intervals by secret ballot).

2.Human rights, rule of law (Freedom of expression, including independent media; Right of assembly and demonstration; Right of association; Right to privacy, family, home and correspondence; Right to property; Effective means of redress against administrative decisions; Access to courts and right to fair trial; Equality before the law and equal protection by the law; Freedom from inhuman or degrading treatment and arbitrary arrest).

3.Respect for and protection of minorities (Right to establish and maintain their own educational, cultural and religious institutions,

[21]European Council in Copenhagen, 21-22 June 1993, Conclusions of the Presidency, point 7.3.: '' Relations with the Countries of Central and Eastern Europe''.

[22]Bull. EU 4-1997, point 2.2.1.

[23] Ibidem.

organisations or associations; Adequate opportunities for these minorities to use their own language before courts and public authorities; Adequate protection of refugees and displaced persons returning to areas where they represent an ethnic minority).

4.Market economy reform (Macroeconomic institutions and policies necessary to ensure a stable economic environment; Comprehensive liberalisation of prices, trade and current payments; Setting up of a transparent and stable legal and regulatory framework; Demonopolisation and privatisation of State owned or socially owned enterprises; Establishment of a competitive and prudently managed banking sector).[24]

This document is largely cited as the one that clarified the conditionality principle applied for the Western Balkans. It is evident that the content of the conditionality principle it determined strongly resembles the first two among the famous Copenhagen criteria. Further, it is evident that the content of the Copenhagen criteria has been broadened by them. In 1997, when it was produced, it did not aim to bring to integration, but merely to provide guidance for the stabilization objective of the EU. After being included in the documents outlining the SAP, it was to serve the objective of integration.

Thirdly, as it is well known, the SAP conditionalities include numerous elements that were developed in 1999 and after.[25] This framework is increasingly expanding and changes the nature of enlargement conditionality, but we will not analyse it in detail in this article. We may look, however, at few elements which have their predecessors within the framework of the conditionality developed for the 'Regional Approach'.

Many elements of the 'Regional Approach' aim to remedy the consequences of the wars. They include respect for human rights, minority rights, the right to return of displaced persons and refugees and full compliance with the terms of the peace agreement.[26]Aiming to contribute to

[24] Ibidem.

[25] For an overview, see: Lorinczne Bencze, Ten years After Thessaloniki, Andras Lorincz (ed.), *Prospects for the European Union: Borderless Europe*, International Conference 25-26.10.2013, Budapest, ICPR, 2014,

[26] Bull EU 10-1995, point 2.2.1.

the peaceful and sustainable development of the region, the conditions also involved building of democratic institutions, political and economic reform, as well as readiness to establish open and cooperative relations between these countries. [27]

The similarity of this content with the case of SAP is striking. Thessaloniki Agenda speaks about the concerned states need to: ''…further consolidate peace and (…) promote stability, democracy, the rule of law, and respect for human and minority rights. Inviolability of international borders, peaceful resolution of conflicts and regional co-operation are principles of the highest importance. Terrorism, violence and extremism, be it ethnically, politically or criminally motivated, should be unequivocally condemned.''[28] It also requires full implementation of Resolution 1244 of the UN Security Council on Kosovo and compliance with the Dayton/Paris agreements and subsequent Peace Implementation Council decisions, and the Ohrid and Belgrade agreements, as well as full co-operation with the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. Also, it includes: ''…promoting social cohesion, ethnic and religious tolerance, multiculturalism, return of refugees and internally displaced persons and combating regressive nationalism. Ensuring civilian control over the military is a critical element of democratic reform. Legislative and administrative reforms on arms sales compatible with the ''European code of conduct'' should be promoted.''[29]

We will finilise the analysis of the content of the conditionality framework with few words on the regional cooperation. The regional cooperation was not only emphasized by the 'Regional Approach', but this element also gained the status of a legal condition introduced in the concluded agreements, as it can be seen, for example, by the Cooperation Agreement signed with Macedonia.[30] In 1999, when the SAP was launched, it retained its

[27] Ibidem.

[28]Annex A to Council Conclusions of June 16 2003. See subtitle: ``Further consolidating peace and promoting stability and democratic development''. Press Release No 10369/03 (Presse 166).

[29]Ibidem.

[30]Lopardic Dusko, 1998, 'L'Union européenne et le sud-est de l'Europe. « L'Approche globale » pour une région particulière', *Revue du Marche commun et de l'Union europeenne,* no 418, mai, p. 326.

importance.[31] We may cite here one of the leading documents from this period, the Zagreb Summit of 2000, requiring the states covered by the policy of SAP to: ''…strengthen regional cooperation, set up a regional free-trade area, step up political dialogue and provide for close cooperation in the field of justice and home affairs in order to combat organised crime, corruption, illegal immigration and trafficking in human beings.''[32] The same emphasis on the regional cooperation is evident from numerous instruments envisaged by SAP, such as those concerning the financial assistance[33] or the Association and Stabilisation Agreements.[34] It should be noted that the regional cooperation was also involved in the enlargement conditionality framework during the fifth enlargement.[35] However, it has never gained the importance as in the case of the both EU policies designed for the Western Balkans.

The other elements of the conditionality principle are also worthwhile attention. The Council's ''Conclusions on the principle of conditionality governing the development of the European Union's relations with certain countries of south-east Europe'', produced on April 29, 1997 envisaged two

[31]EU Commission, Composite Paper, 1999, p. 37.

[32]Zagreb Summit, 2000. Bull. EU 11-2000, point I.6.57. See also: Presidency Conclusions, European Council, Lisbon, 23-24 March 2000, paragraph. 47.

[33]See, for example: European Commission External Relations Directorate. General Directorate Western Balkans Horizontal Issues. CARDS Assistance Programme to the western Balkans Regional Strategy Paper 2002-2006 Including in Annex: Multi-annual Indicative Programme 2002-2004.

[34]See, for example, Article 3 of the Stabilization and Association Agreement between the EC and their Member States, of the one part, and the FYROM, of the other part, which reads as follows: ''International and regional peace and stability, the development of good neighbourly relations are central to the Stabilisation and Association Process. The conclusion and the implementation of this Agreement come within the framework of the regional approach of the Community as defined in the Council conclusions of 29 April 1997, based on the merits of the individual countries of the region.''OJ 2004 L 84/13.

[35]The requirement on regional cooperation was for the first time included in the EU's policy only toward the ''Visegrad'' states. According to the Essen European Council of 1994, the good-neigbourly relations and 'intra-regional cooperation between the associated countries themselves and their immediate neighbors'' were included as elements of the principle of conditionality.

types of conditions. The first category concerns those that are applicable for the entire region (cited above) and the second category concerned those applicable only for a certain state. In addition, the process of establishing bilateral relations to each of the concerned states was to be followed by envisaging separate conditions for each of them.[36] Therefore, the situation of each country had to be evaluated separately.

When it came into existence, the policy of SAP developed further the principle of differentiation and ''taking into account the individual situation of each country''.[37] This remained the major characteristic of the policy of SAP: ''The pace at which each country advances towards membership depends mainly on its performance in meeting the established criteria and conditions.''[38] The principle of differentiation has a decisive influence on the EU policy toward the region. As the subsequent period showed, some of the states targeted by SAP have already accessed the EU (Croatia), while others struggle at the first stages of association (Bosnia and Herzegovina, Kosovo). The latter developments created a very different picture, compared to the ''regatta accession'', which meant that eight states from the region of Central and Eastern Europe accessed the EU at the same time (the only exception being Romania and Bulgaria that joined in a separate wave).

The gradual approach in the fulfilment of the criteria was developed at the time of the 'Pre-Accession Process', for the official candidates for membership in the EU from Central and Eastern Europe.[39] The same principle, applied within the 'Regional Approach', meant that the process of granting trade preferences, financial assistance and the establishment of the contractual relations would always be dependent on the evaluation whether

[36] Beshirevic & Cujzek, op. cit., p. 162.

[37]Common Position 1999/345/CFSP, preamble, recital 7. OJ 1999 L 133/1. See also: Thessaloniki Agenda. Annex A to Council Conclusions of June 16 2003, Press Release No 10369/03 (Presse 166).

[38]COM (2011) 666 final, Brussels, 12.10.2011, Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. Enlargement Strategy and Main Challenges 2011-2012, p. 4.

[39]Vachudova M. A., 'Strategies for Democratization and European Integration in the Balkans' in: Cremona M. (ed), *The Enlargement of the EU*, Oxford University Press, 2003, pp. 141-160, at p. 147.

the state in question has fulfilled certain conditions. For example, the beginning of the negotiations was supposed to require a lower level of compliance than that required for conclusion of an agreement.[40] The application of the same principle in the fulfilment of the criteria may be observed in the case of SAP. The first stage is the concluding of stabilization and association agreements. Further on, the candidate status is granted, negotiations begin and the accession to the EU follows.[41]

We may conclude this section with a short summery. While the content of the principle of conditionality has been massively expanded in the subsequent development of the policy of SAP, the EU documents explicitly cite the 'Regional Approach' conditionality among its elements. Further, the elements listed in the Council Conclusions from 1997 resemble the first two Copenhagen criteria and expand their content. Also, the numerous conditions included in the SAP conditionalities that have a stabilization objective resemble the conditionality framework of the 'Regional Approach'. The most notable element of both of these policies is the regional cooperation. Lastly, the dynamics of the application of the principle of conditionality – the principle of gradual approach is the same, although it should be added that it existed already during the fifth enlargement. The principle of differentiation or ''the own merits'' principle, the hallmark of the policy of SAP was also contoured for the first time during the 'Regional Approach'.

5. Instruments

The last section of the paper concerns a brief comparison among the instruments envisaged by both policies. Here, the analysis shows that there is a massive difference between the frameworks envisaged by the policy of SAP, as compared by the previous policy of 'Regional Approach'. In both cases, an abundance of instruments may be noted.

We may begin with an overview of the instruments envisaged by the 'Regional Approach'. These had various forms - unilateral, bilateral and

[40] Bull. EU 4-1997, point 2.2.1.

[41] Tatham Allan F., 2009, *Enlargement of the European Union*, Wolters Kluwer, pp. 193-237.

multilateral.[42]Among the unilateral instruments, we may note the autonomous commercial measures, such as those concerning financial aid. The PHARE program and the later ‘’OBNOVA” belong to this group.[43] Among the instruments in bilateral form, the most notable are the cooperation agreements that included both a political dialogue and a financial protocol. The multilateral cooperation was also introduced by the ‘Regional Approach’.[44] This form of instruments aimed at establishing regional political dialogue and promoting human and minority rights and democratic principles.[45] The cooperation agreements were supposed to have clear political and economic conditionality[46] and the condition of special importance was the regional cooperation. Among the financial instruments, OBNOVA is the most known for introducing a clear conditionality principle in a legal form.[47]

The policy of SAP is also known for its employment of multiple instruments: bilateral stabilization and association agreements,[48] unilateral instruments on trade liberalization,[49] financial and technical assistance,[50]

[42] Lopardic, op. cit., pp. 327-328.

[43]Regulation (EC) 70/97, OJ 1997 L 16; Regulation (EC) 825/97, OJ 1997 L 119; Renauld 1997, pp. 445-9; Regulation (EC) No. 1628/96, OJ 1996 L 204.

[44] Lopardic, op. cit., p. 328.

[45]COM (96) 476 final, p. 7.

[46] Bull EU 10-1995, point 2.2.1.

[47] According to its Article 2: ‘’This Regulation is based on respect for democratic principles and the rule of law and for human rights and fundamental freedoms, which are an essential aspect. The specific conditions laid down by the Council for the implementation of cooperation with former Yugoslavia are also an essential part of this Regulation’’. OJ 1996 L 204/1. Therefore, financial assistance to the recipient states was linked to the observance of strict conditionality, including ‘’an essential element clause’’.

[48] COM (1999) 235 final, Brussels, May 26, 1999.

[49]See, for example: Council Regulation (EC) No 1215/2009 of 30 November 2009 introducing exceptional trade measures for countries and territories participating in or linked to the European Union’s Stabilisation and Association process OJ L 328, 15/12/2009.

European partnerships[51] and some other, smaller measures[52]. Therefore, the difference between the policy of SAP and the other EU's regional policies is the existence of instruments that almost entirely mirror the EU's policy toward the CEEC during the fifth enlargement. It is very different when compared to the instruments developed in the framework of the policy of 'Regional Approach'. Without changing our previous conclusion, developed above, that the policy of SAP drew heavily on the principles developed during the 'Regional Approach', in the case of the instruments, the SAP borrowed much more from the enlargement policy than from the 'Regional Approach'.

6. Conclusion

The analysis of the policy of SAP with the aim to determine how much of it draws on the 'Regional Approach' permits several conclusions.

Firstly, the analysis reveals that both concepts aim toward the stabilization of the region of Western Balkans. Although the policy of SAP, especially during the first years, was followed with numerous enlargement promises, the high importance attached to its stabilization dimension reveals that in many ways it may be defined as a refined 'Regional Approach'.

Secondly, the analysis of the scope of SAP reveals that, initially, this policy has completely preserved the scope of states outlined by the 'Regional Approach'. Its subsequent changes resulted from the prolonged process of redrawing the borders of the post-Yugoslav states.

[50]See, for example: Council Regulation (EC) No. 1085/2006 of 17 July 2006 establishing an Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA), OJ 2006 L 210/82.

[51]See, for example: Council Regulation (EC) No 533/2004 of 22 March 2004 on the establishment of European partnerships in the framework of the stabilisation and association process.

[52] See, for example: Council Decision 2005/528/EC of 2 June 2005 envisaged the conclusion of a Protocol to the Stabilisation and Association Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Former Yugoslav Republic of Macedonia, of the other part, on a Framework Agreement between the European Community and the Former Yugoslav Republic of Macedonia on the general principles for the participation of the Former Yugoslav Republic of Macedonia in Community programmes. OJ L 192, 22/07/2005.

Thirdly, the principle of conditionality envisaged for SAP is clearly much more complex than the conditionality framework envisaged for the 'Regional Approach'. Even more, this conditionality framework is much more expanded than the already elaborated framework developed during the fifth enlargement. Nevertheless, the SAP conditionality draws explicitly on the foundations laid during the 'Regional Approach' - to the same extent to which it draws on the conditionality framework envisaged during the previous enlargements and, in particular, the last one.

Finally, it is the instruments of SAP where the difference between the two analyzed policies is the most obvious and where the policy of SAP draws heavily on the fifth enlargement.

Apart from the above considerations, we may finish with an additional comment. In 1999, the EU Institutions announced a bold new regional policy for the stabilization of the Balkans – the policy of SAP with a clear integration prospective. Since then, only one out of seven states has succeeded in accessing the EU (Croatia, 2013). Among the others, Montenegro has opened accession negotiations in 2012 and Serbia in 2013. It is slightly more encouraging to note that all concerned states apart from Kosovo have signed with the EU stabilization and association agreements. All concerned states apart from Kosovo and Bosnia/Herzegovina have submitted applications for EU membership. So far, Macedonia (2005), Montenegro (2010), Serbia (2012) and Albania (2014) obtained candidate status. Therefore, fifteen years after the launching of SAP, the journey of the states from the Western Balkans toward the EU is far from being ended. Outside the region of the Western Balkans this prolonged timeframe may be noted only in the case of the enlargement policy toward Turkey. That is an additional reason for rethinking the common classification of the policy of SAP as a proper enlargement policy. It seems that underneath its features of enlargement policy, SAP has more elements of a proper post-conflict stabilization policy than it is obvious at the surface.

Bibliography

Books:

Blockmans Steven, *Tough Love. The European Union's relations with the Western Balkans,* T.M.C. Asser Press, The Hague, 2007.

Cremona M. (ed), *The Enlargement of the EU*, Oxford University Press, 2003.

Giansily Jean-Antoine, 1999, *L'Union Européenne et la crise yougoslave: illusions et réalités*, Paris, Editions Denôel. 1999.

Hillion C. (ed.), *EU Enlargement: A Legal Approach*, Hart Publishing, Oxford and Portland Oregon, 2004.

Labouz, Philip, Soldatos ed., *L'Union Européenne élargie aux nouvelles frontières et à la recherche d'une politique de voisinage,* Bruylant Bruxelles, 2006.

Memeti Kamberi L, *L'Etat candidat à l'Union européenne*, L'Harmattan, Paris, 2012.

Kochenov D., *EU Enlargement and the Failure of Conditionality,* Kluwer Law International, Wolters Kluwer, 2007.

Ott A. and Inglis K. (eds.), *Handbook on European Enlargement. A Commentary on the Enlargement Process*, T.M.C. Asser Press, The Hague, 2002.

Smith Karen E., *European Union Foreign Policy in a Changing World,* Polity, 2008.

Tatham Allan F., *Enlargement of the European Union*, Wolters Kluwer, 2009.

E. Tucny, *L'élargissement de l'Union Européenne aux pays d'Europe centrale et orientale,* L'Harmattan, Paris, 2000.

Articles:

Beshirevic N., Cujzek I., 2013, 'Regionalna politika Europske unije prema Zapadnom Balkanu – dosezi i ograničenja', *Politichka misao,* god. 50/1.

Fakiolas T. E., Tzifakis N., 2008, 'Transformation or Accession? Reflecting on the EU's Strategy Towards the Western Balkans' in: *European Foreign Affairs Review* 13.

Lopardic Dusko, 1998, 'L'Union européenne et le sud-est de l'Europe. « L'Approche globale » pour une région particulière', *Revue du Marche commun et de l'Union europeenne,* no 418, mai.

Lorinczne Bencze, Ten years After Thessaloniki, Andras Lorincz (ed.), *Prospects for the European Union: Borderless Europe*, International Conference 25-26.10.2013, Budapest, ICPR, 2014.

EU Documents and legislation:

Bull EU 9-1995; Bull EU 10-1995; Bull. EU 1/2 – 1996; Bull. EU 4-1997; Bull. EU 11-2000.

COM (96) 476 final; COM (1999) 235 final; COM (2005) 562 final; COM (2011) 666 final.

OJ 1996 L 204; OJ 1997 L 16; OJ 1997 L 119; OJ 1999 L 133; OJ 2004 L 84; OJ L 2005 192; OJ 2006 L 210; OJ 2009 L 328.

35.076:35.072.6 (497.7)

CONTROL AND RESPONSIBILITY OF ADMINISTRATION ACCORDING TO THE POSITIVE LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF MACEDONIA

Jusuf Zejneli, PhD, State University of Tetovo
e-mail: jusuf.zejneli@unite.edu.mk

Faton Shabani, PhD Candidate, State University of Tetovo
e-mail: faton.shabani@unite.edu.mk

Abstrakt

Operating efficiency of the legal system and the level of democracy in one country, largely depends on the organization, functioning and effectiveness of the state and public administration. Factors that influence this process are numerous, but it is quite important the control process and the resposibility of the administration as a key factor in increasing the transparency of its scope. In this regard, a special role presents constitutional and legal basis, and the experiences of countries with developed democracy. Application of the principe of constitutionality and legality represent the main premises of its scope, guaranteeing public services to all citizens, without distinction of nationality, gender, social status or racial differences. In order to transparency of administrative actions it is necessary to have control mechanisms and its responsibility, under the principle of checks and balances of government.

Implementation of appropriate mechanisms, such as internal and external control, material, disciplinary and political responsibility, create a more advanced stage of growth in the sense of transparency of the administration towards citizens. Authors through the review of positive provisions governing the control and responsibility in the administration, primarily the Law on administrative officials (2014), but also by comparison with the provisions of the Law on public officials (2010) and the Law on state officials (2000) of the Republic of Macedonia, aim to provide an overview of the notion of control of administration, internal and external control, the notion of responsibility, material, disciplinary and political responsibility, the importance of these responsibilities and cases in practice where those types of responsibility are excluded.

***Keywords**: the control and responsibility, Law on administrative official*

1. Поим на контрола на администрацијата

Контрола на администрацијата има за цел следење и оценка на работата на администрацијата, особено оценување на законитоста на актите што ги донесува таа. Таа претставува еден од најважните компоненти на општата управна дејност.

Да се администрира значи да се управува со јавните работи, што претставува акција на управување со одреден предмет, во овој случај со јавните работи.[1] Контролата се определува и како специфичен елемент на методот на работа со задача да утврди дали дејноста се извршува во согласност со планираните и очекуваните резултати и стандарди.[2] Со ова дејност се уценуват конкретните дејствиа во еден конкретен административен однос. Меѓутоа, во крајна линија поимот контрола и поимот надзор можат да се сфатат како синоними за означување на иста дејност која се состои во следење, проверка и оценка на дејност, акти и однесувања, дали актите се во согласност со општо усвоените правила и прописи за нивно извршување и за нивната законитост.[3] Овие претставуваат две клучни прашања кои влијаат на непосредно врз ефикасноста на активностите на администрацијата, во корист на граѓаните во зголемување на квалитетот на нивните услуги.

2. Видови на контрола на администрацијата

Постојат два вида на контрола: внатрешна и надворешна контрола. Политичката одговорност се јавува како индивидуална и колективна, односно како одговорноста на министрите и како одговорноста на владата во целина.

Внатрешната контрола, може да биде инстанционална и киераркиска; надворешна контрола претставува контрола од страна на собранието и народниот правобранител. Секој вид на контрола има свои

[1] Мишел Русе & Оливие Русе, *Управно Право I & Управна Постапка*, Скопје, 2006, стр. 7.

[2] Снежана Гушева, *Политичка Контрола над Владата на Република Македонија*, Скопје, 2008 година, стр. 21.

[3] Наум Гризо, Симеон Гелевски, Борче Давитковски, Ана Павловска-Данева, *Административно право*, Правен Факултет „Јустинијан Први„ – Скопје, Скопје, 2008, стр. 353.

карактеристике и свои цели. Контрола со помош на правни норми, не се пријавува одеднаш. Во почетокот имавме инстанционална и киераркиска контрола, кои се јавуваат како резултат на развојот на администрација.

Објект на контрола зависи од видот и содржината на контролата, инструменти за контрола зависат од видот и содржината, односно објект на контрола.[4] Правен Факултет „Јустинијан Први“ - Скопје, Скопје 2008

Значителна е и контролата од народниот правобранител, која претставува уставна категорија за заштита на правата на граѓаните, пред органите на државната администрација. Голема улога има и судската контрола на администрацијата, која претставува овластување на независна институција да ги решава судирите која се резултат од функционирање на администрација.

2.1. Внатрешна контрола (инстанционална и киераркиска контрола)

Со административна контрола се подразбира остварување на влијание која ја спроведува највисок административен орган врз зависните органи, поврзани со успешно извршување на нивните службени должности (ова е внатрешна контрола), или влијанието на специјализирани административни органи над другите органи на управата и извршители, со цел да се обезбеди имплементација на овие закони од страна на правните акти на повисоките органи (ова е надворешна контрола).[5]

Се разбира, фактот дека влијанието на повисоките тела до другите органите во спроведувањето на нивните надлежности, треба да биде во рамките на законите, а не со притисоци од страна на истото тело. На пример, за голем број прашања, посебни комисии во рамките на Владата (основани од неа) се јавуваат како второстепени органи надлежни да решаваат по жалби поднесени против првостепените административни акти (решенија) чии доносители се највисоките административни органи.[6]

[4] Esat Stavileci, *Hyrje në Shkencat Administrative*, Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i Kosovës, Prishtinë, 1997, стр 122.

[5] Fejzulla Berisha, *E Drejtë Administrative (pjesa materiale)*, Pejë, 2013, стр. 263

[6] Наум Гризо и др., цит. дел., стр. 354.

Инстанционалната контрола станува, како по правило, врз основа на незадоволство изразена од страната, односно според жалба.[7] Лицата кои не се задоволни со одлуката на административното тело и мислат дека им е повредено нивното право, имаат право на жалба како правен лек. Киераркиска контрола се спроведува во таков начин што највисоките органи ги контролират пониските органи.

2.2. Надворешна контрола (контрола од страна на собранието и Народниот правобранител)

Парламентарниот систем во основа го карактеризираат: флексибилната поделба на државната власт на законодавна, извршна и судска, бицефална извршна власт, рамноправноста меѓу легислативата и егзекутивата и рамнотежата меѓу овие две власти што се обезбедува преку соработка, меѓусебно влијание, ограничување и контролирање на едната врз другата власт.[8] Ова значи дека секоја гранка на правниот систем мора да ги спроведува своите овластувања во согласност со принципот на поделба на државната власт, без да се меша со надлежностите на друг орган. Сепак, ефикасен правен систем бара спроведување на механизмите на контрола и рамнотежа.

Парламентарната контрола во развиените демократски земји и во оние земји кои имаат претставен парламентарниот систем претставува една од најважните форми на надворешна контрола.[9] Основните функции на парламентарната контрола се: да се открие или спречи злоупотреба, незаконско и противуставно однесување, на владата и јавните тела.[10] Додека парламентот претставува највисоко законодавна институција, храмот на демократијата, тој, исто така, треба да се грижи за спроведување на законите кои ги усвојува тој, инаку закони нема да произведуваат практичен ефект. Носителот на вршењето на надзорната функција, покрај можноста да врши проверка или оценка на туѓа дејност или акти, има и овластување да врши влијание од позиција на власт - над оној орган над кој се врши надзорот за да ги усогласи своите дејности, акти или однесувања во согласност со усвоените правила и прописи.[11]

[7] Fejzulla Berisha, цит. дел., стр. 263.

[8] Снежана Гушева, цит. дел., стр. 35-36.

[9] Esat Stavileci, цит. дел., стр 125.

[10] Ylli Bufi, *Tempulli i Demokracisë,* Tiranë 2010, стр. 497.

[11] Наум Гризо и др., цит. дел., стр. 353.

Се разбира дека, секое влијание треба да биде во рамките на законите и истите да не се земаат како притисок, туку како грижа за спроведување на начелото на уставноста и законитоста. Постојат неколку облици на контрола на владата од страна на собранието, и тоа: парламентарна интерпелација, парламентарни анкетни комисии, пратенички прашања, доверба на владата, разрешување на владата и донесување на буџет.[12] Член 37 на Деловникот на Собранието на Република Македонија (пречистен текст, 12 февруари 2013 година), предвидува:

"(1) Пратеникот има право на претседателот на Владата на Република Македонија (Влада), на член на Владата и на други носители на јавни функции кои се одговорни пред Собранието да им постави прашање што се однесува на нивната работа или на работи од нивната надлежност.
(2)Прашањето треба да е кратко и прецизно.
(3) Пратеникот е должен да означи на кого му го упатува прашањето.
(4) За пратеничките прашања се води евиденција."

Целта на пратеничко прашање е да се информира не само собранието туку и избирачите за најважните настани во соосдветни сегменти на правниот систем, односно со најакуелните теми или случувања во една земја. Интерпелација може да се постави за работата на секој носител на јавна функција, владата и секој нејзин член поединечно, како и за прашања од работата на државните органи.[13] Прашањето за доверба секако е најсилниот уставен инструмент со кој собранието врши политичка контрола над владата во целина.[14] На овој начин собранието извршува влијание врз работата на владата, со цел таа да ги имплементира соодветните закони кои ги усвоил собранието и на овој начин поефикасно се извршуват јавните служби.

Народниот правобранител ги штити уставните и законските права на граѓаните што им се повредени од органите на државната управа и од други и организации што имаат јавни овластувања. Народниот правобранител посетува оцобено внимание за заштита на начелата на недискриминација соодветна и правична застапеност на припадниците на заедниците во органите на државната власт, органите на единиците на

[12] Jusuf Zejneli, *Parlamentarizmi në Republikën e Maqedonisë*, Universiteti Shtetëror i Tetovës, Fakulteti Juridik, Tetovë, 2013, стр. 142.
[13] Устав на Република Македонија, член 72, став .
[14] Снежана Гушева, цит. дел., стр. 241.

локалната самоуправа и во јавните установи и служби.[15] Ова институција е независна во вршење на своите надлежности, таа реагира според претставката на граѓанинот за односот на администрацијата и според службената должност. Тој има обрска да ги заштити човековите права, да ги прегледа сите непочитувања на законите, и да бара од соодветните институции отстранување на истите.

Решавање на административните кофликти е надлежноста на судските органи. Создавање на управниот суд е иновациа на правниот систем на Република Македонија. Тој е надлежен за решавање за законитоста на актите на државната управа и својата власт ја извршува на целата територија на Република Македонија со седиште во Скопје. Има 19 члена, чиј број може да се зголеми со одлука на Судскиот Совет кој ги избира судиите. Овој суд е основан со Законот на Судовите *(Службен весник nr.58/06)*, а почна со работа од 05.12.2007 година. Тој се организира во неколку секции. Врз основа на принципот на уставноста и законитоста, владеењето на правото, во своето работење, управниот суд, како и другите судови во земјата, може да постигнат ефикасност во заштита на слободите и правата на граѓаните и еднаквост пред законот. Во 2010 година е основан Виш Врховен суд ,а започнува со работа во јуни 2011 година. Своите надлежности ги извршува во целата територија на Република Македонија, со седиште во Скопје. Своето работење овој суд ја извршува во три области: сопственост и правната сфера, во сферата на пензиското и инвалидското осигурување и за финансии, царината, оданочувањето и други прашања. Дејствува според жалбата за одлуката донесена од управниот суд.

3. Одговорност на административните службеници

Административните службеници ги вршат работите поврзани со функциите на државата во согласност со Уставот и со закон, професионално, политички неутрално и непристрасно. Секое друго однесување кое е во спротивност со овие начела привлекува по себе одговорност на административните службеници, одговорност која може да биде дисциплинска или материјална одговорност.

Видот и системот на одговорноста зависат од видот на правните норми, правните норми зависат од основните општествени-економски

[15] Устав на Република Македонија, член 77, став 2.

услови и од правниот систем.[16] Француското право главно се заснова на грешките во одговорноста на администрација.[17] Оттаму, секој правен систем има свои карактеристики, од овој аспект и организација и одговорноста на администрацијата има свој одлик, искуство и перспектива. Постојат два доминантни видови на правна одговорност на администрацијата, односно на нејзини службеници: дисциплинска и материјална одговорност.[18]

3.1. Дисциплинска одговорност

Како и во секоја друга организација и во управните организации постојат дисиплински санкции против кршењето на прописите што ги регулираат правата и должностите на вработените.[19] Административниот службеник лично е одговорен за вршењето на службените задачи. За повреда на службената должност административниот службеник (освен секретарот) одговара дисциплински.[20] Повредата на работната дисциплина подразбира, неизвршување, несовесно и ненавремено извршување на работите и работините задачи.[21] Секој административен службеник и друго лице има право да поднесе иницијатива за покренување на дисциплинска постапка против административниот службеник која треба да биде образложена. Предлог за покренување на дисциплинска постапка против административниот службеник поднесува непосредно претпоставениот административен службеник, секретарот, односно раководното лице на институцијата.

Дисциплинската одговорност на административниот службеник може да се јави во две форми: дисциплинска неуредност или

[16] Esat Stavileci, цит. дел., стр. 132.

[17] Мајкл Фромонт, *Административното Право на Земјите од Европа*, Арс Ламина, Скопје, 2010, стр. 334.

[18] Сепак, има автори кои тврдат дека покрај овие форми, можно е да има и кривична и прекршочна-управна одговорност. Живко Кулиќ, *Службеничко право*, Београд: Мегатренд универзитет, 2009, стр.177.

[19] Наум Гризо и др., цит. дел., стр. 232.

[20] Член 70, став (1) и (2) од *Закон за административни службеници*, Сл. Весник на Р. Македонија, бр.27, 2014; Член 64, став (1) од *Закон за државните службеници*, Сл. Весник на Р. Македонија, бр.59/2000.

[21] Член 39, став (1) од *Закон за јавните службеници*, Сл. Весник на Р. Македонија, бр.52/2010.

дисциплински престап. Дисциплинската неуредност претставува полесна, незначителна повреда, додека дисциплинскиот престап претставува потешка значителна повреда на работната дисциплина, работните задачи, угледот на институцијата или угледот на административниот службеник. При изрекување на дисциплинските мерки, се земаат предвид тежината на повредата, последиците од повредата, степенот на одговорноста на административниот службеник, околностите под кои е сторена повредата, неговото поранешно однесување и вршењето на работите, како и други олеснителни и отежителни околности кои се од значење за изрекување на дисциплинската мерка.[22]

а) Дисциплинска неуредност

Дисциплинската неуредност постои поради: (1) непочитување на работното време, распоредот и користењето на работното време; (2) неуредно чување на службените списи и податоци; (3) недоаѓање на работа два работни дена во текот на една календарска година без оправдување; (4) непочитување на обврската за носење на ознаките со личното име и звањето или називот; (5) неизвршување, несовесно, ненавремено или небрежно вршење на работните задачи со полесни последици од повредата; (6) непристојно однесување на административниот службеник при вршење на работа и работна задачи со полесни последици од повредата; (7) недомаќинско користење и употреба на доверените финансиски средства и средствата за работа; (8) неоправдано неизвестување на непосредно претпоставениот административен службеник, секретарот, односно раководното лице на институцијата во која не се назначува секретар за спреченоста за недоаѓање на работа во рок од три часа; (9) одбивање на стручно оспособување и усовршување на кое административниот службеник се упатува.[23]

Со одлука за утврдена дисциплинска неуредност, на административниот службеник може да му се изрече една од следниве дисциплински мерки: писмена опомена и парична казна во висина од 20% од висината на едномесечниот износ на нето платата исплатена во последниот месец пред дисциплинска неуредност, во траење од еден до три месеци.[24] Дисциплинските мерки против административниот

[22] Член 74, став (3) од *Закон за административни службеници*.

[23] Член 72 од *Закон за административни службеници*.

[24] Член 74, став (1) од *Закон за административни службеници*. За споредба, законот за државна служба

службеник за дисциплинска неуредност ги изрекува секретарот, односно раководното лице на институцијата во која не се назначува секретар.[25]

б) Дисциплински престап

Во споредба со случаевите на дисциплинска неуреденост, случаите на дисциплински престап се во поголем број и разновидност. Така, дисциплинскиот престап постои поради: (1) неизвршување, несовесно, ненавремено или небрежно вршење на работните задачи; (2) непристојно однесување на административниот службеник при вршење на работа и работни задачи; (3) искажување и застапување на политичко уверување во вршењето на работните задачи, учество во изборни активности или други јавни настапи од таков карактер во текот на работното време, доведување во прашање на својот статус на административен службеник со вршење на партиски активности, носење или истакнување на партиски симболи во работната просторија; (4) одбивање на давање или давање на неточни податоци на институциите, односно на граѓаните и правните лица, доколку давањето на податоци е утврдено со закон; (5) незаконито располагање со материјалните и финансиските средства; (6) одбивање на вршење на работни задачи поврзани со работното место на кои се распореден; (7) одбивање на писмена наредба за извршување на работни задачи поврзани со работата на институцијата издадени од непосредно претпоставениот административен службеник, секретарот, односно раководното лице на институцијата, во случај на неодложна потреба; (8) непреземање или нецелосно преземање на пропишаните мерки за осигурување на безбедноста на доверените предмети во работа; (9) предизвикување на материјална штета со намера или од крајно невнимание; (10) повторување на дисциплинска неуредност повеќе од два пати во тековната година; (11) примање на подароци или друг вид на корист; (12) злоупотреба на статусот на административен службеник; (13) злоупотреба на доверените овластувања во вршењето на работните задачи; (14) злоупотреба на боледување; (15) злоупотреба на лични податоци; (16) злоупотреба на доверливи податоци; (17) одавање на класифицирана информација со степен на тајност утврдена со закон; (18) внесување и употреба, како и работење под дејство на алкохол или наркотични средства; (19) непридржување кон прописите за заштита од болест, безбедност и здравје

на Република Косово, како дисциплинска мерка го предвидува и усната опомена (член 66, став 3 од

Ligji për administratën shtetërore të Republikës së Kosovës, бр.03/Л-149).

[25] Член 75, став (1) од *Закон за административни службеници*.

при работа, пожар, експлозија, штетно дејствување на отрови и други опасни материи и на прописите за заштита на животната средина; (20) Поставување на личен финансиски интерес во судир со положбата и статусот на административен службеник; (21) навредливо или насилничко однесување на работното место; (22) однесување спротивно на одредбите на Кодексот; (23) неоправдано одбивање на учество во работата на органите во кои е избран за спроведување на изборна постапка, попис, како и во други постапки утврдени со закон; (24) неоправдано одбивање да го нагледува реализирањето на екстерното проверување на постигањата на успехот на учениците во основните и средните училишта; (25) спречување на избори и гласање, повреда на избирачкото право и на слободата на определување на избирачите, поткуп при избори, повреда на тајност на гласањето, уништување на изборни исправи, или изборна измама кои како член на изборен орган, ги извршил административниот службеник; (26) неизвршување или несовесно извршување на должностите како набљудувач и непридржување кон упаствата добиени од страна на Државниот испитен центар при набљудувањето на реализацијата на екстерното проверување на постигањата на успехот на учениците во основните и средните училишта; (27) непостапувањето по обврската за оценување на административен службеник.[26]

Со одлука за утврден дисциплински престап на административниот службеник може да му се изрече една од следниве дисциплински мерки: парична казна во висина од 30% од висината на едномесечниот износ на нето платата исплатена во последниот месец пред дисциплинскиот престап во траење од еден до шест месеци; распределување на работно место во непосредно пониско ниво; и престанок на работниот однос кога настапиле штетни последици за институцијата, а притоа не се утврдени олеснителни околности за административниот службеник кој го сторил престапот.[27] Дисциплинската постапка за дисциплински престап се води од страна на комисија која се формира со решение на секретарот, односно раководното лице на институцијата во која не се назначува секретар. Оваа комисија е составена од претседател, шест члена и нивни заменици.

[26] Член 73 од *Закон за административни службеници*.

[27] Член 74, став (2) од *Закон за административни службеници*. За споредба, законот за државни службеници на Република Србија за потешка повреда предвидува и дисциплинска казна забрана за напредување во следните четри години. Види член 110, став (3) од *Закон о државним службеницима*, „Службен гласник РС“, број 79/05, 81/05, 83/05, 64/07, 67/07, 116/08, 104/09.

3.2. Материјална одговорност

а) Надомест на причинета штета

Секој политички систем има свој систем на одговорноста, кој треба да обезбедии ефикасноста на тој систем.[28] Оттаму, одговорноста претставува еден од најважните начела на ефикасноста на администрацијата и на функсионирање на правната држава, додека таа ги спроведува законите донесени од највисокиот законодавен дом, односно собранието.

Административниот службеник кој е на работен однос или во врска со работата, во случаевите кога ќе предизвика штета на институцијата, било тоа намерно или од крајна небрежност, е одговорен за настанатата штета и е должен да ја надомести.[29] Постоење на материјална штета, нејзина висина, околностите под кои настанала, кој ја предизвикал штетата и кој ќе ја надомести, утврдува комисија формирана од страна на секретарот, односно раководното лице на институцијата во која не се назначува секретар. Санкција за материјална одговорност е надоместок на штета а за дисиплинска одговорност е дисиплинска мерка.[30]

Предлог за покренување на постапка за утврдување на материјална одговорност против административниот службеник поднесува непосредно претпоставениот административен службеник, односно секретарот на институцијата. При поведување на ваквата постапка треба да се запази нејзиниот рок на застарување, бидејќи таа не може да се поведе ако од денот кога е сторена материјалната штета поминала една година.[31] Оваа постапка исто така е од сумарна природа, односно таа не може да се води подолго од 60 дена, сметано од денот на

[28] Fejzulla Berisha, цит. дел., стр. 287.

[29] Член 81, став (1) од *Закон за административни службеници*. Надоместувањето на штета како институт на облигационото право зазема клучно место кога станува збор за материјалната одговорност на административните службеници. Законодавството за административните службеници кога станува збор за надоместувањето на штетата, се потпира на Законот за облигационите односи, како што го експлицитно го предвидел во член 83, став (1)

[30] Agur Sokoli, *Kontrolli i Punës së Administratës dhe Përgjegjësia e Saj Politike*, Universiteti i Prishtinës,

Fakulteti Juridik, Prishtinë, 2009, стр. 162.

[31] Член 81, став (3) од *Закон за административни службеници*.

донесување на решението за формирање на комисијата.[32] Комисијата за утврдената фактичка состојба поднесува извештај, врз основа на кој секретарот донесува одлука за надомест на штета. Секретарот може целосно или делумно да го ослободи административниот службеник од надоместување на штетата, доколку таа не е сторена со умисла или доколку со исплата на надоместокот на штетата се загрозува екзистенцијата на административниот службеник и неговото семејство.

б) Надомест на претпена штета

Ако административниот службеник претрпи штета на работа или во врска со работата, институцијата е должна да му ја надомести штетата согласно со одредбите од Законот за облигационите односи.[33] Исто така, институцијата е должна да ја надомести материјалната штета што административниот службеник во вршењето на работите и работните задачи ја предизвикал кон трети лица.[34] Ова состојба претставува важен доказ за фактот дека службеникот треба да биде внимателен, професионален и одговорен во извршување на своите надлежности односно обврски.

Во овој случај, институцијата се здобива со право на регрес, што значи дека во мера во која му ја надоместил штетата на третите лица, институцијата ги стекнува сите права што ги имал третото лице кон административниот службеник одговорен за причинетата штета.[35]

4. Заклучок

Брзиот развој на општеството бара транспарентност, ефикасност, совршенство во административните услуги. Своите активности, администрацијата ги има проширено речиси во сите сфери на државната организација. Таа им дава душа на зконите кои ги усвојува собранието. Нивото на остварување на правата на граѓаните зависи од нивото на неговата организација, контрола и одговорност. Токму за ова прашање треба да биде контролирана и одговорна со соодветни поефикасни механизми. Овие фактори имаат огромно влијание врз неа, во насока на

[32] Член 81, став (4) од *Закон за административни службеници*.

[33] *Закон за облигационите односи*, Сл. Весник на Р. Македонија, бр.18, 2001.

[34] Член 83, став (1) и (2) од Закон за административни службеници.

[35] Во оваа ситуација исто така се применуваат одредбите на Законот за облигационите односи, конкретно членовите 197, 666, 924 и 1057.

праведно применување на законите и на не вршење дискриминација во обезбедувањето на услугите кон граѓаните.

Се разбира, треба постојано да се зајакнат механизми на контрола и одговорност. Она што е важно е фактот дека, покрај правната рамка, и практично треба да се применуваат одредбите што се однесуваат на контрола и одговорност на неа, бидејќи практиката покажува дека прашањето на одговорност не е доволно промовиран.

Со донесување на *Закон за административни службеници*, се предвидува и нова форма на организација и контрола на администрација, која има многу дилеми во себе, дали ќе биде објективна и ефикасна. Во оваа насока, многу битно е и потребата за афирмација на прашањето на контрола и одговнорноста, бидејќи праксата покажува дека јавноста не е информирана точно за придонесот на овие прашања, кои го зајакнуваат работата на администрацијата.

Литература

Bajrami, Arsim. *Parlamentarizmi (Aspekte krahasuese)*, Kolegji FAMA, Prishtinë, 2010;

Berisha, Fejzulla. *E Drejtë Administrative (pjesa materiale)*, Pejë, 2013;

Bufi, Ylli. *Tempulli i Demokracisë*, Shtëpia e Librit OMBRA GVG, Tiranë, 2010;

Фромонт, Мајкл. *Административното Право на Земјите од Европа*, Арс Ламина, Скопје, 2010;

Гризо, Наум, Симеон Гелевски, Борче Давитковски, Ана Павловска-Данева, *Административно Право*, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ Правен Факултет „Јустинијан Први“ - Скопје, Скопје, 2008;

Гушева, Снежана. *Политичка Контрола над Владата на Република Македонија*, Винсент Графика, Скопје, 2008;

Musliu, Ali. *Sistemi i të Drejtave të Njeriut*, Shkup 2012;

Pollozhani, Bajram, Esat Stavileci, Ermir Dobjani, Lazim Salihu, *E Drejta Administrative, (aspekte krahasuese), Administrative Law (comparative aspects)*, Shkup, 2010

Kadriu, Osman. *Rregullimi Kushtetues i Maqedonisë*, Focus Print, Shkup, 2006;

Кулић, Живко. *Службеничко право*, Београд: Мегатренд универзитет, 2009;

Sokoli, Agur. *Kontrolli i Punës së Administratës dhe Përgjegjësia e Saj Politike*, Universiteti i Prishtinës, Fakulteti Juridik, Prishtinë, 2009;

Stavileci, Esat. *Hyrje në Shkencat Administrative*, Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i Kosovës, Prishtinë, 1997;

Zejneli, Jusuf. *Parlamentarizmi në Republikën e Maqedonisë*, Universiteti Shtetëror i Tetovës, Fakulteti Juridik, Tetovë, 2013;

Русе, Мишел, Оливие Русе, *Управно Право и Управна Постапка*, Скопје, 2006;

Устав на Република Македонија, 1991;

Закон за административни службеници, Сл. Весник на Р. Македонија, бр.27, 2014;

Закон за државните службеници, Сл. Весник на Р. Македонија, бр.59/2000;

Закон за јавните службеници, Сл. Весник на Р. Македонија, бр.52/2010;

Закон за облигационите односи, Сл. Весник на Р. Македонија, бр.18, 2001

342.7:35.076

ПРИНЦИП НА СЕРВИСНА ОРИЕНТАЦИЈА НА АДМИНИСТРАЦИЈАТА

Доц. Д-р Дејан Витански, Правен факултет-Кичево, Универзитет „Св.Климент Охридски“ – Битола,

e-mail: dvitanski@yahoo.com

Апстракт

Со длабинска и екстензивна обработка на основните атрибути, што го сочинуваат битието на сервисната ориентација, во трудот се апострофира примордијалното значење на овој фундаментален принцип, кој е втемелен како супстанцијален елемент во современата европска административна архитектура. Во овој контекст, посебно се нагласува потребата во општественото милје на земјите со атрофирани и дисфункционални институции да се посее семето на сервисната ориентација и да се обезбеди благопријатна клима за негово успешно вирееење. Премисите на начелото на сервисната ориентација мора да се имплантираат во менталната матрица на администативците и да станат основен супстрат во нивното професионално портфолио, со цел во фокусот на нивната суштествена мисија на дејствување да биде „неговото височество“ – клиентот. Во трудот акцентот се става на одредени идејни решенија, мерки и препораки, кои како своевидна граѓа би требало да послужат како инспиративна парадигма за воспоставување на контурите на професионално и вредносно искристализирана администрација што ќе биде сервис на клиентите–даночните обврзници (граѓаните и правните субјекти). Ваквиот ресетиран и новокомпониран административен ентитет ќе претставува супституит на ретроградната и анахрона, безлична, ригидна, формалистичка, дехуманизирана, вазална и сервилно индоктринирана бирократија.

Клучни зборови: *сервисна ориентација, администрација, службеници, клиенти, услуги.*

Center for Legal and Political Research, Faculty of Law, Goce Delcev University, Shtip, Republic of Macedonia

Abstract

With deep and extensive work and processing on the basic attributes that are main elements of the service orientation, in the labor the apostrophe is put on the primordial meaning in this fundamental policy that is founded as a substantial element in modernistic European administrative architecture. In the context, we put accent on the need to plant the seed of service orientation of the social milieu in the countries with obsolescent and dysfunctional institutions and to achive good climate for its successful thrive. The premises of the principle of the service orientation must be implant in the mental matrix in the administratives and to become basic substrate in their professional portfolio, in order to put the client – "his majesty" in the focus of their action.In the labor we put the accent on certain solutions, measurement and recommendations, which are so-called building and should be served as brainwave paradigm in regenerating the contour of professional and valuable crystallized administration that would be the service of the clients (citizens and legal entities). This reset and new composed administrative entity will portray the substitute of retrograde and anachronistic, impersonal, rigid, formalistic, dehumanizing, vassal and servile indoctrinated bureaucracy.

Key words : *service orientation, administration, clerk, service.*

ВОВЕД

Администрацијата е инфилтрирана во сите пори на општественото ткиво, односно рефлексите на нејзините дејности пулсираат во сите сегменти на живеењето. Јавната администрација е вечен сопатник на човекот од „колепка до гроб", што значи таа е присутна во сите фази или етапи од неговиот живот.

Кога граѓаните имаат потреба да остварат одредени права, кои им ги гарантираат нормите на позитивното право (на пример, право на детски додаток, стипендија, право на пензија, право на основна

здравствена заштита, право на социјална заштита и сл.), во таквите случаи, согласно начелото на странечка или приватна максима, иницијалната каписла за стапување во односи со административните служби и реализација на загарантираните права треба да биде потегната од нивна страна. Но, во ситуации кога државните органи им наметнуваат исполнување на одредени обврски (на пример, плаќање данок, служење војска, мобилизација, задолжителна вакцинација и сл.), од нивната волја не зависи дали ќе засноваат однос.

Во овој контекст, граѓаните постојано воспоставуваат односи со администрацијата, но во таквите релации секогаш не провејуваат срдечноста и љубезноста. Не се ретки случаите кога меѓу нив се јавува некој јаз, кој ги одвојува и оддалечува граѓаните од администрацијата, кој ги нарушува и ги обременува тие односи и кој генерира анимозитет и конфронтации.

Администрацијата и граѓаните се меѓусебно зависни, па затоа нивните односи треба да почиваат на нова квалитативна подлога, која ќе овозможи развивање на партнерство и на взаемна респектабилност. Јавната администрација е основниот механизам кој го движи општеството. Нејзина примордијална мисија и одговорност е да ги осигура и оживотвори очекувањата на граѓаните. Задоволувањето на општествениот (јавниот) интерес, во кој, всушност, е инкорпориран и поединечниот интерес е главниот атрибут и суштествена детерминанта во дејствувањето на администрацијата.

Една од императивните цели на реформските процеси во административните системи, која треба практично да се ефектуира е суштински променетиот однос кон граѓаните. Тоа значи, администрацијата да не ги третира граѓаните како поданици и потчинети молители, туку како клиенти, како основна движечка сила во државата, па дури и како нејзини работодаватели. (Кндева, Е, Публична администрација, Сиела Софија, 2007, стр.494).

Неопходно е да се сузбие воспоставената практика на поклонување на граѓаните пред власта и администрацијата и да се демистифицира функционирањето на државата, да падне ,,Неговото Височество“ – шалтерот, синоним на моќна но неефикасна бирократија. Во современото општество граѓаните не се поданици на државата и на нејзините службеници, туку од нив извира мандатот и легитимитетот на власта. Административното дејствување треба се помалку да се

сведува само на правна манифестација на државната власт, а се повеќе да се промовира како активен двигател на општествените текови, односно неопходна е трансформација на управата од апарат и инструмент на власта во ефикасен сервис на граѓаните (Stjepanović, N, Lilić, S, Upravno pravo, opshti deo, Beograd, 1991, стр.145). Администрацијата секаде каде што постои можност треба да ги поттиснува репресивните и арбитрарните својства и се повеќе да стекнува кооперативни, партнерски и услужни карактеристики. Административната активност не треба повеќе да претставува посебен правен инструмент на управувањето и подреденоста на клиентите. Таа е се повеќе активност, која е резултат на комплексен организациски и вредносен систем, кој обезбедува јавни услуги и презема акции, кои имаат за цел обезбедување на благосостојба на граѓаните како и прогрес на општеството (Rosenbloom, David, Public administration and law, New York/Basel, 1982, стр.112).

ПОИМНО ОПРЕДЕЛУВАЊЕ НА СЕРВИСНАТА ОРИЕНТАЦИЈА НА ЈАВНАТА И НА ДРЖАВНАТА АДМИНИСТРАЦИЈА

Сервисната ориентација на администрацијата е релативно нов концепт, креиран и предложен од страна на кинеските научници во почетокот на 21-от век, чија цел е на клинтите, даночните обврзници да им се овозможи задоволување на сите легитимни права. (YUAN Gang, YAN Shu-tao, LIU Qiang, A study on the rising of service-oriented government ,www.managers.org.cn/mag/doc/ucman200907/ucman20090702.pdf,стр.9).

Суштински услов за изградба на сервисно ориентирана управа е при спроведувањето на секоја административна работа да се задоволуваат основните интереси и моменталната побарувачка на граѓанството, при што администрацијата со своето дејствување ќе ги исполнува „срцата на луѓето“ (Making efforts to construct service-oriented government-invest…www.fdi.gov.cn/pub/FDI…/t20071015_85779.htm).

Поимот сервис подразбира должност на службениците да овозможат беспрекорно исполнување на законски загарантираните права и интереси на граѓаните, при што граѓаните во службениците ќе гледаат партнер на кој ќе можат да му се обратат во кое било време, со цел да

остварат некоја своја потреба. Административците треба да бидат клучната алка во синџирот на непосредните односи помеѓу граѓаните и државата, која треба да овозможи нормативно зацементираните проекции за човековите права и интереси да станат реалност.

За да се закитат со атрибутот сервисно ориентирани, административците треба да ги поседуваат следниве перформанси:

- Да воспоставуваат и одржуваат голем кредибилитет кај јавноста, клиентите, партнерите и соработниците;
- Успешно да ги проценуваат потребите на клиентите, со цел да ги ефектуираат нивните барања и очекувања;
- Да имаат позитивна енергија при интеракцијата со клиентите;
- Да ги идентификуваат можностите и начините за подобрување на услугите на клиентите и за зголемување на нивното задоволство;
- При сервисирањето на услугите да воспоставуваат партнерски односи со клиентите;
- Да користат едноставен и разбирлив јазик, со што ќе обезбедат ефективна комуникација со корисниците на услугите;
- Да го балансираат интересот на клиентот со јавниот интерес;
- Да воспостават и одржуваат високи стандарди за квалитетна работа и одговорност во испораката на административните услуги (NIH/OHR-Competencies Dictionary – Service Orientation hr.od.nih.gov/workingatnih/…/core/service.htm).

Клиентот треба да биде новиот владин фокус. И владата на кое било ниво би била „глупава“ ако го заборави или игнорира тоа. Ориентацијата кон служење на клиентот би значела не само продуцирање добри услуги во сегашноста, туку и перманентно стремење кон подобри трајни услуги. Во САД, во 1993 година,

Државниот преглед за изведбата ги набројa следниве осум принципи за владеење на одредбите за услуга на клиентите:

- Често анкетирање на клиентите за да се открие кој вид и каков квалитет на услуги тие сакаат;
- Поставување стандарди и резултати кои се мерат;
- Почетни точки за реализација наспроти „најдоброто во бизнисот“;
- Овозможување системи за информирање, услуги и поплаки и средства за испорака;
- Создавање системи за информирање, услуги и поплаки кои се лесно достапни;
- Испорака на сервисите со љубезност;
- Овозможување пријатна околина за клиентите;
- Овозможување поправање на слабите услуги

(Шафриц,Ц.М, Расел, Е.В, Борик, К.П, Вовед во јавната администрација(превод), Академски печат Скопје, 2009, стр.440).

Услугата треба да биде најзначајниот производ на администрацијата. Услуга за кој? За граѓаните. Токму затоа, давателите на овие услуги, историски гледано, со право се нарекуваат јавни службеници. Единствената работа која тука е нова е што јавниот сектор избра збор кој по традиција се користеше во приватниот сектор, зборот клиент. Па така сега јавноста е клиент. И насочувањето кон услуга на клиентите едноставно значи дека сите активности се фокусираат кон задоволување на клиентот. Тоа е она што отсекогаш го знаеја најуспешните бизниси и она за што владите стануваат се посвесни (ibid, стр.442).

Согласно суштинската димензија на начелото на сервисна ориентација, администрацијата не смее да биде индиферентна и ригидна, туку активна, кооперативна и флексибилна, брзо и ефикасно да ги сервисира барањата на клиентите, да гради односи на партнерство и соработка со цивилниот и со приватниот сектор, да го штити општиот јавен интерес во кој е инкорпориран и интересот на секој поединец и

воопшто да го олеснува текот на правниот и на економскиот сообраќај во државата. Професионалните административци треба да бидат продолжена рака на граѓаните, кои издвојуваат од својот џеб за нивното функционирање, а не да бидат само слуга на политичките моќници. Впрочем, служењето на граѓаните претставува и правна основа за постоењето на администрацијата. Или, како што своевремено поентирал Махатма Ганди ,,Клиентот е најважниот посетител на нашите објекти. Тој не зависи од нас. Ние зависиме од него. Тој не е пречка за нашата работа. Тој е целта на работата. Ние не му вршиме нему услуга со тоа што го опслужуваме. Тој нам ни врши услуга со тоа што ни дава можност тоа да го сториме“ (Концепт за општински центри за услуги: мисија и улога www.zels.org.mk/Upload/Content/.../ 04CONCEPT%20FOR%20MSC.pdf, стр.8).

,,Клиентите се најважни“ и ,,клиентот е бог“ треба да се етаблираат како основни концепти и двигатели во работата на администрацијата. Притоа, како барометар за квалитетот и репутацијата на одредена државна служба, треба да се зема задоволството на консументите-даночните обврзници од производите и услугите што органите ги продуцираат (Jiang Xiaohong, Zang Hongyu, Improve the administrative efficiency on civil servant in China, www.seiofbluemountain.com/search/detail.php/id=383,стр.43).

Сервисната ориентација може да послужи и како индикатор за степенот на демократија во една држава. Таа, всушност, покажува колку државата води сметка за остварувањето на правата и интересите на клиентите пред административните органи. Во овој контекст, подемократска е онаа држава во која граѓаните и другите правни субјекти можат полесно да им пристапат на административните служби и ефикасно, ефективно и економично да ги остварат своите права, обврски и правни интереси загарантирани со Уставот, законите и другите прописи. Од сервисната ориентација зависи и легитимитетот и авторитетот на државната власт, па затоа во некои земји, како на пример Кина, административната култура на ,,услуги за граѓаните“ или ,,служење на народот“ е накалемена како идеологија. (YUAN Gang, YAN Shu-tao, LIU Qiang, A study on the rising of service-orientedgovernment,www.managers.org.cn/mag/doc/ucman200907/ucman20090702.pdf, стр.14).

Принципот на сервисна ориентација е инкорпориран во административните закони на сите современи и функционални европски држави. За одбележување е и фактот што ова начело нормативно е вградено и во Законот за општата управна постапка на Република Македонија од 2005 година. Преку ова начело се прокламира интенцијата, администрацијата да не претставува цел сама за себе, туку да претставува апарат ставен во функција исклучиво на потребите на граѓаните, кои во граѓанско и демократско општество треба да се респектираат во вистинска смисла на зборот како клиенти на нејзините услуги, што самите ги плаќаат во својство на даночни обврзници.

За да го добие атрибутот на сервисно ориентирана, управата треба да биде каталитичка, компетитивна, антиципативна, децентрализирана, да се раководи според концизно и конзистентно дефинирана мисија и да биде целосно насочена кон продуцирање успешни и квалитетни резултати во корист на нејзините клиенти.

Каталитичката управа треба да се фундира врз дистинкција на „кормиларењето“ од „веслањето“, што значи одлуките на јавната политика во одредена област да се одделат од извршувањето на услугите. Тоа подразбира, менаџментот да се фокусира на планирањето, одлучувањето и насочувањето, а службеничкиот кадар да се посвети на успешно извршување на зацртаната административна мисија (Osborne, D, Gaebler, T, Reinventing Government, Adison Wesley, 1992, стр. 35).

Претприемачки ориентираните јавни организации имаат тенденција да воведат систем (преку т.н процес на реорганизација) каде што процесот на донесување јавни политики би бил одвоен од процесот на испорака на услугите. Според Питер Дракер, успешните организации прават дистинкција меѓу врвниот и оперативниот менаџмент, при што врвниот менаџмент се концентрира на донесувањето одлуки и на насочувањето, додека, пак, оперативното работење им се препушта на поединечните сектори, и тоа „секој со својата сопствена мисија, цели и сопствени акции и автономија“ (Drucker, Peter, Tha Age of Discontinuity, Harper Torchbooks, New York, 1978, стр.233). Насочувањето бара кадри, кои ќе можат длабински да го скенираат целокупното организациско милје, да ги апсолвираат сите можности и решенија и да ги избалансираат конкурентските барања за ресурси. Оние јавни организации што се ориентирани кон насочувањето се во постојана

потрага по најдобрите методи за операционализирање на проектираните организациски цели, додека, пак, организациите во чија диоптрија се детектираат само тековните активности од оперативен карактер, главно се сконцентрирани на постојните методи, и тоа по секоја цена. Со други зборови, традиционалните односно конвенционалните активности на јавните лидери, што се состојат од прибирање приходи и испорака на услуги треба да се супституираат со активности на насочување или дефинирање траекторија на движење. Сублимирано, повлекувањето демаркациона линија меѓу насочувањето (како стожерна функција на врвниот менаџмент) и оперативното работење (што треба да биде мисија на административниот ентитет) претставува condition sine qua non за градење претприемнички ориентирана административна организација, што ќе може да одговори на предизвиците на глобалната економија, информациското општество и на технолошките промени.

Компетитивната управа значи секој административен орган да се натпреварува на полето на производството и испораката на услугите, односно да се бори да испорачува таков квалитет и квантитет на услуги со кој би го достигнал, па дури и би го надминал приватниот сектор. Во овој контекст, секој орган треба да утврди на кои клиенти треба да им служи, да ја долови нивната потреба за определени услуги кои им се неопходни, да го почувствува нивното задоволството од постојните услуги и сл. Управата наместо да манифестира ,,слаби срцеви отчукувања“ на конкурентската патека, треба да биде натпреварувачки потентна, зашто конкуренцијата ја стимулира иновативноста, додека монополот ја гуши. Според Савас, еден од најмаркантните претставници на неолибералното сфаќање, конкуренцијата во испораката на јавните услуги го фаворизира ,,опстанокот на оние што пријателски се насочени кон своите клиенти“ (Savas, E, S, Privatization: The key to better government, Chatman House, Chatman, New Jersey, 1987, стр.136). Конкуренцијата претставува еден вид природна селекција што им овозможува на организациите (слично како на биолошките организми во природата) да се развиваат, еволуираат, адаптираат и да преживеат во крајно променливите услови на средината. Со други зборови, поентата се состои во следново: оние јавни организации што недоволно испорачуваат јавни услуги според константно високи цени постепено ќе бидат елиминирани, додека оние што испорачуваат квалитетни и навремени услуги според прифатливи цени, постепено ќе растат и ќе се развиваат. Притоа, доколку се применува точна пресметка при мерењето

на квалитетот и на другите перформанси на работењето, тогаш „природната селекција“ ќе се случи по автоматизам.

Антиципативната администрација акцентот го става на превенцијата и на пресретнувањето на евентуалните штетни импликации од несоодветно извршените административни операции. Таа се фундира на стратегиско планирање во кое се инкорпорирани следниве елементи:

- детална опсервација на внатрешната и на надворешната ситуација;

- идентификација на клучните прашања, проблеми и приоритети, кои се предизвик на административниот орган;

- сублимирање и артикулација на есенцијалните организациони цели;

- креирање визија во поглед на успешното работење;

- создавање стратегија во која се јасно дефинирани ресурсите и методите за остварување на целите и визијата;

- мерење и евалуација на резултатите (Osborne, D, Gaebler, T, Reinventing Government, Adison Wesley, 1992, стр. 233).

Суштинската компонента која го сочинува битието на антиципативната управа е сумирана во геслото „подобро е да се спречи, отколку да се лечи“.

Децентрализираната администрација, исто така, содржи значајни премиси, кои го збогатуваат и надополнуваат мозаикот на сервисната ориентација:

-децентрализираните институции се многу пофлексибилни отколку централизираните институции, односно тие можат брзо да реагираат на промените во околностите и на растечките потреби на клиентите;

-децентрализираните институции се поефективни од централизираните. Имено, вработените, кои се во директен контакт со клиентите или оние кои ги опслужуваат, најдобро ги знаат проблемите и предизвиците со кои се соочува организацијата. Поради тоа, тие најдобро ја перцепираат реалноста и се во состојба да понудат најдобри

решенија, доколку ја имаат поддршката од повисоките организациски нивоа. Исто така, во споредба со високоцентрализираните јавни организации, партиципативните јавни организации имаат огромна предност во поглед на донесувањето правилни и навремени одлуки;

-децентрализираните институции се многу поиновативни отколку што е тоа случај со централизираните институции. Всушност, децентрализацијата е катализатор на креативноста на сите хиерархиски нивоа, што значи сите вработени рамноправно и активно партиципираат во процесот на предлагање иновативни и креативни идеи;

-децентрализираните институции создаваат повисок морал, поголема одговорност и поголема продуктивност. Во ситуација кога врвните менаџери им делегираат поголема одлучувачка моќ на оние вработени во организацијата, кои поседуваат знаење и вештини, тие едновремено им сигнализираат дека ги респектираат нивните способности и компетенции. Како резултат на тоа се зголемува продуктивноста и конкурентската способност на административната организација во однос на оние организации што се карактеризираат со елементи на централизам и на бирократија. (ibid, стр.252-253).

МЕРКИ И ПРЕПОРАКИ ЗА ОСТВАРУВАЊЕ И ПОДОБРУВАЊЕ НА СЕРВИСНАТА ОРИЕНТАЦИЈА НА АДМИНИСТРАЦИЈАТА

За подобрување на сервисната ориентација на администрацијата потребно е преземање широк спектар на мерки и активности:

1.Поедноставување и забрзување на процедурите, што првенствено подразбира скратување на роковите во кои се одвиваат административните постапки, намалување на бројот на потребните документи, повисок степен на разбирливост на формуларите што ги пополнуваат граѓаните и сл.

2. Регулаторна гилотина, чија суштина лежи во кастрење на непотребните формалности и прописи.

Имено, шалтерите како симбол на социјалистичката бирократија, се уште претставуваат прозорец пред кој се кршат „рбетот“

и достоинството на граѓаните. Многубројните акти и денес ги принудуваат граѓаните и за ситници да доаѓаат на поклонение пред државните институции, а со тоа да „кинат нерви“ и непотребно да трошат време и пари. Регулаторната гилотина треба да ја одигра улогата на ефективен „скалпел“ со кој ќе се изврши длабински хируршки рез на административниот организам, со цел да се отсече главата на бирократската ламја и да се отстранат излишните прописи и небулозните процедури.

3. Симплифицирање и подобрување на суптилниот административен јазик, што ќе овозможи отстранување на заплетканите фрази и на извитоперените конструкции кои доминираат во бирократскиот израз, со цел да се олесни разбирливоста на стилот и јазикот на официјалните документи.

4. Давање административни услуги по електронски пат, односно воведување на е-услугите (e-services), со што на граѓаните ќе им се овозможи електронски да комуницираат со државните службеници, да симнуваат, пополнуваат и испраќаат формулари и сл. Основната интенција е да им се овозможи непречен електронски пристап на граѓаните до администрацијата 24 часа на ден и 365 дена во годината, без разлика каде се наоѓаат. Како резултат на т.н проект „24/7 служба„ граѓаните можат во секое време да бидат информирани, на пример, за состојбата на нивната постапка, за надлежниот орган за решавање на нивното барање, можат да прават онлајн трансакции, да плаќаат преку електронски потпис и сл.

5. Формирање и функционирање на централна база на податоци, што ќе овозможи целокупна евиденција на сите податоци за граѓаните и нивните имоти, ќе го олесни и забрза работењето на административните органи и ќе обезбеди поголема правна сигурност. На пример, одредено семејство кое се наоѓа во тешка материјална состојба, односно е изложено на социјален ризик, за да се стекне со правото на социјална парична помош, потребно е претходно да прибави документи, потврди и уверенија од разни институции и истите потоа да ги достави до Центарот за социјални работи. Тука спаѓаат: изводи од матичната книга на родените за сите членови на семејството, како и извод од матичната книга на умрените доколку некој член на семејството е починат, уверение за државјанство за полнолетните лица, потврда од Агенцијата

за вработување дека не се во работен однос, а доколку имаат засновано работен однос потврда од фирмата за висината на личните примања, уверение за материјална состојба од Управата за јавни приходи, имотен лист од Агенцијата за катастар на недвижности за поседување, односно непоседување недвижен имот, доколку брачните партнери се разведени се бара судско решение за развод на бракот, ако има ученици или студенти потребна е потврда за тоа дали се или не се корисници на кредит, стипендија итн. За граѓаните да не губат време, средства, енергија и нерви, доколку постои интегрирана информатичка поврзаност помеѓу сите овие органи и Центарот за социјални работи и централната база на податоци, ќе се овозможи брзо утврдување на фактичката состојба, односно дали лицето ги исполнува пропишаните критериуми за да може да биде корисник на правото на социјална заштита. Во овој контекст, од компаративното искуство, можеме да ја издвоиме Холандија, каде што секој граѓанин добива сервисен број (Burgerservicenummer-BSN), кој претставува единствен личен број за идентификација на секој граѓанин кој е евидентиран во регистарот на населението. Граѓанско сервисниот број можат да го користат сите државни институции, на начин што преку овој број ќе навлезат во „досието“ или во базите на податоци, од каде што можат да добијат релевантни и веродостојни информации и податоци, кои им се потребни при извршувањето на работите од својот делокруг на надлежност. На пример, со користење на овој број, Даночната управа со увид во базата на податоци, може да утврди кои и колкави приходи остварува лицето и врз основа на тоа да го оданочи. Или, лекарите, преку овој број, со навлегување во досието на пациентот можат да проверат, на пример, дали и од што претходно боледувал пациентот, дали имал воспоставена дијагноза, каква терапија примал, да ја анализираат генезата и траекторијата на одредена болест итн. Притоа, секоја институција е обврзана да води посебна грижа за заштита на личните податоци од неовластен пристап и да ги ползува само оние податоци од досието, кои се неопходни за извршување на нејзините работни задачи (http://www.burgerservicenummer.nl/veelgestelde_vragen/english_faq).

6. Воведување на т.н one-stop shops методи, односно решавање на административни работи на едно место. Во овој контекст, во европските земји, како ,на пример, во Португалија, Франција и други постојат т.н „Граѓански продавници“, како релативно нов концепт на јавниот сервис, со цел да се обединат на едно место главните јавни услуги, кои треба да

им бидат достапни на клиентите. Во овои one-stop shop центри, посебно обучени и специјализирани службеници на граѓаните им ги обезбедуваат потребните административни услуги“(Improve the relationship between the administration and citizens, www.oecd.org/datoecd/48/41/1910921.pdf, стр.8).

7. Воведување едношалтерски систем како централно место на кое сите барања за различните услуги ќе се примаат, процесуираат (проследуваат во склад со управната постапка во соодветната стручна служба) и откако ќе бидат финализирани ќе се враќаат на подносителот. Со имплеменација на ваков систем, клиентите се јавуваат само на еден шалтер или во една канцеларија во административната служба, каде можат да го поднесат барањето за услугата (една врата, една услуга). Клиентот е во контакт со само еден службеник и повеќе не е обврзан да посетува и други канцеларии за да ги добие сите различни печати или потребни документи. Напротив, вработените ги координираат своите чекори во процесуирањето на одредено барање за добивање конкретна административна услуга. Интенцијата е во иднина, концептот на едношалтерскиот систем да се надградува и усовршува, со цел да се овозможи различни трансакциски услуги со кои би се задоволиле потребите на различни категории граѓани да може да се лоцираат и обезбедат во единствена канцеларија. Тоа значи, граѓанинот на едно место да може да се сретне, на пример, со претставници на субјектите надлежни за пензии, здравство, издавање сертификати за граѓански статус, даночна администрација итн. Во рамките на овој идеален модел, претставниците на администрацијата која испорачува специфични услуги ќе бидат концентрирани на една локација создавајќи т.н „супермаркет на јавната администрација“.

8. Самопослужувачки техники, во кои спаѓаат, на пример, плаќањето на обврските што ги имаат граѓаните кон администрацијата преку телефон (мобилен или фиксен), преку интернет, доставување информации како до органите на администрацијата, така и до граѓаните и сл. Најчесто плаќањата, без оглед на тоа дали се вршат преку телефон или интернет, се реализираат со помош на кредитни или други вредносни картички, со што се овозможува заштеда на време и средства како за граѓаните, така и за органите на управата. Во насока на ова, со цел да се отстранат големите турканици и нервоза пред банкарските шалтери, во иднина на граѓаните треба да им се овозможи, на пример,

плаќање на сметките за телефон, интернет, телевизија, струја, вода, парно и сл, преку банкомат, со користење на нивните дебитни и кредитни картички, и тоа без провизија.

Самопослужувачките техники се користат и за плаќање на разни услуги кои ги нуди администрацијата, на пример, преку испраќање СМС пораки, при што се одзема одредена сума која е сразмерна на цената на услугата од кредитот на мобилниот телефон, доколку корисникот е во т.н припејд мрежа, или пак цената на услугата се вградува во месечната телефонска сметка, доколку корисникот е приклучен на постпејд системот.

9. Сузбивање на политичкиот spoils систем, кој е генератор на аматерски дилетантизам и на коруптивни девијации во администрацијата и бескомпромисно институционално вградување на вредносниот merit систем, што претставува condition sine qua non за создавање респонзивна и сервисно ориентирана администрација.

10. Економичност во административното работење, односно преземање дејства и донесување одлуки, со што помалку трошоци и губење на време за странките, но притоа да се прибави се што е потребно за правилно утврдување на фактичката состојба и за донесување на законито и правилно решение;

11. Квалитет, што подразбира административните производи или услуги да поседуваат такви својства и карактеристики, со кои ќе ги задоволат апетитите и преференциите на клиентите. Значи, синтагмата квалитет на услуги ќе биде задоволена, кога видот на административната услуга и процесот на нејзиното доставување ќе одговараат на потребите и вкусовите на корисниците;

12. Подобрата пристапност на административните органи до граѓаните, исто така, ќе овозможи подобра сервисна ориентација на административниот сектор. Во овој сегмент влегуваат следниве решенија: лесно наоѓање на потребната служба, создавање услови за полесен физички пристап на инвалидизираните лица, флексибилно и продолжено работно време, добра и рамномерна регионална дистрибуција на службите и сл.;

13. Поголемо доближување на администрацијата до граѓаните, преку разни книги, брошури, водачи, телевизиски спотови, подвижни информациони штандови и организирање отворени средби, каде

граѓаните ќе се информираат за новововедените или изменети закони, процедури, прописи или ќе добијат корисни и неопходни совети и потребна помош за успешно остварување на нивните права и обврски;

14. Интензивирање на процесите на децентрализација и деконцентрација, кои ќе овозможат понепосредни, побрзи и подобри одговори на проблемите и потребите на граѓаните. Имено, со забрзана динамика на имплементирање на процесот на децентрализација ќе се овозможи понуда на персонализирани услуги што соодветствуваат на комплексноста на поединечните барања, како и усогласеност на понудените резултати од јавните услуги со географската реалност;

15. Препуштање на извршувањето на одредени јавни служби на приватниот сектор, со што јавната управа би се свела само на оние дејности, кои поради важноста и приоритетноста на поширокиот општествен интерес треба да останат под нејзина капа. Според познатите зборови на Озборн и Геблер, владите треба „да кормиларат, а не да веслаат“. Нивниот аргумент е дека владата е подобра при одредување на општата насока на општеството, отколку што е добра во тековната реализација на тие идеи и според тоа приватизацијата на многуте функции треба да создаде поефективна влада, која ќе испорачува услуги до даночните обврзници по пониска цена (Osborne, D, Gaebler, T, Reinventing Government, Adison Wesley, 1992, стр. 35).

Значи, администрацијата треба да се повлече од областите во кои приватниот сектор нуди поисплатливи и квалитетни услуги. Во овој контекст, треба да се поттикне концептот на јавна администрација, која ќе гарантира понуда на есенцијални услуги за општеството и која ќе нуди социјален баланс, наместо концептот на администрација која само нуди и реализира услуги.

ЗАКЛУЧОК

„Клиентот е најважниот посетител на нашите објекти. Тој не зависи од нас. Ние зависиме од него. Тој не е пречка за нашата работа. Тој е целта на работата. Ние не му вршиме нему услуга со тоа што го опслужуваме. Тој нам ни врши услуга со тоа што ни дава можност тоа да го сториме“. Кога оваа проминентна мисла-водилка на маркантниот Махатма Ганди ќе се врежи во менталната матрица на

административците и ќе претставува патоказ, директива и зацементирана траекторија на движење во нивното работење, ќе можеме со право да констатираме дека се составени коцките на мозаикот на сервисната ориентација.

Служењето сесрдно на граѓаните не треба да биде само декларативна флоскула, постојана мисла и основна догма, туку и света должност на властите на секое ниво и основен критериум во работата на сите службеници. Сервисниот дух мора перманентно да циркулира низ крвотокот на административниот организам, со цел во активностите и одлуките на административците да се демонстрираат фундаменталните и универзалните доблести, како што се: еднаквост, правда, правичност, вистина, достоинство, чест, заедничко добро, одговорност и др.

Современиот и модерен сервисно-ориентиран службеник треба да биде:

- продуктивен и ефикасен;
- емпатичен;
- толерантен;
- сигурен;
- одговорен;
- лојален (што не значи и сервилен);
- позитивно настроен спрема клиентите и нивните потреби и проблеми;
- неутрален во однос на политичките партии;
- инвентивен и снаодлив;
- конструктивно критички настроен;
- куртоазен, и
- флексибилен

БИБЛИОГРАФИЈА

Drucker, Peter, Tha Age of Discontinuity, Harper Torchbooks, New York, 1978, стр.233;

Гризо, Н, Давитковски, Б, Гелевски, С, Павловска-Данева, А, Административно право, Скопје, 2008;

Гризо, Н, Неолибералната концепција на управната реформа, Зборник во чест на Александар Христов, Правен факултет, Скопје, 1996;

Кндева, Е, Публична администрација, Сиела Софија, 2007, стр.494;

Osborne, D, Gaebler, T, Reinventing Government, Adison Wesley, 1992, стр. 35, 113-114, 139, 233, 252-253;

Питерс, Гај, Б, Политика на бирократијата, Компаративен вовед во јавната администрација (превод), Академски печат, Скопје, 2009;

Rosenbloom, David, Public administration and law, New York/Basel, 1982, стр.112;

Savas, E, S, Privatization: The key to better government, Chatman House, Chatman, New Jersey, 1987, стр.136;

Stjepanović, N, Lilić, S, Upravno pravo, opshti deo, Beograd, 1991, стр.145;

Витански, Д, Јавна администрација – состојби, проблеми и предизвици,2012

Витански, Д, Јавна и државна администрација, Скопје, 2014

Шафриц,Ц.М, Расел, Е.В, Борик, К.П, Вовед во јавната администрација(превод), Академски печат Скопје, 2009, стр.440

Користени веб-страни:

Improve the relationship between the administration and citizens, www.oecd.org/datoecd/48/41/1910921.pdf, стр.8

Jiang Xiaohong, Zang Hongyu, Improve the administrative efficiency on civil servant in China, www.seiofbluemountain.com/search/detail.php/id=383,стр.43

Концепт за општински центри за услуги: мисија и улога www.zels.org.mk/Upload/Content/.../ 04CONCEPT%20FOR%20MSC.pdf, стр.8

Making efforts to construct service-oriented government-invest…www.fdi.gov.cn/pub/FDI…/t20071015_85779.htm

http://www.burgerservicenummer.nl/veelgestelde_vragen/english_faq

NIH/OHR-Competencies Dictionary –Service Orientation hr.od.nih.gov/workingatnih/…/core/service.htm

YUAN Gang, YAN Shu-tao, LIU Qiang, A study on the rising of service-oriented government ,www.managers.org.cn/mag/doc/ucman200907/ucman20090702.pdf,стр.9

Center for Legal and Political Research, Faculty of Law, Goce Delcev University, Shtip, Republic of Macedonia

351.74.072.6 (497.7)

MECHANISMS OF EXTERNAL CONTROL OF THE POLICE AND THE MOST EFFECTIVE MODEL FOR REPUBLIC OF MACEDONIA

Avziu Kebir, PHD, State University of Tetovo

e-mail: gebiravziu@gmail.com

Abstract

In all democratic countries, the police is placed in the center and it is the symbol of the country. Surely the police is one of the most important and most visible institution in society and it is responsible for several functions among which the most important is the protection of human rights and freedoms. But in this regard the police is the most controversial institution that according to all indicators it mostly violates human rights. Therefore in all European states it is required to establish mechanisms for controlling the justice, which means that in cases where police officers are investigated for various abuses and unprofessional conduct, the investigation should be conducted by external independent mechanisms that are not part of the government and police. Republc of Macedonia is one of the few European countries where the police is still controlled only by internal mechanisms, because there is not yet established the so-called external mechanisms or external civil control of police. Republc of Macedonia has repeatedly been criticized for inefficient and ineffective investigating because of the involvement of police officers and their police abuses. European institutions consider the idea that police are controlled by themself is absolutely unacceptable, because it allows police to act arbitrary and irresponsible towards citizens, while investigations in such cases are not objective and under various pressures. In this paper will list all external mechanisms that control the police and in particular outline of a story of a new model that would be suitable for Macedonia and other countries.

***Keywords**: Mechanism of External Control, Police, Mechanism of Internal Control, Independent Commision etc.*

Center for Legal and Political Research, Faculty of Law, Goce Delcev University, Shtip, Republic of Macedonia

МЕХАНИЗМИТЕ НА НАДВОРЕШНА КОНТРОЛА НА ПОЛИЦИЈАТА И НАЈЕФЕКТИВНИОТ МОДЕЛ ЗА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Вовед

Македонија е ретка демократска држава, каде полицијата се контролира само од внатрешни механзими кои се дел од полицијата и досега земјата не успеала да изгради надворешни независни механизми, како што постојат во другите европски држави. Ние живееме во време кога радикално се менуваат ставовите спрема полицијата, па и према правото воопшто. Како никогаш порано, се прават напори да се инкорпорираат основните механизми за контрола на полицијата, особено кога таа применува сила. Навистина, полицијата е сместена во самиот центар на државата и по природа на работите, таа претставува една од најважна и највидлива институци во општеството. Таа е симбол на државата, но во случаите кога се употребува сила, тогаш таа е најконтраверзниот орган, додека пак законитоста, оправданоста и професионалноста на употребената сила секога е дискутабилна. Затоа, секоја држава која претендира да биде демократска, таа мора во случаите кога полицијата употребува сила (особено огнено оружје), со смртни последици, тешки теелсни повреди, случаи на тортура и сл. покрај постојните внатрешни механизми, во контрола да се вклучат и надворешни независни механизми. Сведоци сме дека денеска повеќе од било когаш се зборува за владењето на правото или правна држава во која максимално ќе се заштитат и почитуваат човековите права и слободи, особено *во предистражна постапка*. И навистина е така, кога човекот се наоѓа пред полициските службеници, несомнено е дека постои потенциална опасност на истиот да му бидат загрозени правата и слободите. Но, и да не постои таква опасност, кога чевокот се наоѓа пред полициските службеници, се јавува на страв, негодување, возбуда и сл. По своја природа полициските постапки се најконтраверзни од целокупната кривична постапка, бидејќи практиката на многу јасен начин покажува дека овој е најкритичниот период, каде лесно може да се загрозат човековото достоинство. Ниеден разумен човек нема да помисли дека приведениот може да биде физички малтретиран од страна на судија, но секој ќе се посомнева во полицискиот службеник, во текот

на предистражна постапка, која се одвива далеку од очите на јавноста и каде полицаецот е доминатна фигура. Така да секое неодговорно однесување на полицијата, може да резултира со нанесување на големи страдања и штети кај граѓаните. Праксата на многу земји на многу очигледен начин, има потврдено дека полиција која не е под строга и ефективна контрола, може да постане опасно оружје во рацете на неодговорните функционери и катализатор на немирите во општеството. Затоа полициските постапки денеска претставуваат најголем *барометар*, во однос на тоа колку е висок степенот на демократија во една држава и колку функционираат демократските принципи, а прашањето за нејзина контрола се наоѓа во центарот на вниманието на сите демократски држави. Во тој поглед, се донесени збир на правила и прописи (закон, правилници, кодекси, декларации) кои во главно бараат службениците на полицијата да бидат чесни и да имат добар однос спрема граѓаните, особено од нив се бара, да не применуваат непотребно средства за присилба. Но се покажало дека само правните и моралните норми, не се доволна гаранција дека полицијата навистина нема да ги пречекори службените овластувања, да употреби повеќе сила од колку е тоа неопходно потребно, а со тоа тешко да ги крши човековите права. Денеска преовладува мислењето дека секоја државна служба која спроведува право, мора постојано да се контролира, дали нејзиното постапување е законито и правилно. Претпоставка за успешно функционирање и правилно постапување е таа да биде под постојан надзор односно да се контролира. Неопходната потреба за контрола на полицијата, за првпат е предвидено во кодексот за однесување на лицата одговорни за примена на законите од страна на ОН (1977).

1. Субјекти на надворешна контрола на полицијата

Денеска во сите демократски држави идејата полицијата да се контролира сама себи е апсолутно неприфатлива. Во сите држави, полицијата е овластена да ги контролира граѓаните и да превзема мерки кога тие не ги политуваат правните норми. Но насекаде се поставува прашањето, кој ќе ги контролира контролорите односно кој ќе ја контролира полицијата?. Затоа, преовладува мислењето дека покрај внатрешна контрола, мора да постојат и надворешни механзими за контрола на полицијата. Надворешна контрола на полицијата се јавува како последица на тоа што заедницата не и верува на полицијата, таа

самата да се грижи за редот во сопствената куќа. Од ова се гледа дека основна причина е *недовербата* спрема овој орган, бидејќи таа лесно може да се трансформира од граѓански сервис, во силен државен апарат. Причините зошто треба да постои надворешна контрола се многубројни, но во главно тие се две : *прво,* да се спроведе независен и објективен надзор над полицијата како би можело да се увери јавноста дека полицијата **не ги крие** неправилностите во својата работа односно полицијата нема што да крие од заедницата на која треба да и служи и *второ* монополот на силата не е доволно да се контролира само од внатрешни механизми, туку неминовно е потребно и надворешни механизми, како би можело да се убеди јавноста дека овој монопол на сила нема да претставува опасност за самата заедница. Надворешната контрола се мисли дека повеќе ја ограничува полицијата да ја злуопотреби својата функција од колку внатрешната контрола, како и тоа дека надворешните механизми влијаат полицијата да биде поодговорна спрема општеството. Надворешните субјекти кои вршат контрола над полицијата се многубројни и тие во главно се делат на формални и неформални механизми.[1] Во формалните механизми се вбројуваат следните органи: Парламентот, Владата, Јавен обвинител, Суд и Народниот правобранител. Додека како неформалните механизми се вбројуваат: медиумите, печатот, разни институти кои вршат анкетирање на граѓаните, невладини асоцијации и сл. За овие неформални надворешни механизми на контрола на полицијата ќе станува збор во некој друг труд.

а. Субјекти на формална надворешна контрола над полицијата

2.1.1 Парламент

Парламентот е највисок државен орган кој покрај многуте функции врши и политичка контрола врз полицијата. Овој орган е единствен кој е во ситуација да ги контролира потезите на владата во однос на полицијата и да реагира на непринципиелните однесувања кои очигледно се обоени со политички мотиви, а кои можат да значат

[1] Истата класификација ја користивме и кај субјектите кои вршат внатрешна контрола.

недозволено мешање на владата во работата на полицијата. Меѓутоа парламентот може да ја контролира полицијата и тоа : 1) со донесување на закон со кој се уредува организацијата, овластувањето и одговорноста на полицијата, закон за воспоставување на правните механизми за контрола на полицијата и сл., 2) преку утврдување на политиката на националната безбедност и водење на расправи за безбедносната состојба и работата на полицијата во заедницата. Обично, тука опозицијата настојува да ги обелодени пропустите на полицијата и евентуално кривичните дела сторени од страна на овој орган, како би можела да создаде една негативна слика за владата, дека ја користи полицијата како инструмент за остварување на политички цели. 3) преку одобрување на буџет за полицијата, 4) избор и разрешување на министер и заменик министер за внатрешни работи како членови на владата, 5) преку поставување на пратенички прашања и интерпелација, 6) формирање на посебни комисии, кои можат да спроведуваат истрага за поедини настани особено кога полицијата ги применува присилните средства (па и прислушкувањето) и кога постои сомневање околу нивната примена, 7) преку основање на постојани институции за контрола на државната администрација (народен правобранител и постојана анкетна комисија, ПАК)[2] и др. Сите овие средства посебно и заедно имаат големо значење кон остварување на контролата врз полицијата. Во однос на субјектите односно механизмите преку кои паралментот може директно да врши контрола над полицијата се : *Постојаната анкетна комисија, Посебни ad hoc комисии, пратеничките прашања и интерпелација.*

2.1.1.1 Постојана анкетна комисија (ПАК)

*С*амиот назив укажува дека оваа комисија е постојано тело на парламентот која е овластена да врши контрола над полицијата. Ова тело е составено од девет члена од собранието, кои имаат и свои заменици. Претседател на оваа комисија обично се избира од опозицијата, додека

[2] Повеќе за улогата на Праламентот во контрола на полицијата види прирачник за пратеници, бр.5. Интерпарламентарна унија и женевскиот центар за демократска контрола над вооружените сили, Скопје 2003 год. Истото може да се види и во www.google.com/женевски центар за контрола демократска контрола на силата/.

мнозинството (6 члена) е резервирано за владејачките партии (или коалицијата), додека 3 за опозицијата.[3] Комисијата има две основни функции : прво ги разгледува прашањата кои се однесуваат на заштита на човековите права и доколку утврдува незаконито постапување (нап. Во полицијата) поведува постапка за утврдување на одговорност на јавниот функционер. Но за да ги извршува овие функции, таа мора да биде снабдена со јасни законски овластувања. Инаку, оваа комисија не може да врши истражни и други судски функции, туку само расправа во врска со човековите права. На крај таа може да дава предлози и мислења. Претставка пред оваа комисија може да поднесе секој граѓанин кој смета дека му се загрозени човековите права. Во нашиот случај ПАК, писмено ќе се обрати до СВКПС и од неа ќе бара да спроведе постапка во врска со наводите содржани во претставката.[4] Сепак практиката досега

[3] Персоналниот состав на оваа комисија, е потврда политичкиот карактер на ПАК.

[4] СВКПС досега неколку пати има спроведено истрага по барање на парламентот, но најинтересен е случајот во 2006 год. кога граѓанин се обратил до ПАК со писмена претставка, во која наведувал дека бил приведен од страна на полицијата во Тетово, каде бил грубо малтретиран и удрен во раката поради што се здобил со тешки телесни повреди-скршеници. СВКПС во врска со овој случај, спроведува детална истрага и констатирал дека лицето кој ја поднел претставката бил приведен ви СВР-Тетово,поради тоа што во видна пијана состојба, дошол со ПМВ пред кругот на СВР-Тетово каде се паркирал, ги отварал вратите и пуштал гласна музика. На ова полицаецот неколку пати го замолил и го предупредил да ја намали музиката, бидејќи е многу гласна и пречи на нормалното работење на вработените (сите граѓани во кругот на СВР кои чекале кај патните исправи, личните карти, возачките дозволи гледале кон возилото). Но граѓанинот упорно ги одбил наредбите на полицаецот. Во меѓувреме дошол и командирот и други старешини, кои исто така долго време (15-20 мин) го замолиле граѓанинот да ја намали музиката. Поради пасивно однесување, е издадена наредба за негово приведување, кој веднаш од како е ставен во објектот барал медицинска помош, поради што истиот веднаш е однесен во болница. Лекарот констатирал дека лицето е во добра здравствена состојба, односно дека нема никакви повреди. Но поради висок крвен притисок истиот е задржан во болница. СВКПС исто така констатира дека над приведениот не е употребена никаква физичка сила освен захватот кој бил основан, оправдан и правилен. Понатаму СВКПС неколку пати го повикувал лицето кој поднел претставка до ПАК, со цел да се обави разговор со истиот и да ги достави лекарските уверенија, но истиот никогаш не дошол.

покажува дека оваа комисија е од чист козметички карактер и досега нема некаков резултат или ефикасност околу заштита на човековите права и контрола на полицијата. Но доколку утврдува незаконитост, може да бара од министерот политичка одговорност или да дава предлог против вработените да се превземат законски мерки на казнување.

2.1.1.2 Посебните ad hoc комисии

Овие комисии обично се формираат кога се работи за некаков настан поврзан со интервенцијата на полицијата, кои привлекуваат големо внимание кај медиумите односно предизвикуваат бурна реакција. Овие комисии се формираат само за поединечни случаеви, и се овластени да го истражуваат конкретниот случај дали се пречекорени службените овластувања, така тие се овластени и имаат право да вршат увид и да ги добиваат сите потребни информации во врска со настанот, да обавуваат разговор со полицајците, со еден збор ги истражуваат сите потребни и значајни околности. По завршување на истрагата, комисијата доставува извештај со што на парламентот му се презентира констатираната состојба. Меѓутоа оваа контрола во практиката се јавува повеќе како формална, од колку суштинска. Тоа е од причина што на членовите на комисијата им недостасува стручно знаење од таа област.

2.1.1.3 Пратенички прашања

Преку оваа институција, секој пратеник има можност да поставува директно прашање пред министерот или неговиот заменик, кој се наоѓа во парламентот, во врска со работата на полицијата, кој пак е должен да одговора на поставените прашања. Пратениците можат да поставуваат прашања и кога не е министерот присутен, во ваков случај министертвото е должно во рок од 30 дена да му достави писмен одговор. Овие прашања имаат за цел да укажуваат на грешките или злоупотребите во полицијата со цел да се привлече вниманието на јавноста. Откако ќе добие одговор, пратеникот на кратко може да го коментира добиениот одговор.

2.1.1.4 Интерпелација

Исто така означува поставување прашање на министерот, но во ваков случај во парламентот се отвара претрес. Поради тоа за поднесување на интерпелација се бара подршка на одреден број на пратеници, во Р.Македоија, интерпелацијата треба да биде поддржана од најмалку 5 пратеници.[5] На крај во парламентот се гласа и можно е министерот да добие недоверба, со што автоматски е разрешен.

2.1.2 Контрола на полицијата од страна на Владата

Од сите формални субјекти кои вршат контрола на работата на полицијата, владата објективно има највлијателна позиција, да ја контролира оваа институција. Ваквата позиција особено е нагласена во тие држави каде полицијата е организирана на национално ниво, каде локалното ниво има мало или воопшто нема ингеренции врз полицијата. Според уставот, владата е носител на извршната власт и како таква таа е овластена директно да извршува контрола на државната администрација, каде спаѓа и полицијата. Таквата контрола владата ја извршува преку следните средства : предлага министер и заменик министер, кои како членови на владата одговараат пред владата за спроведување на владината политика, како и врши надзор над нивната работа, поставува и ги разрешува високите функционери на МВР, како што е директорот на БЈБ и УБК, донесување на подзаконски акти заради извршување на законите, утврдување на начелата за внатрешна организација на полицијата и дава согласност во врска со систематизација на работните места, ги поништува и укинува незаконските управни акти на полицијата (второстепената комисија, определување на смерници за однесување на полицијата и многу други работи. Како што може да се види, владата има големи овластувања и навистина комплетно може да ја контролира работата на полицијата, преку избраните високи функционери**.** Потоа во законот за полиција[6] е

[5] Чл. 72 од Уставот на РМ.

[6] чл.3, таквиот извештај еднаш годишно се доставува и до собранието на РМ.

наведено дека Министерството за Внатрешни работи до Владата доставува писмен извештај за извршените полициски работи најмалку еднаш годишно. Ваквите широки овластувања со право отвараат дилеми дека владата може да ја злоупотребува полицијата.[7] Стравот од можната манипулација со полицијата од страна на владата, историски многу пати е потврден како оправдан.[8] Така владата може да побара од полицијата да постапи незаконито и да извршува одредена задача во нејзин интерес.[9] Во ваков случај се поставува прашањето, како ќе постапи сега министерот? Тој како член на владата, е должен повеќе од било кој да го почитува законот, а никако не, незаконитата наредба на владата, така да Министерот треба сериозно да го предупреди премиерот, дека не смее да извршува незаконити работи. Но доколку владата и понатаму инсистира на извршување на таа задача, тогаш на министерот не му останува ништо друго, освен да поднесе оставка или да превземе законски мерки против владата односно премиерот. Меѓутоа, проблемот се усложнува доколку Министерот не сака да ја изгуби својата позиција како член на владата односно не сака да даде оставка. Во ваков случај проблемот се решава од страна на парламентот (политичка одговорност) или судот до кој најчесто се доаѓа под притисок на јавноста. Политичката одговорност за прв пат се спомнува во Англија кога против министер е поведена постапка пред домот на лордовите, позната импичмент (impeachment).[10]

[7] Историски, постојат безброј примери каде владата ја користи и ја насочува полицијата против сопствените граѓани, барајќи од неа да биде колку е можно по брутална, да нанесува големи болки и страдања кај населението, на кое требало да им служи. Така било во Франција за време на владеење на Луј XIV, за време на Сталин во Советскиот Сојуз, во Албанија за време на владеење на Енвер Хоџа, Камбоџа и многу други држави.

[8] Ферид Мухиќ, Полицијата и Јавноста, научно списание, Безбедност, стр. 182, 1992, бр.2

[9] Интересот на владата не е секогаш и интерес на заедницата, тие можат да бидат сосема различни.

[10]Миодраг Јовичиќ, Демократија и Одговорност, Белград, 2006 год, стр. 216. Првиот импичмент е познат уште во 1376 година, кога постапка е поведена против Министерот Едвард III. Импичментот за последен пат е употребен во 1805 год. Практично овој институт и ден денеска не е укинат, но самиот факт дека повеќе од 150 год. не е применет во Англија, значи дека политичката одговорност пред парламентот ја заменува постапката пред домот на лордовите.

Со воведување на политичката одговорност, практично престанува потребата од импичмент. Инаку кога зборуваме за кривичната одговорност на Министерот, исто така се поставува прашањето за кои дела може да одговара кривично? Кривичните дела, за кои може да одговара министерот во главно се делат во три групи. Во првата група, спаѓаат сите оние дела со кои министерството може да трпи големи штети. Тука станува збор за незаконито постапување на Министерот (финансиски малверзации, склучување на штетен договор) со што министерството трпи големи загуби. Во втората група спаѓаат сите кривични дела, со кои се загрозуваат човековите права и трето сите кривични дела кои можат да се извршуваат независно од својата положба, станува збор за дела кои може да ги извршува и секој граѓанин.[11] Доколку се поставува прашањето, кој ќе спроведе постапка против Министерот кога има основи на сомневање дека ја злоупотребувал службената положба, тогаш одговорот сигурно не е СВКПС, бидејќи оваа служба не само што не е надлежна, туку таа директно е под команда на Министерот, што логично, не е во позиција да спроведува истрага. Во многу држави постојат независни служби кои заедно со јавниот обвинител се во позиција да поведат постапка против министерот. Во практиката повеќе се познати случаевите кога владата до полицијата врши т.н *притисок за ефикасност*[12]со која се бара брза интервенција и превземање на одлучна акција, кога и обично доаѓа до примена на смртоносна сила. Сепак контролата што ја врши владата врз полицијата не е иста во сите држави, така во земјите каде владее англосанксонскиот систем, полицијата е децентрализирана и контролата се врши на локално ниво, така на пример локалниот шериф е надлежен да ја контролира полицијата преку именување и разрешување на шефот на полицијата. Во САД, контролата над сојузните полициски сили (федералната полиција, ФБИ) е во рацете на председателот, кој таквата контрола ја спроведува преку назначување на директорот на оваа

[11] Ибид, стр.218

[12] Притисок за ефикасност, подразбира ситуација каде Владата врши притиоск врз полицијата да превземе одлучна акција и за кратко време да се добијат очекуваните резултати. Таквите барање можат во себе да содржат препораки според кои полицијата може да ги занемари одредени права и да биде послободна во текот на акцијата, односно да искористи поголема доза на сила од дозволеното.

служба.[13] Додека контролата на полицијата во секоја држава одделно ја врши гувернерот. Во Канада контролата на сојузната полиција е доверена на државниот обвинител, додека локалната полиција спаѓа под контролата на извршната власт на секоја провинција. Додека во Континенталниот систем контролата на полицијата обично ја врши Министерот. Но сепак во сите демократски држави и правилата на демократијата бараат независност на полицијата при извршување на својата оперативна функција.[14]

2.1.3 Контрола на полицијата од страна на Јавниот обвинител

Се разбира, каков и да е напредок остварен во СВКПС, сепак клучна улога за контрола над полицијата има Јавниот обвинител, особено со последните измени на законот за кривична постапка.[15] Со овие измени, буквално полицијата (правосудната полиција)[16] многу поблиску се контролира од страна на јавниот обвинител. Јавниот обвинител е носител на функцијата на кривичното гонење, поради што и тесно соработува со правосудната полицијата.[17] Всушност јавниот обвинител и полицијата имаат заедничка задача, а тоа е откривање на кривичното дело и сторителот. Со новиот закон на ЈО, му се дава јасна начелна одговорност, како институција која се грижи за законитоста и заштита на човековите права во предистражната постапка. Во таа смисла

[13] Директор на ФБИ повеќе од 4 децении бил Едгар Хувер (**Edgar Hoover)**

[14] Margaret E. Beare & Tonita Murray, Police and Government Relations, Toronto 2007, стр.187. Оваа книга

(480 стр.) може да се види во www. **Google.books.com** (Control mechanism of police).

[15] Службен весник на РМ, бр.150/2010.

[16] Како правосудна полиција се сметат, полицијата, царината и финансиската полиција кога се

ангажирани и работат под наредба на јавниот обвинител

[17] Стојанов Иванчо, „Јавниот Обвинител како субјект во кривичната постапка„ Годишник на факултетот за безбедност и општествена самозаштита, Скопје, 1988 год. стр.13

јавниот обвинител раководи и ја координира работата на правосдуната полиција, што значи дека ги контролира и другите државни органи кои имаат полицикси овластувања, а не само полицијата. Во извршување на овие задачи, јавното обвинителство има можност да врши контрола над работата на правосудната полицијата, во однос на тоа како овие служби ги спроведува службените овластувања. Така полицијата е должна секогаш да го запознава јавниот обвинител, за мерките и активностите кои треба да ги превземе, а воедно добива и согласнот и мислење. Во давање на наредби, совети, согласност и препораки, јавниот обвинител воедно е во ситуација да врши превентивно влијание врз полицијата, со тоа што со може да ја ограничува нејзината евентуална незаконита работа. Меѓутоа во практиката и покрај големите овластувања што ги има јавниот обвинител, околу давање на наредби, сепак тој само виртуално може да ја контролира полицијата бидејќи тој не учествува скоро никогаш во полициксите постапки, каде и се пречекоруваат овластувањата. Така да вистинската контрола, јавниот обвинител може да ја врши дури од како полицијата ќе ја достави кривична пријава и доказниот материјал. Тогаш е во позиција да врши контрола и тоа само на квалитетот на полициското работење, да ги оценува доказите и нивната сила за понатамошна постапка, а не и начинот како тие се собрани. Доколку констатира дека одредени докази се прибавени на незаконит начин, (присилно земање на изјава, употреба на тортура, понижувачко однесување и др) тој е должен да поведе кривична постапка против полицајците, што е мала веројатност и навистина ретко може да се случи. Тоа е од причина што во практиката јавниот обвинител, секогаш се става на страна на полицијата и ги штити нивните интереси наспроти интересите на заштита на човековите права.[18] И во случаите кога ЈО, констатира незаконито работење или неквалитетно работење, тој предметот го враќа повторно ја во МВР и бара тие да

[18] Внатрешната контрола на ЈО, се спроведува од страна на вишото Јавно Обвинителство, но и тука се поставува прашањето за објективноста на извршената контрола, со оглед на тоа што контролата се извршува од служба која се наоѓа во рамките на истата организација. Надворешната контрола од страна на Судот, ги ремети поделбата на функциите во правосудството, наведено според Момчило Грубач ; - Načelo legaliteta u krivično procesnom pravu SFRJ; - "Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo", бр. 3, 1988, год. стр. 86.

вршат истрага во однос на овие наводи, наместо сам да спроведе детална истрага во случате каде има индиции за полициски злоупотреби. Оваа практика е спротивна со барањата на КПТ и ЕСЧП.[19]

Во почетокот кога зборувавме за полицијата, спомнавме дека таа е симбол на државната моќ, односно симбол на власта. Со закон полицијата има одредена автономија, но сепак таа е директно зависна од актуелната политичка власт, додека јавното обвинителство, ужива поголема независност и е по самостојна од владата, а исто така таа не е ни толку блиска со власта, како што е полицијата.[20] Затоа, јавнио обвинител е во директна можност да врши притисок врз полицијата да превземе мерки и активности, кои можат да бидат директно на штета на власта. Во ваков случај полицијата мора да постапи по наредбите и инструкциите добиени од обвинителството, а не од власта. Тоа се случаите кога се работи за лица кои имаат политичка моќ, кои за полицијата се недопирливи и беспрекорни, но не и за јавниот обвинител.[21] Законот за јавно обвинителство, предвидува автоматска контрола над полицијата и тоа секогаш кога ќе се употребува присилба или огнено оружје, кои завршиле со сериозни последици. Сепак, и во вакви случаи веројатноста за психистрасна истрага на јавниот обвинител е голема бидејќи тие (полицијата), се ангажирани по негова наредба и со негово знаење. Така да и во вакви случаи, кога од страна на полицијата е употребено сила со смртни последици или тешки телесни повреди, истиот наредил истрагата да ја врши СВКПС, кои на крај доставиле извештај за законитоста, оправданоста и професионалноста на употребаната сила.[22]

[19] Види CPT's 14th General Report, paragraphs 25-42, цит. според група на експерти од РМ, кои работат на трудот „предлог механизам за зајакнување на надворешната контрола на органите за спроведување на законот, стр.9, 2007 год. Скопје

[20] И тука не може да се зборува за некаква потполна независност, бидејќи Државниот ЈО, се избира по предлог на Владата.

[21] Јован Цириќ, Јавни Тужиоци и њихова улога у успостављању владавине права, Београд, 2006, стр. 58.

[22] Повеќе за Јавното Обвинителство кон контрола на полицијата (модели, овластувања, комеративен приказ) види книга на група македонски автори под

2.2.4 Контрола на полицијата од страна на Судот

Судството се вбројува во надворешните субјекти кои исто така секојдневно вршат контрола на полицијата. Таквата контрола судот ја врши преку судијата на претходната постапка кој е овластен да дава налог за лишување од слобода, налог за вршење на претрес, налог за употреба за употреба на посебните истражни мерки (ПИМ мерки)[23] и др. Потоа судот е должен да врши проверка дали се почитувани човековите права во полициската постапка, дали на приведениот му се дадени сите права, да проверува законитоста на времето поминато (задржан) во полицијата, да обавува разговор со приведениот и да добие информации за можна полициска тортура, бруталност, нехумано постапување, понижување и сл. Обично осомничените кога излегуваат пред суд, имаат навика да се жалат против полициските постапки. (на пример наведуваат дека биле принудени да дадат признание, дека биле малтретирани, дека не им е дадено правото на адвокат и сл). Судот исто така суди и по однос на кривичните дека (па и прекршоците) сторени од страна на работниците на полицијата. Многу е битно особено во земјите на транзиција да се прекине со практиката каде полицајците биле привилегирана група, односно спаѓале во т.н *круг на неказнуваните*[24] така да судот е орган, кој мора да ја прекине оваа практика и припадниците на полицијата да одговараат кривично во сите случаи на кршење на кривичниот закон.

Покрај кривичните и прекршочните постапки, пред суд се водат и сите управни спорови кои можат да настанат помеѓу граѓанинот и управните служби во полицијата. Така да граѓанинот доколку не е задоволен од решението добиено од управните служби, тој има право да поднесе жалба до второстепената комисја при влада на РМ, а потоа да

наслов „Предлог механизмите за надворешната контрола на лицата одговорни за спроведување на законот„ 2007 год, Скопје.

[23] Чл.256 од ЗКП на РМ.

[24] Neild, R., Themes and Debates IN Publik Security Reform : Amanual for civil society : External controls, Washington, DC:WOLA, 2000, P.6, наведено според Др- Б.Милосављевиќ, Граѓански надзор на полицијата, стр. 50.

поднесе и тужба пред управен суд на РМ. Овој вид на контрола има за цел да го штити граѓанинот од незаконити поединечни акти на државната управа. Покрај кривичен, прекршочен и управен суд, значајна улога кон контрола на полицијата, има и граѓански постапки против полицијата пред надлежен суд. Граѓанските постапки против полицијата, обично се водат со цел граѓанинот да може да се обесштетува поради неосновано или незаконито лишување од слобода од страна на полицијата.[25] Ова право е познато скоро во сите демократски држави, но тоа особено се почитува во земјите кои имаат долга традиција на демократијата. Така се изнесува податок дека во New York во периодот помеѓу 1987-1992 год, судот на граѓаните кои незаконито или неосновано биле лишувани од слобода, им исплатил сума од 50 милиони долари, што во просек значи 400 долари за секој вработен полицаец во оваа држава.[26] Истата пракса се применува и во Англија, каде судовите се склони кон обесштетување на големи суми на пари на граѓаните, кои биле жртви на полицијата. Така во март 1996 год. поради незаконито лишување од слобода, државата платила сума во износ од 220 илјади фунти, а во април истата година судот на еден граѓанин му доделил рекордни 302 илјади фунти, поради самоволно и недозволено однесување на полицијата. Во двата случаи делата ги сториле припадниците на метрополитот (Скотланд Јард).[27] Не треба да заборавиме дека покрај националните судови, контрола на полицијата во РМ (и во сите други Европски држави, кои се членки на советот на

[25] Во ЗКП, Глава XXXII, се регулира постапка за надомест на штета, рехабилитација и за остварување на други права на лица неоправдано осудени **и неосновано или незаконито лишувани од слобода.** Интересен е фактот што лицето кое е лишено од слобода од страна на полиција, веднаш после неговото ослободување има право на надомест на штета, се разбира ако тоа било незаконито или неоправдано**.** Но доколку подоцна против него се одредува притвор тогаш, приведениот го губи правото на надомест. (чл. 188 од ЗКП) Тоа со други зборови значи дека незаконитото или неоправданото лишување од слобода, може да стане законито ако се одреди притвор**.**

[26] Chevingy, P, The Edge of the Knife, p.101, наведено според Б.Милосавлјевиќ, Граѓа...., стр. 51

[27] Benke, M, and others, Developing civilian oversight of the Hungarian police: project report and Recommendations, mart 1997, Europian Commisions, Phare democracy, p.77. наведено според Б.Милосављевиќ, Граѓа....., стр.52

Европа) може да врши и Европскиот суд за човекови права.[28] Практиката на овој суд навистина е многу богата во оваа насока.[29] Досега пред овој суд, голем број на граѓани имаат поднесено претставки против сопствените национални држави.[30] Потоа улогата на судот особено во земјите каде владее англосанксонскиот систем, (САД) е многу значајна, бидејќи таму судската практика е извор на правото, па така со прецедентно право се создаваат нови правила кои се обврзувачки за полицијата. Така на пример Американскиот врховен суд 1966 (Miranda Case) утврдил дека изјавата дадена од осомничен пред полициските службеници, без претходно истиот да биде целосно запознат со сите права кои се загарантирани во предистражната постапка, нема никаква доказна вредност. Ова правило од тогаш станува задолжително при секое приведување или лишување од слобода. Досега неколку пати спомнавме дека една од најбитните постулати на правната држава е почитувањето на човековите права, а тоа е можно само доколку полициската власт постојано се контролира.

[28] За да може граѓанинот да се обрати пред Европскиот суд за човекови права, претходно мора да бидат исполнети неколку услови и тоа :

а) да се искористени сите внатрешни механизми во националната држава,

б) претставката да се поднесе во рок од 6 месеци, од денот на донесување на правосилно решение,

ц) претставката не смее да биде анонимна

д) да не е поднесена слична претставка, која не содри нови релевантни факти. За повеќе, прочитај го водичот „допуштеност на жалби пред Европски суд за човекови права, издадена од информативниот центар за граѓанско општество„ Скопје,1999 и Водич низ постапката пред Европскиот суд за човекови права, Скопје, 2000.

[29] За повеќе, прочитај ја книгата на Марек Антонио Новицки, KAMIENIE MILOWE, издаден од советот на Европа, 2001, год. Оваа книга е водич за практиката на европскиот суд за човекови права, е многу интересна и навистина содржи голем број на случаеи каде детално е прикажан начинот како судот ги решавал овие предмети.Инаку авторот бил судија на овој суд.

[30] Против РМ, досега неколку граѓани имаат поднесено жалба пред овој суд. Така се познати случајот Јашар против Македонија,

2.2.5 Народен правобранител

Народниот правобранител или Омбудсманот, е позната институција скоро во секоја демократска држава. Со тоа што во некои земји Омбудсманот може да биде од општа надлежност, со заменик одговорен за работата на полицијата (како што е кај нас), додека во некои земји е познато и функционирањето на посебен омбудсман т.н полицискиот Омбудсман (Р.Ирска). Омбудсманот за прв пат е основан во Шведска, (1809) [31] и во превод значи претставник на народот, чија основна функција е да ги штити граѓаните од државните институции. Со воведување на омбудсманот Македонија се приклучува на Европските држави каде веќе одамна функционира оваа институција.[32]Омбудсманот претставува јавна инстиутуција каде секој граѓанин може да дојде и слободно да поднесе претставки против сите вработени во државни и јавни институции. Поради тоа некои автори, сметаат дека оваа институција претставува четврта гранка на власта, која е надлежна за контрола и ограничување на другите гранки на државната власт.[33] Некои пак сметаат дека оваа институција е место каде секој граѓанин може слободно да се жали, против државните органи.[34] Според дефиницијата на меѓународниот институт за омбудсман, Народен правобранител претставува институција основана со устав или закон, на чие чело стои

[31] Во тоа време во шведска владеел кралот, кај кого биле сконцентрирани сите гранки на државната власт, поради што се барало да се формира една институција која би била независна од кралот, а нејзина задача би била таа институција би била да обезбеди и почитува законот. За повеќе види во http://.wikipedia.org/wiki/Parliamantary_Ombudsman („*general remarks*“).

[32] Во уставот на РМ, народниот правобранител е предвиден уште во првиот устав 1991 год., но својата функција почна да ја остварува со донесување на првиот закон за Народниот правобранител 1997 год. Со уставните измени во 2001 год, се предвидени широки и зголемени надлежности кои беа имплементирани во законот за народниот правобранител од 2003 год.

[33] Проф.Др. Walter Kälin, Омбудсман, упоредна искуства Србија, БИХ и Швајцарска, 2007 год, Београд.стр.7. Авторот е професор на правниот факултет во Берн, и раководел со експертниот тим од Босна и Србија, на проектот Локален омбудсман на Швајцарски-Српски. Истиоит е и експерт на обединетите наци.

[34] Warner Moser, омбудсман на градот Цирих, 2002, наведено според Walter Kälin, стр.7.

независен висок јавен функционер, кој е одговорен пред законодавното тело односно пред парламентот. Неговата надлежност е примање на претставки од оштетените лица и спроведување на истрага, тој дава препораки за корекција и изготвува извештај.[35] Според трети пак, омбудсман е јавен службеник, кој е именуван од страна на законодавната власт кој има овластување да прима жалби од граѓани и да спроведува истрага против актите на администрацијата.[36] Една развиена дефиниција за омбудсман, која прецизно ги изнесува сите битни својства е таа што ја дава канадскиот професор D.Rovetu,[37] според кого треба да се земат во предвид три значајни критериуми: прво, омбудсман е независен и непристрасен функционер на законодавниот дом, чие постоење е регулирано со устав или закон, а кој врши надзор над управата, второ, оваа институција е надлежна директно да прима претставки од граѓаните и да спроведува постапка против административните неправди или лошата администрација, и трето таа е овластена да ги критикува постапувањето на државните органи, но не и да ги поништи управните акти. Според гореизнесеното битно е тоа што Омбудсманот, како државен орган е независен од извршната власт. Владата нема никакви овластувања кон оваа институција, таа не може да дава упатства, наредби или да укажува како треба да работи омбудсманот. Навистина доколку омбудсман би бил владин орган, тогаш тој секогаш би ризикувал да изгуби работа, доколку би работел против интересите на владините институции. Од друга страна тоа би довело до губење и на кредибилитет во очите на граѓаните. Грубо речено овој критериум, омбудсманот го разликуваат од интерните управни инстанци кои исто така се надлежни за примање на претставки, како што е внатрешна контрола во полицијата. Тајната на успешноста на оваа институција не се состои само во нејзината независност, туку како што забележува професор С.Лилиќ, [38]омбудсманот е успешен поради тоа што

[35] ибид, стр.8.

[36] Др-Богољуб Милосављевиќ, Омбудсман, заштитник граѓана, Београд, 2001, стр. 15

[37] Ибид, стр, 16

[38] За повеќе види Стеван Лилиќ, Омбудсман упоредна искуства Србија, БИХ и Швајцарска, 2007 год, Београд, стр. 25

граѓанинот може бесплатно и едноставно да се жали против државната администрација. Основна карактеристика по што омбудсманот се разликува од суд е тоа што овој орган не е врзан за стриктни процесни правила што инаку е во склад со природата на оваа институција.[39] Според препораките на Советот на Европа, омбудсманот не смее да се организира само на национално ниво, туку и на регионално и локално ниво. Истите препораки[40] до земјите на советот на Европа ги упатува и конгресот на локалните и регионалните власти, (2003,CLRAE) затоа што искуството на некои земји покажа дека функционирањето на омбудсманот на локално ниво многу позитивно делува кон намалување на јазот помеѓу граѓанинот и државата. Во Европа денеска се познати два типа на омбудсмани, земјите каде омбудсманот се јавува како директен бранител на граѓанинот, воедно одигра улога на тужител на органите на власта (нпр. Македонија), додека во некои земји, омбудсманот е неутрален и се јавува во улога на судија, но без можност за донесување на одлука. Двата вида на омбудсмани, имаат задача да ги штитат граѓаните од прекршоците сторени од страна на државната управа (полицијата). Се поставуваа прашањето кој интензитет треба да го има прекршокот за да се активира омбудсманот? Дали омбудсманот е овластен да се бави со сите противречности кои можат да настанат помеѓу граѓанинот и полицијата, без оглед на интензитетот на прекршокот или пак таквата институција треба да се активира само кога се во прашање човековите права, а не и другите видови на злоупотреба. Во врска со ова прашање исто така постои разлика помеѓу државите, во западноевропските држави, обично омбудсманот е овластен за сите видови злоупотреби, додека во земјите на источна и југоисточна европа омбудсманот само за заштита на човековите права. Оваа концептуална разлика може да се објасни со фазата на транзиција во која се наоѓаат овие земји, како и поради нивната историја.[41] Омбудсманот не е овластен да ги менува одлуките на управните органи, тој евентуално

[39] Миодраг Јовичиќ, Демократија и Одговорност, Белград, 2006 год. стр.74

[40] Препораките на Советот на Европа во врска со Омбудсманот, достапни се на следната интернет адреса http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_cooperation/Rec_Res/Recommendation (85)13.asp.

[41] Dimitris Christopoulos, Институција омбудсмана во југоисточна европа, Атина, 2003, str. 7, наведено според ,Walter Kälin, Омбудсман, упоредна искуства Србија, БИХ, Швајцарска, 2007 год, Београд.стр 14.

може да побара да се одложи извршувањето на таа спорна одлука, инаку тој е овластен да врши инспекција, да му предложи на парламентот измена на некој закон и да се обраќа на парламантот или на граѓаните кога не се почитуваат неговите препораки од страна на управните органи. Во Р. Македонија, народниот правобранител е овластен да ги штити правата на граѓаните во случај на загрозување од страна на управните и судските органи. Како заштитник на граѓаните Омбудсманот е независна и самостојна институција. Овој заштитник на граѓаните, не може да биде повикуван на одговорност поради изнесените мислења, ставови, критики и предлозите кои ги поднел вршејќи ја својата функција, меѓутоа омбудсманот не може да дава изјави од политичка природа. Омбудсманот е должен да ги почитува и да постапува во рамките на уставот, законите и другите прописи, како и ратификуваните меѓународни договори и општоприфатени правила на меѓународното право. Вршејќи ја својата функција предвидени се големи овластувања, така, законот му дозволува на народниот правобранител да врши увид во сите органи, организации и установи во кои слободата на движење е ограничена. Овој орган може да врши посета на просториите каде се задржуваат (притворуват) лицата без претходна најава, со тие лица да обавува разговор, додека сите органи се должни на омбудсманот да му доставуваат докази, објаснувања и информации и тоа во рок од 8 дена. Во случаевите кога Народниот правобранител ќе констатира дека се повредени правата на подносителот на претставката, (чл.22 од законот за Народниот правобранител) може да поднесе барање до надлежните институции за дисциплинска постапка или до јавното обвнителство за да се гони кривично сторителот. Од гореспоменатите овластувања, може да се заклучи дека омбудсманот кај нас може да врши некаков вид на инспекција на полициските објекти и евентуално да разговара со приведените лица, но не може да врши истрага во однос на полициските злоупотреби. Според тоа произлегува дека омбудсманот од општа надлежност не е специјализирано тело за вршење на контрола на полицијата. Така во практиката омбудсманот според расположивата структура е принуден да бара истрагата да спроведе специјализирано тело на полицијата за вршење на контрола, како што е СВКПС. Погоре наведовме дека надворешната контролата може да биде успешна само ако таа се надополнува со внатрешната контрола. Но во Р. Македонија таквата соработка била на незадоволително ниво и тоа се до 2007 година. До овој период

Народниот Правобранител повеќе пати се обратил до МВР поточно до СВКПС и побарал писмено да му бидат доставени одредени информации во врска со одредени сомнителни случаеви за употреба на тортура, полициска бруталност и др, кое нешто било одбиено под образложение дека таквите информации претставуваат класифицирани и не можат да се дадат на друга институција. Според мислењето на Народниот правобранител, таквиот однос претставувал директен атак врз оваа институција а од друга страна влијаел оваа институција да не ги остварува своите законски функции, а сето тоа допринело кон забавување на развојот на демократијата. Таквиот негаторски однос спрема оваа институција продолжил се до 2007 година, кога радикално се менувало сфаќањето и однесувањето на СВКПС, спрема оваа институција. Така да денеска оваа соработка е многу добра и скоро во сите случаи на омбудсманот се одговара позитивно и навреме се доставуваат сите извештаи и други побарани документи.

1.3.2 Граѓански асоцијации (невладини организации)

Рековме дека граѓаните имаат право против полицијата да поднесуваат претставки. Ова право е познато скоро во сите демократски држави и е гарантирано не само со националното право, туку и со меѓународните стандарди. Граѓаните кои поднесуваат претставки или ја критикуваат полицијата, не смеат да бидат предмет на прогон или да трпат било какви последици или да бидат изложени на репресивни полициски мерки. Во поголем број на полициски системи, кога граѓанин ќе поднесе претставка, тие се решават интерно, но во испитувањето на наводите во претставките се вклучуваат и граѓански асоцијации. Овие тенденции се поддржани и од страна на Европскиот полициски кодекс 2001. Денеска во Македонија не постои независно граѓанско тело за надзор на работата на полицијата, туку постојат неколку невладини граѓански асоцијации, кои во главно се основани со цел да ги штитат и унапредуваат граѓанските права. Така во период од 2004-2005 година под покровителство на ОБСЕ, пет НВО започна проект за заштита на човековите права од страна на полицијата, познато како „Сите за правично судење“. Овие НВО имале задача да ги следат жалбите од граѓани против полицијата и да им дават правна помош особено жртвите

на полициската бруталност.[42] Во РМ, не постојат граѓански тела како формални механизми кои ќе примат претставки од граѓаните против полицијата, што сметаме дека е недостаток во развивање на демократијата во државата. Скоро во сите демократски земји, граѓанскиот сектор претставува значаен столб и константен набљудувач на заштита на човековите права т.н "watchdoog". Основна идеја на која почива граѓанската контрола, се состои во тоа што самите граѓани учествуваат и се вклучуваат во процесот на испитување на претставките против полицијата. Ова идеа се оправдува како и целокупната надворешна контрола со фактот дека полицијата е затворен систем која по природа на работите е склона кон прикривање на своите грешки. Демократичноста на граѓанската контрола се состои во тоа што граѓаните стануваат субјект на формална контрола и на тој начин на секој граѓанин му се дава шанса неговиот случај да се испитува на коректен начин. Во државите каде се формирани овие граѓански тела за контрола на полицијата, е дојдено до една крупна новина, бидејќи со тоа граѓаните директно се вклучуваат во дисциплината на својата полиција и стануваат сериозен субјект за контрола на полицијата. Од другата страна работата на полицијата, станува потранспарентна и поблиска до јавноста. Овие граѓански тела се познати во Англија, САД, Австралија, Канада и др.[43] Во Европските држави многу малку се забележуваат вакви тела, така овие држави контролата на полицијата и ја препуштат на самата полиција, со тоа што постојат независни тела (надворешни) за контрола на полицијата. Во државите каде се воведени вакви граѓански тела за контрола на полицијата, тие немаат ист модел и се познати под разни имиња, некаде се нарекуваат комитети а некаде одбори, комисии, совети, независни надзорници и сл. Според составот овие тела можат да

[42] Овие НВО низ проектот, заклучиле дека граѓаните не се задоволни и жалат на постапките по поднесување на претставка. Тие изнесувале според нив се многу сложени, заплашувачки, бавни, фрустрирачки, скапи и неуспешни. Исто така од нивна страна е прикажано бројка дека во нивните евиденци за период 2004-2005 година се регистрирани повеќе од 100 случаеви на употреба на физичка сила од страна на полицијата (види проект за подршка на човековите права 2004-2005 година). Навистина не е јасно од каде се земени овие бројки (100) кога во евиденците на СВКПС за овој период (2004-2005) вкупно се регистрирани 148 претставки за употреба на физичка сила.

[43] Police Complainst Authority, The 2002-2003 Annual Report, London, 2003, p.108.

бидат *мешовити* (полицајци и граѓани) или *чисто граѓански* (каде нема учество на полицијаци). Кога се избираат членовите на овие мешовити тела, тогаш припадниците на полицијата ги предлага полицијата, додека членовите од граѓанскиот дел се избира од страна на локалната власт. За избор на граѓани, за членови на овие тела влијание може да имаат и невладините организаци кои се основани заради заштита на човековите права.[44] Овие членови имат мандат и обично трае од 3-5 години. Тие се избират со хонорарен ангажман но услов е да имаат одредени познавања од областа на заштита на човековите права или полициското работење. Инаку според овластувањата кои можат да ги имат овие граѓански тела се разликуваат 4 модели и тоа **: а) во првиот тип** се групират сите граѓански тела, кои непосредно се овластени да обавуваат разговор со граѓаните, да примат претставки и самостојно да спроведуваат истрага, без учество на вработени од полицијата. Во овие тела се ангажират граѓани кои порано работеле во полицијата, јавните обвинителства, суд и сличнии инспекции, со оглед на потребната стручност и искуство за спроведување на истрага. Овие тела се овластени да ги собират сите материални докази, да обавуваат разговори со сите лица кои можат да се јавуваат во улога на сведок, вклучувајќи ги и полицајците, потоа овластени се да вршат увид во службената документација, службените простори и др. На крај резултатите од истрагата ги доставуваат до началникот на полицијата со предлог мерки, кои е должен да постапи по истите. Во спротивно може да биде обвинет за злоупотреба на службена положба. Според ова може да се види дека овие тела ги имат сите надлежности кои ги има и внатрешната контрола. **б) во вториот тип,** улогата на овие граѓанските тела, се сведува само на примање на претставки, додека истите немаат овластувања да спроведуваат истрага.

[44] На пример, Њујоршкиот одбор за надзор над решавање на жалбите на граѓаните основан 1987 *(*Civilian Complaint Review Board), имал 12 члена од кои пола полицајци а пола од редовите на граѓаните. Граѓаните ги именувал градоначалникот додкеа полицајците шефот на полицијата. Но од 1993 година е сменет составот на овој одбор и денеска е составен само од граѓани. Во САД функционират повеќе од 90 вакви одбори и тие се различно регулирани. Во Англија, со донесување на зконот за полиција и доказите во кривичната постапка (1984) воведена е управа за испитување на жалбите на работата на полицијата (Police Complaints Authority – PCA). 2004 год. изменета е со ново тело позната како **независна комисија за жалбите на граѓаните на работата на полицијата** (Independent Police Complaints Commission – IPCC).

Така да од како се примат претставките, тие се препраќат до полицијата, да таа спроведува истрага**.** По завршување на истрагата полицијата писмено го информира граѓанското тело за резултатите од истрагата. **ц) третиот тип**, се однесува на граѓанските тела кои не се вклучуваат од почеток во истрагата, туку накнадно, по потреба. До нивен ангажман доаѓа доколку граѓанинот кој поднел претставка до внатрешната контрола во полицијата, не е задоволен со резултатите од истрагата односно смета дека тие се необјективни. Во ваков случај граѓанинот може да се јави кај овие комисии, кои по анализирање на доказите и релевантине околности, можат самостојно да спроведуват истрага или да барат од полицијата таа повторно да спроведе истрага, давајќи инструикции во кои насоки треба да се ориентира истрагата и на кои прашања треба јасно да се даде одговор. Од ова може да се види дека овие граѓански тела имат *корективна улога* или се јавуваат како резервна заштита на граѓанинот, доколку не е задоволен со одговорот на внатрешната контрола во полицијата. Во случаите кога членовите на комисијата сметат дека е потребно да се води посебна истрага, тогаш ги имат сите овластувања. Инаку за тешките дела каде е употребена сила со смртонсони последици, овие тела обавезно учествуваат во истрагата, зашто полицијата по службена должност веднаш после настанот ги информира за да учествуваат во истрагата. **д) четвртиот тип,** е најмалку познат и неговата улога се сведува само на општ надзор на полицијата. Овие тела периодично вршат увид во полициската документација и да даде совет на полицијата како да се подобрат истрагите за заштита на човековите права.[45]

Заклучоци и препораки

Досега во РМ се предложени во главно три столба за надворешна контрола на полицијата. Една група на автори (Гордан, К., Неда, К., Воислав Г., и др) се залагат механизмите за контрола на полицијата да се инкорпорират во јавното обвинителство. Овие автори го земат во предвид, моделот на Р.Словенија, каде во рамките на јавното

[45] Ова типологија е земена од Американскиот автор, Семјул Вокер, Police Accountability: The Role of Citizen Oversight, достапна на **www. The Role of Citizen Oversight.com**

обвинителство, функционира специјализиран оддел за откривање на кривичните дела извршени од страна на полициските службеници. Овој специјализиран оддел е сочинет од двајца државни обвинители и еден помошник државен обвинител, на кои им помагат и одередн број полициски службеници (10) кои се обучени за брзо детектирање на полициските злоупотреби. Овие полициски службеници додека ја извршуваат ова задача (6 години), се под надлежност и одговорни пред државниот обвинител. Втора група на автори (Уранија, П., Николчо Л., и др.), се залагат механизмите за контрола на полицијата да се инкорпорират во Народниот Правобранител. така согласно со конценцијата против тортура на ОН и факултативниот протокол, во Р.Македонија (2011) е формиран национален превентивен механизам. Но со досегашното работење, овој механизам непокажал никаква ефикасност ниту ефективнсот во откривање на полициските злоупотреби. Овој механизам може да побара одредени информаци од полицијата во врска со некои истраги за полициски злоупотреби, но неможе да учествува во внатрешните истраги спроведени од страна на секторот за внатрешна контрола и професионални стандарди. Тоа и објективно не е можно бидејќи овој механизам не само што не е оперативен орган, туку за цела територија на Р.Македонија има само двајца вработени.

Третиот столб односно третата група на автори (Јанкуловски, З., Авзиу Ќ., Зафировски В.,) се залагат за создавање на независна комисија.[46] Ова комисија е во согласност со препораките на Советот на Европа (CoE Rec (2001)10), со кои се бара јакнење на

[46] Сметаме дека формиање на Независна Комисија е во согласност со прирачникот на ОН (протоколот од Минесота) е најдобра варијанта. Надворешната контрола да се пропушти на Јавниот Обвинител според мое мислење не е прифатлива, бидејќи и покрај законски гаранции дека ова институција е независна сепак самиот начин на избор на Јавниот Обвинител на РМ, не дава многу гаранции дека ова институција нема да ги штити полициските службеници, кога истите ќе применуваат сила со смртни последици или тешки теелсни повреди. Покрај ова со новите измени на ЗКП, јавниот обвинител многу ќе се збилижи со полициските службеници и се разбира дека поради пријателски и колегијални врски, на работата на полицијата често пати ќе гледа кроз прсти. Има уште многу други причини кои укажуваат дека јавниот обвинител неможе да ја контролира работата на полицијата, кога таа ќе примени сила.

институционалниот систем за ефикасно спроведување на истраги. Ова комисија би била оставена од неколку члена (5-8) кои се експерти од областа на криминалистиката и кривичното право во опште, а кои имат огромно искуство од полициското работење. Членовите на комисијата би биле независни од Владата и МВР и нивниот мандат би било 5 години. Независната комисијата со закон треба да ги има следните овластувања:

- Да спроведува истрага заедно со советниците на СВКПС, во сите случаи на употреба на сила и огнено оружје од страна на полициксите службеници, при што настанувале смртни последици или телесни повреди. Истрагата треба да утврди точни околности околу законитоста, професионалноста и оправданоста на употребената сила.

- Да спроведува истрага во сите случаи на кои постои основи на сомневање за тортура или нечовечко постапување.

Во вакви случаи припадниците на МВР се должни да ги информират членовите на комисијата без чије учество неможе да се спроведува истрага. Со истрагата раковадат членовите на независнтата комисија, кои потреба, можат да ангажира и експерт од одредена област, (судска медицина, балистика, ДНК, и сл.). Независната комисијата, би ги имала сите овластувања што ги има и СВКПС. Доколу утврдуваат кривична одговорност, комисијата (или СВКПС) доставува кривична пријава до јавниот обвинител. Покрај тоа, комисијата на крај на истрагата секогаш ќе му се обрати на јавноста преку средствата за јавно информирање во всрка со резултатите од истрагата, како и доказите врз основа на кои јасно се гледа исходот на истрагата. Исто така мислам дека покрај независната комисија, во македонија треба да се создават и т.н Локални Комитети. Овие комитети ќе бидат создадени од секоја општина каде има полициски станици од прв степен. Локалните комитети би ги сочинувале граѓани од тоа подрачје, кои се занимат со заштита на човекови права или се пензионирани полициски службеници или лица кои воопште работеле во спроведување на законот. (судтсво, јавно обвинителство и сл.). Овие комитети можат да бидат и од мешовит карактер, (граѓани и полициски службеници) но секогаш би надвладувале граѓаните (60%). Локалните комитети би имале

овластување да примат претставки од страна на граѓаните, за лошото (неетичко) полициско постапување. По ова, комитетот претставката ја праќа до деташираниот советник на СВКПС од тоа подрачје, и се бара да спроведува истрага во врска со наводите изнесени во претставката. Советникот на СВКПС, по прием на претставката е должен да спроведува истрага (која не сме да биде подолга од 30 дена) и на крај е должен да доставува извештај до локалниот комитет. Доколку членовите на локалниот комитет не се согласат со резултатите од спроведена истрага, можат да до повикат советникот и да му ги предочат забелешките кој е должен да постапи по тие. На крај, советникот неможе да ја затвори истрагата се додека не зема писмена согласност од страна на локалниот комитет. Исто така предлагам, да во случаите кога од употребената полициска сила при што се предизвикуваат смртни последици или тешки телесни повреди, во истрагата спроведена од СВКПС и независната комисија, да земат учество и претседателот на локалниот комитет од тоа подрчаје како и еден член на семјетсвото на загинатиот или повредениот. Со овој во Р.Македонија, буквално ќе се воведе модел на граѓанска контрола над полицијата. Со тоа полицијата ќе биде по транспарентна и побилска до граѓаните. Таа сигурно дека во својата работа ќе биде по објективна и по отчетна према граѓаните. Тоа сигурно ќе придонесе за стекнување на доверба помеѓу полицијата и граѓаните. Со оглед на фактот што што независната комисија е независно и самостојно тело за надворешна контрола на полицијата, членовите на ова комисија треба да ги избира собранието со 2/3 мнозинство, при што треба да се почитува Бадинтеровиот принцип. Иако комисијата се избира од парламентот, сепак таа нема да биде собраниско тело ниту пак орган контролиран од владата или претседателот. Но сигурно дека комисијата треба да биде отчетна пред собранието и граѓаните. Со оглед на тоа дека Р.Македонија е мала земја и економски недоволно развиена, членовите на комисјата нема да имат професионален статус на вработени лица, туку тие се именувани лица, кои ќе се ангажират по потреба зависно од настаните за кои е овластена комсија. Но мора со закон да се обезбедуваат принципите за непристрасност, компетентност, независност, професионалност и др. Значи работата на комисија би се регулирало со закон, така да законот би го регулирал овластувањата на комисијата, финансирањето, критериумите за избор на членовите на комисијата, нивниот мандат и должина на истиот, разрешување на членовите, начинот на донесување

на одлучи, постапка за спроведување на истрага, односите со СВКПС и сл.

Литература

АРНАУДОВСКИ Љупчо, СТОЈАНОВСКИ Трпе, ТАФЧИЕВСКА Дијана, *Полициско работење во мултиетничка средина:*Прирачник (второ доплнето издание) Скопје, 2003;

BEVAN Vaughan, Lidistone Ken, : *The Investigation of Crime: A guide to Police Powers*, London, 1991;

BABOVIĆ Budimir, *Policija i ljudska prava*, Beograd, 2000;

DUNHAM Roger, ALPERT Geoffrey : *Critical Issues in policing, Contemporary Readings*, Ilinois, 1989;

ЗАФИРОВСКИ Воислав, *Задржување на лица во полициска постапка*, Македонска ревија за казнено право и криминологија, , бр.1-2, Скопје, 2002;

ЗАФИРОВСКИ Воислав, ЈАНКУЛОВСКИ Звонимир, *Полициските овластувања и човековите права во Р.Македонија*, Скопје, 2009.

КАЛАЏИЕВ Гордан, *Полицијата и човековите права*, Прирачник за полициска обука, Хелсиншки комитет за човекови права на Р.Македонија, Скопје, 2003.

СТОЈАНОВСКИ Трпе: Полициска етика и деонтологија, Скопје, 2006

СТОЈАНОВСКИ Трпе: Полицисјата во демократско општество, Скопје, 1997

СТОЈАНОВСКИ Трпе : Полицијата, стручноста и професионалноста, Македонска ревија за казнено право и криминологија, , бр.1-2, Скопје, 1996.

355.58 (497.7)

ПОТРЕБАТА ОД ЕДИНСТВЕН СИСТЕМ ЗА ЦИВИЛНА ЗАШТИТА ВО МАКЕДОНИЈА

Д-р Драган Веселинов, Регионален центар за управување со кризи-Штип, Македонија,

e-mail: dragan_veselinov@yahoo.com

Апстракт

Појавата на опасностите и загрозувањата независно дали се предизвикани од страна на човекот или пак се дело на природата влијаат врз опстанокот и просперитетот на целокупната цивилизација. Како одговор односно овозможување на соодветна заштита и спасување на луѓето, растенијата, животните и материјалните добра се создаваат разни механизми и апарати кои обединети го претставуваат системот за цивилна заштита. Во Македонија денес цивилна заштита е претставена преку два паралени система (заштита и спасување и управување со кризи) со преклопување на своите задачи и цели со што е доведено во прашање нејзиното функционирање. Поради тоа неопходно е нивно обединување и создавање на соодветен и единствен систем за цивилна заштита со цел за соочување со денешните опасности и загрозувања.

Клучни зборови: *цивилна заштита, заштита и спасување, управување со кризи, систем.*

Вовед

Се позачестената изложеност на населението и материјалните добра во Македонија од појавата на разни видови опасности и загрозувања, а посебно од елементарните непогоди ја наметнува неопходноста од цивилната заштита. Поради нејзината комплексност во извршувањето на своите цели и задачи како во секое општество така и во нашето претставува систем кој овозможува соодветна заштита и

спасување на населението и материјалните добра. Меѓутоа ситуацијата со денешната цивилна заштита во Македонија е поинаква во однос на тоа што била претходно и е доведено во прашање нејзината функционалност и способност за извршување на своите цели и задачи. Со појавата на системот за управување со кризи и системот за заштита и спасување а врз основа на нивна анализа во делот на функционирањето и поставеноста се согледува на едно преклопување на своите ингеренции со што доаѓа до проблем во делот на превенцијата и справувањето со ризиците и опасностите. Појавата на ваквите проблеми ја прави цивилната заштита немоќна во заштита и спасувањето на населението и материјалните добра во државата кои веќе ги чувствуваат и трпат последиците од се почестата појава на елементарните непогоди. Поради сето ова неопходно е решение со кое би се создал единствен систем за цивилна заштита а со тоа и соодветен и унифициран механизам за одговор при појава на разни видови опасности и загрозувања. Така со согледување на недостатоците и проблемите со кои денес се соочува цивилната заштита, како и нивно отстранување и решавање би се постигнало потребното и соодветно ниво на нејзината функционалност и ефикасност.

Цивилната заштита во Македонија од 1991 до 2005 година

Низ историјата човекот како индивидуа но и како колектив се бранел и заштитувал од секви видови на опасности (елементарни непогоди, воени и сл.). За таа цел создавал разни видови на одбранбени и заштитни механизми и системи. На тој начин успевал да се заштити и спаси но и да ја зачува средината во која живеел.

Република Македонија по нејзиното осамостојување во 1991 година за заштита и спасување на населението и материјалните добра од разни видови на опасности имаше систем за цивилна заштита. Всушност овој систем беше наследен од претходниот кој функционираше во рамките на федерацијата Југославија во чиј состав влегуваше и Македонија. Тој претходен систем на цивилна заштита се градеше и усовршуваше повеќе од четири децении. Пред распадот на федерацијата беше воспоставен и на некој начин функционираше во секој сегмент на општественото уредување. Со тоа беа задоволени потребите за заштита и спасување на населението и материјалните добра.

Таквиот систем наследен во Република Македонија на почетокот на деведесетите години почна да функционира. Покрај тоа имаше и обиди за него доусовршување, реформирање и стандардизирање се со цел како би ги следел современите ризици и опасности и би се прилагодил за соодветна одбрана и заштита на населението и материјалните добра од истите.

Цивилната заштита функционираше како дел од одбраната. Институционално беше во рамките на Министерствот за одбрана на ниво на сектор и покрај на централно се организираше и на локално ниво на отсеци и реферати во подрачни единици ширум земјата. Подоцна во 2001 година цивилната заштита од ниво на сектор се трансформирала во Одделение кое беше во рамките на Секторот за цивилна одбрана и кризен менаџмент за по две години подоцна односно во 2003 пак да се врати на ниво на Сектор.

Како дел од поимот цивилна заштита, во Центарот за набљудување известување и тревожење работите се одвиваа исто. И тој претставувал дел од одбраната и се наоѓал во рамките на Министерството за одбрана. Во вршењето на својата функција за набљудување и известување од сите видови на опасности во мир и војна тие соработувале со армијата, со Републичкиот хидрометеролошки завод, Македонија пат, и други служби како на централно така и на локално ниво.[1] Поради тоа вакви служби имало ширум земјата со цел како би се покрила целата територија на Македонија. Една од основните фукнции на оваа служба претставувало и тревожењето на населението во случај на непосредна опасност од било каков вид. За таа цел се користеле средства за тревожење односно сирени. И во оваа служба се превземале мерки и активност за негова доизградба и модернизација за што поефикасно и посоодветно извршување на своите задачи.

Овие елементи кои претставувале дел од одбраната и нивното функционирање и организирање во рамките на Министерството за одбрана го означувало и формирало поимно системот за цивилна заштита. Сето ова овозможувало непречена, навремена и рационална соработка што овозможувало компатибилност и компетентност на тој систем во справувањето со опасностите во услови на војна и мир. Покрај тоа формирањето на еден единствен систем на цивилна заштита со

[1] Кузев Стојан, Цивилна одбрана, НИП, Ѓурѓа, Скопје, 1996, стр.167 и 168.

негово функционирање и раководење под еден ресор т.е. Министерството за одбрана претставувало и соодветна оперативност во извршувањето на своите задачи и цели.

Меѓутоа како последица од негативните искуства во конфликтот од 2001 година во делот на координацијата на силите и средствата, но и појавата на современи видови на опасности како и честата појава на елементарни непогоди се случуваат одредени промени во делот на цивилната заштита.

Цивилната заштита од 2005 година до денес (заштитата и спасувањето и управувањето со кризи)

Во 2005 година се формираат Дирекцијата за заштита и спасување и Центарот за управување со кризи кои претставувале самостојни органи на државната управа. Всушност овие институции настануваат со трансформација и спојување од претходни кои биле во склоп на министерствата за одбрана и внатрешни работи. Некогашниот центар за набљудување, известување и тревожење станува Центар за управување со кризи. Дирекцијата за заштита и спасување пак настанува со спојување на цивилната заштита од Министерството за одбрана и инспекцијата за заштита од пожари од Министерството за внатрешни работи.[2] И покрај ова сепак во овие институции односно во нивните задачи и цели како и во функционирањето и организирањето имало одредени промени во однос на претходните од кои е настаната трансформацијата. Сите тие промени биле утврдени во законите за управување со кризи и за заштита и спасување.

Создавањето на овие институции кои го претставувале новиот поим на цивилна заштита создадена со цел да одговори на современите и зачестени појави на опасности претставува и создавање на свои системи на функционирање. Тие два система на функционирање биле Системот за управување со кризи и Системот за заштита и спасување.

Со Системот за управување со кризи се врши превенција, рано предупредување и справување со кризи кои претставуваат ризик за добрата и здравјето и животот на луѓето и животните кои се настанати од разни опасности во услови на војна и мир кои директно го

[2] http://dzs.gov.mk/node.aspx?id=1

загрозуваат уставниот поредок и безбедноста на Република Македонија или на дел од нејзината територија.[3] Овој систем врши прибирање на информации, нејзина анализа и процена како и ги утврдува целите и задачите во спроведувањето на превенцијата, раното предупредување и справувањето со кризите.

Покрај органите на државната власт и органите на државната управата Системот за управување со кризи го сочинуваат и вооружените сили, силите за заштита и спасување, органите на општините и градот Скопје.

Во рамките на овој систем може да учествуваат и јавните претпријатија, установи и служби, трговските друштва, невладините и хуманитарните организации, граѓански здруженија и сл.

Сите овие претходно наведени учесници во овој систем имаат утврдено надлежности и обврски за учество во превенцијата, раното предупредување и справувањето со кризите согласно законот за управување со кризи.

Меѓутоа главната организација и функција во системот ја имаат основните органи и тела како што се Управувачкиот комитет, Групата за проценка и Центарот за управување со кризи.

Управувачкиот комитет претставува тело на Владата кое ја врши координацијата и управувањето со ситемот во чиј состав спаѓаат министрите за внатрешни работи, здравство, транспорт и врски, одбрана, надворешни работи како и раководителот на Групата за проценка. Со ова тело раководи лице од неговиот состав во зависност од видот на кризната состојба. Така доколку има појава на епидемии тоа е министерот за здравство, појава на терористички напад тоа е министерот за внатрешни работи итн.

Како Управувачкиот комитет така и Групата за проценка претставува тело на Владата и врши постојана процена на ризиците и опасностите по безбедноста на Републиката.[4] Таа предлага мерки и активности се со цел за вршење превенција, рано предупредување и справување со кризи. Групата ја сочинуваат директорите на Бирото за јавна безбедност, Управата за безбедност и контраразузнавање, Агенцијата за разузнавање, директорите и замениците директори на Центарот за управување со кризи и Дирекцијата за заштита и спасување,

[3] Член 1 од Законот за управување со кризи

[4] Митревска Марина, Кризен менаџмент, Скопје 2008, стр.148.

заменикот на началникот на Генералштабот на Армијата и раководителот на военото разузнавање.[5]

Центарот за управување со кризи како самостоен орган на државната управа претставува носител на вкупната поддршка (стручна, организациона, административна и друга) на Управувачкиот комитет и на Групата за процена. Тој покрај меѓуресорската и меѓународната соработка изработува единствена процена на ризици им опасности, предлага мерки и активности и други работи за потребите на системот за управување со кризи, прибира информации, врши тревожење на населението во случај на појава на одредена опасност и др. Во раководењето со активностите за превенција и справување со кризи при центарот се формира Главен штаб кој бил сочинет од претставици на Управувачкиот комитет и Групата за процена.

Како на централно така и на локално ниво се организирани центри за управување со кризи. Во општините низ Македонија се формирани регионални центри кои своите задачи и цели ги обавуваат на територијата на која функционираат.

Покрај овие органи и тела за потребите на Системот за управување со кризи во превенцијата, раното предупредување и справувањето со кризи учествуваат и други органи на државната управа, експерти и сл.

Откривањето и спречувањето на настанување како и отстранување на последиците од разни видови на опасности во услови на мир и војна кои ги загрозуваат животите и здравјето на луѓето како и загрозување на добрата било цел и задача на Системот за заштита и спасување.

Во организирањето и спроведувањето на заштитата и спасувањето односно во овој систем се вклучуваат и државните органи и органите на државната управа, општините, јавните претпријатија, установи и служби, трговски друштва, невладини организации, здруженија на граѓани и силите за заштита и спасување.[6]

Овој Систем за потребите на заштитата и спасувањето на луѓето и материјалните добра врши набљудување, откривање и следење на разни видови опасности, вршење на обуки и едукација на населението, спроведување на мерки за заштита и спасување, спречување и во случај

[5] Член 18 од Законот за управување со кризи
[6] Член 4 од Законот за заштита и спасување.

на појава справување и отстранување на последиците од појавата на опасностите и сл. Исто така се изработувало и планови за заштита и спасување на населението и материјалните добра од разни видови на опасности.

Учеството во заштитата и спасувањето на државните органи, претпријатијата, установите, општините, граѓаните и сл. е утврдено со законот за заштита и спасување.

Меѓутоа во извршувањето на работите во заштитата и спасувањето главен удел има Дирекцијата за заштита и спасување која и раководи со истите. За раководење со заштитата и спасувањето во Дирекцијата се формира Главен штаб кој претставува оперативно-стручно тело на Владата. Овој штаб го сочинуваат лица именувани од Владата.

Како и кај Центарот за управување со кризи и Дирекцијата за заштита и спасување покрај на централно се организира на локално ниво. Така подрачни организациони единици за заштита и спасување го опфаќаат регионот за подрачјето за кое се формирани.

Во спроведувањето на спасувачките акции учествуваат силите за заштита и спасување. Овие сили се формираат како републички и просторни.

Републичките сили ги формира Републиката и тие дејствуваат во подрачјата на определен број на општини, кои според своите природни географски карактеристики претставуваат заокружена целина.[7] Просторните сили пак се формираат за дејствување на подрачјето на општината, а ги формираат единиците на локалната самоуправа, трговските друштва, јавните претпријатија, установите и службите.[8] Во составот на силите за заштита и спасување покрај вработените во Дирекцијата влегувале и тимовите и територијалните професионални противпожарни единици.

Покрај својот постојан состав има и резервен состав кој го сочинуваат воените обврзници во резерва доколку не се ангажирани во Армијата на Република Македонија и граѓаните кои имаат должност за учество во овие сили.

Во Системот за заштита и спасување Дирекцијата која претставува единствен оперативен владин орган располага со одредени специјализирани материјално-технички средства и опрема како и

[7] http://www.dzs.gov.mk/news.aspx?newid=88
[8] Ibid.

специјализирани човечки ресурси со кои во случај на појава на разни опасности би се справиле со истите односно би пружиле заштита и спасување на населението и материјалните добра.

Проблеми во цивилната заштита (појавата на два паралелни системи)

Од 2005 година системот на цивилната заштита се трансформира односно го заменија системите за управување со кризи и заштита и спасување. Со тоа се појавија два система кој од претходното нивно опишување и анализирање може да се увиде на преклопување во повеќе делови од нивното функционирање, организирање, цели и задачи. Така со мешањето на своите должности се добива конфузија во остварувањето на заштитата и спасувањето. Немањето на единствено раководно тело и ставањето на сопствен примат во него на секој од двата системи се усложнува и губи рационалноста во оперативноста и операбилноста во остварувањето на соодветна заштита и спасување на населението и материјалните добра во Републиката. Отсуството на комуникација и координација помеѓу двете институции и системи се одразуваше и во носењето на голем број законски и подзаконски акти кои се од интерес на заштитата и безбедноста од разни видови на опасности на национално ниво. На овој голем проблем се надоврзува и немањето на доволен и соодветен кадар посебно во силите за заштита и спасување, застарената и недоволна опрема и средства, немањето меѓуресорска соработка во прибирањето на информациите и податоците како и недоволната координација на силите и средствата посебно во случај на појава на одредена опасност. Таквите проблеми излегоа на површина во кризата со пожарите кој ја зафатија Република Македонија во 2007 година но и во наредните години потоа при појава на разни природни непогоди од кои беа зафатени одредени региони во Македонија. Така за време на кризната состојба летото 2007 година се појавуваа проблеми со функционалноста и оперативноста во управувањето со опасностите од пожарите а воедно и со заштитата и спасувањето од истите. Информациите помеѓу овие институции за време на кризата не беа доставувани навремено и уредно посебно оние каде имаше потреба од сили и средства за дејствување односно за справување

со пожарите.[9] Целата ситуација беше отежната поради недостаток на сили (посебен проблем претставуваше и старосната структура) и соодветна опрема за гаснење пожар (противпожарни возила, апарати за гаснење пожар, канадери, хелихоптери, чизми, соодветна облека и маски). Покрај тоа и повеќето од луѓето иако беа спремни да учествуваат во гаснењето на пожарите поради недостаток на соодветна обука и опрема не можеа да помогнат. Неопходна беше и потребата од странска помош која пристигна од Австрија, Словенија, Хрватска и Турција.[10] Вакви пробелми во справувањето со пожарите продолжија и до денес. Македонија во овој период претрпе големи штети посебно на шумскиот фонд. Покрај ова животите на многу луѓе беа загрозени. Имаше и случаеви со трагичен епилог како што беше оној во јули 2012 година во близина на Струмица каде животот го загубија луѓе при гаснење на пожарот.

Како со пожарите така и со поплавите кои ја погодија Македонија во изминатиот период со излевањето на надојдените води од речните текови како последица од поројните дождови и наглото топење на снегот предизвикаа штети и проблеми на населението. Одредени делови од земјата кои беа погодени со поплавите односно населението во нив тешко се справуваше со истите пред се поради немањето помош од надлежните органи пред се соодветни сили и средства за таа намена. Надоврзувајќи го на сето ова и недоволната соработка и координација помеѓу двата система и институции само ги потврдуваат проблемите во заштитата и спасувањето кои постојат.

Проблеми се појавуваа и во делот на превентивните мерки односно во трката помеѓу двата система за превземање на тие надлежности. Со тоа наместо единство помеѓу овие системи се појави ривалство на сметка на спроведувањето ефикасна заштита и спасување и менаџирање со кризите. Така во периодот од нивното формирање па се до 2011 година постоеше натпреварување во превземањето на акциите за чистење на речните корита. Со тоа требаше да се спречат појавите на полави при поројни дождови и наглото топење на снеговите. Меѓутоа и ова не беше спроведено целосно и сето тоа на штета на превентивата од тие појави.

[9] Државен завод за статистика-ревизорски наод од областа на заштитата од пожари во РМ за перод 2007-2009

[10] Центар за управување со кризи

Како дел од цивилната заштита моментален проблем претставува и јавното тревожењето на населението во случај на појава на одредена опасност. Овој дел моментално се наоѓа во рамките на Системот за управување со кризи. Целата состојба се отежнува со недоволното функционирањето на јавното тревожење односно на сирените кои претставуваат основни средства за таа намена. Така од вкупно 263 евидентирани сирени, 113 се нефункционални или 42,96%.[11]

Неучеството на населението во справувањето со последиците настанати као резултат на појавата на елементарните непогоди само повеќе ја отежнуваа заштита и спасувањето. Сето тоа се должи на паднатиот граѓански морал односно на ниското ниво на граѓанска етика во цивилната заштита. За ваквиот пристап на населението придонес имаат и институциите на цивилната заштита пред се со неовозможувањето на нивни соодветни обуки и вежби но и слабите законски одредби во тој дел.

Резиме

Практичните искуства во периодот од формирањето на овие два система и нивните институции па се до денес покажаа за проблемите во нивното функционирање. Така неминовна е потребата од нивна трансформација во единствен систем на цивилна заштита во кој менаџментот со кризи и заштитата и спасувањето во рамките на тој систем би функционирале под едно раководство. Дел од сето ова ќе претставува и опремувањето со софистицирани опрема и материјално технички средства како и континуираниот развој на човечките ресурси преку обука и вежбовни активности. Преку вршењето на обуки и вежби на работоспособното население а со претходно изработени планови на цивилната заштита ќе се зголеми ефикасноста и функционалноста на системот како во превенцијата така и во справувањето со опасностите и загрозувањата.

Со формирањето на единствен орган од двете институции и единствен систем од двата система во рамки на нов ресор или пак на веќе постоечки како што е одбраната би се решил воопшто проблемот со

[11] Ibid.

цивилната заштита а посебно во делот на координацијата со субјектите. Кооперативноста и координацијата со сите субјекти во тој единствен систем на цивилна заштита ќе овозможило навремена и рационална заштита и спасување. Така покрај остварувањето на позитивните оперативни ефекти би се одразило и позитивно врз финансиските ефекти. Сето ова не само што ги надминува двојните структури и непотребните издатоци туку и воспоставува единствена командно-штабна структура со која би се ефикасно менаџирало со разните видови на опасности како и би се овозможила соодветна заштита и спасување на населението и материјаните добра во Македонија.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

Кузев Стојан, Цивилна одбрана, НИП, Ѓурѓа, Скопје, 1996

http://dzs.gov.mk

Законот за управување со кризи

Митревска Марина, Кризен менаџмент, Скопје 2008

Законот за заштита и спасување

Државен завод за статистика-ревизорски наод од областа на заштитата од пожари во РМ за перод 2007-2009

Центар за управување со кризи

Center for Legal and Political Research, Faculty of Law, Goce Delcev University, Shtip, Republic of Macedonia

005.953.2

КВАЛИТЕТНО РЕГРУТИРАЊЕ НА КАДРИ КАКО ПРЕДУСЛОВ ЗА УСПЕШНО РАБОТЕЊЕ НА ОРГАНИЗАЦИИТЕ

М-р Слаџана Стефанова, Економски факултет, Универзитет "Гоце Делчев" Штип, e-mail: slagana.stefanova@ugd.edu.mk

Проф. д-р Трајко Мицески, Економски факултет, Универзитет "Гоце Делчев" Штип, e-mail: trajko.miceski@ugd.edu.mk

Апстракт

Денес организациите работејќи под силен притисок од окружувањето и самите стеикхолдери се соочени со предизвикот за остварување на високи добивки со оптимални вложувања во ресурси. Притоа, може да се тргне во погрешна насока доколку човечките ресурси се третираат на ист начин како и останатите ресурси. Човечките ресурси не се само најзначаен ресурс на една организација, туку и најскап и најпроблематичен ресурс и затоа за нив треба да се покажува највисок степен на внимание и интерес.Во време на постојани промени, рецесии и висока конкурентност, секој организациски субјект мора да ги преземе сите активности со цел да го избере најсоодветниот работник за работното место кое го нуди. Во тој поглед правилното регрутирање како круцијален фактор на менаџментот на човечки ресурси има најголемо влијание врз перформансите на една организација. Всушност самото регрутирање влијае врз целокупните резултати на организацијата, бидејќи од квалитетот на вработените зависи квалитетот на работењето на организацијата. Во трудот, табеларно и графички, се прикажани резултатите од направеното истражување за процесот на регрутирање, спроведено во повеќе претпријатија, кои покажуваат дека не се користат адекватни критериуми при регрутирањето и не спроведува сеопфатна регрутација.

Клучни зборови: *човечки ресурси, менаџмент, кадри, стеикхолдери, регрутација, конкурентска способност, перформанси*

Вовед

Основна задача и функција на менаџментот на човечки ресурси претставува расположливоста со работна сила која е основа на секое претпријатието. Така, еден од најважните предизвици на менаџерот за човечки ресурси претставува пронаоѓање на способни работници со кои ќе се пополнат слободните работни места. Оваа функција претставува многу повеќе од обично вработување. Сите регрутери вршат објава на огласи за работни места со точно наведени услови во него, без отстапки, и бараат исполнување на наведните услови, а со тоа прават и сопствена база на податоци за потенцијалните кандидати. Регрутацијата на соодветен апликант за работа може да го детерминира успехот на бизнисот, затоа организациите се во постојана конкуренција за најважниот ресурс: *квалификуван и добро запознаен со работата, кадар*.

Во практиката се користат повеќе методи за вработување вклучувајќи повеќе стандардизирани чекори кои треба да бидат разбирливи не само за работодавецот и за менаџерот на човечки ресурси, туку за сите воопшто.

Некои луѓе го користат поимот регрутација наместо вработување.[1]Регрутацијата е само еден чекор во вкупниот процес на вработување, но во самиот центар на вниманието. Во време кога во фокусот на повеќето организации е ефикасно и ефективно водење на организацијата, регрутирањето на вистинската личност за таа работа е врвен приоритет ако организациите претендираат да бидат успешни. Една успешна организација треба да биде во можност да ги ангажира најквалификуваните кадри по конкурентна цена.

Процес на регрутација

Регрутацијата овде да ја дефинираме како процес на утврдување, барање и привлекување кандидати чии лични особини,

[1] Mahapatro, B.Bhusan (2010). *Human resource management*, New Age International(P) Ltd.Pubishers, New Delhi, 63

способности и вештини ги задоволуваат потребите на моментално испразнетите работни места или потребите за идните работни места. Накратко, тоа е процес на привлекување на вистинските луѓе во вистинско време на вистинското место. Процесот на регрутација претставува комплексна целина од активности и постапки со кои ќе се пронајдат потенцијалните кандидати за пополнување на слободните работни места. Овој процес се состои од две групи активности: подготвителни активности - со кои се создава основата за успешно регрутирање на кадри и активности поврзани со непосредно извршување на регрутирањето, а тоа се активности поврзани со примање на барањата за слободните работни места, анализа на барањата и дефиниција на работното место и, секако, изборот на извори на регрутација[2].

Не постои единствен став во врска со чекорите кои го сочинуваат процесот на регрутација. Сепак, како главни чекори во процесот на регрутацијата ги наведуваме следниве[3]:

- Идентификување на потребата од кадри за работното место;
- Започнување постапка за пополнување на работното место;
- Собирање биографски податоци;
- Прелиминарна селекција на кандидатите;
- Регрутациско интервју за работа;
- Понуда за конкурирање за работа.

Идентификување на потребата на кадри за работното место е најважен елемент во процесот на регрутирање бидејќи треба да се дизајнира работниот профил за што е потребно усогласување меѓу линиските менаџери и менаџерите од секторот на човечки ресурси. Исто така, се постигнува усогласеност во врска со профилот на идеалниот кандидат за работното место и вештините и компетенциите кои се од

[2] Бојаџиоски, д-р Димитар. (2009). *Менаџмент на човечки ресурси*, Економски факултет, Скопје,стр. 100

[3] Human Resources Management Advice. Main Recruitment Process Steps.(2008). Преземено на 13.01. 2011 г. http://hrmadvice.com/hrmadvice/hr-processes/recruitment-and-selection/recruitment-process-design-and-development/main-recruitment-process-steps.html

суштинско значење. Собраните информации се користат во останатите чекори од процесот на регрутација.

Започнување постапка за пополнување на работното место е генерално работа на регрутерите од секторот на човечки ресурси. Способниот и искусен регрутер одлучува за миксот на извори на регрутирање со цел наоѓање на најдобрите кандидати за слободните работни места. Ова е уште еден клучен чекор во процесот на регрутација.

Следен чекор е **собирање на биографските податоци и нивна прелиминарна селекција**. Овој чекор зазема важно место денес, бидејќи многу организации губат доста време токму на него.

Регрутациското интервју е главниот чекор во процесот на регрутација кој треба да биде добро дизајниран и да постои согласност меѓу линиските менаџери и секторот за човечки ресурси. Регрутациското интервју треба да го открие кандидатот кој ги исполнува условите и најдобро одговара на организационата култура и соодветната организациона единица[4].

Понудата за конкурирање за работа е последниот чекор кој е направен од страна на секторот за човечки ресурси со кој апликантот добива понуда да конкурира за работа во организацијата.

Доколку огранизацијата има намера да привлече *вработени на долг рок*, тогаш процесот на регрутација треба да минува низ следниве фази[5]:

- Да се разбере регрутацијата;
- Анализа на новоотвореното работно место;
- Барање на вистинската личност;
- Прибирање основни информации;
- Регрутационо интервју;
- Презентирање на профилите на менаџментот;
- Регрутерот како продавач.

[4] Compton, L. Robert, Nankervis, Alan & Morrissey, William. (2009).*Effective recruipment and selection practices*. 5 *th* Edition, CCH Australia Limited, pp. 95

[5]Darshan J Shah.(2011). 7 Steps For Right and Effective Recruitment Article. Преземено на 01.02.2011г. http://ezinearticles.com/?7-Steps-For-Right-and-Effective-Recruitment&id=2306546

Прво треба да се осигураме дека добро сме ја *разбрале регрутацијата*[6]. Не само што треба да ги разбереме техничките барања, туку и целокупната околина и ситуација околу слободните работни места. Се поставуваат прашања, како на пример, зошто слободното работно место е токму таму, дали станува збор за новокреирано работно место или замена. Ако е замена, тогаш се открива поради која причина претходниот вработен го напуштил работното место, се префрлил на друго место или е унапреден.

Откако добро ќе се разбере регрутирањето треба да се *анализира самото окружување на новото работно место*, односно тимот кој работи околу него. Треба да се испланира големината на самиот тим. На пример, ако големината на тимот во кој треба да биде вклучен новиот вработен е 10 луѓе, а тој претходно не работел во таков тим тогаш нема лесно да се прилагоди. Има луѓе кои добро работат само во мали тимови и такви кои се вистински професионалци и работат исклучиво во големи тимови. Таков е случајот со менаџерските и лидерски позиции. Ако се обидеме да ангажираме кандидат кој претходно водел тим од 100 вработени, а сегашната задача му е да биде лидер на 10 луѓе тој веројатно нема да биде задоволен и нема да се прилагоди на окружувањето. Исто така, треба да се утврди со какви личности треба да работи потенцијалниот кандидат, кој е неговиот одговорен, какво однесување има истиот и др. Во најголем број случаи, истражувањата покажале дека најлесно се напушта работата токму поради претпоставените.

После анализирањето на претходните два чекора време е да *се бара вистинската личност* за слободното работно место. Доколку кандидатот ги поседува потребните технички вештини и ги исполнува горенаведените два критериуми, тогаш можеме да го повикаме на интервју. Висината на платата е важен критериум, па затоа секогаш треба да знаеме што очекува кандидат и што ние можеме да понудиме.

На многу регрутери им е бесмислено да *собираат основни податоци* за кандидатите и токму тоа им е погрешен чекор. Основните информации како место на раѓање, моментално место на живеење, семејно потекло, брачен статус, хоби и слично, може да направи голема

[6] Mahapatro,B.Bhusan (2010). *Human resource management,* New Age International (P) Ltd.Pubishers, New Delhi, pp 63

разлика во изборот[7]. Тоа се детали што може да им помогнат на регрутерите да ја откријат моменталната ситуација на кандидатот, неговите ставови, неговите скриени таленти и вештини и многу повеќе. На пример, ако станува збор за кандидат од женски пол кој неодамна се омажил логично е да се очекува дека наскоро ќе бара породилно отсуство што не е добро за организацијата. Ако имаме кандидат кој, пак, бара работа далеку од родното место, треба да имаме предвид дека доколку му се укаже добра прилика таму, тој ќе замине од нашата огранизација. Или пак, ако знаеме кое хоби го има кандидатот можеме да откриеме нешто повеќе за неговото однесување. Ако станува збор за лице кое било фудбалер, значи станува збор за тимски играч; или ако кандидатот бил тенисер тој можеби ќе сака да работи независно итн.

За време на регрутационото интервју освен конкретните прашања кои се поставуваат, треба да се земат предвид и други фактори. Тоа не се прашања туку, на некој начин, навестувања до кои можеме да дојдеме за време на интервјуто[8]:

- говор на телото;
- израз на лицето;
- начин на зборување;
- поглед.

Мошне важно е како регрутерот ќе ги *презентира избраните профил*и на кандидатите на менаџментот и дали ќе настапи само со еден избран или со неколку предлози. Но, секогаш е подобро да се настапи со неколку предлози за кандидати на кои треба да им се даде понуда да конкурираат на конкретното работно место. За менаџерите е најдобро кога им се остава да изберат меѓу три до четири предлози за една конкретна позиција.

Регрутерот на некој начин е продавач на слободното работно место. Тој, всушност го продава слободното работно место на вистинскиот кандидат и вистинскиот кандидат на менаџерите кои ја носат конечната одлука. Потоа следува период на следење на

[7] Armstrong, Michael (1999). *A Handbook of human resource management practice. 7th* Edition, Kogan Page Limited, USA, pp 367

[8] Elearn training company (2005). Management Extra. *Recruitment and Selection*. Published by Elsevier Ltd, Oxford. pp 96

нововработените, но се препорачува следење и на оние кои се одбиени за да се оцени ефикасноста на самиот процес на регрутација[9].

Организирањето и водењето на процесот на регрутација воопшто не е лесна и едноставна работа и бара многу време и ресурси, а содржи и многу интерактивни односи меѓу сите учесници во овој процес. Создавањето на логичен и структуриран процес на регрутација бара исцрпно и сеопфатно ангажирање, посебно ако се земе предвид фактот дека живееме во информатичка ера каде секојдневно се менуваат методите и техниките на регрутација. Секој чекор, односно фаза, бара исцрпна анализа и посебно внимание и мошне важно е да напоменеме дека редоследот на фазите секогаш треба да биде почитуван. Не смееме да занемариме ниту една од нив доколку сакаме регрутациониот процес да ги даде очекуваните резултати. Секоја успешно спроведена претходна фаза е предуслов за успешност на наредната. Значи, успешноста на еден процес на регрутација зависи од успехот на сите поединечни фази. Доколку на само една од нив не посветиме доволно време и ресурси, ќе изостане вкупниот успех на процесот на регрутација.

Фактори и прашања кои влијаат на процесот на регрутација

Една организација мора да земе предвид многу фактори и прашања за да биде успешна во своите напори околу процесот на регрутација[10]. Природата на активностите во врска со регрутирањето треба да бидат усогласени со стратегијата и филозофијата на организацијата како и со други важни фактори, репутацијата и окружувањето кои влијаат на регрутирањето. Следуваат неколку фактори и прашања кои имаат влијание на успехот на регрутацијата.

Репутација на организацијата. Еден од најважните фактори кој влијае на успехот на регрутацијата е репутацијата на организцијата. Доколку постои негативна слика за организацијата тоа може да влијае така што на пример, во базата на квалификувани кандидати нема да се

[9] Мицески, д-р Трајче (2009). *Менаџмент на човечки ресурси* – интерен авторизиран материјал. Економски факултет,Штип, стр. 43

[10] Kleynhans, R. , Markham, L., Mayer, W. & S van Aswegen. (2006). *Human resource management,* Fresh Perspectives, Maskey Miller longman Ltd. Cape Town, pp 83

наоѓаат оние најдобрите кандидати и тие нема да сакаат да бидат дел од таа организација. Најчесто, добрата реклама и одржувањето добри односи со јавноста може да влијае врз мислењето на околината и да ја зголеми довербата во организацијата. Значи, имиџот на организацијата може да биде потенцијал за посакуваност или потенцијална бариера[11]. Ако тој е на ниско ниво, тогаш и способноста за привлекување на квалитетни кадри ќе биде на пониско ниво и обратно. На пример, доколку еден кандидат има негативно мислење за организацијата затоа што таа ја загадува животната средина или бидејќи нуди неквалитетни производи или услуги или затоа што не обезбедува добри услови за работа и не води сметка за потребите на своите вработени, тогаш тој ќе биде рамнодушен на отворените работни места во конкретната организација. Висината на понудената плата како и организационата култура и клима, можат да бидат фактори со значително влијание врз создавањето на негативна перцепција кај потенцијалните кандидати. Многу луѓе можат да слушнат за можностите кои ги нуди некое слободно работно место од роднини и пријатели кои веќе работат таму и на ваков неформален начин да се пренесуваат формираните ставови и мислења.

Значи, лошата репутација ја влошува способноста на организацијата да ги привлече оние расположливи кандидати кои имаат најдобри перформанси.

Атрактивност на работата. Социјалните ставови за одредени работни места исто така имаат влијание врз понудата на човечкиот капитал. Доколку станува збор за работа која не е привлечна или неподнослива нема да има заинтересирани кандидати. Голем број на организации потешко наоѓаат заинтересирани кандидати за оние работни места во секторите кои се трудоинтензивни[12]. За секоја работа која ќе биде квалификувана како досадна, вознемирувачка или со низок статус, апликантите ретко ќе аплицираат или целосно ќе ја игнорираат, освен ако не станува збор за атрактивна плата.

[11] DeCenzo, A. David, Robbins, P. Stephen. (2005). *Fundametals of Human Resource Management. 6th* Edition, John Wiley & Sons, Inc. USA, pp 147

[12] Sims, R. Ronald. (2002). *Organization success through effective human resources Management.* An imprint of Greenwood Publishing Group, Inc. USA,pp 109

Трошоци на регрутација. Трошоците се битен фактор при регрутацијата. Напорите на организацијата околу регрутацијата се скапи[13]. На пример, помала организација може да нема доволно ресурси за да си дозволи да направи интервјуа низ факултетите надвор од регионот и сл. Понекогаш долготрајно барање на соодветни кандидати не е можно токму поради буџетските ограничувања. Секогаш кога организацијата ќе земе предвид повеќе извори на регрутација тоа го прави со размислувања за ефективноста. Секоја организација треба да ги анализира трошоците за алтернативните методи на регрутација.

Цели на регрутацијата. Меѓу клучните прашања околу регрутирањето на човечките ресурси се целите на регрутационата програма. Успешна регрутациона програма мора да оствари многубројни и понекогаш контрадикторни цели. Основна и суштинска цел на регрутацијата е да се бараат и откријат поединци со кои ќе се пополнат постојните (тековни) и идните слободни работни места. Со други зборови, целта е да се оптимизира бројот на квалификувани апликанти. На пример, ако една организација има 30 слободни работни места, а притоа за нив аплицирале неколку илјади кандидати, тогаш организацијата самата си создала проблем. Во ваков случај базата на податоци ќе биде преголема, а тоа ќе повлече и повисоки трошоци. Огромни количини на ресурси и време ќе бидат потребни додека се процесира големиот број апликанти, па затоа е потребно тоа да се изврши и ефективно и ефикасно. Поради погоре наведените причини, секторот за човечки ресурси нема интерес да привлече огромен број кандидати. Со регрутацијата треба да се привлече што повисок процент на висококвалификувани кандидати кои се сериозно заинтересирани да ја прифатат понудената работа; така, колку е поголем нивниот број, толку се поголеми и можностите за откривање на потребните квалитети[14]. Преку процесот на регрутација треба да се добијат кандидати кои ќе ги поминат понатамошните оценувања при селекцијата и ќе останат во организацијата разумен временски период.

[13] Britt, J. (2002): *Alumni Neteorks Can Cut Recruiting Costs. Boost Employers Image*. HR Magazine, February, pp 25-26

[14] De Cenzo, A. David, Robbins, P. Stephen. (2005). *Fundametals of Human Resource Management.6th* Edition, John Wiley & Sons, Inc. USA, pp 146

Друга цел на регрутациониот процес на организацијата е таа да се претстави како чесен и искрен проценител на потенцијалните кандидати. Таа не треба да ветува повеќе од она што навистина го нуди (на пример, повисоки плати од тоа што навистина е во можност да понуди). Така, процесот на регрутација треба да понуди реална слика на тоа што потенцијалната работа обезбедува. Дополнителна цел се екстерналиите кои се појавуваат при регрутационите напори, т.е. апликантите кои се одбиени и покрај тој факт тие треба да имаат позитивен став за самата организација и нејзините производи или услуги. Поставените цели треба да се постигнат во што пократок рок и со што помали трошоци.

Филозофија на организацијата при регрутација. Друго клучно прашање е организационата филозофија при регрутацијата, односно дали да се ангажираат кандидати надвор од организацијата за слободните работни места или да се промовираат во рамките на организацијата[15]. Некои преферираат да ангажираат талентирани кадри од надвор. Други организации, пак, стават акцент на развојот и социјализацијата на менаџерите и другите вработени внатре во самата огранизација. Друг аспект на организационата филозофија при регрутацијата е на што да се стави акцент: дали на долгорочно вработување и градење кариера или едноставно пополнување на празните работни места. На краток рок, акцентот може да биде ставен на брзо пополнување на празните работни места, додека на долг рок може да има одложувања со цел да се пронајдат вистинските луѓе за долгорочна соработка. Дополнителниот аспект на организационата филозофија при регрутацијата се однесува на длабочината на посветеност со која се бараат и ангажираат потенцијалните кандидати. Можеби уште поважно е да постои интензивен тренинг и консултативни процеси кои ќе тежнеат да создадат таква клима со која ќе им се даде поддршка на сите кандидати. Четврт аспект е тоа дали на апликантите ќе се гледа како на артикли кои ќе бидат купени или како на потрошувачи кои треба да бидат привлечени. Организациите кои ќе прифатат маркетинг ориентација во однос на регрутацијата ќе поминат значајно време и пари во одредувањето што нивните потрошувачи

[15] Naukrihub. (2007). *External Sources Of Recruitment*. Преземено на 09.01.2011 г. http://recruitment.naukrihub.com/factors-affecting-recruitment.html

(потенцијалните апликанти) сакаат. Последниот аспект на организационата филозофија при регрутација се однесува на етичките елементи во смисла на фер и чесност во процесот на регрутација. На пример, еден од етичките предизвици кој може да се појави во регрутациониот процес е тоа што и двете страни инволвирани во регрутациониот процес можат да бидат мотивирани да ги претстават само своите најдобри одлики, додека своите слабости да ги прикријат, што може да води кон лажење и заблуда[16].

Услови на пазарот на труд. Состојбата на пазарот на труд значајно влијае на понудата на квалификувани апликанти. Доколку постои вишок на работна сила во време кога се врши регрутација, дури и неформални обиди на регрутација ќе привлечат кандидати повеќе од доволното. Но, кога во една област е постигнато речиси целосно вработување, ќе биде неопходно пролонгирано регрутирање за да се привлечат апликанти кои ќе ги исполнат очекувањата на организацијата. Ако организацијата не може да пронајде доволно квалификувани кандидати во непосредната околина, ќе има потреба од регионална или национална програма за потрага по квалификувани апликанти. Конкуренцијата од други организации може да ја намали базата на квалификуваните апликанти или да води кон покачување на платите повеќе од она што огранизацијата е во можност да понуди. Понудата на кандидати зависи и од тоа дали економијата е во пораст. Кога организациите не креираат нови работни места, најчесто има вишок на понуда на висококвалификувани кадри.

Економски трендови. Економските трендови влијаат на бројот и на оние кои бараат работа и на оние кои се од страната на побарувачката на нивните услуги. Додека компјутерските таленти се барани, вработените во челичната и текстилната индустрија се соочуваат со отпуштања од работа во последната деценија[17]. Во последниве години, брзото темпо на технолошки промени ги забрза овие трендови. Не само што производите стануваат застарени веќе наредната година после појавувањето, туку и трудоинтензивните процеси и вештините потребни за нивно извршување се исто така подложени на слични промени.

[16] Compton, L. Robert, Nankervis, Alan & Morrissey, William. (2009). *Effective recruitment and selection practices*, *5 th* Edition, CCH Australia Limited, pp 58

[17] Sims, R. Ronald. (2002).*Organization success through effective human resources Management.* An imprint of Greenwood Publishing Group, Inc. USA, pp 113

Бидејќи пазарот на труд не може да држи чекор со овие брзи промени, неопходни се програми за обука. Организациите можат да поттикнат стручни школи и колеџи да организираат курсеви за квалификации и преквалификации. Одвреме-навреме организациите треба да преструктуираат некои од работните места за да ги прилагодат на расположливата работна сила.

Влијание на владата. Влијанието на владата врз процесот на регрутација не треба да се занемарува. Државните прописи воспоставуваат рамка во која мора да функционира програмата за регрутација. Работодавците не смеат повеќе да вработуваат врз основа на физички изглед, полова или верска припадност[18]. На пример, ако еден авиопревозник преферира женски персонал и врз таа основа одбие квалификуван кандидат од спротивниот пол, тоа е прекршување на законот.

Одговорност за процесот на регрутацијата

Менаџментот на човечки ресурси во регрутациониот процес има видна улога[19]. Доколку апликантот се третира без интерес или грубо, кај него може да се развие трајно негативен впечаток. Од друга страна, доколку апликантот е пријатно пречекан и е обезбеден со сите релевантни информации во врска со работното место и се третира со достоинство и почит, тогаш тој апликант ќе развие трајно позитивен впечаток. Да се има вистински запознати и квалификувани работници со добро развиени интерпесонални односи е суштинско за процесот на регрутацијата. Менаџментот на човечки ресурси нема никогаш сам да ги постигне своите цели без соработка со менаџерите од останатите сектори кои најдобро можат да ги предвидат потребите на сопствените департмани. Тие се одговорни да одлучуваат како задачите ќе бидат извршени и какви луѓе се потребни за конкретните работни места. Тие често можат да ги предвидат пензионирањата, отказите и да одредат дали некој од веќе вработените е подготвен да биде унапреден. Најчесто,

[18] Bratton, J. & Gold, J. (1999). *Human resource management*. Theory and Practice, MacMillan Business, Great Britain, pp 191

[19] Compton, L. Robert, Nankervis, Alan & Morrissey, William. (2009). *Effective recruitment and selection practices*. 5th Edition, CCH Australia Limited. pp 22

кога ќе се појави слободно работно место, соодветниот претпоставен или менаџер прави лични спецификации кои треба да се поседуваат и тоа обично подлежи на одобрување од повисоко ниво на менаџментот. Од овде произлегува дека доколку вработените во секторот на човечки ресурси не се соодветно избрани за соодветното работно место, тогаш и целокупниот регрутационен процес нема да даде задоволителни резултати.

Вреднување на регрутационите напори

Евалуацијата на успехот на регрутационите напори е значајна. Тоа е примарен начин една организација да дознае дали регрутационите напори биле ефикасни во однос на времето и финансискиот аспект. Во суштина, ефективен регрутационен процес е оној кој обезбедува рационална база на кандидати кои ќе ѝ бидат на располагање на организацијата и од кои таа ќе биде во можност да ангажира кадри кои ќе ги избере да извршуваат одредена работна задача[20]. Процесот на регрутација треба да биде извршен со што е можно пониски трошоци. Ако организацијата има потешкотии во привлекувањето на кадри или ако привлече премногу кадри за празните работни места, тогаш регрутационите напори се далеку од идеални. Ако регрутационите трошоци се претерани и повисоки отколку што треба за конкретни видови на кандидати, тогаш организацијата треба внимателно да ги разгледа нејзините методи за да види дали ваквите трошења се оправдани или не. Ефективноста на регрутерите е еден начин на оцена на регрутациониот процес. На пример, да земеме дека цел на регрутерите е ангажирање на 100 квалификувани работници, 30 техничари и 10 раководители годишно. Организацијата може да одлучи кои се најдобрите регрутери. Тоа може да бидат оние кои ги исполниле квотите или оние кои регрутирале кадри што останале во организацијата и биле солидно оценети од надлежните органи. Покрај тоа, доста често се оценува и ефикасноста на различните методи на регрутација, а како критериум за оценување обично се зема бројот на регрутираните квалификувани кадри. Општи насоки кои се однесуваат на регрутацијата и кои треба да се земат предвид од страна на организацијата се следниве:

[20] Compton, L. Robert, Nankervis, Alan & Morrissey, William (2009). *Effective recruitment and selection practices*, 5th Edition, CCH Australia Limited, pp 201

1. Квантитет на апликантите: дали бројот е доволен за да се пополнат празните работни места?
2. Квалитет на апликантите: дали апликантите ги поседуваат бараните спецификации потребни за извршување на работните задачи?
3. Пресретнување на целите: дали регрутацијата обезбедува квалификувани кадри водејќи сметка за постоење соодветно учество и на оние кои се со посебни потреби?
4. Потребното време за пополнување на празните места: дали работните места се пополнети брзо со квалификувани кадри, така што во работата и продуктивноста нема застои поради празните работни места?
5. Трошоци по ангажиран вработен: дали трошоците за еден ангажиран вработен од некој конкретен извор се премногу високи?

Организациите го евалуираат процесот на регрутација заедно со останатите активности во секторот за човечки ресурси. Потпирајќи се на собраните евалуциони критериуми и мерки од порано, организацијата може да го предвиди времето и буџетот потребни за идните пополнувања на празни работни места, избирајќи ги оние методи кои придонеле за најголем број квалификувани кадри и квалитетни перформанси на истите.

Имајќи предвид дека регрутацијата претставува значајна активност за секоја организација, неможноста за генерирање на доволен број квалификувани кадри може да биде вистински проблем. Овде ќе напоменеме дека активностите поврзани со евалуацијата на регрутационите напори најдобро би било да ги вршат менаџери кои не учествувале во процесот на регрутирање. Ова е со цел да се добие што пореална оцена и што поголема објективност. Евалуацијата на регрутационите напори на некој начин претставува *cost benefit анализа*[21] при што се утврдува дали користите од спроведената регрутација ги надминуваат трошоците или обратно. Потоа, во согласност со добиените

[21]Cost benefit анализата претставува метода на економска анализа со која се споредуваат и проценуваат предностите и недостатоците на некои бизнис потфати или во конкретниов случај на регрутационите напори. Таа е битна за донесување правилни одлуки.

резултати се преземаат најразлични мерки за надминување на утврдените пропусти и недостатоци.

Емпириско истражување

Научната хипотеза се заснова на тврдењето дека примената на адекватни критериуми на регрутација како и сеопфатна регрутација на кадри ќе овозмопжи во понатамошниот процес на вработување да учествуваат и да бидат избрани само најдобрите потенцијални кандидати што ќе влијае позитивно врз успешноста на работењето на претпријатијата.

Спроведеното истражување беше реализирано со помош на анкетен прашалник и статистика која вклучува примена на x^2 тестот од табелата на контингеција и коефициентот на контингенција.

X^2 -тестот уште познат и како Pearson-ов x^2 –тест претставува практичен непараметарски тест. Добиените податоци се претвараат во фреквенции и се пресметува збирот на квадрираните разлики меѓу добиените т.е. испитуваните и очекуваните фреквенции ставено во однос на очекуваните фреквенции. Тоа значи дека се утврдува веројатноста на поврзаност меѓу две варијабли и се пресметува според следната формула:

$$\boldsymbol{x^2} = \sum \frac{(f_i - f_0)^2}{f_0}$$

каде:

f_i = е забележана фреквенција, добиена при истражувањето

f_0= е очекувана (теоретска) фреквенција при дадена хипотеза.

За потребите на истражувањето фреквенциите се распоредени во две колони и три реда со два степени на слобода. Табличната вредност на $\boldsymbol{x^2}$ за два степени на слобода и праг на значајност 0,05 изнесува ***5,991.***

Вредноста на коефициентот на контингенција C се движи меѓу нула и еден (0<C<1). Доколку е поблизу до нула тогаш меѓузависноста на испитуваните варијабли е посилна и обратно.

Откако накратко го елабориравме значењето и примената на x^2 - тестот преминуваме во пресметки.

Ќе го претставиме табеларно првиот пар прашања заедно со добиените одговори кои се изразени на квантитативен начин:

Табела 1. Критериуми на регрутација и задоволство од вработените

Table 1. Criteria of recruitment and employee satisfaction

	Дали сметате дека користите адекватни критериуми на регрутација?	**Дали сте задоволни од Вашите вработени кои претходно ги ангажиравте:**	**Вкупно**
Да:	66	38	104
Не:	7	43	50
Не знам:	25	17	42
Вкупно:	98	98	**196**

Добиените податоци ги прикажуваме и графички:

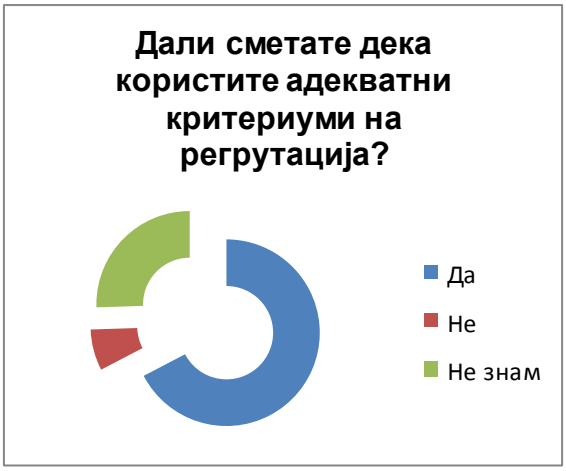

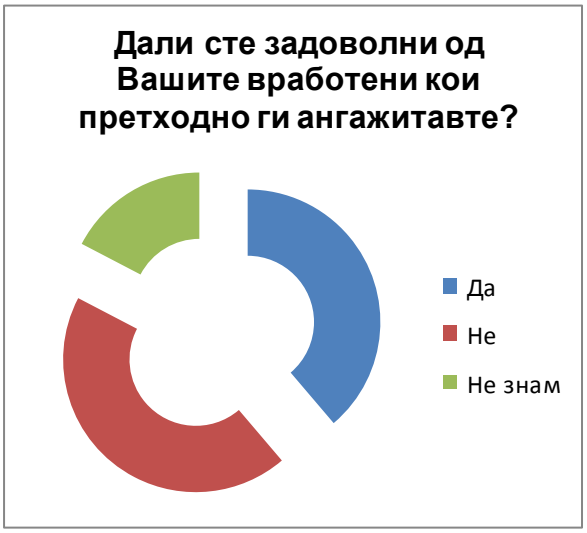

Слика 1. Критериуми на регрутација и задоволство од вработените

Picture 1. Criteria of recruitment and employee satisfaction

Врз основа на горе наведените резултати следува пресметка на вредноста за x^2 како и коефициентот на контингенција:

$$x^2 = 34{,}982 > x^2_{0{,}05} = 5{,}991$$

$$C = 0{,}389$$

Забележуваме дека пресметаната вредност за x^2 ($x^2 = 34{,}982$) е поголема од табличната вредност на x^2 ($x^2 = 5{,}991$) за 2 степена на слобода и праг на значајност 0,05. Од овој резултат произлегува дека испитуваните варијабли се меѓусебно зависни т.е. разликите се доста значајни. Добиените фреквенции прилично отстапуваат од очекуваните фреквенции, односно може да се каже дека постои изразена зависност помеѓу користените критериуми за регрутација и задоволството од примените вработени по пат на користените методи за регрутација.

Коефициентот на контингенција ни укажува дека интензитетот (јачината) на поврзаност меѓу испитуваните варијабли е слаб и изнесува 0,389 (C = 0,389).

Ваквите резултати јасно укажуваат дека при процесот на регрутација на потенцијалните кандидати не се применувани соодветни инструменти или критериуми. Воочуваме дека 7 од вкупниот број испитаници одговориле негативно во однос на примената на адекватните критериуми на регрутација. Можеме да кажеме дека тие наверојатно одговориле негативно затоа што веќе почувствувале дека применетите критериуми на регрутација не ги исполниле нивните очекувања и се стремат кон нивно подобрување. Не е занемарувачки и бројот на на испитаници кои одговориле последниот од трите понудени можни одговори (не знам). Најверојатно ваквиот одговор се должи на желбата да се остане неутрален, но сепак сметаме дека постојат претензии кон негативен одговор. Добиените резултати од применетите статистички методи ни даваат јасен сигнал дека анкетираните менаџери не дале реален одговор на првото прашање од соодветниот пар прашања, бидејќи покажуваат дека испитаниците иако се задоволни од практикуваните критериуми на регрутација, тие изразиле незадоволство од своите вработени кои ги регрутирале преку истите тие критерими.

Вториот пар прашања заедно со добиените одговори изразени квантитативно ќе го претставиме табеларно:

Табела 2. Процес на регрутација и успешноста на резултатите

Table 2. The process of recruitment and performance results

	Дали сметате дека вршите сеопфатна регрутација на потенцијални кандидати?	**Дали Вашите вработени постигнуваат успешни резултати?**	**Вкупно**
Да:	60	42	98
Не:	16	38	58
Не знам:	22	18	40
Вкупно:	98	98	**196**

Добиените податоци ги прикажуваме и графички:

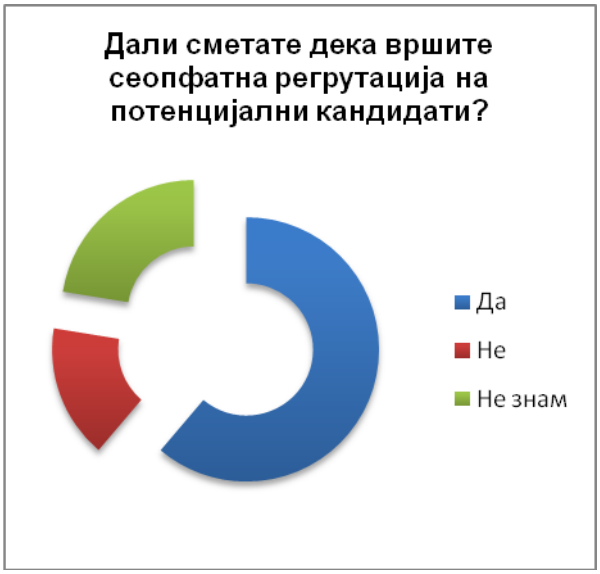

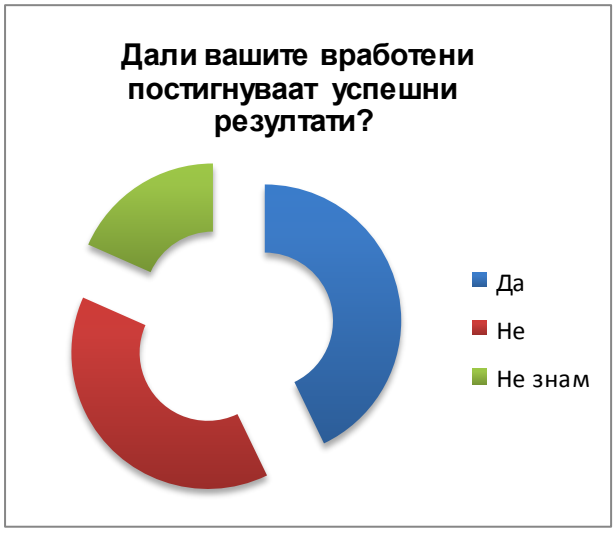

Слика 2. Процес на регрутација и успешноста на резултатите

Picture 2. The process of recruitment and performance results

Врз основа на горе наведените резултати следува пресметка на вредноста за x^2 како и коефициентот на контингенција:

$$x^2 = 16{,}994 > x^2_{0,05} = 5{,}991$$

$$C = 0{,}274$$

Овде, како што воочуваме, пресметаната вредност за x^2 изнесува 16,994 што е поголемо од табличната вредност на x^2 за 2 степена на слобода и праг на значајност 0,05, што значи дека разликите се доста значајни, односно, испитуваните варијабли меѓусебно се зависни, односно постои поврзаност меѓу вршењето сеопфатна регрутација на кадрите и постигнувањето успешни резултати од страна на вработените. Исто така, утврдуваме коефициент на контингенција 0,274 што е многу блиску до нула, а тоа значи дека интензитетот на меѓусебна поврзаност меѓу вршењето сеопфатна на кадрите и постигнувањето успешни резултати од страна на вработените е слаб. Тоа се должи пред сè на несеопфатната регрутација која се применува во организациите. Добар дел од испитаниците одговориле и негативно и неутрално, но и овде претпоставуваме дека тоа е резултат на тоа што тие веќе ја согледале негативната последица од ваквата политика и се обидуваат да го променат тоа. Како последица на несеопфатноста на регрутацијата, преовладува тврдењето дека вработените не постигнуваат успешни резултати.

Заклучок

Успешни компании се оние кои што човечкиот капитал го користат како најважна алка за своето функционирање. Ефективното управување со човечките ресурси е од голем интерес на организациите кои на овој начин можат да обезбедат конкурентска предност. Затоа менаџерите треба сè повеќе да се истакнат со своите лидерски способности, а не само со авторитетот. Тие треба да ги инспираат вработените, а не да владеат со нив.

Ова значи заземање на проактивен став кој ќе води кон создавање стабилна организација. Регрутацијата не е, како што ја сметаат некои менаџери, еднократен процес кој се презема кога ќе се појави празно работно место. Процесот на регрутацијата не треба да постои само тогаш кога ќе се појават празни работни места; напротив,

тој треба да биде постојан процес со чија помош ќе се создаде солидна база на потенцијални кандидати за идните работни места. Менаџерите во секторот за човечки ресурси најчесто се во искушение да го одложуваат регрутирањето на кадри сè до моментот кога ќе се појави слободно работно место кое треба неодложно да се пополни. Ваквото кризно ориентирано вработување е непромислен чекор од страна на организациите. Една професионално управувана програма за регрутација мора да фунционира во текот на целата година и тоа во периодите кога не се потребни нови кадри и во периодите кога се очекува вработување.Секогаш кога ќе се пристапи кон регрутирање потребно е да се има комплетна слика за вкупното функционирање на организацијата како сегмент од нејзиното окружување.

Фактичките состојби во претпријатијата ни говорат дека недоволно се посветува внимание, односно време и други ресурси на овие два круцијални процеси при вработувањето на кадри, а воедно и на самиот менаџмент на човечки ресурси. Менаџерите најчесто постапуваат рутински и сè уште немаат прифатено еден сериозен и сеопфатен пристап при регрутирањето на кадри, а тоа води кон ангажирање на некомпетенти кадри, со што се наштетува на успешноста на организацијата.

Библиографија

Kleynhans, R. Markham, L., Mayer, W. & S van Aswegen (2006), *Human resource management*, Fresh Perspectives, Maskey Miller longman Ltd. Cape Town

Compton, L. Robert, Nankervis, Alan & Morrissey, William(2009), *Effective recruipment and selection practices*. *5th* Edition, CCH Australia Limited

Armstrong, Michael (1999), *A Handbook of human resource management practice*. *7th* Edition, Kogan Page Limited, USA

DeCenzo, A. David, Robbins, P. Stephen (2005), *Fundametals of Human Resource Management. 6th* Edition, John Wiley & Sons, Inc. USA

Britt, J. (2002). *Alumni Neteorks Can Cut Recruiting Costs. Boost Employers*

Bratton, J. & Gold, J. (1999), *Human resource management*. Theory and Practice, MacMillan Business, Great Britain

Mahapatro, B.Bhusan (2010), *Human resource management,* New Age International(P) Ltd.Pubishers, New Delhi

Sims, R. Ronald (2002), *Organization success through effective human resourcesManagement.* An imprint of Greenwood Publishing Group, Inc. USA

Мицески, д-р Трајче (2009), *Менаџмент на човечки ресурси* – интерен авторизиран материјал, Економски факултет, Штип

Стефанова С. (2011), *Влијанието на регрутирањето и селектирањето на вработените врз успешноста на работењето на организациите*, Магистерски труд, Економски факултет, Штип

Бојаџиоски, д-р Димитар (2009), *Менаџмент на човечки ресурси*, Економски факултет, Скопје

005.96:35 (497.7)

STRATEGIC MANAGEMENT AND ITS IMPLEMENTATION IN HUMAN RESOURCES IN THE PUBLIC SECTOR IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA

Ph.D Sejdi Xhemaili, Assistant at the Faculty of Business Administration – Kumanovo, Macedonia, e-mail: sejdi_xh@hotmail.com

Mr.sc Shkumbim Shabani, State University of Tetovo, Macedonia

Abstract

Today, more than ever, the need for strategic management in the public sector is emphasized. The efficient public administration in the era of results-oriented management requires public organizations to develop the capacities of strategic management, the process of central management that integrates all the activities and functions, and directs them towards advancement of the strategic agenda of the organization. As an essential and functional part of the public sector are the human resources. In this paper we will discuss several important moments that affect the efficiency of the public sector and the direct connection to the human resources which are fundamental part of the public sector. First of all will be considered what the implementation of the strategic management can contribute in human resources in the public sector in the Republic of Macedonia. Furthermore, we will review the structure of human resources in the public sector in the Republic of Macedonia and the application of the framework agreement as part of a strategy to bring the public sector to the multiethnic composition of end users in the Republic of Macedonia. Also, a review will be given of the role of the Government of the Republic of Macedonia in strengthening the capacity of state employees and innovation of the Government through the introduction of E-Systems and undertaken guidelines to improve the public administration. In continuation, an account will be given of the decision making process as part of the structuring of human resources in the public sector in the Republic of Macedonia and dependence in decision making on good distribution of human resources according to the guidelines of strategic management. As a conclusion guidelines for

improving the capacity of human resources in the application of strategic management are given and the latest findings from recent research conducted in public institutions about the need for additional training to improve the expertise of human resources in public institutions are provided.

Keywords: *strategic management, human resources, public sector, decision making, Republic of Macedonia.*

Strategic management and its implementation in human resources in the public sector in the Republic of Macedonia

The process of strategic management of human resources in developed countries and developing countries started since 1980. However, at first it was only located in the private sector and so that later that process moved to the public sector. Due to the fast economic development, much more present electronic communications, as well as timely and efficient satisfaction of the citizens had a huge impact on the future course of management of human resources.

Gradually the surrounding itself have influenced upon the Republic Macedonia, too. The conditions set by the EU for the accession of the Republic of Macedonia in the EU also cover the human resources. Since human resources are a fundamental part of the organization and the driving element in its progress it should be seriously understood when referring to this issue as per its nature this part of the organization is very sensitive.

There are several elements that must be taken into consideration when discussing the strategic management of human resources in the public sector:

1. Structure of human resources - bringing the public sector closer to the citizens;

2. The role of the Government of the Republic of Macedonia in the improvement of the public administration;

3. The decision making in the public sector.

Structure of human resources - bringing the public sector closer to the citizens

The very structure of the human resources in the initial division was not adequate in the relation to the full satisfaction of the end users - the citizens. It was contributed in large part by the lack of feedback and communication from the parties about the degree of satisfaction with the service provided. From the standpoint of strategic management and under the guidance of the Commission for admission to membership of the EU reforms were implemented in the public administration. Structural changes were made in the administrative part of the public sector. As an example the table of annual plan for equitable representation of minorities in the Civil Service Agency for 2011 can be taken.

	Number	Percentage of total number of employees	Gender		Managerial state employees	Professional state employees	Professional - administrative state employees	Other employees without status of a state employee
			Male	Female				
Macedonians	44	77,20%	15	29	15	17	11	1
Albanians	8	14,00%	5	3		5	3	
Turks	1	1,80%	1			1		
Roma	2	3,50%		2			2	
Vlachs								
Serbs	1	1,80%		1		1		
Bosniaks								
Other	1	1,80%	1				1	
Total	57	100%	22	25	15	24	17	1

From the table it is can be seen that although there is a certain percentage of presence of minorities it is still not as it is under the Framework Agreement which prescribes greater representation of minorities in the public sector.

We are interested in this data because of the fact that from the view of the strategic management particularly important part is the part that refers to good communication between applicants and service providers. Also we cannot discuss of good strategic management if in the part of the management

of the institution has none, not even a slightest percentage of representation of minorities.

Comparatively taken into account, after the period of two years, the annual report of employees in the public sector from 2012 gives a different picture:

Nationality	**Total**
Macedonians	10166
Albanians	3942
Turks	333
Roma	222
Vlachs	110
Serbs	224
Bosniaks	104
Others	90
Not stated nationality	56
Total	15247

From here can be seen growth of the people from minorities in terms of representation in the executive branch, independent state authorities and professional services in the independent state authorities and local governments.

Deeper analysis of the report is still not within the guidelines provided by the EU and also the guidelines strategic management are not fully satisfied.

The role of the Government of the Republic of Macedonia in the improvement of the public administration

The Government as an important segment also plays a major role in strengthening the capacity of state employees by introducing additional training to the needs of employees in different sectors. Also with strategic planning human resources are diverted where there is a need for that kind of staff. The Government through various tools is trying to balance the needs of human resources. An example of such a tool is shown below.

Assessment of the needs for professional staff							
Name of the institucin							
Need for new staff				Existing excess of staff			
Position	Type and level of education	Required work experience	Number of employees	Position	Type and level of education	Work experience in the institution	Total work experience

The table shows that attempts are being made to make a precise analysis of the assessment of need for professional staff and it is also required to show the excess of staff in those institutions. Here comes into play the strategic management and direction offered in connection with the management of human resources.

The government, in the spirit of time that surrounds us and accelerated economic processes as well, also gradually introduces the e-governance, e-information and so on. The improvements in the public sector go further by applying better technical systems to meet the needs of citizens. This is not surprising because the surrounding itself, the states around us, are using more and more electronic means of communication in response to the needs of contemporary socio-economic needs.

The decision making in the public sector

In addition to the balanced distribution of human resources in the very execution of current affairs there is also a need for balance in terms of decision making. The hierarchy of decision-making in the public sector in Macedonia consists of three levels: the level of organization, management level or sectorial level and functional area. In a public company at the organization level decides the management board. Managers endeavour to achieve financial results as well as to address some nonfinancial problems, such as increasing the image and social responsibility. In large public organizations, managers at the organization level will determine the activities in which the organization shall be involved. They also decide on the objectives and formulate a strategy to manage these activities.

When plan or organize, manage or operate, managers in public organizations find themselves in the process of communicating with the public directly or indirectly through others.

As a result of empirical studies of how current decisions are made in public organizations, it is now generally recognized that the introduction of political processes and behaviours is critical to the theory and practice of decision making.

Exactly those political influences lead in dis-balance of the human resources in the process of decision making in the public sector. The method of decision making in the Republic of Macedonia has not still accepted the guidelines provided by strategic management. In greater part of the public sector there is still no proper allocation of human resources in terms of decision making with equitable representation of all the profiles which are present at the organizational level. Still the most common way of decision making in the public sector is autocratic without prior strategic review of the decision that should be made by all segments that are affected by the adoption of that decision.

This thing is beautifully displayed in the performed research with which an analysis is made of the current situation in the organizations of the public administration and the attitudes of the interviewed public employees in the organizations regarding several essential elements associated with the public sector in the Republic of Macedonia. 610 subjects participated in the study. Two elements will be reviewed here: one of these elements is the structure of the interviewees, the second element is the decision making in the public sector.

In this study the highest percentage of 67.87% includes members of Macedonian ethnicity, Albanian follows with 18.52% then Roma ethnicity with 3.11%, 2.95% with Serbian, Turkish with 2.46%, the Bosniak ethnicity are included with 1.48%, Vlach 0.82%, of other ethnicity 2.13%, but there are also some who has not stated their ethnicity and they are represented by 0.66%. This is stated as a fact that the necessary balance of representation of minorities is still not present. Thus, here we can say that we still don't have a complete and successful management of the human resourced according to the guidelines of the strategic management and the EU.

In terms of decision making by managers, it can be said that we are still not liberated from autocratic way of decision making which is a negative phenomenon and should be work on complete exclusion of this way of decision making and introduction of the team-way and inclusion of human resources from all segments when making decisions.

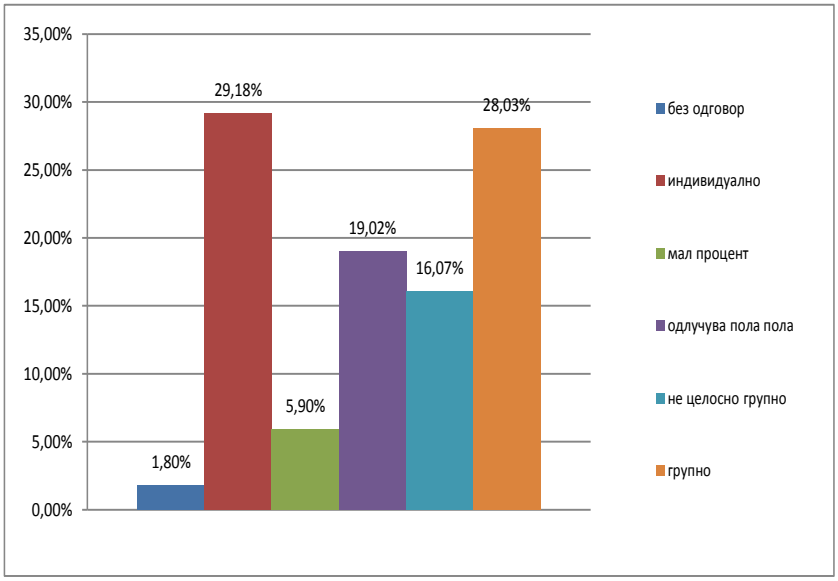

The presence of autocratic way in some areas normally leads to lack of liberty at decision making which also leads to a slowdown in the execution of certain functions and services which should be provided by the public administration which results in dissatisfaction among end users i.e. citizens.

Consequently there is small percentage of organized meetings with the superiors on which further improvement the performance of individual sectors or departments with better strategic allocation of the human resources would be discussed.

As directions to further enhancement of the capacity of the human resources should be emphasized the need for further strengthening of equitable representation of communities to ensure a better strategic approach to managing the human resources and a better balance in their subsequent allocation in order to achieve efficiency and effectiveness in the public administration.

In terms of the level of training we see an indicator of 28.69% and 28.69% and total of 57.38% respondents who feel that they need additional training in their areas of work; this is necessary if we want to follow the persistent changes on the surrounding and to manage the human resources strategically.

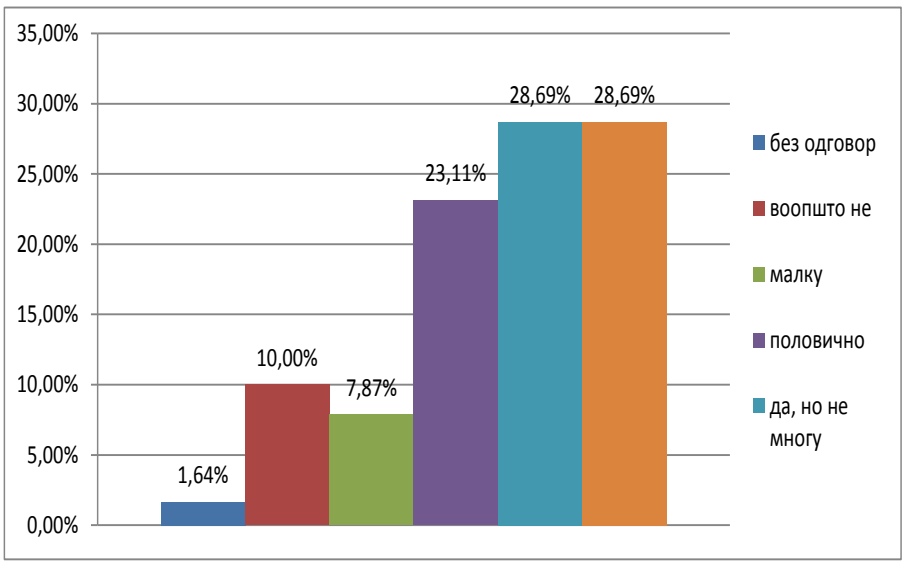

Conclusions

All these elements are directly connected and interdependent of each other. As a starting point for all human resources appear which further fall under the influence of the sector in which they are located. The way of the decision making in the sector and the involvement of all elements of human resources is making decisions is the next ring in the chain and it is linked to the training or professionalism of the human resources and in the end there is the Government as a direct factor of strengthening the capacities of the human resources, their strategic reallocation and conducting further training of human resources in order to get a strong, efficient, effective and stable public sector as a whole.

Although the government is promoting e-governance and strengthens the footsteps by moving to a more efficient use of information systems; the research gave an indication that there is still an urgent need for further action in the training of human resources. Various additional training should be organized and experiences should be exchanged with other EU countries in terms of this issue. Furthermore it would be also recommendable to adjust the labor legislation; it should be equated with EU legislation. Because the decision itself is an important segment in the functioning of the institutions, decisions that are made should be more acceptable and more transparent for the citizens. The communication between the main actors in the country (unions, employers and NGOs) should be better if we want to achieve effective strategic management of human resources

Center for Legal and Political Research, Faculty of Law, Goce Delcev University, Shtip, Republic of Macedonia

342.82-027.236 (497.7)

ФУНКЦИОНАЛНОСТА НА МАКЕДОНСКИОТ ИЗБОРЕН МОДЕЛ КАКО ПРЕТПОСТАВКА ЗА ПОУСПЕШНО КОНСОЦИЈАТИВНО СПОДЕЛУВАЊЕ НА ВЛАСТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

М-р Никола Амбарков, докторанд на Школа за докторски студии при Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Македонија

e-mail: ambarkov_ve@yahoo.com

Апстракт

Темата на овој труд е да се разгледа функционалноста на македонскиот изборен модел, и какви претпоставки создава тој за подобра консоцијација во политичкиот систем на Република Македонија. Република Македонија е повеќе од погоден пример за ваква анализа, бидејќи таа во своето повеќе од дводеценискo демократско искуство, ги испроба сите три предоминантни изборни модели, кои науката за изборните системи ги посочува (мнозинскиот, паралелниот и пропорционалниот). Во периодот кога се применуваше мнозинскиот модел 1990, 1994, и паралелниот 1998, елементите на консоцијација во институциите на македонскиот политички систем повеќе се негуваа низ политичката прагма, отколку преку системски загарантирани решенија, кои се искристализираа со Охридскиот рамковен договор и уставните амандмани од 2001-та. Иако во Охридскиот рамковен договор не беше експлицитно спомената реформата на изборниот модел, сепак воведувањето на пропорционалниот модел, беше на линија на она што Блејз го посочуваше како „логично продолжение на поддршката за принципите на демократија“ во едно постконфликтно општество, какво што беше македонското по 2001-та. Функционалноста на македонските изборни модели во овој труд е евалуирана во согласност со петте критериуми кои треба да ги задоволи секој еден изборен модел за да се прогласи како таков, а се посочени од еден од бренд авторите во науката за изборните системи, Дитер Нолен, а тоа се начелата на репрезентација, партиципација, концентрација, едноставност и легитимност. Целта на овој текст е да покаже дека пропорционалниот изборен модел останува да има несомнена аналитичка предност над другите

изборни модели во консоцијалните демократии, вклучително и за македонскиот консоцијативен модел. Во трудот ќе се посочат и определени сугестии за унапредување на функционалност на актуелниот македонски изборен модел со цел да се подобрат вкупните консоцијативни процеси во земјата.

Клучни зборови: *изборни модели, консоцијација, функционалност, политички систем, Република Македонија.*

THE FUNCTIONALITY OF THE MACEDONIAN ELECTORAL MODEL AS PREREQUISITE FOR BETTER CONSOCIATIONAL POWER SHARING IN REPUBLIC OF MACEDONIA

M.Sc. Nikola Ambarkov, PhD Candidate at the Doctoral School of University of Ss. Cyril and Methodius Skopje, Macedonia

e-mail: ambarkov_ve@yahoo.com

Abstract

The theme of this paper is to consider the functionality of the Macedonian electoral system, and what assumptions it creates for better consociation in the political system of the Republic of Macedonia. Macedonia is a more suitable example for this analysis because it has more than two decades of democratic experience, and has tried all three predominant electoral models that electoral science indicates (majoritarian, proportional and parallel). In the period of implementing the majority model in 1990, 1994, and the parallel one in 1998, the elements of consociationalism in institutions of Macedonian political system were increasingly nurtured through political pragmatism rather than through systemic guaranteed solutions, which are crystallized in the Ohrid Framework Agreement and the constitutional amendments of 2001. Although the OFA was not

an explicitly mentioned reform of the electoral system, the introduction of proportional one, however, was in line with what Blais is trumpeting as "a logical continuation of support for the principles of democracy" in a post-conflict society, as was the case with Macedonia after 2001. The functionality of the Macedonian electoral systems in this paper is evaluated according to five criteria that should satisfy each and every electoral system that deems to be declared as such, and are indicated by one of the brand authors in the electoral science, Dieter Nohlen, and those are the principles of representation, participation, concentration, simplicity and legitimacy. The purpose of this paper is to show that a proportional system has an unquestionable analytical advantage over other electoral models in consociational democracies, including the Macedonian model of consociation. This paper will identify and certain suggestions for improving the functionality of the current Macedonian electoral system in order to improve overall consociational processes in the country.

Keywords: *electoral systems, consociation, functionality, political system, the Republic of Macedonia.*

ВОВЕД

Како универзален феномен, поради својата политичка, уставна и социолошка димензија, изборите одсекогаш предизвикувале посебно научно внимание. Ова во најголема мера се должи на фактот што „изборите се без сомнение еден од најзначајните делови на демократскиот политички процес. Не е мал бројот на истражувачите, кој во крајна истанца, ги идентификуваат изборите со демократијата“ (Vasović, 2006: 104); или ги „сметаат за дефинирачки момент на демократијата“ (Ванковска, 2007: 55).

Кога се говори за судбината на демократијата во едно општество, одредена група на автори, истата ја доведуваат во корелат со прашањето на изборниот систем кој несомнено е еден од првите поглавја на самиот политички систем, па дури и негов ʻнајесенцијален’ сегмент. Изборните системи, според Дитер Нолен (1997: 7), може да се концептуализираат во потесна и поширока смисла. Изборните системи во потесна смисла при нивното дефинирање се сведуваат на ʻтрансферирањето’ или преносот на резултатите од гласањето на изборите во пратенички мандати, а кога

се дефинираат во поширока смисла, тука акцентот е ставен на збирот на правила кои се однесуваат на целината на изборниот процес, почнувајќи од самиот почеток до неговиот крај (Климовски и Каракамишева, 2006: 240).

Одлуката за креирање, конципирање на одреден изборен систем, се смета за една од „најважните институционални одлуки за секоја демократија“ (Ibid., 239). Бидејќи изборните системи дејствуваат во еден комплексен општествен, политички и културен контекст, одлуката за неговото конципирање во голем степен потребно е да биде сообразен со таквите социјално-структурни и историско-политички искуства на односното општество.

Посебен предизвик, како што забележува Дитер Нолен (1997: 35), претставува моделирањето на изборниот систем, во хетерогените општества, кои се раслоени долж линиите на потенцијално конфликтните расцепи - *cleavages* (кои може да бидат од јазична, културна, етничка природа), каде изборните системи мора да задоволуваат други барања отколку во (релативно) хомогените општества.

Според истиот автор, вредносните критериуми, односно функционалните барања кои му се проследуваат на секој еден изборен систем, кои истиот треба да ги исполни за да биде карактеризиран како функционален, во суштина ги сведува на пет главни барања:

Репрезентативност – која подразбира претставеност на сите релевантни општествени групи (пред сѐ малцинствата и жените), но и фер репрезентација на општествените интереси и политичките ставови;

Концентрација и ефективност – која подразбира агрегација на општествените интереси на начин да ги редуцира бројот на партиите кои добиваат парламентарен мандат и да создадат стабилни партиски и коалициони мнозинства во парламентот;

Партиципација – која не подразбира партиципативност во општа смисла на зборот (бидејќи самите избори по себе се акт на политичка партиципација), туку се однесува на партиципација во потесна смисла, која се доведува во корелат со прашањето за тоа колку еден изборен систем може да овозможи персонално гласање;

Едноставност – е функционално барање кое има карактер на директива и треба да даде одговор на прашањето, што се случува со гласот на избирачот. Ако еден изборен систем е репрезентативен,

партиципативен и ефективен, тој несомнено е покомплексен од било кој друг систем;

Легитимност – овој критериум детерминира колку изборните резултати се општо прифатени, а особено е важен како специфичен параметар, во општествата кои се силно поларизирани и атомизирани, поради линиите на расцеп, *lines of cleavage* (Нолен, 1997: 26-28).

Република Македонија е повеќе од податлив пример за да се вреднуваат критериумите за функционалност на одредени типови на изборни модели, бидејќи во својот повеќе од две децении политички плурализам, имаше вонредно богато искуство и со мнозинскиот (1990, 1994) и со комбинираниот (1998), како и со пропорционалниот изборен модел (од 2002 до денес). Од друга страна, Република Македонија е и хетерогено општество *par excellence*, факт кој за време на изборниот процес секогаш, без исклучок, го продуцираше ефектот кои во политичката наука е познат како политизирање на етницитетот. Поради хетерогената структура на општеството, социеталните расцепи, политичката култура, комплексните општествено политички односи, анализата на функционалноста на македонскиот мнозински, комбиниран и пропорционален изборен модел, може да ни понуди одговор на дилемата кои од овие изборни модели, на најделотворен начин ги исполнија функционалните барања кои му се проследуваат кон секој еден изборен систем, кои се исклучително важни во длабоко поделените општества.

Во ваквиот тип на општества, исходот од изборниот процес, пред сè дистрибуцијата на мандатите и структурата на претставничкото тело, е вонредно важна и од аспкт на тоа какви предуслови создава изборниот модел за поуспешно споделување на власта, особено ако односното општество ги има 'посвоено' елементите на консоцијативниот *power sharing*, како добро етаблиран концепт за градење на одржлива демократија во длабоко поделени општества.

Република Македонија, и тука како и по однос на изборните модели, имаше солидно искуство, бидејќи до 2001, нашиот политички систем содржеше одредени елементи на консоцијација, повеќе низ политичката прагма, отколку низ системски загарантирани и конзистентни решенија. И тогаш постоеше влада на голема коалиција[1]

[1] Која според Аренд Липхарт (1977), како еден од *founding fathers* на концептот на консоцијацијата е воедно еден од двата негови примарни принципа (заедно со сегментната автономија) кон кои се надоврзуваат и два додатни или секуларни принципа (пропорционалноста и малцинското вето).

која без оглед на изборниот модел или резултатите од гласањето, подразбираше вклучување на една од албанските партии во власта. Владата, исто така, спроведуваше мерки за правична застапеност, преку т.н позитивна дискриминација (афирмативна акција). Ако на ова се додаде и постоењето на локалната самоуправа како темална вредност на уставниот поредок, се чини, дека отсуствуваше само елементот вето на заедниците (Ванковска, 2007: 225-226).

Целта на овој труд е да се покаже колку македонскиот мнозински, комбиниран и пропорционален модел беа функционални, и каква рефлексија, односно какви претпоставки создаваа за поуспешно споделување на власта во владата на големата коалиција, и во периодот кога таквите консоцијативни аранжмани беа резултат на политичката прагма, но и кога беа дел од системските загарантирани решенија со Охридскиот рамковен договор од 2001, независно од фактот што таму владата на големата коалиција никаде експлицитно не беше спомената.

1. Функционалноста на македонскиот мнозински модел 1990, 1994 и неговата рефлексија врз создавањето на владата на големата коалиција

Првите повеќепартиски избори во Република Македонија се одржаа во 1990. На истите им предходеа бурни расправи и полемики, во академските кругови, но и политичките партии за карактерот на изборниот модел. Нашиот законодавец, како што забележува Анета Јовевска (1999: 209), „сметаше дека токму мнозинскиот изборен модел во два круга, во најголем степен одговара на актуелната општествено економска и политичка состојба“. И други автори, како Етем Азири (2013: 11), сметаат дека „изборот на видот на изборниот модел, не беше само техничко прашање. Тоа беше извор на сериозни научни полемики помеѓу научниците и политичарите “.

Ако се направи една анализа, врз основа на петте Ноленови вредносни критериуми за утврдување на функционалноста на изборниот модел, примената на двокружниот мнозински модел во 1990 и 1994, беше карактеризиран од следниве трендови:

Репрезентативност – овој критериум, како што погоре беше наведено, пред сè, акцентот го става на претставеноста на малцинствата и жените. И покрај недостигот од посебни механизми, уште со првите

избори во 1990-та, во Собранието на Република Македонија, според Флориан Бибер (2008: 27), имаше голема застапеност во однос на националната структура на населението. Според него „ова може да се припише на два посебни фактора. Албанската заедница можеше да обезбеди собраниска застапеност заради географската сконцентрираност (…), Помалкубројните малцинства, од друга страна, влегоа во Собранието преку формирање коалиции со двете доминантни македонски партии“ (Ibid.,). Во периодот 1991-1994 Албанците беа претставени со 23 пратеника или 19,2% од целокупниот пратенички состав, додека во периодот 1994-1998, со 18 мандата или 15% од целокупната структура на претставничкото тело, Ромите имаа по еден, односно два пратеника во вториот состав на Собранието, додека Турците не беа претставени во првиот пратенички состав во независна Република Македонија, но имаа еден пратеник во периодот 1994-1998 (Ibid, 30).

Од аспект на претставеноста на жените, при примената на мнозинскиот изборен модел во Р.Македонија, може да се заклучи дека таа беше недоволна. Тоа делумно се должи на самиот мнозински систем, кои по дефиниција може да обесхрабри избор на жена за пратеник. Ова за Република Македонија беше повеќе од точно. Во првиот пратенички состав во плурализмот, имаше само пет жени, во вториот само две, а во двата ниту една од партиите на немнозинските заедници.[2]

Концентрација и ефективност – по однос на овој критериум, ставот на македонската академска заедница е единодушен. Овој систем и покрај тоа што се очекуваше дека ќе создаде предуслови за стабилен парламент и влада, сепка до такво нешто, по првите парламентарни избори организирани според овој модел (1990) не дојде (Aziri, 2013: 11). И за Анета Јовевска (1999: 213-217), системот ги релативизираше очекуваните предности на мнозинскиот изборен систем, бидејќи партискиот систем не беше едностарно детерминиран од изборниот модел, не создаде импликации за парламент со парламентарно мнозинство на една партија или сојуз од партии, со што се продуцираше ефектот на manufactured majority (изфабрикувано парламентарно мнозинство), а наместо моноцентричен имавме полицентричен парламент. Слични трендови, констатираат и Климовски и Каракамишева (2006: 114-117), за вторите парламентарни избори кои беа одржани според овој модел (1994), со таа разлика што суштинско одбележје на овие избори во споредба со предходните, беше

[2] За повеќе види http://www.sobranie.mk/posleden-sostav-1991-1994.nspx http://www.sobranie.mk/posleden-sostav-1994-1998.nspx

егзистирањето на вонпарламентарна опозиција, поради бојкотот на вториот круг од изборите на ВМРО-ДПМНЕ и ДП, но диспропорцијата меѓу освоените гласови и распределените мандата, како и екстремната партиска плурализација, беа уште поочигледни споредено со 1990.

Партиципација – ова функционално барање, мнозинскиот изборен модел многу успешно го исполни, бидејќи самиот систем поради можноста да се гласа за конкретни персонални решенија, по дефиниција охрабрува поголем одзив, за што посведочуваат бројни компаративни истражувања на изборните модели. На првите повеќепартиски избори, кога Република Македонија 'зачекори' кон демократијата и политичкиот плурализам, излезноста во првиот и вториот круг беше 84,8% односно 76,8%, на вторите парламентарни избори процентите беа слични 77,8% за првиот круг, но само 57,5 % за вториот круг (поради бојкотот од страна на опозицијата).

Едноставност **–** и ова функционална барање, мнозинскиот модел успешно го исполни, бидејќи системот беше лесен и едноставен за разбирање од страна на граѓаните. Тие беа должни само да го заокружат името на кандидатот кои го преферираат.

Легитимност – доведување под знак прашање на легитимноста на мнозинскиот изборен модел постоеја, во прв ред од страна на албанската етничка заедница во земјата. Највеќе се спореше големината на едномандатните изборни единици, повикувајќи се на тогашниот член 18 од Изборниот законик, според кои сите изборни единици треба да имаат еднаков број на регистрирани гласачи, во пракса, според некои албански аналитичари, изборните единици во западниот дел на земјата, претежно населен со Албанци, беа двапата поголеми, од изборните единици во источниот дел воглавно населени со Македонци. Повикувајќи се на објективни пресметки, на првите повеќепартиски избори, за албански пратеник да биде избран во парламентот во просек било потребно за него да гласаат околу 8.000 избирачи, додека за македонските парламентарци во просек им беше потребна поддршка од околу 4.000 гласачи (Aziri, 2013: 11-13).

Што се однасува до податокот за тоа какви претпоставки создаваше овој изборен модел за ***споделување на власта***, пред сè помеѓу македонската и албанската етничка заедница, треба да се нагласи дека уште веднаш по првите одржани повеќепартиски избори во земјата се појави и традиција на широки коалиции од 1992-та, во кои албанските партии беа постојано вклучувани во власта (Биебер, 2008: 10-11). Според истиот автор, и покрај вклучувањето на Албанците во власта, системот

на власт не можеше да се смета како форма на поделба на власта, туку повеќе како обид за вклучување на албанската елита (Ibid., 19-20). Други автори, констатираат дека вклученоста на албанската елита во власта датира, уште во рамките на првата „експертска“ Влада во 1991 година, кога Партијата за демократски просперитет (ПДП) го имаше местото на заменик претседател на Владата, министер без ресор и Министерството за труд. Во следните влади под водство на СДСМ (1992- 1998), имаше меѓу четири и шест албански министри, вклучувајќи ресори, како на пример: култура, економија, труд, развој, транспорт и финансии. Сепак, во овој период, албанските министри немаа контрола врз чувствителните ресори (безбедност, внатрешни работи) (Chiclet et Lory, 1998: 157-159).

2. Функционалноста на македонскиот комбиниран модел 1998 и неговата рефлексија врз создавањето на владата на големата коалиција

Бидејќи посакуваните (моделски) ефекти од примената на мнозинскиот систем изостанаа, во пресрет на парламентарните избори во 1998, се пристапи кон промена на изборниот модел. „Следејќи го трендот на трансформација на претежно мнозинските изборни модели кои беа белег на првите плуралистички избори во повеќето земји на Централна и Источна Европа кон мешовити или пропорционални изборни модели, и Република Македонија интервенираше со соодветни промени во овој правец“ (Јовевска, 1999: 243). Со Законот за избор на пратеници од 1998 беше утврден мешовит изборен модел, според кој 85 мандати се дистрибуираат според мнозински принцип, а останатите 35 според пропорцијата. За бренд авторите во науката за изборните системи, вака конципираниот изборен модел во Р. Македонија, за Рејнолдс и Рејли беше мешовит изборен систем во кој двокружниот мнозински систем превалира[3], за Масикот и Блејс беше суперпозициски систем, а за Шугарт и Ватенберг мешовит модел со предоминантна мнозинска компонента (види во Johnson & Herron, 2005: 15).

[3] Системот беше двокружен, бидејќи ако во I круг кандидатот не постигнеше мнозинство гласови и најмалку 33,3% (квалификувано мнозинство) се одеше на II круг, во кои учествуваа двата најдобропласирани кандидата од I круг, а за избран во II круг се сметаше оној кој освоил релативно мнозинство, за разлика од примената на чистиот двокружен мнозински модел од 1990 и 1994, кога во II круг, ако не беше постигнато квалификувано мнозинство од I круг, се пласираа сите кандидати кои имаа освоено над 7% од гласовите (види Јовевска, 1999: 245).

Од аспект на тоа колку успешно овој изборен модел ги исполни вредносните критериуми за функционалност, може да се констатираат следниве трендови:

Репрезентативност – во споредба со изборите 1994, бројот на албанските пратеници, од 18 се зголеми на 21, а со тоа нивниот удел во вкупниот собранискиот состав порасна од 15%, на 17,5%. Ова пред сè, се должи на инзвонредната тактичност на албанските политички партии, кои промовираа партиско здружување за настап според пропорционалниот модел (за да не се распрскаат, раситнат албанските гласови),

и самостоен, автономен настап, според мнозинскиот модел, каде во унинoминалните изборни единици не беше загрозена позицијата на нивните кандидати од кандидатите кои доаѓаа од македонскиот политички корпус. На овие избори за одбележување беше и *Движењето за културна толеранција* кое во себе обедини една македонска, две ромски и една турска и муслиманска партија, како позитивен пример за успешна коалиција која ги премостила линиите на етничкиот и верски расцеп во Р. Македонија (Биебер, 2008: 30; Јовевска 1999: 251-252).

Што се однесува до претставеност на жените во Собранието (1998-2002), таа остана незначителна, со само 8 жени пратенички. Причината и понатаму лежеше во фактот што мнозинскиот изборен модел продолжи да превалира и по дефиниција да обесхрабрува избор на жени за пратеник, и порај тоа што беше помешан со пропорционална компонента.[4]

Концентрација и ефективност – што се однесува до овој функционален критериум, комбинираниот изборен модел, несомнено имаше определена аналитичка предност во споредба со мнозиснкиот модел од 1990 и 1994, пред сè порди најмалото нарушување на пропорцијата гласови – мандат[5], како и поради окрупнувањето на политичката сцена кое настана како резултат на засиленото предизборно коалицирање, што на крај резултираше од 29 елективни, само 5 да

[4] За повеќе види http://www.sobranie.mk/posleden-sostav-ad8de3d5-d6b3-43b2-8ad9-9bf4a9ca95ec.nspx

[5] Факт кои се должи како резултат на тоашто мандатите доделени по D'Hondt делумно го амортизираа диспропорцискиот ефект на мнозинскиот модел (Јовевска, 1999: 256).

станата респектабилни легислативни политички партии (Климовски и Каракамишева 2006: 122-124).

Партиципација – при промената на моделот, од мнозински кон мешовит таа остана релативно висока со околу 70% (72,9 прв круг, 69,4 втор круг).

Едноставност – бидејќи во Република Македонија не беше утврден мешовит изборен модел од видовите кои се применуваат за избор на пратеници во германскиот *Bundestag* (на пример) или унгарскиот *Országház*, со трослојните изборни единици[6] кои ги збунуваа и мал дел од луѓето разбираат за што всушност се работи, туку беше утврден паралелен модел кој беше едноставен и лесен за разбирање од страна на избирачите. Неслучајно, Галагер и Мичел (2009: 572-73), ќе констатираат дека тоа што навистина е важно не само кај мешовитите изборни модели, тука кај било кој изборен модел е како „гласачите да знаат да гласаат валидно и да бидат свесни за можното влијание на нивните гласови, а не да го објаснат секој детаљ од системот ако бидат запрашани.“

Токму со комбинираниот изборен модел се подобри вредноста на индивидуалниот глас на македонскиот граѓанин – избирач, бидејќи на сите граѓани - избирачи им беше дадено право на два гласа, за кандидат и листа, (Климовски и Каракамишева, 2006: 123).

Легитимност – продолжија негодувањата на албанскиот политички корпус дека Албанците и по третите парламентарни избори се доведени во позиција да останат подпретставени во Собранието (Сулејмани, 2008: 196), со што повторно беше реактуелизирана потребата за промена на изборниот модел во правец на чист пропорционален модел.

Напоредно албанскиот политички корпус, продолжи да тврди дека неадекватната претставеност во Парламентот се рефлектира и врз недоволната застапеност во интеретничката коалициона Влада каде се ***споделуваше власта***, која за волја на вистината продолжи да се институционализира и по изборите 1998 кога ВМРО-ДПМНЕ и Демократската партија на Албанците (ДПА) постигнаа коалиционен договор со кој на ДПА и беа гарантирани пет министерски позиции (од вкупно 27). За време на Владата од 1998-2002 година, албанскиот

[6] Кои беше модифициран со изборната реформа од 2011 и сведен на мешовит изборен модел со двослојни изборни единици. За повеќе види Act CCIII of 2011 On the Elections of Members of Hungarian Parliament.

коалиционен партнер имаше помалку важни министерски места, отколку во рамките на предходните влади на СДСМ.[7] Ова делумно се должи на фактот што предизборната коалиција ВМРО – ДПМНЕ и ДА успеа да освои апсолутно мнозинство (63 мандата), со што формирањето на смата Влада во крајна линија не зависеше од гласовите на ДПА, но предходно востановената пракса на вклучување на една албанска партија во власта продолжи, неазвисно од фактот што ДПА (која настана со спојувањето на ПДП-А и НДП) имаше само еден пратеник помалку од ПДП со која заедно настапија во коалиција на овие избори, но подоцна се разидоа.

Сепак оваа коалициона влада не го истурка докрај својот мандат, поради Конфликтот од 2001-та, кога се појави ургентна потреба од формирање на концентрациона влада. „Во широката коалиција влегоа четирите најголеми политички партии во Парламентот, две албански и две македонски. Широката коалиција ја сочинуваа ВМРО-ДПМНЕ, СДСМ, од македонските политички партии, ПДП и ДПА, од албанските политички партии, како и некои други помали партии (Сулејмани, 2008: 203).

3. Функционалноста на македонскиот пропорционален модел и неговата рефлексија врз создавањето на владата на големата коалиција

Четвртите парламентарни избори во Република Македонија, кој се одржаа на 15-ти септември, беа првите избори за пратеници во Собранието на РМ во кои се применуваше пропорционалниот модел. Независно што по потпишувањето на Охридскиот рамковен договор, никаде експлицитно не беше спомената реформа на изборниот модел, сепак воведувањето на пропорцијата беше на линија на она што Дитер Нолен го сугерираше дека „пропорционалните системи без сомнение најдобро ги задоволуваат специфичните функционални барања во сегментираните општества“ (1997: 38). Ако истите функционални барања за кои говори Нолен, се разгледуваат во сите досега одржани избори за Собранието, според пропорционалниот модел, два редовни 2002, 2006 и три вонредни 2008, 2011, 2014, може да се посочат следниве тенденции:

[7] За повеќе види во International Crisis Group, Macedonia: No Room for Complacency, 23.10.2003, стр. 28

Репрезентативност – нема сомнени дека овој изборен модел ја подобри претставеноста на етничките заедници, пред сè, на албанската, но и другите немнозински заедници. Па така, ако албанската претставеност во периодот 1990-2001, беше лимитирана од 15 (1994) до 23 мандата (1990), сега таа значително се зголеми на 26 (2002), 28 (2006), 29 (2008), 25 (2011) и 27 мандата (2014)[8], токму поради воведување на пропорцијата. Што се однесува до помалите партии на етничките заедници во Македонија, тие ја сфатија логиката на актуелниот пропорционален изборен модел (организиран во шест изборни региона, во кои дваесет мандати се редистрибуираа според методата на D'Hondt, која патем речено ги фаворизира поголемите партии и коалиции), дека со самостоен изборен настап би биле збришани од политичката сцена и од нивното политичко претставување во Собранието. Затоа тие беа охрабрени да се приклонат кон политичките предизборни блокови на двете најголеми заедници во земјата (македонската и албанската). Но додека македонскиот коалиционен блок на партии беше хетероген во етнички, религиозна и јазична смисла, коалициите кои се формираа околу албанските партии (пред се ДУИ), во различни изборни циклуси беа повеќе врз конфесионалниот признак (со бошњачки партии, партии на македонските муслимани).

Претпоставка за поадекватна полова застапеност во изборниот систем на Република Македонија се овозможи со измените на изборното законодавство во 2006, кога се воведе 30% квота, односно се предвиде најмалку 30% застапеност на секој пол и во горниот и во долниот дел на листата со предложени кандидати. Воведувањето на таквата квота, пропратено со воведување на пропорционалниот модел со предходно структурирана листа ја потврди исправноста на констатацијата дека методот на затворена листа е поволен за женските кандидати.

Концентрација и ефективност – некој автори, како Етем Азири (2013: 17), сметаат дека, „од денешна преспектива се стекнува впечаток дека изборите од 2006, биле последните на кои релативно голем број на мали политички партии, успејаа да обезбедат мандати во парламентот“. Од 2008 кода започна една серија од три вонредни парламентарни изборни циклуса, изборниот модел се покажа како уште понеповолен за помалите политички партии, бидејќи парламентарната арена продолжи да биде доминирана од две големи македонски и албански партии, а само инцидентно помалите партии освојуваа мандат до два ПЕИ – 1 (2008), НДП – 2 (2011), ГРОМ и НДП – 1 (2014).

[8] според податоците на Државната изборна комисија на Република Македонија.

Причината за ова лежи во примената на методата на D'Hondt која се аплицира во големи повеќемандатни изборни единици, каде ја игра улогата на ефективен изборен праг. На овој начин се создава претпоставка за поконцентрирано претставничко тело, што од друга страна создавз претпоставка за побрзо доаѓање до формирање на коалиционата влада. Ова е од вонредна важност за стабилноста на целокупниот македонски консоцијативен модел, за што посведочува примерот од еден друг добро етаблиран консоцијален политички систем од поширокото соседство - Босна и Херцеговина. Во оваа земја кога беше заменета методата на D'Hondt, која по дефиниција ги фаворизира поголемите партии и коалиции, со методата Sainte-Laguë, која е понепристрасна кон помалите и поголемите партии, во БиХ дојде до „зголемување на бројот на претставени партии во парламнетот охрабрувајќи ја со тоа политичката фрагментација и нестабилноста на владата" (Belloni, 2004: 340-341).

Партиципација – со воведувањето на пропорцијата, се намали партиципативноста. Причината лежи во примената на затворените, предходно структурирани листи, кои по дефиниција обесхрабруваат поголема излезност, бидејќи гласачите гласат за партиска листа, а не за кандидат. Ова е повеќе од вистинито за Р. Македонија, бидеќи кога се применуваше мнозинскиот и комбинираниот модел (кога избирачите имаа право на два гласа) излезноста беше и поголема. Со примената на пропорцијата одзивот на гласачите во изборните циклуси организирани според овој модел беа: 73,4%[9] (2002), 56,0% (2006), 57 % (2008), 63, 48% (2011), 62,96% (2014).[10]

Едноставност – како и мнозинскиот 1990, 1994, така и пропорционалниот модел беше едноставен и лесен за разбирање. Ако во 1990 и 1994 се заокружуваше омилениот кандидат, од 2002 па наваму се гласа за преферираната политичка партија или коалиција.

Легитимност - Со воведувањето на пропорционалниот изборен модел во 2002 година, претставеноста на албанската заедница во

[9] Ова беа единствени избори организирани според пропорционалниот модел, на кој излезноста беше над 70%. Причината за високата излезност лежи во фактот, што тоа беа првите организирани избори по конфликните случувања од предходната година, а самите избори беа прогласени како суштински за опстанокот на државата и попримија карактер на референдумско изјаснување (Климовски и Каракамишева, 2006: 131).

[10] според податоците на Државната изборна комисија на Република Македонија.

Собранието се засили. Моделот беше прифатен за легитимен и покрај начелните разногласија за големината на изборните единици, кога тие инсистираа државата да биде една изборна единица, бидејќи со таквата поделеност на гласачите во шесте изборни региона сметаа дека ќе остануваат да бидат подпретставен во Собранието.

Што се однесува до прашањето како изборниот модел се рефлектираше врз формирањето на владта на големата коалиција може да се констатира следново:

Оние структури кои учествуваа во конфликтот ја искористија предноста на изборните правила. Тоа означуваше дека партијата ДУИ, произлезена од бившите бунтовници, која беше формирана и со определена логистика на меѓународната заедница (пример за еклатантен изборен и партиски инженеринг), требаше да зеде учество во аранжманите за ***споделувањето на власта***, како една од алатките за постконфликтно градење на мир.

Во Устав на РМ формално не се бара голема коалиција, но таа де факто според Брунбауер (2002) се институционализирана на практика. Токму поради нејасното дефинирање на составот на владата на големата коалиција во Македонија, ги предизвика недоразбирањата од 2006-та помеѓу победничката партија во "македонскиот блок" ВМРО - ДПМНЕ и победничката партија од "албанскиот блок" ДУИ, која сметаше дека со повикувањето на тогаш второпласираната албанска партија во власта, ДПА, е прекршен Рамковниот договор и правилото воспоставено од меѓународната заедница (Ванковска, 2007: 227-228).

Кога македонскиот блок политички партии, предводени од СДСМ и ВМРО ДПМНЕ, определени изборни циклуси ги прогласуваа за суштински за опстанокот на државата (како што тоа го направи СДСМ по Конфликтот 2001 на изборите во 2002) или суштински за опстанокот на македонскиот национален идентитет (како што тоа го направи ВМРО ДПМНЕ по ветото за членство во НАТО од Букурешт во 2008) или суштински за намалување на 'апетитите' на албанскиот политички фактор за утврдување на определени аранжмани, кои не се на линија на македонскиот национален интерес[11] (кампањата на ВМРО ДПМНЕ за вонредните избори 2014); кога овие изборни циклуса се воздигнуваа дури до ниво на референдумско изјаснување, тогаш и двете политички партии однесува големи изборни победи (СДСМ 2002, ВМРО ДПМНЕ

[11]Какви што во предизборието беа иницијативите на ДУИ за консензуален избор на претседател на државата, двојазичност на целата територија на РМ, социјални аранжмани за борците на ОНА итн.

2008 и 2014), а во Собранието комотно обезбедуваа апсолутно мнозинство или беа блиску до него, а консеквентно на тоа го намалуваа уценувачкиот потенцијал на албанскиот коалиционен партнер во владата. Кога победничката партија во македонскиот политички блок, освојуваше релативно мнозинство на гласови, како што беше случајот со изборните резултати на ВМРО ДПМНЕ во 2006-та, но и 2011-та, тогаш албанскиот политички блок имаше капацитет да 'испазари' определени законски решенија кои повеќе беа на линијата на нивниот национален интерес, отколку на македонскиот (Амнестијата на т.н Хашки случаии, како пример). Распоредот на 'силите' помеѓу македонскиот и албанскиот политички блок по различни изборни циклуси, пресудно влијаеше на атрактивноста на министерските ресори, кои ги добиваше албанскиот коалиционен партнер.

ЗАКЛУЧОК

Од погоре направениот осврт, за функционалноста на македонските изборни модели, македонскиот случај уште еднаш го репотврди ставот на компаративната наука за изборните системи, дека пропорционалниот изборен модел најделотворно ги задоволува специфичните барања кој треба да ги исполни секој еден изборен модел во длабоко фрагментираните општества. Пропорционалниот изборен модел, по конфликтот, од 2001-та ја засили претставеноста на немнозинските етничките заедници во земјата создавајќи, по изборите 2002, претпоставка за формирање на *консоцијациска влада на големата коалиција*, со што македонскиот политички модел ја напушти класичната идеја за Вестминистерска демократија. Со воведувањето на пропорцијата, се проценува дека учество (излезност), на изборите се намалила поради затворените листи. Сепак, несомнената аналитичка предности на затворената листа се виде по однос на поттикнување на предизборното интеретничко коалирање кое им овозможи на помалите етнички заедници загарантирана проодност во Парламентот, а поради предструктурирањето на листите се подобри родовата застапеност во него. Затворените листи се критикувани поради фактот што има даваат огромна моќ на партискиото раководство кое го имаат клучниот збор при нивното составување. Затоа, во оваа смисла остануваат препораките за унапредување на внатрепартиската демократија. Овој модел успешно го исполни ефектот на концентрација на политичките интереси во Собранието благодарение на фактот што законодавецот остана консеквентен во примената на донтовата секвенца на делители која при

редистрибуцијата на мандатите ги повластува поголемите партии и коалиции. Ова од друга страна продуцираше ефект на стабилни партиски и коалициони мнозинства.

Зато многумина автори, кои се бават со проучување на уставниот и консоцијативниот инжинеринг, кои беше извршен во поширокиот балкански регион, - 'дејтонска' БиХ, 'рамковна' Македонија, сметаат дека вака фундираниот политички систем, на слаба консоцијална поделба на власта, ветува далеку повеќе отколку во останатите земји во регионот, бидејќи и самото негово градење не започна од нула, туку се надгради на претходно постојните механизми и традиции, со што на целокупниот систем му даде една флексибилност, кој не е присутна во повеќето други пост-конфликтни уредувања.

РЕФЕРЕНЦИ

Aziri, E. (2013). "Izborni sistemi i izbori u Republici Makedoniji," *Političke prespektive*, broj 7.

Belloni, R. (2004). "Peacebuilding and Consociational Electoral Engineering in Bosnia and Herzegovina", *International Peacekeeping*, 11 (2): 334-353.

Brunnbauer, U. (2002) "The Implementation of the Ohrid Agreement: Ethnic Macedonian Resentments," *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, no. 1.

Биебер, Ф. (2008). *Поделба на Власта и спроведување на Охридскиот рамковен договор,* Скопје: Friedrich Ebert Stiftung.

Chiclet, Ch. et Lory, B. (1998). (eds), 'La République de Macédoine', Paris: L'Harmattan.

Галагер, М., и Мичел, П. (2009). *Политика на изборни системи,* Скопје: Академски печат.

Johnson, P. E. and Herron, E.S. (2005). 'Assessing Variation in Mixed Electoral Rules Using Agent-Based Models', Paper prepared for presentation at the *Midwest Political Science Association Conference,* Chicago Illinois, April, 2005.

Климовски, С. и Каракамишева, Т. (2006). *Политички партии и интересни групи,* Штип: 2-ри Август.

Lijphart, A. (1977). Democracy in Plural Societies: A Comparative Exploration. New Haven: Yale University Press.

Јовевска, А. (1999). *Изборните концепти во теориите на демократијата.* Скопје: Институт за социолошки и политичко-правни истражувања.

Нолен, Д. и Касаповиќ, М. (1997). *Изборни системи во Источна Европа,* Скопје: Фондација „Фридрих Еберт".

Сулејмани, Р. (2008). 'Консоцијална демократија и поделба на моќта во Македонија', во Ф. Биебер (ед.) *Поделба на Власта и спроведување на Охридскиот рамковен договор,* Скопје: Friedrich Ebert Stiftung, 183-227 стр.

Vasović, V. (2006). *Savremene demokratije 1*- Tom 1, Beograd: JP „Službeni glasnik".

Ванковска, Б. (2007). *Политички систем,* Скопје: Бомат.

Act CCIII of 2011 On the Elections of Members of Hungarian Parliament.

International Crisis Group, Macedonia: No Room for Complacency, 23.10.2003.

341.123.045.9:341.231.19

СОВЕТ ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА ОРГАНИЗАЦИИ ОБЪЕДИНЕННЫХ НАЦИЙ

Проф. д-р Юлия Владимировна Самович,

Юридический факультет Кемеровского государственного университета, (Российская Федерация), E-mail: sazhar1@pisem.net

Аннотация

Статья посвящена вопросам деятельности Совета по правам человека Организации Объединенных Наций. Демонстрируется краткий исторический экскурс в историю создания в рамках структуры Экономического и Социального совета ООН органов, чьи задачи и цели связаны с защитой прав личности - Комиссии по положению женщин (1946) и Комиссии по правам человека (1947). Более подробно автор останавливается на работе Комиссии по правам человека и деятельности ее структурных подразделений: предметноориентированных Рабочих и Специальных групп, Подкомиссии по предупреждению дискриминации и защите меньшинств (впоследствии была переименована в Подкомиссию по поощрению и защите прав человека). Анализируются основные полномочия Комиссии, основные этапы развития данного органа, эволюция процедуры рассмотрения индивидуальных жалоб «процедуры 1503», а также причины, послужившие поводом для замены Комиссии по правам человека в ныне действующий Совет по правам человека, как вспомогательный орган Генеральной Ассамблеи ООН. Автор характеризует основные полномочия, структуру, состав Совета по правам человека, уделяя особое внимание новеллам процедуры рассмотрения индивидуальных жалоб. Дается оценка основных достижений работы данных органов, как в период функционирования Комиссии, так и Совета. В заключении исследования, автор делает некоторые выводы относительно эффективности существующей системы универсальных международных органов по защите прав человека, в том числе с позиции их популяризации на внутригосударственном уровне, а также предлагает определенные пути совершенствования ситуации,

используя возможности как межгосударственной, так и международной процедуры.

Ключевые слова: *Совет по правам человека, защита.*

Основную роль в создании и функционировании органов по защите прав человека в международном сообществе играет Организация Объединенных Наций. Ее органы (главные и вспомогательные), специализированные учреждения и т. д. в том или ином объеме занимаются вопросами прав человека.

Экономический и Социальный Совет, является одним из таких органов, в его функции входит составление «рекомендаций в целях поощрения уважения и соблюдения прав и основных свобод для всех» (п.2 ст.62 Устава); подготовка для Генеральной Ассамблеи проектов конвенций (п.3 ст.62) и др.

Уставом Организации Объединенных Наций ЭКОСОС учреждён в качестве главного органа, отвечающего за координацию деятельности 14 специализированных учреждений ООН, девяти функциональных комиссий и пяти региональных комиссий в экономической и социальной сфере. Совет является также центральным форумом для обсуждения международных экономических и социальных проблем и выработки рекомендаций в отношении политики для государств-членов и системы Организации Объединенных Наций, получая доклады от 11 фондов и программ ООН.

В сферу деятельности Экономического и Социального Совета входят:

- содействие экономическому и социальному прогрессу, в том числе повышению уровня жизни и полной занятости населения;

- выработка способов разрешения международных проблем в экономической и социальной областях и в области здравоохранения;

- содействие международному сотрудничеству в сфере культуры и образования;

- создание условий для всеобщего уважения прав человека и его основных свобод.

Статья 68 Устава ООН регламентирует право Экономического и Социального Совета создавать «комиссии в экономической и социальной области и по поощрению прав человека, а также другие комиссии, которые могут потребоваться для выполнения его функций». В 1946г. Совет создал две комиссии – по положению женщин и по правам человека (Рез. (11(11)1946), а в 1947г. Комиссия по правам человека учредила Подкомиссию по предупреждению дискриминации и защите меньшинств, объединив две существовавшие ранее (по предупреждению дискриминации и по защите меньшинств) в одну[1].

Комиссия по правам человека создавалась для подготовки предложений и докладов Совету относительно трех основных документов в этой сфере – Всеобщей декларации прав человека, Международного пакта об экономических, социальных, и культурных правах, Международного пакта о гражданских и политических правах, включая Факультативный протокол к нему, а также международных деклараций и конвенций о гражданских свободах, положении женщин, свободе информации, защите меньшинств и т. д.; предотвращения дискриминации по признакам пола, расы, языка, религии; по любым иным вопросам, относящимся к правам человека.

На практике деятельность Комиссии не ограничивалась вышеуказанными полномочиями: ежегодно на своих сессиях Комиссия сама принимала многочисленные решения и резолюции по обсуждаемым вопросам, да и значительная часть работы Организации по правам человека вообще проводилась именно ею. Впоследствии в ее обязанности было включено рассмотрение индивидуальных жалоб, хотя подобное право в рамках такого авторитетного органа как Организация Объединенных Наций многими государствами воспринималось отрицательно. При создании Комиссии ни в одном положении не говорилось о механизме, обеспечивающем удовлетворение исков отдельных лиц или групп лиц, заявлявших о нарушениях их прав. Сама Комиссия неоднократно подчеркивала, что

[1] Здесь и далее используются материалы о функциях и полномочиях основных и вспомогательных органов ООН в области прав человека: Официальный сайт ООН и ее органов // un.org; Jolly R. UN Ideas That Changed the World / R. Jolly, L. Emmerij, T.G. Weiss/ Indiana University Press: Bloomington and Indianapolis, 2009; United Nations Action in the Field of Human Rights. N.Y. 1988. P.5-24; Международная и внутригосударственная защита прав человека: учебник / под ред. Р.М. Валеева. М.: Статут, 2011 С. 572-594.

«не вправе предпринимать какие-либо действия в связи с жалобами, касающимися прав человека»[2].

В 1959г. Экономический и Социальный Совет в резолюции 728 (XXXVIII) подтвердил заявление Комиссии о том, что она не имеет подобных полномочий, но высказал и просьбу к Генеральному Секретарю ООН о необходимости составления двух списков поступающих жалоб: не конфиденциальный, включающий сообщения о принципах уважения и соблюдения прав человека и конфиденциальный, кратко сообщающий о конкретных случаях нарушений прав человека. Подобные сообщения предполагалось направлять государствам для предоставления необходимых объяснений, но без принятия каких-либо превентивных мер.

Систематическое рассмотрение вопросов, связанных с нарушениями прав человека, стало проводиться Комиссией с 1965г., в связи с тем, что Специальный комитет о предоставлении независимости колониальным странам и народам обратился в Комиссию по поводу многочисленных сведений о грубых нарушениях прав человека в Южной части Африки. Экономический и Социальный Совет ООН согласился с такой необходимостью и резолюцией 1235 (XLII) от 6 июня 1967г. уполномочил Комиссию по правам человека и Подкомиссию по предупреждению дискриминации и защите меньшинств предпринимать тщательное исследование ситуаций, которые представляют собой непрекращающиеся нарушения прав человека, как, например, политика апартеида. В соответствии с этой процедурой создавались впоследствии специальные органы ad hoc по расследованию отдельных случаев: Рабочая группа экспертов по Южной части Африки (1967г.), Специальные группы по положению на оккупированных арабских территориях и в Чили и т. д.[3]

Впоследствии формулировка резолюции 1235 (XLII) стала относиться к изучению жалоб, касающихся грубых и массовых нарушений прав человека в любых странах мира.

25 мая 1970г. Экономический и Социальный Совет принимает резолюцию 1503 (XLVIII), регламентирующую процедуру рассмотрения индивидуальных жалоб. Любое лицо или группа лиц, которые считают, что им чинятся препятствия в осуществлении их законных прав, могут напрямую обратиться в Комиссию по правам человека. Для такого обращения не требуется выполнения каких-либо

[2] См.: Левин Л. Права человека: вопросы и ответы. Париж. 1993. С.29.

[3] Там же. С.60-61.

предварительных условий. Вся процедура строго конфиденциальна до тех пор, пока Комиссия не примет другого решения. Но с 1987г. Комиссия ежегодно объявляет о том, положение в каких государствах рассматривается в порядке процедуры «1503».

Процедура, предусмотренная резолюцией 1503 (XLVIII), была введена в качестве временной. Ее существование предполагалось до вступления в силу Факультативного протокола к Международному пакту о гражданских и политических правах. Однако, поскольку многие государства не являются участниками Протокола № 1 и не спешили присоединиться к нему, процедура «1503» являлась действующей достаточно долгое время.

В компетенцию Подкомиссии по предупреждению дискриминации и защите меньшинств (впоследствии была переименована в Подкомиссию по поощрению и защите прав человека) входили исследования в рамках Всеобщей декларации прав человека; предоставление рекомендаций Комиссии, касающихся предупреждения любого рода дискриминации в области прав человека и основных свобод и защиты расовых, национальных, религиозных и языковых меньшинств, а также выполнение иных поручений Комиссии и Экономического и Социального Совета (например, в 1965г. ЭКОСОС поручал Подкомиссии исследовать вопрос о периодических докладах (резолюция 1074 (XXXIX), в 1967г. – рассмотреть информацию о грубых нарушениях прав человека, содержавшуюся в частных петициях, полученных ООН (резолюция 1235 (XLII) и др.).

В 1967г. Комиссия по правам человека создала специальную рабочую группу в составе пяти экспертов, которой было поручено расследовать обвинения в применении пыток и плохом обращении с заключенными, с задержанными и находящимися под надзором полиции лицами в ЮАР (резолюция 2 (XXIII).

В 1980г. Комиссией была учреждена Рабочая группа по насильственным или недобровольным исчезновениям; в 1982г. назначен специальный докладчик по вопросу о казнях без надлежащего судебного разбирательства или произвольных казнях, а в 1985г. – по вопросу о пытках. Специальных докладчиков Комиссия назначала и для расследования дел, связанных с различными категориями жертв нарушений прав человека (в 1990г., например, – по вопросу о торговле детьми, детской проституцией и детской порнографии).

Комиссия по положению женщин, как и Комиссия по правам человека, принимала резолюции и рекомендовала проекты резолюций

для Экономического и Социального Совета и через него для Генеральной Ассамблеи. Она принимала участие в разработке многих международных актов – Конвенции о гражданстве замужней женщины, Декларации о ликвидации дискриминации в отношении женщин и проекте данной Конвенции и др.

В сентябре 2002 г. Генеральным секретарем ООН был подготовлен доклад под названием «Укрепление Организации Объединенных Наций: программа дальнейших преобразований». В этом докладе было отмечено, что Комиссия по правам человека является одной из важнейших составных частей Организации и народы всего мира ждут от нее защиты своих прав и помощи в улучшении условий жизни при большей свободе. Государства — члены Комиссии обязаны искать пути повышения эффективности ее работы.

Развивая инициативу Генерального секретаря ООН, Комиссия по правам человека на своей сессии 2005 г. приняла Постановление, в котором разрешила аккредитованным национальным правозащитным учреждениям выступать в рамках их мандатов в Комиссии по всем пунктам ее повестки дня. Это изменение имело большое значение, поскольку было сопряжено с укреплением статуса и повышением эффективности деятельности национальных правозащитных учреждений.

Значительным достижением в деятельности Комиссии по правам человека явилось принятие на 61 сессии Основных принципов и руководящих положений, касающихся права на правовую защиту и возмещение ущерба для жертв грубых нарушений международных норм в области прав человека и серьезных нарушении международного гуманитарного права.

В рамках подготовки к 60-летию ООН Генеральный секретарь ООН представил доклад о ходе осуществления Декларации тысячелетия. В этом всеобъемлющем документе «При большей свободе: к развитию, безопасности и правам человека для всех» Генеральный секретарь отметил заслуги Комиссии по правам человека, указав, что Комиссия дала международному сообществу универсальную правозащитную базу, включающую Всеобщую декларацию прав человека, два международных пакта и другие основные договоры по правам человека. Однако снижение авторитета и профессионализма Комиссии все больше подрывает ее способность выполнять важнейшие задачи в области защиты прав человека, поскольку государства — члены ООН стремятся быть членами

Комиссии не для того, чтобы укреплять права человека, а для защиты себя от критики.

В связи с этим в докладе было предложено государствам-членам ООН принять решение о замене Комиссии по правам человека меньшим по составу постоянным Советом по правам человека в качестве одного из главных органов ООН наряду с Советом Безопасности и ЭКОСОС или в качестве вспомогательного органа Генеральной Ассамблеи ООН[4].

В ходе состоявшейся 14-16 сентября 2005 г. в Нью-Йорке встречи глав государств и правительств государств-членов ООН было принято решение об укреплении правозащитных механизмов Организации в целях обеспечения эффективного осуществления всеми прав человека. В развитие соответствующих положений Итогового документа Всемирного саммита 2005г. Генеральная Ассамблея ООН 15 марта 2006 г. приняла резолюцию, учреждающую Совет ООН по правам человека, в качестве ее вспомогательного органа вместо упраздненной Комиссии ООН по правам человека[5].

В состав Совета входят 47 государств. Количество мест пропорционально распределено между региональными группами: группа африканских государств - 13 мест, группа азиатских государств - 13 мест, группа восточноевропейских государств - 6 мест, группа государств Латинской Америки и Карибского бассейна - 8 мест, группа западноевропейских и других государств - 7 мест. Члены Совета избираются Генеральной Ассамблеей сроком на три года прямым тайным голосованием. Предусматривается, что одно и то же государство не может входить в состав Совета более двух сроков подряд.

В соответствии с резолюцией Генеральной Ассамблеи ООН 60/251 Совет содействует всеобщему уважению и защите всех прав человека и основных свобод, рассматривает ситуации, связанные с нарушением прав человека, включая грубые и систематические нарушения, и выносит по ним свои рекомендации.

К числу основных направлений работы Совета по правам человека относятся:

[4] Международная и внутригосударственная защита прав человека: учебник / под ред. Р.М. Валеева. М.: Статут, 2011 С. 574-575.

[5] Резолюция 60/251, принятая Генеральной Ассамблеей от 3 апреля 2006 г. // http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/502/68/PDF/N0550268.pdf?OpenElement

a) содействовать учебно-просветительской деятельности в области прав человека, а также деятельности по оказанию консультационных услуг, предоставлению технической помощи и созданию потенциала, которая будет осуществляться в консультации с заинтересованными государствами-членами и с их согласия;

b) служить форумом для обсуждения тематических вопросов по всем правам человека;

c) делать рекомендации Генеральной Ассамблее в отношении дальнейшего развития международного права в области прав человека;

d) содействовать полному выполнению обязательств в области прав человека, принятых государствами, и осуществлению контроля за достижением целей и выполнением обязательств, касающихся поощрения и защиты прав человека, которые сформулированы в решениях конференций и встреч на высшем уровне Организации Объединенных Наций;

e) на основе объективной и достоверной информации проводить всеобъемлющие периодические обзоры выполнения каждым государством его обязательств и обязанностей в области прав человека таким образом, который обеспечивает универсальность охвата и одинаковое отношение ко всем государствам; такой обзор должен быть механизмом сотрудничества, основанным на интерактивном диалоге с соответствующей страной при ее активном участии и учете ее потребностей в создании потенциала; такой механизм должен дополнять, а не дублировать работу договорных органов; в течение года после проведения своей первой сессии Совет должен определить формы и необходимые временные рамки универсальных периодических обзоров;

f) содействовать посредством диалога и сотрудничества предотвращению нарушений прав человека и быстро реагировать на чрезвычайные ситуации в области прав человека;

g) взять на себя роль и обязанности Комиссии по правам человека в связи с работой Управления Верховного комиссара Организации Объединенных Наций по правам человека, как они были определены в резолюции 48/141 Генеральной Ассамблеи от 20 декабря 1993 года;

h) действовать в области прав человека в тесном сотрудничестве с правительствами, региональными организациями,

национальными учреждениями по правам человека и гражданским обществом;

i) делать рекомендации в отношении поощрения и защиты прав человека;

j) представлять ежегодный доклад Генеральной Ассамблее.

Совет проводит свои заседания в Женеве, годовой цикл его работы начинается с 19 июня (с 2013 г. он будет стартовать с 1 января). Ежегодно проводится три регулярные сессии: в сентябре (3 недели), марте (4 недели) и июне (3 недели). Мартовская сессия считается основной и в ее начале проходит т.н. сегмент высокого уровня, в работе которого принимают участие высшие и старшие должностные лица государств-членов ООН.

В начале каждого годичного цикла работы Совет по правам человека избирает своего председателя (на основе ротации между региональными группами) и четырех его заместителей (по одному от каждой региональной группы).

По инициативе одного из членов Совета, поддержанной не менее чем одной третью государств-членов, могут созываться специальные сессии.

По итогам работы за год Совет представляет соответствующий доклад Генеральной Ассамблее ООН. Под эгидой Совета функционирует система специальных процедур, специальных докладчиков и рабочих групп, ведущих проблематику соблюдения отдельных прав или прав отдельных групп лиц (тематические специальные процедуры) или прав человека в какой-либо конкретной стране (страновые специальные процедуры).

В качестве самостоятельных экспертных органов Совета действуют Консультативный комитет, Социальный форум, Форум по вопросам меньшинств и Экспертный механизм по правам коренных народов. Одним из основных направлений деятельности Совета является проведение универсальных периодических обзоров выполнения государствами-членами ООН обязательств в области поощрения и защиты прав человека.

Российская Федерация является членом Совета ООН по правам человека с момента его создания в 2006 г.

18 июня 2007 г. Совет по правам человека принял документ под названием «Совет ООН по правам человека: Институциональное

строительство» (резолюция 5/1[6]), в соответствии с которым была установлена новая процедура рассмотрения жалоб для того, чтобы реагировать на систематические и достоверно подтвержденные случаи грубого нарушения прав человека и основных свобод в любой точке мира и при любых обстоятельствах.

В соответствии с резолюцией 5/1 от 18 июня 2007 г. Совета ООН по правам человека Подкомиссия по поощрению и защите прав человека была преобразована в Консультативный комитет Совета по правам человека. Генеральная Ассамблея ООН резолюцией 62/219 от 22 декабря 2007 г. утвердила данное решение Совета.

Комитет состоит из 18 экспертов, которые выступают в своем личном качестве. На первой сессии 4 августа 2008 г. представитель России профессор В.А. Карташкин избран членом Консультативного комитета.

Новая процедура рассмотрения жалоб была установлена в соответствии с мандатом, возложенным Генеральной Ассамблеей на Совет по правам человека резолюцией 60/251 от 15 марта 2006 г., согласно которой Совет должен анализировать и, при необходимости, совершенствовать и рационализировать все мандаты, процедуры, функции и обязанности бывшей Комиссии по правам человека, включая «процедуру 1503», для сохранения системы специальных процедур, экспертных консультаций и процедуры подачи жалоб.

В этой связи, резолюция ЭКОСОС 1503 (XLVIII) от 27 мая 1970 г., пересмотренная резолюцией 2000/3 от 19 июня 2000 г., служила в качестве рабочей базы для создания новой процедуры рассмотрения жалоб и по мере необходимости совершенствовалась с тем, чтобы обеспечить беспристрастность, объективность и эффективность процедуры рассмотрения жалоб, ориентированной на своевременную защиту жертв.

Для рассмотрения сообщений резолюция называет критерии приемлемости:

1) сообщение не должно злоупотреблять политическим контекстом проблемы и, напротив, должно соответствовать Уставу Организации Объединенных Наций, Всеобщей декларации прав человека и другими применимыми договорами в области права прав человека;

[6] http://www.cdep.ru/mps/5/ch2/5.1.pdf

2) сообщение должно содержать фактическое описание предполагаемых нарушений, в том числе прав, которые, как утверждается, были нарушены;

3) не должно быть составлено в оскорбительной форме, однако такое сообщение может быть рассмотрено после исключения из него оскорбительных высказываний, если оно удовлетворяет другим критериям приемлемости;

4) сообщение поступило от лица или группы лиц, которые утверждают, что они являются жертвами нарушений прав человека и основных свобод, или любого иного лица или группы лиц, включая неправительственные организации, действующих добросовестно в соответствии с принципами прав человека, не прибегающих к политически мотивированным выпадам, противоречащим положениям Устава Организации Объединенных Наций, и утверждающих, что они обладают непосредственными и достоверными сведениями об этих нарушениях. Тем не менее достоверно подтвержденные сообщения не должны признаваться неприемлемыми в силу лишь того, что сведения, имеющиеся у отдельных авторов, получены из вторых рук, при условии, что они подкрепляются явными доказательствами;

5) сообщение не должно быть основано исключительно на сообщениях средств массовой информации;

6) не должно касаться ситуации, свидетельствующей о систематических и достоверно подтвержденных грубых нарушениях прав человека, которые уже рассматриваются в рамках какой-либо специальной процедуры, каким-либо договорным органом или в рамках другой процедуры рассмотрения жалоб Организации Объединенных Наций или подобной региональной процедуры в области прав человека;

7) заявителем должны быть исчерпаны внутренние средства правовой защиты, если только не представляется, что такие средства были бы неэффективными или неоправданно затянутыми.

Согласно резолюции 5/1 Совета по правам человека процедура рассмотрения жалоб создана для разрешения ситуаций, представляющих собой систематические и достоверно подтвержденные случаи грубого нарушения прав человека и основных свобод, в любой точке мира.

Процедура носит конфиденциальный характер и предполагает сотрудничество с государством, против которого направлена жалоба. Процедура ориентирована на своевременную защиту прав жертвы.

Созданы две разные Рабочие группы – для рассмотрения сообщений и доведения до сведения Совета систематических и достоверно подтвержденных грубых нарушений прав человека и основных свобод.

В Рабочую группу по сообщениям Консультативный комитет Совета по правам человека назначает пятерых своих членов, по одному от каждой региональной группы, при должном учете гендерного баланса. Назначаются сроком на три года. Их мандат может быть возобновлен только один раз.

Председатель Рабочей группы по сообщениям совместно с секретариатом проводит первоначальную проверку полученных сообщений на основе критерия приемлемости до их препровождения соответствующим государствам.

Явно необоснованные или анонимные сообщения отводятся Председателем в процессе проверки и поэтому не направляются соответствующему государству. В интересах подотчетности и транспарентности Председатель Рабочей группы по сообщениям предоставляет всем ее членам список всех сообщений, отклоненных после первоначальной проверки. В этом списке приводится обоснование всех решений об отклонении сообщения.

Все другие сообщения, которые не были отведены в процессе проверки, направляются соответствующему государству с целью получения от него мнений относительно утверждений о нарушениях.

Члены Рабочей группы по сообщениям принимают решение относительно приемлемости сообщения и оценивают существо утверждений о нарушениях, в том числе определяют, не свидетельствует ли, как представляется, сообщение само по себе или в сочетании с другими сообщениями о систематических и достоверно подтвержденных грубых нарушениях прав человека и основных свобод. Рабочая группа по сообщениям предоставляет Рабочей группе по ситуациям материалы, содержащие все приемлемые сообщения, а также рекомендации по ним. Если требуется дальнейшее изучение или дополнительная информация, Рабочая группа по сообщениям может принять решение продолжать держать ситуацию в поле зрения до своей следующей сессии и запросить такую информацию у соответствующего государства. Рабочая группа по сообщениям может решить отклонить дело. Все решения Рабочей группы по сообщениям основываются на строгом применении критериев приемлемости и должным образом обосновываются.

Рабочая группа по ситуациям. Каждая региональная группа, с должным учетом гендерного баланса, назначает представителей государств - членов Совета в состав Рабочей группы по ситуациям. Ее члены назначаются сроком на один год. Их мандат может быть возобновлен один раз, если соответствующее государство является членом Совета.

Рабочей группе по ситуациям предлагается на основе информации и рекомендаций, полученных от Рабочей группы по сообщениям, представить Совету доклад о систематических и достоверно подтвержденных грубых нарушениях прав человека и основных свобод и вынести рекомендации Совету относительно принятия мер, как правило, в виде проекта резолюции или решения в отношении ситуаций, доведенных до его сведения. Если требуется дальнейшее изучение или дополнительная информация, члены Рабочей группы по ситуациям могут принять решение продолжать держать ситуацию в поле зрения до своей следующей сессии. Рабочая группа по ситуациям может также решить отклонить дело.

Обе рабочие группы проводят по два совещания в год, каждое продолжительностью пять рабочих дней, с тем, чтобы оперативно изучить полученные сообщения, включая ответы государств на них, и ситуации, уже переданные в Совет в рамках процедуры рассмотрения жалоб.

Заинтересованное государство в рамках процедуры рассмотрения жалоб должно представить ответ не позднее, чем в течение трех месяцев после того, как сделан запрос. Однако, при необходимости, этот срок может быть продлен по просьбе соответствующего государства.

Секретариат обеспечивает распространение конфиденциальных материалов среди всех членов Совета не позднее, чем за две недели до их рассмотрения, с тем, чтобы имелось достаточно времени для ознакомления с этими материалами.

Совет рассматривает систематические и достоверно подтвержденные грубые нарушения прав человека и основных свобод, доведенные до его сведения Рабочей группой по ситуациям, так часто, как это необходимо, но не реже одного раза в год.

Доклады, переданные Совету Рабочей группой по ситуациям, рассматриваются конфиденциально, если Совет не примет иного решения. Когда Рабочая группа по ситуациям рекомендует Совету рассмотреть ситуацию в открытом заседании, особенно в случае явного и недвусмысленного отсутствия сотрудничества, Совет

рассматривает такую рекомендацию в приоритетном порядке на своей следующей сессии.

Желательный срок рассмотрения сообщения для того, чтобы процедура рассмотрения жалоб учитывала интересы жертв, была эффективной и оперативной, не должен превышать 24 месяца, с момента направления жалобы соответствующему государству и до рассмотрения ее Советом в принципе.

Автор сообщения, как и соответствующее государство должны информироваться о ходе рассмотрения на следующих основных этапах:

a) когда сообщение признано неприемлемым Рабочей группой по сообщениям или когда оно принято к рассмотрению Рабочей группой по ситуациям; или когда одна из Рабочих групп или Совет принимает решение продолжать держать сообщение в поле зрения;

b) при вынесении окончательного решения.

Кроме того, лицо, подавшее жалобу, информируется в том случае, когда его сообщение зарегистрировано в рамках процедуры рассмотрения жалоб.

Если лицо, подавшее жалобу, просит не раскрывать его личность, такая информация не будет направляться соответствующему государству.

Наконец, в соответствии со сложившейся практикой в связи с конкретной ситуацией принимается одно из следующих решений:

a) прекратить рассмотрение ситуации, если основания для ее дальнейшего рассмотрения или действий отсутствуют;

b) продолжать держать ситуацию в поле зрения и запросить соответствующее государство предоставить дополнительную информацию в разумные сроки;

c) продолжать держать ситуацию в поле зрения и назначить независимого и высококвалифицированного эксперта для наблюдения за ситуацией и представления доклада Совету;

d) прекратить рассмотрение вопроса в соответствии с конфиденциальной процедурой рассмотрения жалоб, с тем, чтобы приступить к открытому рассмотрению этого вопроса;

е) рекомендовать Управлению Верховного Комиссара по правам человека оказать соответствующей стране техническое содействие, помощь в укреплении ее потенциала или консультативные услуги.

За время, прошедшее с момента своего создания, Совет по правам человека рассмотрел не одну жалобу – по Эритрее, Мальдивам, Ираку (профсоюзы, правозащитники и религиозные меньшинства), Республике Конго, Туркменистану и Таджикистану и т. д.[7]

Совет укрепляет свое взаимодействие с Консультативным комитетом и систематически сотрудничает с ним в рамках таких рабочих форматов, как семинары, экспертные группы, рабочие группы и направление замечаний по материалам Комитета[8]. Бесспорно, в работе Совета (оценка которой за столь короткий срок объективно невозможна), есть недостатки и достоинства. К итоговому докладу было заявлено много замечаний, так с позиции существа деятельности, так и в отношении процедурных моментов.

Право индивида на защиту в межгосударственных органах, в большинстве случаев, вытекает из норм международных договоров, регламентирующих создание контрольных органов по защите прав человека и права этих органов рассматривать сообщения от частных лиц. Разветвленная система органов по правам человека Организации Объединенных Наций имеет принципиальное значение для взаимоотношений государств в области защиты прав и основных человеческих свобод. Разработка нормативных актов и долговременных программ, входящие в компетенцию органов ООН, является одной из основных функций, выполнение которой демонстрирует работу этих структур с лучшей стороны. Эта система довольно объемна и, зачастую, занимается либо параллельными либо дублирующими вопросами, а, кроме того, работа этих органов носит сессионный характер и принимать экстренные меры в условиях кризисных ситуаций они неспособны. Именно поэтому неоднократно

[7] List of situations referred to the Human Rights Council under the complaint procedure since 2006 // Официальный сайт ООН. Страница Совета по правам человека.
http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/SituationsconsideredHRCJan2013.pdf

[8] Доклад Межправительственной рабочей группы открытого состава по обзору работы и функционирования Совета по правам человека // Там же. http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G11/130/45/PDF/G1113045.pdf?OpenElement

высказывались мнения о необходимости реорганизации всей системы деятельности соответствующих органов ООН.

Безусловно, для усиления эффективности работы универсального контрольного механизма в целом, и Совета в частности, следует наделить подобные органы правом вынесения обязательных для государств решений с конкретными рекомендациями, касающимися их правоприменительной практики и законодательства.

Однако причины неипользования всей массы потенциальных возможностей данных механизмов кроются не только в этом.

Закрепленная законодательных актах разветвленная система государственной защиты прав человека делает основной «упор» и, следовательно, нагрузку на судебный механизм защиты. Приоритет судебной защиты подчеркивается как законодательством, так и многими учеными, исследующими этот вопрос. Судебный порядок защиты субъективных прав наиболее регламентирован в большинстве стран мира и законодательство о судебной защите продолжает расширяться и совершенствоваться.

Подобное положение дел лишь отчасти соответствует международному праву, которое, рекомендуя совершенствование возможностей судебной защиты, совершенно не умаляет достоинств иных средств внутригосударственной правовой защиты (п.3 «в» ст.2 Международного пакта о гражданских и политических правах). Таким образом, представляется объективно очевидной необходимость развития потенциальных возможностей административных, правоохранительных органов, общественных объединений и т. д. Необходима «разгрузка» судебного механизма за счет не только улучшения работы иных подразделений, но и, возможно, создания новых, способных служить альтернативой суду.

Международное регулирование прав и свобод личности не является вмешательством во внутренние дела государства, ибо реальность положений о том, что международные стандарты в области прав человека признаются ограничителем национального законодательства, зависит от того, являются ли такие ограничения необходимыми и допустимыми для защиты определенных публичных и частных интересов. Одной из приоритетных гуманитарных проблем любой страны международного сообщества в области прав индивида является адекватная имплементация международных стандартов защиты прав и свобод индивида и, прежде всего, правозащитных

механизмов международного контроля по правам человека. В этой связи необходимо учесть, что существующие международно-правовые акты о правах человека обладают особым блоком имплементационных норм, цель которых – обеспечить максимальную унификацию действий различных государств по их реализации.

316.334.3:329 (494.7)

МОДЕЛИ НА ГЛАСАЧКО ОДНЕСУВАЊЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

М-р Душко Петров, Македонија, e-mail: petrov_dusko@hotmail.com

Апстракт

Гласачкото однесување е форма на политичко однесување кое е производ на клучните фактори на влијание (интерни и екстерни) што го детерминираат изборот на поединецот при реализација на неговото гласачко право, односно непосредното гласање на демократски избори. Постојат повеќе модели на гласачко однесување: *модел на партиска идентификација* - Првата теорија за гласачко однесување се заснова на смисла на психолошка поврзаност која луѓето ја имаат кон партиите. Избирачите се сметаат за луѓе кои се идентификуваат со партијата, во смисла на тоа дека се долгорочни поддржувачи кои ја сметаат партијата за „нивна" партија; *социолошки модел* - го поврзува гласачкото однесување со групното членство, тврдејќи дека избирачите тежнеат да прифатат една гласачка шема која ја прикажува економската и социјалната позиција на групата на која ѝ припаѓаат; *модел на рационален избор* - го свртува вниманието кон поединецот, настрана од социјализацијата и од однесувањето на општествените групи. Во овој поглед, гласањето се смета рационален акт, во смисла на тоа дека одделни избирачи одлучуваат за својот партиски фаворит врз основа на личниот интерес; *модел на доминантна идеологија* - радикалните теории на гласање тежнеат да го нагласат степенот до кој личните избори се обликувани од процес на идеолошка манипулација и контрола.

Клучни зборови: *гласачко однесување, избори, политички партии, Македонија*

MODELS OF VOTING BEHAVIOR IN REPUBLIC OF MACEDONIA

Dusko Petrov MSc, Macedonia, e-mail: petrov_dusko@hotmail.com

Abstract

A voting behavior is a form of political behavior which is a product of the key factors of influence (internal and external) that determine the choice of the individual in the realization of his right to vote, or to voting directly on democratic elections. There are several models of voting behavior: *model of party identification* - the first theory of voting behavior is based on a sense of psychological connection that the people have to parties. Voters considered for people who identify with a party, in the sense that are long term supporters who consider the party of "their" party; *sociological model* - is connects voting behavior with group membership, claiming that voters aspire to accept a voting chart showing the economic and social position of the group they belong; *model of rational choice* - turns his attention to the individual, aside from socialization and behavior of social groups. In this regard, the vote is considered rational act, in the sense that the individual voters decide the in favorite party based on personal interest; *model the dominant ideology* – radical theories of voting to emphasize the extent to which personal choices are shaped by a process of ideological manipulation and control.

Keywords: *voting behavior, elections, political parties, Macedonia*

Вовед

Гласачкото однесување е јасно обликување од краткорочни и долгорочни влијанија. Краткорочните влијанија се специфични за одредени избори и не дозволуваат да се извлечат заклучоци за гласачките шеми во целост. Главното краткорочно влијание во економијата го одразува фактот дека обично постои поврзаност меѓу популарноста на владата и економските променливи, како што се: невработеноста, инфлацијата и расположливиот доход.

Изгледа дека во оваа ситуација, оптимизмот за нечии материјални состојби (т.н. поволен фактор) е важен. Често се потврдува дека владите се трудат да создаваат предизборен бум, со надеж дека ќе се зголемат шансите да бидат повторно избрани. Шансите дека

политичките и бизнис периодите може да се поврзат се утврдени од изборите со неутрален датум кои им овозможуваат на владите да изберат кога да одржат општи избори. Друго краткотрајно влијание за гласањето е карактерот и јавниот став на партиските лидери.

Ова е особено важно бидејќи медиумската експонираност ги прикажува лидерите како бренд на нивната партија. Тоа значи дека партијата треба да се обиде да ја оживее народната подршка, со заменување на лидерот. Последното краткорочно влијание, мас - медиумите, може, исто така, да има долгорочна важност ако е пристрасно или пристрасна покриеност ги одразува структурите, а според тоа, и постојаните фактори, како сопственоста на печатот. Сепак, шемата на медиумска покриеност може да се менува од избори на избори.[1]

Модели на гласачко однесување

Модел на партиска идентификација - Првата теорија за гласачко однесување се заснова на смисла на психолошка поврзаност која луѓето ја имаат кон партиите. Избирачите се сметаат за луѓе кои се идентификуваат со партијата, во смисла на тоа дека се долгорочни поддржувачи кои ја сметаат партијата за „нивна" партија. Поради тоа, гласањето е манифестација на пристрасност, а не производ на пресметката под влијание на факторите, како: политика, карактери, водење кампања и медиумска покриеност. Овој модел го става акцентот на првобитното политичко социјализирање, гледајќи го семејството како главно средство преку кое се создаваат политичките лојалности. Во овој модел, ставовите кон политиката и лидерите, како и сфаќањето за групата и за личните интереси, тендираат да се развијат врз основа на партиската идентификација

Социолошки модел - го поврзува гласачкото однесување со групното членство, тврдејќи дека избирачите тежнеат да прифатат една гласачка шема која ја прикажува економската и социјалната позиција на групата на која и припаѓаат. Наместо да развијат психолошка привржаност кон партијата врз основа на семејното влијание, овој модел ја нагласува важност на социјалното здружување, одразувајќи ги различните поделби и тензии во општеството. Најзначајни се поделбите според: класата, полот, ентитетот, религијата, националноста, професијата и регионот.

Модел на рационален избор - го свртува вниманието кон поединецот, настрана од социјализацијата и од однесувањето на

[1] Хејвуд, Е. (2009). *Политика*. Скопје: Академски печат, 281, 282.

општествените групи. Во овој поглед, гласањето се смета рационален акт, во смисла на тоа дека одделни избирачи одлучуваат за својот партиски фаворит врз основа на личниот интерес. Гласањето, наместо да биде вообичаено покажување на приврзаност и верности, во суштина се смета дека е чисто инструментално, односно, средство за остварување на целта.

Модел на доминантна идеологија - радикалните теории на гласање тежнеат да го нагласат степенот до кој личните избори се обликувани од процес на идеолошка манипулација и контрола. Во некои погледи, таквите теории наликуваат на социолошкио модел во тоа што гласањето се смета за одраз на положбата на личноста во општествената хиерархија. Она во што се разликуваат овие теории од социолошкиот модел е начинот на кој групите и поединците ги толкуваат своите позиции и како владата и пред се, мас - медиумите им ги преставуваат со информирање.

Гласачко однесување во Република Македонија

Модел на партиска идентификација

Според спроведеното истражување, дојдовме до податок дека во голем процент харизматските карактеристики на лидерот и политичката идеологија на партиите, влијаат врз политичката определба на граѓаните во Република Македонија.

	Број на испитаници	%
нема податок	7	2,1
целосно неточно	45	13,6
делумно неточно	45	13,6
не знам	51	15,4
делумно точно	113	34,0
целосно точно	71	21,4
Вкупно	332	100,0

На ова прашање 55 % од испитаниците се изјасниле дека политичката идеологија на партиите влијае врз нивниот политички избор и нивното гласачко однесување.

Табела бр.13	Број на испитаници	%
нема податок	5	1,2
целосно неточно	59	17,8
делумно неточно	38	11,4
не знам	48	14,5
делумно точно	112	33,7
целосно точно	70	21,1

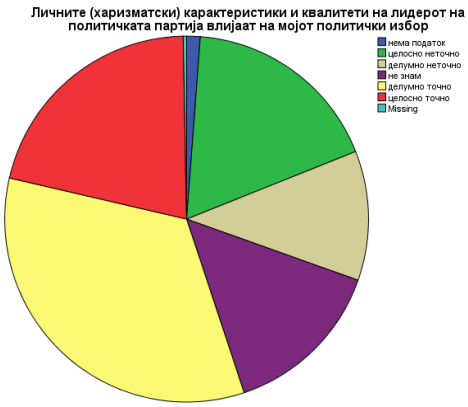

Исто така голем број од 54 % од испитаниците се изјасниле дека харизматските карактеристики на лидерот на политичката партија влијаат врз нивните политички избори и нивното гласачко однесување.

Ваквиот податок потврдува дека овој модел на гласачко однесување е доста застапен во Република Македонија, односно дека граѓаните се идентификуваат со партијата, го обожаваат лидерот, ја следат идеологијата на партијата и партискиот избор е и нивен избор. Секако дека овој модел бил повеќе застапен во минатото, кога вербата во партијата била ставена пред вербата во Бога и семејството.

Пред да го спроведам истражувањето, мое мислење беше дека овој модел на гласачко однесување сè повеќе се напушта, пред сè поради тешката економска состојба и борбата за егзистенција, односно дека во денешно време партијата се гледа како **корист**. Посебно ме изненадува добиениот податок од причина што во денешно време, политичките партии постојано ги менуваат своите идеологии (пр. лево ориентирани партии застапуваат десничарски ставови и обратно), често се менуваат лидерите, партиите се делат, се припојуваат, се настапува во коалиции на избори итн.

Но, добиените резултати укажуваат дека сè уште во голема мера се применува овој модел на гласачко однесување. Можеби пак овој модел на гласачко однесување е виновен за постојаното наизменично

владеење на две политички партии, односно граѓаните се идентификуваат со тие две партии и секоја нова партија со нови идеологии и нов лидер, не е интересна за нив.

Секако дека овој модел на гласачко однесување не е идеален од причина што гласајќи за партискиот избор, се занемарува индивидуалниот избор, рационалниот избор и често се избира просечен или потпросечен кандидат за државна функција, благодарение на оваквиот модел.

Социолошки модел

Поделбите на етничка основа се застапени во секој аспект на секојдневниот живот, посебно што политичките партии се основаат и граѓаните се групираат на оваа основа. Гласачите се лојални на својата етничка група и се чувствуваат сигурно во околината на членовите на таа група. Тие мислат дека најлесно своите интереси можат да ги остварат преку интересите на својата етничка група.

Табела бр.18	Број на испитаници	%
нема податок	3	,9
целосно неточно	27	8,1
делумно неточно	53	16,0
не знам	37	11,1
делумно точно	101	30,4
целосно точно	111	33,4
Вкупно	332	100,0

Недосток на ваквиот модел е што најчесто изборот на етничката група е и избор на нејзините членови, при тоа се запоставува индивидуалниот избор на поединецот. Посебно загрижувачки е што доколку лицето изврши избор различен од групниот, ризикува да биде избркан од групата. Особено, ако изборот се однесува на личност од различна етничка припадност. Овој модел на гласачко однесување е доста застапен во Република Македонија, како и претходниот. Застапеноста на овој модел е низбежна од причина што Република Македонија е мултиетничка и мултикултурна држава.

Табела бр.19	Број на испитаници	Процент
нема податок	1	,3
целосно неточно	38	11,4
делумно неточно	35	10,5
не знам	35	10,5
делумно точно	116	34,9
целосно точно	107	32,2
Вкупно	332	100,0

Според податоците добиени од претходните прашања, се доаѓа до резултат од околу 70% од испитаниците сметаат дека во Република Македонија политичките партии и гласачите се поделени на етничка и верска основа.

Друга појава на социолошкиот модел на гласачко однесување е групирање на основа на социјалниот статус, односно богатите и моќни граѓани застапуваат своја идеологија и имаат различно гласачко

однесување од помалку имотните кои имаат своја идеологија и друго гласачко однесување. Интересен податок добивме во однос на тоа колку очекуваат надомест за учество на избори лицата со различни примања, односно лицата кои имаат највисоки примања и лицата со најниски примања, најмалку очекуваа надомест за политичките активности. Што значи, иако припаѓаат на различни групи на социјални статуси, тие имаат исти мерила и правила за формирање на своите политички ставови.

Социолошкиот модел, ако и претходно наведениот гласачки модел, не е идеален, односно повторно се губи акцентот на индивидуалниот избор. Односно, припадниците на одредени групи немаат право на свој избор и често гласаат за избор кој е најдобар за самата група.

Модел на рационален избор

Овој модел на гласачко однесување е најидеален од досега наведените, но за жал најмалку застапен во Република Македонија. Ваквиот заклучок го добиваме од големите проценти на влијание на етничкиот, политичкиот и економскиот фактори при гласањето на граѓаните. Поточно со самото докажување дека во Република Македонија при дефинирање на гласачкото однесување влијаат повеќе фактори, се губи овој модел на гласачко однесување односно се сведува на многу мал број на граѓани кои при својот избор на гласање самостојно се определуваат за опција која ја сметаат за подобра.

Според овој модел граѓанинот треба да се определи за опција која според себе смета дека е најдобар избор, при тоа не треба да води сметка само за својата лична корист, туку и пошироко. Значи, треба да направи рационален избор, за опција која истовремено ќе ги опфати интересите на општеството, другите граѓани и неговите интереси.

Високиот процент на партиски определни граѓани, поделеноста на етничка основа, влијанието на идологиите на партиите и харизматските особини на лидерите при гласањето, се само показатели дека овој модел на гласачко однесување е слабо застапен. Иако постојат луѓе, граѓани, кои својот глас го даваат според свое лично убедување, односно гласаат за опцијата која сметаат е подобра во моментот, но секако тие се многу малку и мислам дека не можат да направат некоја поголема промена во резултатите од изборите.

Охрабрувачки податок добивме дека младите и образовани граѓани не ја поднесуваат ниската политичка култура која владее во Република Македонија, партизираното општество, борбата за власт. Односно, тие сакаат да имаат свој избор, да живеат во општество каде со личен труд и знаење ќе ги остваруваат своите амбиции, ќе ги надминат

поделбите на разни основи, ќе се намали партизираноста на младите итн., што пак се карактеристики на рационалниот модел на гласачко однесување.

Претходно наведеното дека овој модел е застапен кај младите, се потврдува со податоците добиени дека студентите редовно излегуваат на гласање, сè помалку политички активни и сè помалку политички определени.

Иако најмалку застапен, овој модел има добра тенденција на развивање и застапеност. Посебно е охрабрувачки што најзастапен е кај младите образовани граѓани, кои би требало да ја претставуваат иднината на секоја држава. Односно, останува на нив да внесат промени кои ќе нè приближат до европските развиени земји.

<u>Модел на доминантна идеологија</u>

Во минатото овој модел на гласачко однесување бил доста застапен, во толкава мера што цело општество било организирано врз основа на овој модел, од осамостојувањето на Република Македонија овој модел е помалку застапен,

Дека овој модел не е застапен во Република Македонија покажува фактот дека ниту една партија не успеала да остане на власт подолго време. Секако тоа не значи дека не користеле некои од од методите за манипулација и контрола.

Ако претпоставиме дека манипулацијата на пошироката маса би ја вршеле преку медиумите со презентирање на својата идеологија преку медиумите за масовно информирање. Притоа, земајќи го во обзир податокот дека граѓаните не им веруваат на медиумите, бидејќи не ги пренесуваат фактите за изборите точно и медиумите не им влијаат на граѓаните при формирањето на нивните политички ставови и при гласањето. Можеме слободно да потврдиме дека овој модел на гласачко однесување не е застапен, од причина што главниот инструмент за вршење на манипулација и контрола ја загубил таквата моќ.

Како што погоре наведовме, не значи дека не е направен обид за манипулација и контрола, но можеби баш таквиот обид за манипулација и контрола, допринел за недоверба во медиумите. Останува само сомнежот дека испитаниците не се свесни дека се врши манипулација или пак не сакаат да бидат искрени и да преговараат за ваквиот модел на гласачко однесување. Сепак ние ќе се задржиме на резултатите од истражувањето и ќе констатираме дека овој модел на гласачко однесување не е застапен во Република Македонија.

Заклучок

Во Република Македонија доаѓа до мешање на три модели на гласачко однесување, тие се модел на партиска идентификација, социолошки модел и модел на рационален избор.

Моделот на партиска идентификација е застапен кај политички определените граѓани, за кои утврдувме дека се во голем број, социолошкиот модел на гласачко однесување е застапен кај различните групи во општеството, а како што утврдивме во Република Македонија најголема е поделбата на етничка основа и модел на рационален избор кој е застапен кај образованите млади граѓани.

Моделите на партиска идентификација и социолошкиот модел се повеќе застапени од моделот на рационален избор, но пак овој модел има тенденција на развивање. Развивањето и поголемата застапеност на овој модел се одвива заедно со развивањето на политичката култура, приближувањето на Република Македонија кон Европа и како тенденција на развој Република Македонија има добар правец и можеби малку бавно темпо.

На крај останува да констатираме дека во гласачкото однесување на Република Македонија се преплетени моделот на партиска идентификација и социолошкиот модел, а постои тенденција на развој на моделот на рационален избор.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАУРА

Каракамишева, Т. (2004). *Избори и изборни системи*. Скопје: Култура

Христова, Л., (2011). *Политички плурализам во Република Македонија*. Во Христова, Л. *Политичките идентитети во Република Македонија: (истражувачка студија)*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј", Институт за социолошки и политичко-правни истражувања

Шкарић, С. и Силјановска-Давкова, Г., (2007). *Уставно право*. Скопје: Правен факултет „Јустинијан Први"

Државна изборна комисија на Република Македонија (2012). *Архива.* Преземено на 20 септември 2012 г. http://www.sec.mk/index.php/arhiva

Хејвуд, Е., (2009). *Политика*. Скопје: Академски печат

Мајкал Г., Пол М., (2009), Политика на изборни системи, Скопје, Академски печат

Филип, Б., (2010), Вовед во политика, Скопје, Арс ламина

Дејвид, Х., (2008), Модели на демократија, Скопје, Академски печат

Ричард, Г., Хозе, Р., М., Хуан, Х., Л., (2009), Политички партии, Академски печат;
Deren-Antoljak Š. IZBORI I IZBORNI SUSTAVI, Fakultet politickih znanosti, Zagreb, 1992
Deren-Antoljak Š. IZBORI I IZBORNI SUSTAVI, Fakultet politickih znanosti, Zagreb, 1992
Mihajlovic S., *Oko izbora 15,* Centar za slobodne medije i demokratiju, Beograd, 2007
Miloševic J., *Osnovni pristupi u proucavanju izbornog ponašanja*, Psihologija, 1997
Kneževic, R. *Politicka kultura.* Podgorica: CID, 2007
Lopez Hugo Mark, Taylor Paul - *Dissecting the 2008 Electorate: Most Diverse in U.S. History* , 2009.

341.231.14-021.23/.24 (4-672 ЕУ)

ДИСКРИМИНАЦИЈАТА ВО ЕВРОПСКАТА УНИЈА НА МИГРАНТИТЕ И НА ГРАЃАНИТЕ ОД НОВИТЕ ЕУ ЗЕМЈИ-ЧЛЕНКИ

Наташа Постоловска, Универзитет „Гоце Делчев„ Штип, Правен факултет, e-mail: natasha.postolovska@euda.eu

Апстракт

Истражувањето на тема **„Дискриминацијата во Европската унија на мигрантите и на граѓаните од новите ЕУ земји-членки„** има за цел да направи споредба за (не)еднаквиот третман на луѓето од новите земји-членки на Унијата и на мигрантите со државјаните од постарите земји-членки на Унијата во смисла на остварувањето на нивните основни човекови права. Преку две перспективи, *првата,* Дискриминацијата и нееднаквиот третман на државјаните од „новите„ и „старите„ членки на Унијата преку анализа на правната рамка и фактичката состојба; и *втората,* Дискриминацијата и нееднаквиот третман на државјаните од трети земји (мигрантите) кои по различни основи се обидуваат или се стекнале со право на престој во државите-членки на Унијата; ќе се направи обид да се согледа фактичката состојба, наспроти гаранциите во законодавството на Европската Унија поврзано со правото на слободно движење на мигрантите и граѓаните на новите земји-членки на ЕУ. Имајќи ги предвид причините за миграција, поврзано со правата на слободно движење на мигрантите и на граѓаните од новите земји-членки, како на државјаните на Унијата, така и на државјаните од трети земји, конкретно, преку вработувањето и семејното обединување, ова истражување ќе направи обид да ги компарира процедурите за стекнување со право на престој во некои од државите –членки на Унијата. Имено, правото на слободно движење на државјаните на Унијата во рамките на Европската унија е детерминирано од неколку фактори, а и од самиот статус на државите од која тие доаѓаат, иако сите *de jure* се државјани на Унијата. Од тие причини, неопходно е да се дефинира правната рамка за државјанството на Унијата и основите за недискриминација, како и развојот на миграционите политики на Европската унија. Исто, важно е да се изгради сеопфатна европска миграциона политика и заедничка агенда за интеграција на мигрантите кои ги

исполниле условите за престој. Ова претставува и предуслов за еднаков третман и треба да го овозможи пристапот на мигрантите до сервисите во државата-домаќин. Затоа, клучни области на интервенција во насока на гаранција на еднаквоста и овозможување на целосно уживање на човековите права на мигрантите во Европската унија се вработувањето, како најчеста причина за миграција и семејното соединување. Доколку се интервенира во истите, ќе се постигне интеграција на мигрантите во државата-домаќин и воедно, ќе се оствари идеалот содржан во една од четирите слободи на Европската унија, слободното движење на луѓе.

Клучни зборови: *дискриминација, државјанство на Унијата, миграциони политики*

ВОВЕД

Генерално, слободата на движење им овозможува на граѓаните на Европската унија (ЕУ) да се преселат и да живеат и во друга земја, членка на Унијата. Слободата на движење е еден од основачките принципи на ЕУ. Таа е во функција од создавањето на Европската економска заедница и првенствено е дизајнирана за поддршка на економиите на земјите од ЕУ преку обезбедување на мобилна работна сила.

Кој има право на слобода на движење? Првично, ЕУ овозможува слобода и право на движење само на лица кои се преселиле во друга земја-членка со цел да најдат работа или се самовработени. Доколку лицето е во работен однос, ги има истите права како и државјаните на таа земја за да пристапи до бенефициите на системот, како што се здравството, образованието и сл. Работниците и самовработените граѓани на Унијата, исто така, може да ги донесат и членовите на нивните семејства, кои имаат пристап до истите бенефиции како и државјаните на земјата домаќин, но под одредени услови. Слободата и правото на движење се прошири и на другите категории граѓани на ЕУ кои не се работници или самовработени. Сепак, овие граѓани имаат помалку права, бидејќи тие не придонесуваат на ист начин за развој на економијата на земјата -домаќин. Слични правила се

креирани и за државјани од трети земји, кај кои најчеста основа за миграција е вработувањето во ЕУ. Но, и оваа категорија на граѓани се соочува со различни, пред се, административни бариери.

Правото на слободно движење, на некој начин, е условено од вработувањето. Државјанството на ЕУ ја гарантира слободата на движење, но за одреден временски период (3 месеци). По 3 месеци лицето што сака да остане во државата членка на ЕУ, на која тој не е државјанин, треба да докаже дека нема да биде на товар на социјалниот систем на државата. Дали тоа подразбира дека доколку не бара уживање на одредени (социјални) бенефиции и права, слободно ќе може да престојува во земјата? Дали тоа значи дека сепак, Европска унија нема социјална перспектива? Дали ова не е ограничување на движењето на немоќните и сиромашните?

Во април 2013 година, неколку држави ја повикаа Европската унија да ги промени своите правила за слободно движење со цел да се оневозможи на одредени, т.н. „туристи за бенефиции„ да се преселат во друга земја членка, наведувајќи дека овој проблем најверојатно ќе стане поголем и со симнување на ограничувањата за слободно движење на романските и бугарските државјани од јануари 2014 година. Иако се уште нема податоци дека овие тврдења би биле точни, може ли да се заклучи дека не сите државјани на ЕУ се еднакви според законодавството на Унијата и покрај забраната на дискриминација по основ на националност и гаранцијата за еднаков третман на државјаните на Унијата?

ЗАШТИТА ОД ДИСКРИМИНАЦИЈА ВО ЕВРОПСКАТА УНИЈА НА ДРЖАВЈАНИТЕ НА УНИЈАТА И НА ДРЖАВЈАНИТЕ ОД ТРЕТИ ЗЕМЈИ (МИГРАНТИ)

Правна основа за заштита од дискриминација во Европската унија на граѓаните од новите земји-членки на Европската унија

Државјанството на Унијата својот зародиш го има уште со донесувањето на Договорот за формирање на Европската економска заедница (Рим, 1957 година), кој ја гарантира слободата на движење на луѓе. Понатаму, Единствениот европски акт (1986) предвидува одредби во Договорот од Рим да се воспостави област без граници и укинување

на проверки на лица во рамките на внатрешните граници, без разлика на националноста. Во 1990, Советот, постапувајќи по Единствениот акт, го продолжи правото на престој на лицата во државите во кои мигрирале, а кои имаат доволно финансиски ресурси за живот и социјално осигурување во истите. Завршна фаза во постигнувањето на општото право на движење и престој беше нејзино инкорпорирање во концептот на Државјанството на Унијата во Договорот за Европската унија (1992). Во 1997 година Договорот од Амстердам произведе политичко решение за понатамошен напредок за слободно движење, инкорпорирање на Шенгенскиот договор во Договорот на Унијата (иако некои земји-членки сакаа да имаат специјален статус и се изјасниј дека ќе ги задржат контролите на граница со новите земји-членки, како на пример, со Бугарија).

На почетокот на самитот во Париз во 1974 година, беа направени обиди да се дефинираат "посебните права" за да бидат пренесени на државјаните на Европската економска заедница, каква што беше тогаш. Во 1992 година Договорот за ЕУ, го запиша државјанството на Унијата во Договорот за основање на Европската заедница (член 17, поранешен член 8). По потпишувањето на Договорот, Декларацијата на Европскиот совет од Бирмингем во октомври 1992 година јасно стави до знаење дека "...[г]раѓанството на Унијата им носи на нашите граѓани дополнителни права и заштита без било какво преземање на местото на нивните национални државјанства". Декларација во прилог на Договорот за формирање на Европската заедница забележува дека "[п]рашањето дали поединецот поседува државјанство на земја-членка ќе се решаваат исклучиво со повикување на националното законодавство на засегнатата земја-членка".

Договорот за Европската унија, преку воспоставување на Европско државјанство, му дава на секој граѓанин на Унија основно и лично право да се движи и престојува слободно, без разлика на неговиот економски статус и активност. Директивите донесени во 1993 и 1994 година го утврдуваат и ефектуираат ова право. Исто, Договорот овозможува да се зајакнат и да се засилат овие права. Сепак, во практиката, кога европските граѓани сакаат да ги остварат своите права на слободно движење и престој во други земји на Унијата, се уште се соочуваат со реални пречки, како адиминстративни, така и правни.

Измените и дополнувањата на Договорот од Амстердам во членовите 17 и 21 од Договорот за ЕЗ, го дефинираат и европското

државјанство. Прво, Амстердамскиот договор ја појаснува врската помеѓу европското и националното државјанство. Во него се вели недвосмислено дека "*државјанство на Унијата ќе го надополнува, а не го заменува националното државјанство*".

Две практични заклучоци следат од ова:

• потребно е прво лицето да биде државјанин на земја-членка со цел да ужива државјанство на Унијата;

• Европското граѓанство ќе ги дополни правата дадени со државјанство на земјата.

Но, она што се наметнува како прашање е чие дравјанство ќе се надополни кога лице од една ЕУ земја се наоѓа во друга, а според чии национални законодавства би уживал и различна правна заштита?

Во Договорот за Европската заедница, Членот 12 (поранешен член 6) предвидува дека е забранета дискриминација врз основа на националност. **Во Консолидираната верзија на Договорот за европската унија (ДЕУ)** членот 6 ја обврзува Унијата за признавање на правата, слободите и начелата утврдени во Повелбата за фундаменталните права на Европската унија, која ја има истата правна сила како и Договорите. Одредбите на Повелбата не ги прошируваат на кој било начин надлежностите на Унијата дефинирани во Договорите. Истиот член го уредува и пристапувањето на Унијата кон Европската конвенција за заштита на човековите права и основни слободи.

Во Член 45 од ДФЕУ се гарантира **Слободата на движење и живеење** за секој граѓанин на Унијата во рамките на територијата на земјите-членки, како и на државјани на трети земји, кои легално живеат на територијата на земја-членка.

Забраната од дискриминација врз основа на националност, треба да ја гледаме како алатка во прилог на интеграцијата на мигрантите.

Така, постојат разлики во статусот и третманот врз основа на националност:

а) помеѓу државјани на една земја-членка и странци;

б) помеѓу државјани на една земја-членка и државјани на друга земја –членка на ЕУ и државјани од трети земји и други;

в) помеѓу државјани од различни трети земји.

Според Повелбата за фундаменталните права на Европската Унија (2010/C 83/02), поединецот е ставен во суштината на нејзините активности, преку утврдување на државјанство на Унијата и преку создавање област на слобода, безбедност и правда**.** Имајќи ги предвид надлежностите и задачите на Унијата и принципот на супсидијарност,

оваа Повелба ги потврдува правата како резултат на тоа, особено, од уставните традиции и меѓународните обврски што се заеднички за земјите-членки, Европската конвенција за заштита на човековите права и фундаментални слободи, социјалните повелби донесени од Унијата и Советот на Европа и судската пракса на Судот на правдата на Европската унија и на Европскиот суд за човекови права.

Во делот 3 од Повелбата, кој се однесува на **Еднаквоста (**член 20, став 2), **се забранува секаква дискриминација врз основа на националност.**

Доколку Член 45 од ДФЕУ ја гарантира слободата на движење на работниците, истата подразбира елиминирање на секаква дискриминација врз основа на националност помеѓу работниците на земјите - членки во врска со вработување, наградување и други услови за работа и вработување.

Во однос на семејното обедување, донесена е Директивата 2004/38/ЕЗ од 29 април 2004 година за правото на граѓаните на Европската унија и на членовите на нивните семејства да се движат и да престојуваат слободно на територијата на земјите-членки.

Правна основа за заштита од дискриминација во Европската унија на државјаните од трети земји (мигранти)

Европската унија континуирано работи на изградба на балансирана, сеопфатна и заедничка имиграциона политика, базирана врз солидарност и одговорност, која ќе има дополнителна предност и ќе даде вреден придонес кон економскиот развој на ЕУ и резултати на долг рок. Подоброто организирање на легалната имиграција. треба да воспостави рамка, земајќи ја целосно во предвид важноста на интеграцијата во општествата-домаќини. Мерките на ЕУ за легалната имиграција ги покриваат условите за влез и престој за одредени категории на имигранти, како што се високо квалификувани работници, студенти и истражувачи, кои се подведени под **Директивата за Сина карта на ЕУ** (European Blue Card) од 2009. *Сината карта ЕУ не создава право на прием; туку се управува од побарувачката, односно врз основа на договор за работа*. Периодот на валидност е меѓу една и четири години, со можност за обновување.

Покрај тоа, **Директивата за долгорочен престој** (Long-Term Residence Directive)од 2003 создаде единствен статус за државјани кои не се од ЕУ, а кои законски престојувале во земја на ЕУ за најмалку пет години, и на тој начин е создадена правна основа за еднаков третман за нив во сите земји на ЕУ.

Забраната на дискриминација врз основа на националност според законодавството на ЕУ бара изедначување на статусот на државјани од трети земји кои подолго време се жители во ЕУ со онаа на државјаните на земјите-членки на ЕУ. Така, **Директивата на Советот 2003/109/ЕС од 25 ноември 2003 во врска со статусот на државјани на трети земји кои подолго време се жители**, вели дека државите – членки треба да им доделат статус на резиденти на државјани од трети земји кои престојувале легално и континуирано рамките на нивната територија **најмалку пет години,** ***под услов*** ако државјаните на трети земји кои бараат да се здобијат со тој статус, ***докажат дека имаат, за себе и за членовите на своето семејство кои се зависни од нив, стабилни и редовни извори кои се доволни за нивна егзистенција***, а со тоа се гарантира дека нема да побараат помош од системот на социјална заштита на односната земја-членка, како и здравствено осигурување во однос на сите ризици кои вообичаено ги уживаат државјаните на земјите-членки.

Во декември 2011 година, беше усвоена т.н**. Директива за единствена дозвола** (Single Permit Directive). Таа создава мноштво права за работниците кои не се државјани на ЕУ, а кои легално престојуваат во држава од ЕУ (имаат дозвола за престој или работа во ЕУ, независно од нивната првична причина за прием). Покрај што оваа директива обезбедува во една постапка единсвената дозвола за работа и за престој, обезбедува и збир на права во голем број на клучни области: услови за работа, образование и стручна обука, признавање на дипломи, социјална сигурност, даночни бенефиции, пристап до добра и услуги вклучувајќи и процедури за домување и услуги и совети вработување. Значи, оваа Директива го штити принципот на еднаков третман и вклучува процедурални гаранции и право на семеен живот.

Во февруари 2014 година, се усвои **Директивата за сезонско вработување** (Directive on seasonal employment). Истата овозможува сезонските работници да влезат во ЕУ побрзо кога има побарувачка за нивната работа (тоа треба да биде овозможено преку брза и единствена

постапка за престој/дозвола за работа и поедноставување на правилата кои во моментот се применуваат во членките на ЕУ). Таа поставува фер и транспарентни правила за влез и престој додека, во исто време, тоа обезбедува стимулација и заштитни мерки за да се спречи привремениот престој од стане постојан. Конечно, кружното движење на сезонски работници меѓу ЕУ и нивните матични земји ќе биде охрабрено преку воведување на мулти-сезонски дозвола или олеснет повторен влез/постапката за следната сезона.

Исто така, во мај 2014 година се усвои и **Директивата за интра -корпорациски трансфер на работници кои не се државјани на ЕУ** (Directive of the European Parliament and the Council on conditions of entry and residence of third-country nationals in the framework of an intra-corporate transfer). Директивата е дизајнирана да компаниите од ЕУ имаат подобар и побрз пристап до глобалните таленти со цел да се исполнат кадровски потреби. Директивата исто так вклучува повеќе атрактивни услови за престој на семејствата и подобрување на мобилноста во рамките на ЕУ. ИКТ, исто така, ќе ги имаат бенефициите од истите работни услови како работниците - државјани на ЕУ. Олеснување на интра -корпорациски трансфери е исто така цел од трговската политика на ЕУ. Овој предлог е во согласност со основните права, особено членовите 15, 21 и 31 (фер и еднаков третман), 12 (слобода на здружување и припадност), 34 (социјално осигурување) и 7 (почитување на приватниот и семејниот живот) од Повелбата за фундаментални права, која што пак е дел од Лисабонскиот договор.

Директивата за правото на семејно обединување (Directive on the right to family reunification) од 2003 ги одредува условите под кои се се овозможува правото на семејно обединување, како и правата на членовите на семејството. Врз основа на овој законски инструмент, сите државјани кои не се од земја-членка на ЕУ, а кои легално престојуваат може да го донесат нивниот брачен другар и малолетни деца. Членките на ЕУ, исто така, треба да дозволат повторно обединување со немажен партнер, зависни деца и возрасни, или зависни постари роднини. Еднаш кога се во ЕУ, овие членови на семејството добиваат дозвола за престој и пристап до образованието, вработувањето и обука исто како и другите лица кои не се државјани на ЕУ. По најмногу пет години престој, тие може да аплицираат за автономен статус доколку овие семејни врски се уште постојат.

ПРИЧИНИ ЗА МИГРАЦИЈА, ПОЛИТИКИ И ПРАКТИКИ

Вработување и семејно обединување како најчести причини за миграција на државјаните од трети и граѓаните на новите земји-членки на Европската унија

Трудовата имиграција има клучна улога во економскиот развој на долг рок, како и во решавањето на сегашните и идните демографски предизвици во ЕУ. Затоа, Унијата работи на голем број на меѓусебно поврзани мерки кои заедно, имаат за цел да креираат флексибилни приемни системи, кои пак одговораат на приоритетите на секоја членка на ЕУ, а истовремено им овозможуваат на работниците - мигранти целосно да ги употребат своите вештини. Овие мерки, како што беше претходно наведено, ги покриваат условите за влез и престој за одредени категории на имигранти како што се високо квалификувани работници, сезонски работници и интра -корпорациски трасфери, како и воспоставување на единствена дозвола за работа и дозвола за престој.

Според проценките, над 100 000 сезонски работници кои не се државјани на ЕУ доаѓаат во ЕУ секоја година (ова ги вклучува и илегалните мигранти). Економиите на ЕУ се соочуваат со структурна потреба од работна сила за сезонска работа која во рамките на ЕУ е многу тешко да се најде. Исто така, постои значителен доказ дека одредени сезонски работници кои не се државјни на ЕУ се соочуваат со експлоатација и суб-стандардни услови за работа кои можат да го загрозат нивното здравје и безбедност. И конечно, секторите на економијата во кои се бара силно присуство на сезонски работници - особено земјоделството, хортикултурата и туризмот - постојано се идентификувани како сектори каде работат државјани кои не се од ЕУ и кои престојуваат во ЕУ без дозвола за работа.

Овие елементи ја водеа Европската Комисија да ја предложи и Директивата за сезонско вработување, врз основа на која, сезонските работници ќе можат да влезат во ЕУ побрзо кога има побарувачка за нивната работа (тоа ќе биде овозможено преку брза и единствена постапка за престој/дозвола за работа и поедноставување на правилата кои во моментот се применуваат во членките на ЕУ). Оваа Директива

исто, има за цел да придонесе кон спроведувањето на Стратегијата 2020 на ЕУ и ефикасно да управува со миграционите текови на сезонската/привремената миграција. Таа поставува фер и транспарентни правила за влез и престој додека, во исто време, тоа обезбедува стимулација и заштитни мерки за да се спречи привремениот престој од стане постојан.

Појасните и поедноставени правила за прием треба да резултираат со помалку луѓе кои работат неовластено на сезонските работни места и/или кои престојуваат на подолго во ЕУ отколку што имаат право. Исто така, новите правила со кои се регулираат работните услови ќе помогне да се спречи експлоатацијата и заштитата на здравјето и безбедноста на сезонски работници кои не се од ЕУ. Од работодавците ќе се бара да докажат дека сезонски работници имаат соодветно сместување за време на нивниот престој, а ќе биде достапен и механизам за жалби за сезонските работници и трети лица кои не се членки на ЕУ.

Конечно, кружното движење на сезонски работници меѓу ЕУ и нивните матични земји ќе биде охрабрено преку воведување на мулти-сезонски дозвола или олеснет повторен влез/постапката за следната сезона. Ова ќе им донесе на оние земји кои обезбедуваат сезонски работници сигурен влез на приходи, вештини и инвестиции, што пак ќе придонесе кон нивниот развој.

Паралелно, глобализација на бизнисот и придружните вештини бараат можности за мултинационални корпорации да ги пренесуваат вработените привремено кон друга гранка или подружница. Интра –корпорацискиот трансфер (ИКТ) потенцијално може да донесе значителни придобивки во ЕУ: иновации, зголемена конкурентност, зголемени инвестиции текови, итн. Сепак, голем број на фактори во моментот ги ограничуваат можностите за пренос на вработени кои не се државјани на ЕУ: недостатокот на јасни и специфични шеми, комплексноста и разновидноста на виза или дозвола за работа, трошоците и одложувањата во пренесување за странски ИКТ од една европско корпоративното седиште во друго и потешкотии во обезбедувањето на семејното обединување.

Во изминатите 20-тина години, **семејното обединување** е една од главните причини за имиграција во ЕУ. Без него, семејниот живот е невозможен за некои имигранти. Обединувањето, исто така, помага да се создаде социо-културна стабилност и ја олеснува интеграцијата на

државјаните кои не се од ЕУ во рамките на земјите-членки на ЕУ, со што се промовира и економската и социјалната кохезија како основна цел на ЕУ.

Со цел пак, семејството и семејниот живот да биде заштитени, мора да се утврдат условите за остварување на правото на семејно обединување во ЕУ, а тие мора да бидат заеднички за сите членки на ЕУ. Првиот извештај за спроведувањето на Директивата за семејно обединување, кој излезе во октомври 2008 година, покажа мало влијание од истата, а тоа делумно се должи на степенот на дискреција даден на членките на ЕУ при утврдувањето на одредени барања. И Европскиот пакт за имиграција и азил и Програмата од Стокхолм го идентификуваа семејното обединување како прашање каде уште треба да се развиваат политиките на ЕУ, со посебен фокус на мерките за интеграција.

Постоечки ограничувања. Правото на семејно обединување е исто така предмет на почитување на јавниот ред и јавната безбедност. Членките на ЕУ можат да изберат да наметнат и други услови: тие можат да бараат лицето кое не е државјанин на ЕУ да има соодветно сместување, доволно ресурси (финансиски) и здравствено осигурување, а може да се наметне и период за квалификација, но не подолг од две години. Семејното обединување може да се одбие за брачните другари кои се под 21 -годишна возраст. Исто, полигамијата не е призната - само еден брачен другар може да има корист од правото на семејно обединување. Воедно, предвидени се казни во случај на измама или бракови по договор. Меѓутоа, како што појасни Европскиот суд на правдата (Case C-540/03), членките на ЕУ мора да ги применуваат правилата од Директивата на начин и во согласност со заштитата на фундаменталните права, особено во однос на семејниот живот и принципот на најдобар интерес на детето.

Почетокот на април 2014 година, според резултатите од јавните консултации за семејно обединување на членовите на семејствата на државјани од трети земји, беше побарано од Комисијата да преземе акција за да се подобри системот на семејно обединување во ЕУ. Она што е клучно во истото е ***да се изградат јасни и кохерентни правни правила за членовите на семејството и мигрантите во ЕУ***. Воедно, Комисијата го презентира Водичот за правилна и соодветна примена на Директивата за семејно обединување низ земјите-членки на ЕУ, како и избегнубање на можни злоупотреби.

Правото на семејно обединување треба искрено да се применува во согласност со правилата од оваа Директива. Но, во исто време, правото на семејно обединување не е неограничено и можните измами и злоупотреби од страна на кандидатите треба да бидат решени ефективно.

Директивата го обезбедува транспарентното и јасно разбирање на правилата за семејно обединување и заедничките стандарди на ниво на ЕУ, вклучително и на целта на Директивата, поднесување и испитување на пријавата (пр. бараните докази, должината на постапките), условите за остварување на правото на семејно обединување (на пример, сместување, шема за здравствено осигурување, доволно ресурси, мерки за интеграција); влез и престој на членовите на семејството (на пр. дозволи за престој, пристап до вработување), генерални принципи поврзани на пример со достапноста на информациите, најдобар интерес на детето, злоупотреба и измама и сл.

Правото на семеен живот е фундаментално право загарантирано со Повелбата на ЕУ за основните права и Европската конвенција за човекови права, и заштитени од страна на највисоките судови во ЕУ.

За илустрација, во 2012 година, 364 929 членови на семејството се приклучија на своите партнери во земји-членки на ЕУ на кои се однесува Директивата за семејно обединување (во сите земји на ЕУ, освен Данска, Ирска и Обединетото Кралство).

Случаи на дискриминација и докажување на дискриминација

Иако се чини дека формално, државјаните на Унијата имаат еднаков пристап до сите услуги што ги обезбедува системот на било која држава, практиката покажува дека постојат бројни проблеми со кои се соочуваат и самите државјани на една земја-членка во друга земја, и

секако, членовите на нивното семејство. Ова е посебно изразено за државјаните од поновите земји, членки на Унијата, што се потврдува и преку различни иницијативи на одредени држави за ограничување на правото на движење и престој за овие граѓани. Практиката го покажува тоа, како преку судските случаи, така и во секојдневието.

Во однос на пристапот до услугите, многу слична е состојбата и за семејствата на мигрантите (т.е. државјаните од трети земји), со таа разлика што позицијата на истите е многу појасна и базирана на правни ограничувања, за разлика од позицијата на државјаните од поновите земји-членки на Унијата, кои се често жртви на скриена или индиректна дискриминација по основ на националноста. Но, она што е заедничко за двете категории е фактот дека сите се соочуваат со серија на правни, административни и технички бариери.

Условувањето со одредена социјална сигурност за преселба од едно во друга земја за самите државјани на Унијата, но и за мигрантите, ги става во нерамноправна положба со државјаните на земјата-домаќин, иако истите го имаат правото на слободно движење (како државјани на ЕУ) или пак правата што произлегуваат од вработувањето или семејното обединување. Се дури постои екслузивност над одредени права за државјаните на земјата - домаќин, прашање е колку можеме да зборуваме за целосно исполнување на материјалниот опсег на директивите. Се додека земјата- домаќин не ги усогласи своите внатрешни правила со усвоените директиви, ќе постојат и случаи на дискриминацијата по основ на националност. Иако миграцијата е потреба која произлегува од состојбите во самите земји – домаќини, сепак, мигрантите, било да се државјани на Унијата или доаѓаат од други земји, во одредени поразвиени земји од Европската Унија се гледаат како непожелна категорија на граѓани и наместо мерки за интеграција, се размислува за мерки за контролирање на миграцијата во рамките на истите. Иако тоа би било прекршување на веќе усвоените директиви, некои држави предлагаат рестрикции на пазарот на трудот и по истекот на рокот во кој тоа беше дозволено според Уставот на ЕУ. Со цел подобро илустрирање на правата и толкувањето на законите на Унијата, а со цел да не се навлезе во дебата од денешна перспектива, ќе презентираме еден од неколкуте постари случаи, а кој има судска разврска, а преку кој ќе се постават и темелите на она што треба да преставува еднаков третман на државјани на Унијата.

Случај 1: C-85/96, María Martínez Sala v Freistaat Bayern, [1998] ECR I-02691.

Г-ѓа Сала била шпанска државјанка која живеела и работела во Германија (Баварија) и имала дозвола за престој. При прекинот на едното вработување се стекнала и со право на социјални бенефиции. Во меѓувреме, добила дете и побарала поддршка за издршка на детето.[1] Но, во тој период дозволата за престој и била истечена, а немала официјално побарано продолжување, поради што била одбиена со објаснување дека ниту е германска државјанка, ниту има престојувалиште и дозвола за престој. Веднаш потоа таа ја обновила дозволата за престој. Г-га Сала поднела и тужба до Социјалниот суд на Нинберг.

Тука се поставуваат неколку прашања што се испитуваат во текот на постапката. Дали поддршката што се доделува за издршка на детето според германскиот закон преставува фамилијарна бенефиција во смисла на ЕУ регулативата бр. 1408/71 според која шпански државјанин, којшто живее во Германија ги им истите права како германски државјанин? Дали оваа поддршка е социјална мерка?

Одговорот би бил дека за бенефиции како што е поддршката за издршка на дете обезбедена од германските институции, којашто автоматски им се доделува на лица кои исполнуваат одредени критериуми без индивидуални или дискрециони проценки за личните потреби, а чија цел е да помогнат со фамилијарните трошоци, е во рамките на материјалниот опсег на Правото на Унијата како фамилијарно право и социјална мерка.

Друго прашање е поставено од националниот суд. Дали државјанин на една земја-членка, кој престојува во друга земја-членка, каде е вработен и последователно му следува социјална поддршка, има статус на работник според регулативите на ЕУ? Ова прашање се поставува бидејќи паричната помош за издршка на дете е предмет, inter alia, на условите кои примателот мора да ги задоволил од занимањето, без разлика дали бил ангажиран со полно работно време или на друг начин. Судот исто така се обидува да утврди дали законот на Заедницата исклучува државјаните на другите земји-членки од некоја земја-членка да бараат дозвола за формален престој со цел да се добие надоместок за

[1] Целиот случај на англиски јазик може да го прочитате на следниот линк: http://curia.europa.eu/juris/celex.jsf?celex=61996CJ0085&lang1=en&lang2=BG&type=NOT&ancre=

дете. Ова прашање се поставува врз основа на претпоставката дека подносителот на жалбата во главната постапка е овластен да престојува во земјата-членка.

Судот посочува и дека „одложувања во издавањето на дозволи за престој за чисто техничко-административни причини материјално можат да влијаат на содржината на правата кои ги уживаат граѓаните на Европската унија„. За целите на признавањето на правото на престој, дозволата за престој може да има само декларативна и доказна сила.

Бидејќи нееднаквиот третман на тој начин доаѓа во прашање во рамките на опсегот на Договорот на Заедницата, тој не може да биде земен во предвид како оправдан: тоа е дискриминација директно базирана врз основа на националноста на подносителот и во секој случај , ништо не го оправдува нееднаквиот третман.

Одговорот на ова прашање мора да биде дека правото на Заедницата исклучува некоја земја-членка да бара државјаните на другите земји-членки кои легално живеат на нејзината територија да имаат дозвола за формален престој издадена од националните власти со цел да се добијат надоместок за дете, додека за сопствените државјани таа земја-членка само бара да бидат со постојан престој во таа земја-членка.

Во случајот Мартинез Сала, беше докажано дека членот 17 има правно дејство,бидејќи случајот не се однесува на слободата на движење. Значи, ако граѓаните на Унијата потпаѓаат во персоналниот опсег на Договорот според чл. 20 од ДФЕУ (поранаешен член 17), тогаш секој граѓанин, и не само мигрантите, спаѓа во истиот опсег на Договорот и затоа можат да сметаат на ова секогаш кога ситуацијата потпаѓа под материјалниот опфат. На овој начин, за прв пат граѓаните кои престојуваат некаде во друга земја, се здобија со општи права. Ова исто така е потврдено и во неколку други случаи како на пример, во Morgan и D'Hoop.

Интересна алатка со која се докажува дискриминацијата е **тестирање на дискриминацијата.** Со цел да се приближиме до Балканот, ќе презентираме еден случај на тестирање на дискриминацијата, како дел од истражувањето на Меѓународната организација на трудот.

Во Грција беа испратени биографии на огласи за работа во канцеларија, фабрика, кафе и ресторани и продавници. Тестирањето покажа дека мигрантите- мажи од Албанска етничка припадност што

престојуваат во Грција имаат помали можности за вработување од мажите –родени Грци. Албанците најмногу се соочени со дискриминација при вработување во канцеларија (65.7%), потоа во продавници (50.6%), во фабика (39.77%), а најмалку за ресторани и кафеа (24.19%). Сепак, статискички, дискриминација на Албанците во Грција при барање на работа е 43.5 %, што воопшто не е за занемарување.

Тест за компарација на дискриминацијата со земја надвор од ЕУ беше спроведен и во Шведска, каде беа исто испратени биографии на лица со имиња што звучат шведски и биографии со имиња што звучат источноевропски. Дискриманација постои, но истата е само 23% и претпоставка за истата е различниот образовен систем на Шведска.

ЗАКЛУЧОК

Од периодот на формирање на Европската унија и донесувањето на клучните документи, принципот на недискриминација и концептот на европско граѓанство има постигнато значаен напредок во развојот. Посебен придонес кој развојот има судската практика на Европскиот суд на правдата, но и специјализираните Комитети формирани за преземање дејствија при прекршување на одредени права од меѓународните конвенции и телата за еднаков третман формирани согласно Директивите на Европската Унија.

Сепак, Европското државјанство е „дополнително„ на националното државјанство, заменуваќи го поранешниот термин, кој ЕУ државјанството го дефинираше како „комплементарно„. (Чл. 20 ДФЕУ) . Европското државјанство го следат придружни права, како што се социјални, право на образование и сл. (Чл. 20 ДФЕУ), но дефиницијата во член 18 имлицира дека овие права ги имаат само државјаните на ЕУ а не и други лица (на пример мигрантите од трети земји**).**

Затоа пак, државјаните на трети земји индиректно може да имаат корист од отстранувања на условите кои се дискриминаторски против граѓаните на ЕУ (на пр: Ирскиот Акт за еднаквост при вработување 1998-2004 (Случај C379/87, Groener [1989] ECR 3967), или прописите кои се однесуваат на правото на избор на презиме во Белгија (Случај C-148/02 , Carlos Garsia Avello [2003] ECR I- 11.613))

Исто, партнерот на државјанин на ЕУ, кој е законски вработен во една земја- членка на ЕУ мора да се третира без дискриминација врз основа на националност, подеднакво со државјаните на било земја-членка на ЕУ, без разлика дека истиот доаѓа од друга земја-членка на Унијата или од трета земја. (види пр: Случајот C-162/00 , *Land Nordrhein-Westfalen v.Pokrzeptowicz-Meyer* [2002] ECR I-1049)

Државите-членки на ЕУ, при креирањето на нивните национални законодавства и имлементацијата на ЕУ законите, треба да водат сметка за опсегот на Европските директиви (во персонална и материјална смисла) со цел да не креираат неоправдани разлики во третманот врз основа на националност во своите национални законодавства.

Таквите разлики во третманот може да биде оправдани во ограничен опсег на случаи кои се однесуваат на политичките права (да гласаат и да бидат избрани, учество во јавниот живот и пристап до вработувањата во јавниот сектор), но не и за пристапот до вработување во приватната сфера, кој не е поврзан со суверенитетот, ниту пак со пристапот до здравството, до образование, социјална заштита и сл.

Условувањето со одредена социјална сигурност за преселба од едно во друга земја за самите државјани на Унијата, но и за мигрантите, ги става во нерамноправна положба со државјаните на земјата-домаќин, иако истите го имаат правото на слободно движење (како државјани на ЕУ) или пак правата што произлегуваат од вработувањето или семејното обединување. Се дури постои ексклузивност над одредени права за државјаните на земјата - домаќин, прашање е колку можеме да зборуваме за целосно исполнување на материјалниот опсег на директивите. Се додека земјата- домаќин не ги усогласи своите внатрешни правила со усвоените директиви, ќе постојат и случаи на дискриминацијата по основ на националност.

Транспонирањето на директивите во националните законодавства е само еден чекор во обезбедување на правната заштита на државјаните од новите земји-членки на Унијата и мигрантите кои ги исполниле условите за престој. Улогата на државата-домаќин треба да се зајакне во насока на креирање на сеопфатна европска миграциона политика и заедничка агенда за интеграција. Ова претставува и предуслов за еднаков третман и треба да го овозможи пристапот на овие категории граѓани до сервисите во државата-домаќин.

БИБЛИОГРАФИЈА

Case C-85/96, María Martínez Sala v Freistaat Bayern, [1998] ECR I-02691. Преземено на 05 април 2014:http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:61996CJ0085&from=EN

Case C-184/99, Rudy Grzelczyk v Centre public d'aide sociale d'Ottignies-Louvain-la-Neuve, [2001] ECR I-06193, para. 31. Преземено на 05 април 2014: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?isOldUri=true&uri=CELEX:61999CJ0184

Case C-34/09, Gerardo Ruiz Zambrano v Office national de l'emploi (ONEm), [2011] ECR I-01177. Преземено на 05 април 2014:http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-34/09

Case C-434/09, Shirley McCarthy v Secretary of State for the Home Department, [2011] ECR I-03375. Преземено на 05 април 2014: http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-434/09

Case C-256/11, Murat Dereci and Others v Bundesministerium für Inneres, [2011] ECR I-00000. Преземено на 05 април 2014: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:62011CJ0256

Commission of the European Communities (2009). Comunication from the Commission to the European Parliament and the Council on guidance for better transposition and application of Directive 2004/38/EC on the right of citizens of the Union and their family members to move and reside freely within the territory of the Member States, Brussels, 313.Преземено на 06 април 2014http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009DC0313&from=EN

Council of the European Commission (2008). European Pact on Immigration and Asylum Преземено на 10 април 2014. http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2013440%202008%20INIT

Council of European Union (2003) Council Directive 2003/86/EC on the right to family reunification. Преземено на 10 април 2014.http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2003:251:0012:0018:EN:PDF

De Schutter, O. (2010). Migration and Nationality-based Discrimination, ERA

European Commission (2005). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the Economic and Social Committee

and the Committee of the Regions: Communication on migration [COM(2011) 248 – Not published in the Official Journal]. Преземено на 10 април 2014.http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/ALL/;jsessionid=sG9TTH5Nn9QfSKp7LPNypxn0yQJDfzJhzjrp1dczYBf14BtJ8DQx!1884259303?uri=CELEX:52011DC0248

European Commission (2005). Communication from the Commission on a policy plan on legal migration [COM (2005) 669 final - not published in the Official Journal]. Преземено на 10 април 2014. http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52005DC0669&from=EN

European Commission (2008). Commission Staff Working Document– Strengthening actions and tools to meet integration challenges – Report to the 2008 Ministerial Conference on Integration [SEC(2008) 2626 – Not published in the Official Journal].

European Commission (2008). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions of 17 June 2008 – A Common Immigration Policy for Europe: Principles, actions and tools [COM(2008) 359 final – Not published in the Official Journal]. Преземено на 8 април 2014.http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52008DC0359

European Commission (2005). Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions of 1 September 2005 – A Common Agenda for Integration – Framework for the Integration of Third-Country Nationals in the European Union [COM(2005) 389 final – Not published in the Official Journal]. Преземено на 10 април 2014. http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52005DC0389

European Parliament and the Council (2004) DIRECTIVE 2004/38/EC on the right of citizens of the Union and their family members to move and reside freely within the territory of the Member States amending Regulation (EEC) No 1612/68 and repealing Directives 64/221/EEC, 68/360/EEC, 72/194/EEC, 73/148/EEC, 75/34/EEC, 75/35/EEC, 90/364/EEC, 90/365/EEC and 93/96/EEC. Преземено на 10 април 2014. http://eur-

lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:158:0077:0123:EN:PDF

European Commission (2011). Директива за единствена дозвола Single Permit Directive Преземено на 10 април 2014. http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32011L0098

European Commission (2014). Предлог-директива на Европскиот парламент и на Советот за условите за влез и престој на државјани на трети земји заради вработување како сезонски работници. http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0036&from=EN Преземено на 10 април 2014.

European Commission (2014). Директива на Европскиот парламент и на Советот за условите за влез и престој на државјани на трети земји во рамките на интра-корпорацискиот трансфер http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0066&from=EN

European Commission (2008). Report from the Commission to the European Parliament and the Council on the application of Directive 2003/86/EC on the right to family reunification Преземено на 8 април 2014. http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0610:FIN:EN:PDF

European Council (2010). Notices from European Union Institutions, bodies, offices and agencies. The Stockholm Programme – an open and secure Europe serving and protecting(2010/C115/01). Преземено на 10 април 2014. http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=OJ:C:2010:115:TOC

European Commission (2011). Green paper, Public consultation on the the right to family reunification of third-country nationals living in the EU Consultation on the the right to family reunification of third-country nationals living in the EU (Directive 2003/86/EC) Преземено на 10 април 2014. http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-is-new/public-consultation/2012/consulting_0023_en.htm

European Commission (2014) Press release: A clear legal regime for family members of non EU citizens, Brussels Преземено на 10 април 2014. http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-372_en.htm

European Commission (2014) Communication from the European Parliament and the Council on guidance for application of Directive 2003/86/EC on the right to family reunification COM(2014) 210 final. Преземено на 10 април 2014. http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/elibrary/documents/policies/immigration/family-reunification/docs/guidance_for_application_of_directive_on_the_right_to_family_reunification_en.pdf

European Commission – Directorate-General for Justice 2014. Evaluation of the impact of the free movement of EU citizens at local level, Final Report. Преземено на 06 април 2014. http://ec.europa.eu/justice/citizen/files/dg_just_eva_free_mov_final_report_27.01.14.pdf

European Commission – Directorate-General for Justice (2013). EU Citizenship Report 2013: EU citizens: your rights, your future, 58. Преземено на 05 април 2014.

European Commission, Third Report on Citizenship of the Union, (2001) COM (2001) 506 final, p. 7. Brussels Преземено на 05 април 2014.

Fehrenkamp, N. (2013). European Citizenship – A new bond between the EU and the citizens of the member – states?, Faculty of Management and Governance, University of Twente, Netherlands. Преземено на 05 април 2014: http://essay.utwente.nl/63294/

Фондација "Конрад Аденауер" (2011). Договорот од Лисабон: консолидирани верзии на Договорот за Европската унија, Договорот за функционирање на Европската унија, Повелба за фундаменталните права на Европската унија, Протоколи, Декларации / [превод од англиски јазик Влатко Георгиевски...и др.]. - Скопје : 462.

Publications Office of the European Union (2011). FMW Online Journal on free movement of workers within the European Union Vol.3 Luxembourg. Преземено на 05 април 2014:http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=7281&langId=en

Универзитет "Гоце Делчев"– Штип , Правен факултет, 2011, Право на ЕУ, правда и внатрешни работи, Доц. д-р Љупчо Сотироски, Штип, стр.148

Center for Legal and Political Research, Faculty of Law, Goce Delcev University, Shtip, Republic of Macedonia

342.841:32.019.5

КОНЦЕПТИ И ТЕХНИКИ НА УБЕДУВАЊЕ И МАНИПУЛАЦИЈА ВО ТЕКОТ НА ИЗБОРНАТА КАМПАЊА

Јован Ананиев, Правен факултет, Универзитет „Гоце Делчев“-Штип, Македонија, e-mail: jovan.ananiev@ugd.edu.mk

Апстракт

Во овој труд се објаснети концептите на убедувањето и манипулацијата како и техниките кои преку кои се остваруваат овие концепти. Исто така, се прави спој меѓу овие техники и изборната кампања, затоа што изборната кампања претставува најинтензивен политички процес во кој тие доаѓаат до израз.

Изборната кампања е најважниот период во еден предизборен период , без разлика дали станува збор за национални или локални избори. Тогаш, главната цел е политичките актери (политичките партии или кандидатите) да придобијат поголем на гласачи кои ќе гласаат за нив. Во тој процес на придобивање на гласачи се употребуваат различни техники на убедување и манипулирање, кои меѓусебно навидум се слични но имаат голема разлика. Во трудот се дава објаснување на разликите меѓу нив и се објаснува кога најчесто се користат.

Манипулацијата многу почесто се користи кога се прави напад на противникот или, пак, одбрана или кога се сака да се минимализира одреден успех на некоја програма која била реализирана или, пак, да се максимализира неуспехот од истата. Убедувањето е секогаш насочено кон гласачката јавност, но и кога целта е да се пренесе порака кон неа манипулацијата е неизбежниот декор кога се затскриваат одредени факти или, пак, се предимензионираат.

Во трудот се прави споредба меѓу употребата на овие концепти во предизборната кампања и другите политички процеси како на пример кампањите за промоција на одредени владини мерки, јавната дипломатија, постојаните активности на политичките партии во меѓуизборниот период.

1. Убедувањето како карактеристика на политичката пропаганда

Уметноста за "владеење со човековиот ум со зборови" било преокупација на филозофите кои твореле уште пред Платон и Аристотел. Но,за оваа појава, се до почетокот на минатиот век, немало напори емпириски да се истражи за да се утврди зошто убедувањето успева и како тоа се рефлектира врз луѓето.

Во првата половина на 20- тиот век, забележителни се четворица автори, секој во својата област, кои дале значаен придонес во проучувањето на персуазијата како процес. Првиот од нив е политикологот Ласвел кој изработил дескриптивна студија за главните пропагандни кампањи, фокусирани на главните комуникациски проблеми кои ги имаат поставено националните елити во текот на Првата светска војна, како и од страна на тоталитарните режими кои влијаеле врз масите во текот на големите дегресии. Тој има формулирано сет на теоретски категории за анализа на ефектите, од кој сет, еден од елементите е и персуазивноста и иницира систематски техники за анализа на содржина.

Втората значајна фигура е социологот Лазарсфелд кој изработил нови методи за истражување на влијанието на мас медиумите врз однесувањето на гласачите, како и врз структурализацијата и вредностите кај масовната публика. Користејќи ги резултатите од анкетните истражувања спроведени во изборните кампањи во САД, но и од панел истражувањата за јавните реакции на радио програмите, тој со своите колеги има развиено модели на комуникациски мрежи и модели на вкрстени притисоци.

Третиот истражувач е психологот Левин чии студии се насочени кон проучувањето на силните бариери за промени кои ги имаат креирано примарните и секундарните групи со кои индивидуите се врзани. Еден од неговите експликативни концепти за вреднување на резистентноста од новите форми на општествен притисок е создавањето на контрапритисок преку групни норми. Кога би се поставило прашањето зошто индивидуата ја прифаќа или одбива персуазивната порака, тој, врз основа на своите истражувања, утврдил дека таа порака е во склад со групната норма, како што се неговото семејство, неговата работна група и општествената група со која се идентификува (пријатели, членови на одреден клуб или здружение, навивачи и сл.).

Психологот Хоувланд е четвртиот автор кој има дадено придонес во развојот на проучувањето на убедувачките процеси. Тој има иницирано широка програма на експериментални истражувања дизајнирани за тестирање на генералните хипотези кои се однесуваат на утврдување на факторите кои влијаат пораката да биде влијателна или не врз реципиентот[1]

Медиумите веќе не ни се обраќаат да ни пренесат објективни информации, туку за да го освојат нашиот ум. Како што потенцирал Гебелс " Веќе не зборуваме за да кажеме нешто туку да постигнеме одреден ефект". Колонизаторите знаеле дека односот на доминација не се заснова единствено на надмоќта. Времето на освојувања помина, дојде времето на контрола на умот. Доминацијата е дотолку поуспешна доколку доминираниот е несвесен за тоа, Оттука произлегува важноста на неприметното убедување и на тивката пропаганда. За секоја империја која сака долготрајно да трае , од најголемо значење е да ги скроти душите за да станат послушни а потоа да ги покори.

Уште во 40-те години, Олдоус Хаксли насетувал дека " една тоталитарна држава, вистински е делотворна доколку во неа најмоќната извршна власт на политичките водачи и нивната армија од директори би имале контрола на население од робови, кое би било непотребно да се принудува, бидејќи самото население би го сакало робството. Да се натера населението да го засака робството – тоа е задача на министрите на пропагандата, на главните редактори на весниците и на учителите во денешните тоталитарни држави". Да се максиминизира моќта, директно потчинувајќи ги групите и индивидуите, тоа е целта на секоја пропаганда. " Пропагандата " – изјавил американскиот политиколг Ласвел –" Е изразување на ставови или акции, извршени намерно од некои поединци или групи за да се влијае врз мислењето или дејствувањето на други поединци или групи за предодредени цели и со посредство на психолошка манипулација[2]" .

Во структурата на пропагандната порака персуазивниот слој носи матица на влијанија и е основа на која почиваат пропагандните ефекти. Фактицитетот на пораките само е нужна претпоставка дека персуазивната содржина, и во неа, интенциите на пропагандистите ќе се пренесат до публиката. Поради тоа, кредибилитетот на пропагандата само го отвора

[1] David L. Sills *International Encyclopedia of the Social Sciences* The Macmillan Company andThe Free Press, USA. 53- 54

[2] Ремоне Игнасио, *Тивки пропаганди,* Калеф, Скопје стр. 24 и 25

просторот за вредносното становиште и за на него заснованата проекција на очекуваното однесување.

Убедувањето секако се постигнува со различни методи и техники, но секогаш пораките имаат за цел да ги зацврстат воспоставените врски меѓу *реторичкиот и идеолошкиот регистер*. Пример за оваа врска е изборната пропаганда, каде со афирмација на посакуваното однесување ("гласајте за нас") воедно се афирмира контекстот кој ја подразбира исправноста или неопходноста од бирањето. Дури и во случаите кога со пропагандата се сугерира промена на однесуивањето, како во примерите на револуционерните политички пропаганди, почетен импулс дава доведувањето на овие елементи во контрадикции за да се укаже на нужно ускладување.

Персуазивноста е базата на пропагандното делување : во неа е сместена интенцијата на пропагандистите преку влијание на ставовите, во различен степен, да го насочат однесувањето на публиката во склад со проектираните цели. А влијанието на однесувањето, секако е главна цел на пропагандата. Модификацијата, било зацврстување или промена на ставовите, само е посредна операција, затоа што, кога е тоа можно, со стимулирање на однесувањето се остварува с# помалку интервенции во ставовите на публиката. Со пропагандата распонот меѓу социјалната реалност и идеологијата се стеснува, а симболичката интеракција се сведува на полигон за пласирање на интенциите на творците на пораките. Меѓутоа, секој вака дизајниран поединечен пропаганден акт се мултиплицира во дејство кога се сместува во социјален контекст. Поради ова, современите сфаќања на пропагандата секогаш инсистираат на континурианост, трајност и целовитост како одлика на пропагандата. Се додека процесот не се разглсдува со целосно настојување преку него да се иницираат мислењата и однесувањата на изолирани акции, без разлика дали се во прашање рекламни стратегии, промотивни или предизборни кампањи, не се укажува на значењето кое пропагандата го има во современите општества[3].

О‟ Донелс ги разликува пропагандата и убедувањето, така што уверувањето е комплексен, континуиран и интерактивен процес во кој испраќачот и примачот се поврзани со симболи, вербални и невербални

[3] Mihailovic. S. (1992) *Prilog analizi odrednica izbornog ponasanja*- Gledista 1-

6,, Beograd

,со кои испраќачот се обидува примачот да прилагоди или промени некој став или однесување. Во тој процес, според овој автор, своите потреби ги задоволуваат и оној кој уверува и оној кој се уверува, така што, уверувањето е значително понеутрален поим од пропагандата. Пропагандата, според него, е облик на комуницирање различно од уверувањето, затоа што пропагандистот сака само да постигне одговор на својата, претходно поставена цел. Уверувањето е интерактивно и се обидува да ги прилагоди потребите и на уверувачорт и на увeруваниот. Уверувањето е значително индивидуален процес, насочен пред с# на поединецот, додека пропагандата е насочена кон групата, масата или, пак, јавноста. Кај уверувањето се можни три видови на одговори.

1. обликување на одговорот- тоа е процес сличен на учењето, со тоа што уверувачот е учител, а публиката ученик;
2. засилување на одговоорт- ако веќе постојат позитивни ставови, тие уште се засилуваат и поврзуваат со однесувањето;
3. менување на одговорот- тоа е најтежок облик, затоа што бара промена. Мора да се пронајде некое “сидро”, односно да се поврзе новото со веќе позитвното вреднување.

Во теоријата се разликуваат различни техники на убедување[4]

Јазични: Истовремено со владеењето на јазикот и познавањето на неговото користење од различни социјални групи и во пропагандата треба да се владее со зборовите и да се создаваат нови зборови а с# со цел промена на реалноста. Како особена предност на овој метод се истакнува дека со негова помош одредено општество може да се контролира подобро, отколку со видливите средства на силата. Во овој метод се вклучува цел арсенал специфични методи и техники, меѓу себе се толку испреплетени што тешко се разграничуваат и формулираат како што е специфичното користење на глаголите и нивните времиња; користењето епитети, метафори, баладични елементи итн.

[4] Канев Добрин *Политички менаџмент* Фондација “Фридрих Еберт” Скопје 2002, 172-173 стр

Комплетно нудење на второстепена информација: Оваа техника служи за зголемување на уверувањето на гледачите и слушателите,сп што да го оттргне вниманието од суштинските и битни општествени процеси и настани.

Манипулација со бројки: Служи за сугерирање на вистинитост, точност и конкретност на пораката. Манипулацијата се состои во тоа, што кога се цитираат бројки, тие изгледаат непобитни, иако сите податоци извадени од нивниот контекс или коментирани, се вистинска форма на манипулација.

Намерно избегнување на користење на одредени поими: Се прави обид за постепено намалување на знаењата на аудиториумот . Преку таа техника соодветниот поим не само што се исклучува од употрба, тулу се цели, пред с#, да се забораваат содржини поврзани со тој поим.

Нервози предизвикани од возбудивање заради страв: Се користат различни техники и најмногу со сугестии за предрасуди, шокирање и предочување. Смислата на техниката е да се извади човек од неговата конкретна социјална положба во него да се предизвика чувство за дестабилизирана состојба, за да може тој да биде подложен на примена на наредната техника.

Будење на групни инстинкти: Суштината се сведува на : Сите прават така. Бидејќи пропагандата сака да н# натера целосно да ја следиме толпата, се распалува вистинска битка за заострување на стравот, антипатијата, пристрасноста, заедничките идеали за групата и сл. На тој начин, чувствата се користат за да ја натераат групата да дејствува како стадо. Принципот на дејствување како стадо има свои позитивни, а не само негативни црти. Позитивни се потребата и желбата за комуникација во реалноста и, бидејќи е потрбна храброст да си различен од толпата, унифицирањето овде се изведува до крајност. За да се дејствува ефективно најважната сугестија е дека, во општеството треба да е присутно прифаќање на одреден вид психолошко однесување.

Градација на ефектите: Во случајот спротивно на низа од пропагандните техники, влијанието се темели врз хипотезата за рационалниот корисник, кој реагира како последица на логично и прогресивно решение. Идејата е човек од незнаење да се доведе кон знаење за дејствување, при што се настојува да се совладаат разни етапи: информација, знаење, разбирање, убедување. За таа цел треба да се привлече вниманието на луѓето, да се разбуди нивниот интерес, да се предизвика желба и најпосле да се провоцира акција.

Кога се зборува за пропагандата и убедувањето, значајно е да се нагласи дека пропагандистот мора добро да знае кои средства се најефикасни за одреден контекст:

1. Мислењата усвоени после дискусијата се многу потрајни и цврсто се почитуваат за разлика од одлуките кои се едноставно донесуваат.

2. Убедувањето има сила во рамки на групата која сама ги изработува матриците на однесување и која сама ги контролира во меѓусебната конфронтација.

3. Уверувањето ќе има поголем ефект ако се базира на некој авторитет. Доколку при пропагандното дејствување се наведуваат мислења на стручњаци, познати луѓе и слично, тоа ќе има поголемо влијание.

4. Понекогаш сугестибилноста на слушателите расте ако им се наметнуваат поими кои не им се сосема јасни и за кои не можеле да формираат одреден став.

5. Ако во однос на одредени прашања постои колебливост на масата, а истовремено и извесна инерција да се прифати некој став или донесе некоја одлука, тогаш треба да се избегнува слушателот да се стави пред алтернатива. Многу е подобро да се нијансираат мислењата.

6. Пропагандната порака мора да биде што поедноставна, појадна и кратка. Ако добро се обликува, таа може да ја симболизира идеологијата, системот и акцијата.

7. Одредена пропагандна акција мора да се лимитира на што помал број на идеи. Но, таа бара координирање на акциите на што поголем број на средства за информирање. Секако, за различни слоеви на населението потребни се и различни нијанси на пораките.

8. Понекогаш е корисно пред самата пропагандната акција да се лансираат ,,пробни балони,, за да се утврди евентуална реакција.

9. Во текот на пропагандната акција добро е да се инсистира и да се истакнува еднодушноста на популацијата во однос на превземената акција.

10. Пропагандната акција мора да биде што повеќе во согласност со прифатениот начин на мислење (идеологијата, ставовите, уверувањето) на оние до кои е испратена.

11. Доколку оној кој врши пропаганда ги ангажира сите средства за да ја увери публиката во своите погледи и ги прикаже презентираните планови како сигурно остварливи, а потоа не успее да ги реализира, неговото понатамаошно пропагандно влијание е сериозно разнишано и тешко може да се поврати.Секако, најдобра поткрепа за пропагандистот се претходно признатите успеси од оние кај кои се врши пропагандата.

За да може во потполност да се сфати сферата на политичката пропаганда во онтолошка смисла, нужно е, за момент, да се "ослободиме" од етичкото вреднување, затоа што во таа сфера нема категорија на зло и добро. **Постои за сите само крајна цел- остварувањето на интересите,** преку манипулирањето, дезинформирањето, убедувањето, па, дури и корисењето на "аргументот на стапот" (argumentum ad baculum).

За разлика од исклучиво логичкото докажување, во политичката експресија се користи **најширок спектар на докажувачки и побивачки модалитети.** Политичката пропаганда се базира на аргументи, кои мораат да се одбранат преку процесот на докажување или преку процесот на побивање[5] на аргументите кои доаѓаат од противникот. **Директен или непосреден доказ** е акт со кој се нудат дополнителни аргументи за даденото тврдење. Логички зборувајќи, доказот имплицира наведување на вистински судови кои ја поткрепуваат тезата. Тие се нејзини кредибилизатори и засилувачи а с# заради наведување на публиката (јавноста, граѓанството) за до крај да ја прифати тезата на говорникот. Тие докази се изведуваат на две нивоа: **перцептивно и вербално**. Со перцептивно докажување (argumentum ad oculum) знаеле да се послужат дури и гатачите во своите говори[6]. Подоцна, тој начин на докажување обемно го користеле војсководачите и политичарите. Многу е различно перцептивното невербално докажување, кое содржи манипулативни елементи Овој начин на лажно докажување во литературата е познато како Потемкинови села[7].Кога се анализира структурата и функцијата на овој

[5] за докажувањето и побивањето пошироко видете во Slavujic Zoran *Politicki marketing,* Radnicka stampa Beograd 1989 23- 67 str

[6] Имено, кога гатачот настојувал со своите говорни формули да ги увери жедните соплеменици дека ќе дојде до дожд, тој тие искази ги пропратувал со посипување на пердуви, со што визуелно сугерирал капки на дожд и кои доаѓаат. Со тоа им ја подигнувал верата и овозможувал подолго да ја издржат жедта

[7] Потемкин, руски царски министер, за да ја увери царицата и останатите дворјани, ангажирал два театарски ансамбли кои постојано оделе пред царицата (патувањето се одвивало со брод на Волга) и изведувале народни танци и веселби.

вид на перцептивно докажување, се гледа дека успешноста зависи од степенот на интуитивното сфаќање на желбата, потребата и состојбата на свеста на реципиентот. Политичкиот субјект кој тоа добро ќе го разбере полесно пронаоѓа примери, слики па и тродимензионални докажувачи. Кога ќе изостане потврдата во реалноста тогаш брзо доаѓа до ладење, сомневање и потполно разочарување. Во врска со тоа, Маркс смета дека никаква свест in ultima linea не го менува вкупното општествено битие, туку обратно: севкупноста на реалитетите ги менува и предизвикува сите форми на свеста.

На вербален план, демагошкиот аргумент се проширува со ветување и ласкање. Политичкиот субјект за време на изборните кампањи го зборува исклучиво она што смета дека кај народот ќе побуди интерес. Врвот во доказната постапка се логички изводи и заклучоци. Но, ниту тие облици не се пресудни бидејќи индоктринираните маси често не се воопшто приемливи на суптилен начин на докажување. Освен тоа, потребно е да се истакне дека и при формалните логичјки процедури се провлекуваат и бројни грешки. Имено, најчесто грешката е во формалното логичко докажување petitio principii како замена на заклучокот и премисата, така што уште не докажана и неуверлива теза се докажува со друг суд кој не е вистинит и би требало претходно да се докаже. Оваа грешка може да се појави во несвесен облик (наречен паралогизам) и со свесност (софизам) кога политичкиот лидер сака да ги излаже слушателите.

Кога и на тој начин не може да се увери публиката, политичките субјекти тогаш обилно користат аргумент на авторитетот. Имено, за своите тези тврдат дека се мисли на авторитет во кој народот верува и кој, с# уште, во аудиториумот има легитимитет. Порано говорникот се повикувал на Библијата, потоа со цитирање на класици од било која област, а во нашето блиско минато ,секој се колнел во Маркс, Ленин, Тито и сл. Доволно било да се назначи дека неговата теза е претходно истакната како позитивна од "класиците на марксизмот" и таа да помине[8]

Целта на тоа инсценирање била царицата да се увери како нејзините поданици идилично живеат и како се среќни , а целта, како скриена конечна цел, било да се увери царицата како Потемкин одлично управува со царството и царицата да го остави понатаму на тоа место. Кога сето тоа се одвива вербално , тогаш таквито начин докажување, тогаш е демоагогија.

[8] Класичен примерн за употреба на аргументот на авторитетот е забележан на одбрана на дисертацијата на еден клерик во доцбиот среден век на Сорбона. Претседателот на комисијата бил уверен схоластичар. Младиот клерик, со помош

Индиректниот доказ е обратен процес од директното докажување .Имено, со него сопствената теза се докажува индиректно односно со побивање на контрадикторниот суд . Контрадикцијата е логика "или-или"- tertium nona datur.

Во политичкото општење секогаш е пофрекфентно **побивањето** од докажувањето. Имено, соочувајќи се со противникот и неговите тези, политичкиот субјецт во арената мора секогаш да се докажува со побивање на спротивните ставови и мислења и така да се избори за доминантна позиција во групата или народот. Уште во Стара Грција, системот на полемизирање бил до таа мера развиен што дури постоела и посебна дисциплина еристика (eristike techne) како вештина на препирање, полемика. Еристиката е, всушност, втората страна на логиката затоа што се бави со привидот на вистината како и со начините како успешно на јавната сцена да се тргне ривалот. Познати се неколку модели на побивање:

Проширување или разводнување на противничката теза е најчест и многу ефективен облик во политичката реторика. Тој се состои во постепено проширување на тврдењето на противникот кое во почетокот и тој самиот го признава како легитимно, но на крајот, по логиката на преоѓање на квантитетот во нов квалитет, со оваа постапка се анулираат основните тези на говорникот. На ваков начин се врши дефокусирање од темата и наметнување на сопствена тема.

Посебно лукавство во побивањето е **прифаќање на тезата** на противникот, но во директните изведувања и апликации во праксата се побива, малку по малку с# до целосно уништување. И **аргументот на авторитетот** е многу фрекфентен во побивањето. Имено, кога ќе се каже " сите тоа го знаат" , "Ленин говореше", "во нашиот програм е зацртано" итн, а противникот тоа не го знае, тогаш тој е компромитиран.

на штотуку откриените телскоопи, открил една нова ѕвезда и дисертацијата била нејзино докажување. Кога докторантот ја изложил совјата теза, претседателот на комисијата му се обратил побивајќи го вака: " сине, јас повеќе пати го прочитав Аристотел, но таа твоја ѕвезда ја нема никад е во неговите дела. Јас сум ја прочитал Библијата од напред и од назад, но и во неа ја нема таа твоја ѕвезда. Е па сине, или справата не чини или твојата памет е пореметена".

2. Манипулацијата како карактеристика на политичката пропаганда

Едни од основните сознанија на кои се заснова манипулацијата се:

1. човекот е производ на надворешните услови;
2. мислењето и однесувањето се учат;
3. две мерила за вреднување на идеите: тие не секогаш мора да биде вистинити, туку во склад со личните и групните интереси и во склад со дотогашното искуство на поединецот;
4. настојување да се создаде целовито јавно мислење преку освојување на што поголем број на медиуми;
5. треба да се знае кои се ставоввите кои се премногу цврсти и на кои не вреди да се троши време за да се менуваат;
6. треба да се знае структурата на јазикот, односно да се знае кои изрази се неутрални, кои можат негативно да ја сензибилизираат јавноста а кои можат позитивно да ги стимулираат[9].

Обидот однесувањето на масата да се контролира со помош на вешта манипулација со симболите, означува пресврт во методите на владеењето, во таа смисла што групните методи на принуда се заменуваат со фини техники на убедување. Владеењето со масите со помош на симболите не се практикува со тоа што е можеби почовечно од примената на груба сила, туку заради тоа што е поефикасно.

Односот меѓу пропагандата и вистината е дискутабилен и повеќекратен. Умесно би било да се испитува на повеќе рамништа: на ниво на поединечна порака, на ниво на одделна пропагандна акција или кампања и се разбира, на глобално ниво. Импликациите се различни, па затоа и генерализациите се различни- независно дали се поволни или неповолни за пропагандата. Но, компликациите се дотолку поголеми што самата политичка пропаганда намерно маневрира меѓу апстрактното и конкретното, општото, посебното и поединечното, апсолутното и релативното, главното и споредното.

[9] Повеќе во Dzuro Susnjic *Ribari ljudske duse* Cigoja 1999, 35-54 str.

Кога гледањата се дел на некој идеолошки проект, кога се однесуваат на некоја далечна антиципација на некоја (неб) иднина, непроверлива во животниот век и со животното искуство на обичниот "смртник", тогаш вистината на таквата пропаганда изгледа неприкосновена, барем додека не се компромитираат официјалните пророци или визионери или не се појават нови[10].

Ефективноста (успешноста) на пропагандата означена како технологија, ја одредуваме со постигнување на пропагандните цели, а вредноста пред с#, од вредноста на самите цели кон кои е насочена. "

,Токму во пропагандата доаѓа до израз старата Макијавелистичка премиса "целта ги оправдува средствата", отворајќи истовремено и некои етички прашања. Дали целта вредна сама по себе, ја оправдува примената на нечесните постапки? Може ли лагата, ако е насочена кон постигнување на вредната цел, да биде прифатено средство?

Кога некој општествен поредок ќе западне во длабока криза ,неговата политичка пропаганда по правило се преобразува во политичка манипулација и безобзирно и го врти грбот на вистината. Веќе е познат и разработен богат репертоар на манипулирање со информациите, од ускратување, преправање, селектирање, одложување, оладување итн., со цел да се прекрие или прекрои неповолната вистина, но фактите се обично скромни и привремени. Но во еден момент до јавноста ќе допре вистинската информација која за момент може да предизвика недоверба или рушење на одредена владеачка структура. Со фактот дека човекот го приема светот како претстава, се крие латентна можност за остварување на политиката како манипулација. Тој кој влијае на видот и содржината на јавните информации, влијае на претставата за светот која е втемелена на сфаќањето за индивидуална и групна егзистенција. Во сложените современи општества не е можно директно учество во одлучувањето, туку тој се заменува со посреден, на информациите заснован надзор.

Манипулацијата е во тесна врска со **дезинформацијата,** а неа можеме да ја разбереме како:

- неточно и (или) парцијално формирани пораки за некои процеси, случувања, луѓе и поими;

[10] повеќе во Bruce I. Newman *Handbook of Political Marketing* Sage Publication USA 2001 725- 741 p

- отсуство на известување од настани важни за заедницата
- пораките со кои се (без критички осврт) истакнуваат страните на непријателските и идеолошките вредности;
- задржувањето на истите вредносни судови, пораките пренесени од други тоталитети.

Дезинформациите се можни во било која точка или дел од информацискиот процес: на местото на случувањето, кај изворите на информациите, во самите средства за информирање (редакции, во текот на процесот на кодирање) и секако, и во било кој облик на трансмисија. Добар дел на дезинформациите настануваат и како последица на дијалктичката суштина на случувањата. Имено, понекогаш е тешко да се одреди кои елементи од некое случување имаат суштинска а кои секундарна вредност, па затоа, се случува во прв план да се истакне она за што подоцна се востановува дека имало многу мало или никакво влијание на понатамошниот тек на случувањата.

Овде, посебно се истакнуваат следните аспекти на дезинформацијата:

форумско информирање- Форумите како клучни пунктови на хиерархиското устројство на меѓучовечките односи нужно влијаат на обемот и квалитетот на дифузираните информации. Се смета дека форумското известување оди преку два канала: административно-стручниот и преку средствата на масовното информирање *фразирање*- Многу секојдневни пораки пласирани преку средствата за информирање патат од недостаток од конкретност. Тие се оптеретени од парафразирање, пароли и одамна изречени тези. Најчесто неоправдан страв за сопствената позиција доведува до непринципиелност и бегање од суштината на нештата. Рутинската и безсодржајната реченица како што е: “При тоа е констатирано дека позитивните и негативните искуства, на кои извештајот укажува, можат корисно да послужат во конципирањето на идните акции”, ја чини срѓжта на многу написи во дневно- политчката пракса. Причините за фразирање се: непознавање на фактите од страна на информаторот, делумно и нивна лична неспособност за професијата со која се бават, притисоци “одозгора” или самоцензура.

“Фризирање” Овој често употребуван термин го означува напорот на некои информатори да изгледа с# добро, она што во праксата може да личи на губиток, слабост, судир на мислења, конфликтни ситуации и

процеси. За таа цел, се употребуваат полувистини врз основа на кои се извлекуваат логички заклучоци, а, всушност, лошото се претвора во добро, едноставно не се пишува за нешто или изјавите или постапките од кои треба да се оградат се остават без коментар.

Критизерството како вид на дезинформација- Критиката во вид на полемика, коментар, рецензија и сатира, е неразделен вид на информативната дејност. Денес луѓето станаа пречувствителни на било кој вид на критика на нивните (не)намерни грешки и пропусти. Сите се држат на она "човечки е да се има слабост, но не е човечки да се покаже". Причина за тоа се типично политиканските односи кои се засновани на конкуренцијата како општоприфатен начин на живот. Така многумина чекаат на грешките на своите колеги, кои потоа ги предимензионираат ширејќи ја сопствената недоверба, што често доведува до конфликтни ситуации.

Неразбирливо изразување- Покрај претераноит број на информации кои секојдневно се сервираат, дезинформирањето се појавува и како последица на публикуваните пораки на неразбирливите текстови. За тоа е одговоран, покрај другото, експлозивниот развој на човековото сознание за фасцинантниот број на новите зборови во употреба. Многу стручњаци тврдат дека јазикот на науката не е возможно да се преведе на секојдневниот говор.

О*станати форми на дезинформација* –

> неточните податоци кои настануваат поради незнаењето или невниманието на информаторот;

> однапред опишани настани кои с# уште не се случиле;

> обезвреднување, кое особено се јавува во текот на полемиките;

> информации врз основа на исклучиво лични ставови на информаторот;

> сензинзациналистички информации, претерано давање на значење на нешто што е секундарно во однос на основните општествени појави

> ширење на гласини, кои означуваат намерно протурање на неформални невистинити или полувистинити информации. Посебна форма на гласини е "вметнување во циркулацијата" на политички анегдоти.

Пропагандата како ширење на невистини е сместена во редот на заблудите кои се социјално прескапо платени. Еден од основните постулати на Гебелсовата пропагандна стратегија било инсистирањето на точноста на изнесените податоци, но тоа ни малку не ја направи безопасна. И Ленин, исто така, ога го сковал слоганот "во пропагандата вистината се исплаќа", мислел на фактографска матрица на пораката "вистината која се исплаќа е во доменот на фактите. Нужна заблуда, која исто така се исплаќа, е во доменот на интенцијата и инитерпретацијата".

Ако на пропагандата не и се верува, тогаш таа нема за што да постои. Затоа, често се истакнува принципот на вистинитост на пропагандата како нејзин влог во политичката акција и залог на нејзината делотворност. Меѓутоа, колку што има различни сфаќања за пропагандата толку има разлики во пропагандната тактика и практика па затоа и одделни вистини за пропагандата ја негираат вистината во неа. Досегашната историја, од многу причини, може да се гледа како историја (навидум) на различни идеологии инкарнирани во харизматски личности, црковни организации и авангарди. Мнозинството во конкретните општества, за жал, секогаш било разбиено на изолирани поединци и групи впрегнати во организационите шеми на репресивните институции. Обезглавена и понижувана, масата , како крпа ги впивала сите идеи кои & ветувале човечко достоинство. Во акциона смисла тие идеи, зависно, од посебните услови и епохата, резултирале со насилство, претерано прибирање на богатства, еуфорични манифестации или со револуција. Подоцна се покажало дека, масите во најголем број на случаи биле изманипулирани, така што и многу автори и денес **ги изедначуваат пропагандата и манипулацијата.**

Веројатно не постои пропаганда која на претендира и не тврди дека зборува вистина и само вистина. Од каде тогаш толку вистини со оглед на противречните пропагандни верзии, на исти теми и на исти настани.. Ова умножување или пропагандно размножување на вистината може да се сфати во светлината на општо прифатената пропагандна девиза: секогаш да се соопштува само вистина па макар да е тоа навистина вистина[11].Тоа што е посебно карактеристично за пропагандното и за дезинформативното делување, е што и двете појави се парцијално изнесување на проблемите. Пропагандата во секојдневната комуникација има позитивно и негативно значење, додека дезинформирањето се сфаќа

[11] Неделковски Живко (1992), *Политика како комуникација* Студентски збор-Скопје , стр. 115

исклучиво пежоративно. Пропагандата, како свесна активност е важен дел на долгорочна и комплексна индоктринација, додека дезинформирањето повеќе има природен, краткотраен, па, и случаен карактер. Суштински гледано, ако кај двете појави се работи за свесно делување, тогаш тие, често се и комплементарни и нераздвојни[38].

Плашејќи се од вистината (за себе) владеачкиот општествен поредок развива цел сплет "одбранбени" манипулативни механизми со кои се амортизираат и се асимилираат неповолните вистини на системот, а истовремено се симулира слободно струење на информациите на домашниот комуникациски простор. На тој начин, информациите формално & стануваат достапни на јавноста, но вистината, всушност останува недостапна или барем недостатна. Имено, поединечните критички информации се толерираат до извесна мера, но строго се внимава да останат изолирани, без содејство и субверзивна моќ.

Посебно се издвојуваат т.н. дискурсивни стратегии на манипулација:

> **дискретни етикети**. Тоа се лингвистички елементи, кои сигнализираат дека во еден текст авторот му се спротивставува (во или преку својот сопствен дискурс) на друг дискурс, оној на противникот. Овие етикети се од различен вид:

-лексички :

а) на пример станува збор за напаѓање, обезвреднување, негативен дискурс. Тоа се зборови коишто истакнуваат несогласување ,опозиција, отфрлување и тие се сигнал дека авторот се обидува да манипулира;

б) декларативни глаголи, кои соопштуваат за дискурсот на другиот (претендира, изјавува, декларира, дури и кажува) и нивното евентуално наредно отфрлање;

в) проценувачки глаголи (погрешно е да се тврди, апсурдно е да се изјавува дека и друго);

г) разни начини на негирање –тие се најочигледен знак за отфрлање

(не е точно дека; никогаш не сум рекол дека и други);

д) збир од формални етикети (од глаголски придавки; глаголи и нивните времиња), коишто покажуваат дека авторот на дискурсот не презема одговорност за некои делови на својот сопствен дискурс, всушност

формално се изолира од најавувањето на дискурсот (на пример : таканаречената; тоа што претендира; видливото; обратно на; презентирано како и други): ,, велат дека ќе ја намалат невработеноста ,,, ,,демократијата ќе постои во оваа земја,,;

ѓ) јазични конструкции-навистина; но; очигледно итн.

е) интонацијата (дури ако изговорот се имитира), различните стилови итн. графички етикети:

/наводници, цртички, загради, извичници, прашалници, повеќе точки, запирки, употреба на големи букви и други. Сами по себе тие не се лингвистички индикатори за конфликтниот дискурс. Но нивната честа употреба и нивната паралелна појава заедно со јазичните етикети се показатели за присутноста на можноста за конфликтен дискурс.

> **директно презентирање на дискурсот**. (Автентично цитирање со наводници): со овој начин на цитирање се докажува автентичноста и се покажува дека можеме да имаме доверба во реченото. Смислата на оваа стратегија е дека не секогаш фронталниот напад е најефективен –сакаме да покажеме дека формално не го порекнуваме дискурсот на противникот. Обично цитирањето е надвор од манипулираниот дискурс (тоа го мисли секојдневната свест), но всушност , ако се цитира некој, тоа е или затоа што неговото мислење има значење (оттаму доаѓа и изразот,,цитирање на авторитетот,,) или затоа што пропагандистот сака да се претстави со “широки сваќања”. Постојат два вида цитирање:

-цитирање на авторитет, којшто ја зголемува легитимноста на изразувањето на субјектот-манипулатор и со тоа го делегитимира противникот.

-цитирање на авторитет, којшто не е признат ниту од авторот , ниту од противникот, но со кој ние се обидуваме да го асоцираме нашиот противник (на пример, даваме цитат на Хитлер, со којшто го асоцираме јазикот на нашиот противник).

> **индиректно претставување на дискурсот** (Цитирајќи го без наводници и менувајќи го): Интегрираме друг дискурс во нашиот без точно да го цитираме. Смислата на оваа стратегија е да го презентираме она што противникот изгледа го рекол, а не како го рекол. Тоа претсавување е манипулација, земена од самиот дискурс на противникот. Обратно на претходниот тип цитирање, оваа процедура скоро целосно се користи за отфрлање и манипулација на дискурсот на противникот. Основен показател за оваа стратегија е типот глаголи: неутрални (вели,

декларира, мисли); конфликтни (претендира, таканареченото и други) или преку лексички форми на отфрлање.

>**различни форми на негирање и отфрлање** Тоа, очигледно , се најобичните трансакции на конфликтен дискурс. Најефективни се разните форми на "привлекување " (тие најтешко се квалификуваат од слушателот како конфликтни). Привлекувањето значи да се допаднеме , да предизвикаме симпатија преку лага. Негирањето ретко е доволно за да се неутрализира или да се дискредитира противникот. неопходно е да се вклучат и други стратегии, всушност , таа стратегија се користи во комбинација.

>демаскирање: Оваа стратегија сака да го покаже "некажаното" од противникот. Тенденцијата е публиката да биде убедена дека противникот сака да скрие нешто од неа, дека постои контекст или прикриена смисла во неговите зборови.

>вообразено претставување: Целосно се користи за да се изгради негативен имиџ на противникот и се потенцира внесувањето на специфичниаракте ристики во личноста на противникот.

БИБЛИОГРАФИЈА

David L. Sills *International Encyclopedia of the Social Sciences* The Macmillan Company andThe Free Press,

Ремоне Игнасио, *Тивки пропиsааганди,* Калеф, Скопје

Канев Добрин *Политички менаџмент* Фондацијдрих Еберт" Скопје 2002, 172-173 стр

Slavujic Zoran *Politicki marketing,* Radnicka stampa Bed 1989

Dzuro Susnjic *Ribari ljudske duse* Cigoja 1999,

Bruce I. Newman *Handbook of Political Marketing* Sage Publication USA 2001

Неделковски Живко (1992), *Политика како комуникација* Студентски збор- Скопје

Mihailovic. S. (1992) *Prilog analizi odrednica izbornog ponasanja*- Gledista 1-6,, Beograd

341.71.092.3

LEGISLATIVE VIEW OF THE CONDITIONS AND THE PROCEDURES FOR APPOINTMENTING AN AMBASSADOR

Dejan Marolov PhD, Goce Delchev University, Faculty of Law, Stip, Republic of Macedonia, e-mail: dejan.marolov@ugd.edu.mk

Abstract:
The legal framework of the conditions and the procedures for appointing an Ambassador of the Republic of Macedonia has been given by the Law on Foreign Affairs. There is a relatively good legal framework for the appointment of new ambassadors, which is largely similar to the legal framework of the countries in the region. However, the Macedonian legal framework has its own specifics. This paper will mostly rely on qualitative research methods.

Keywords: *Ambassador, conditions, procedures, Law on Foreign Affairs*

Introduction

This paper analyses and comments the legal framework which regards the conditions and the procedures for appointment of an Ambassador of the Republic of Macedonia, which has been given within the Law on Foreign Affairs from 2006. Although it has passed considerable time since the adoption of the Law on Foreign Affairs, through which some changes were made, there were not sufficient serious analysis of the anticipated legal solutions about the conditions and the procedure for the appointment of an ambassador. Therefore, this paper deals with this issue in two parts. The first one analyses and comments the conditions and the second one analyses and comments the procedures for appointing an ambassador.

Conditions provided by the Law on Foreign Affairs

All the necessary conditions for a person to become an Ambassador of the Republic of Macedonia are listed in Article 36 of the Law on Foreign Affairs[1].
As first condition is mentioned the existence of citizenship of the Republic of

[1] Article 36 from the Foreign Affairs Law, Official Gazette of the Republic of Macedonia no.46 from 11.04.2006

Macedonia, which means that exclusively a citizen of RM (Republic of Macedonia) [2] can be an Ambassador. This requirement sounds completely reasonable, because, as a person with such function and authorizations, he/she must possess only the citizenship of the country he/she represents abroad.

The second pointed condition is having high education. To possess high education, in order to be able to represent the own country as ambassador[3] is quite logical, too. However this is not detailed explained, i.e. it is not clear what kind of high education is required. This theoretically gives people who have never met social sciences possibility to fulfil this condition. We propose making some further changes of this point, i.e. concretizing in direction of reducing the high education condition only in the area of diplomacy or political-legal sciences or at least in social sciences as more general field.

The third condition is to have active (very good) knowledge of two foreign languages[4]. There is also a sub – condition, which is, at least one of these languages must be an official language in the UN[5] (United Nations). In addition, if an ambassador has been sent to a country with official language, which is different from those of the official usage in the UN, it is also required basic knowledge of the host language. The third condition arises from purely practical reasons. In order to represent the own country abroad, the ambassador must carry out certain official and unofficial communications with the authorities and the local population during the performance of this function. The request for at least elementary knowledge of the host language is a kind of recognition of the reality that the Republic of Macedonia as a pretty small country features limited opportunities in the diplomatic sector, i.e. cannot provide candidates with good host language knowledge in each country the Republic of Macedonia has an embassy. It would be ideal, if every Macedonian embassy had diplomatic staff with proficient knowledge of the host language. However this solution still remains valid.

[2] Ibid.

3 Ibid.

[4] Ibid.

[5] Arabic, Chinese, English, French, Russian and Spanish

In that direction is also Article 43, which says: *"in accordance with the receiving State, the Ambassador can be accredited at the same time for one or more states or international organizations"* [6].

Similar to the previous article, here also is revealed a real situation of the Republic of Macedonia, which is that it can hardly provide an individual embassy in every country. There is indeed no real need for an individual embassy in every country, so it leaves an opportunity open that one ambassador can be appointed as ambassador to several countries simultaneously.

If we go back to the third so-called language condition we must mention the changes made in 2013, according to which one of the foreign languages must be English and the second one must be one of the official languages in UN or EU[7]. There are also another changes regarding the provisions which determinates what tests are exactly relevant and which marks are sufficient as proof for foreign language knowledge[8].

The fourth prescribed condition is that the candidate for ambassador must have gained high diplomatic title or be already acknowledged in the field of foreign policy and international relations[9]. This requirement leads to appointing a person with experience for ambassador, i.e. avoiding situations of appointing persons without sufficient knowledge as ambassadors.

The fifth condition requires psychophysical and health capability[10]. It was made a change later, saying that the candidate must not have had any prohibition to perform a profession, activity or duty[11].

The final condition is to own an adequate safety certificate.

With the sixth condition has been complied the legal prescribed list of conditions for practising this type of function.

[6] Article 43 from the Foreign Affairs Law, Official Gazette of the Republic of Macedonia no.46 from 11.04.2006

[7] Aricle 10 from Changes And Additions Law of the Foreign Affairs Law, Official Gazette of the Republic of Macedonia No.26 from 20.02.2013

[8] Ibid

[9] Article 36 from the Foreign Affairs Law, Official Gazette of the Republic of Macedonia no.46 from 11.04.2006

[10] Ibid.

[11] Aricle 8 from Changes And Additions Law of the Foreign Affairs Law, Official Gazette of the Republic of Macedonia no.107 from 29.08.2008

Interesting is to note that until the decision by the Constitutional Court of 07.11.2007, the Law on Foreign Affairs had an additional requirement for appointing an ambassador[12]. It was about the former article 36 paragraph 1, line 6, which is: "*must not be convicted with imprisonment-punishments of at least six months of crimes in connection with official duties, or other criminal act which makes him unsuitable for an Ambassador."*[13] *(Translation in English by Dejan Marolov)* But this was abolished with the before mentioned Decision by the Constitutional Court. What is this issue about? Although this condition itself seems fairly logical, it could still be considered as controversial, if a person who has served prison for longer time for committing a crime connected with official duties could be appointed to be ambassador. This means that a person who has already had serious problems with the law could not take a post that provides him immunity from criminal prosecution. It contains itself the assumption that the person who has once committed a crime, will probably again be in conflict with the law. At the same time this assumption contains the possibility for lifelong stigmatization of people who have broken the law once before and have already paid their debt to society.

Therefore, taking in consideration Article 23 of the Constitution[14] i.e. every citizen has the right to perform a public function, the fact that in this way one right of the citizen who had committed a crime is limited and the fact that in a way he/she gets additional sanction outside of the already adopted verdict (where this limitation is not predicted), the Constitutional Court abolished the line six[15]. Accordingly, satisfying of this requirement is no longer obstacle to the appointment of ambassadors. Accordingly, satisfying this requirement is no longer condition on the way of appointment of ambassadors.

[12] Decision of the Constitutional Court of the Republic of Macedonia U no. 80 / 2006-0-0 from 07.11.2007

[13] Article 36 from the Foreign Affairs Law, Official Gazette of the Republic of Macedonia no.46 from 11.04.2006

[14] Constitution of the Republic of Macedonia

[15] For more see: Decision of the Constitutional Court of the Republic of Macedonia no. 80 / 2006-
0-0 from 07.11.2007

The Law on Foreign Affairs stipulates also that at least two thirds of the total number of ambassadors is appointed by diplomatic officials with high diplomatic titles from the Ministry of Foreign Affairs[16]. Later it was reduced to ¼ . [17] This ensures that at least ¼ of the appointed ambassadors are professionals. This provision is quite debatable because there are occasional requirements that this post should be run by 100% professionals. But for the time the same provision remains as it is.

The procedure prescribed by the Law on Foreign Affairs

The procedure for appointment of Ambassador is prescribed with Articles 37-43 of the Law on Foreign Affairs. According to these Articles the procedure is initiated by the Minister on Foreign Affairs[18] who submits a proposal for a new Ambassador to the Government of RM. If the proposal is accepted on the Governmental session, the Government informs the President of the Republic of Macedonia in written. After this the President will give his opinion about the proposal for appointment of the ambassador within 30 days and informs the Prime Minister in written. The relatively short period of 30 days given is because the ambassadorial post should not be left empty for longer time and it should be avoided the so called "pocket veto" (which would mean bringing the proposal in the pocket and not giving any answer for a longer time). After obtaining a positive opinion by the President, the Ministry of Foreign Affairs asks for an agrément by the receiving state[19] about the new ambassador. After receiving the acceptance, the new Ambassador meets the Minister on Foreign Affairs and the parliamentary working body on Foreign Affairs, where he/she explains his/her views and opinions about the relations with the state or the international organization he is appointed in. After receiving the agrément, the President of the Republic signs a decree about appointing the Ambassador. The decree is published in the Official Gazette of

[16] Article 36 from the Foreign Affairs Law, Official Gazette of the Republic of Macedonia no.46 from 11.04.2006

[17] Aricle 8 from Changes And Additions Law of the Foreign Affairs Law, Official Gazette of the Republic of Macedonia no.107 from 29.08.2008

[18] After a preliminary alignment between him and the President of the Republic

[19] For the appointment of ambassador in an international organization an agrément is not required but the rules for the appointment of a permanent representative with a rank of Ambassador apply.

RM, after which the Minister on Foreign Affairs initials and the President signs the credentials. Finally, after this there is one month period for the new Ambassador to take the duty. According to the Law on Foreign Affairs the mandate of the ambassadors lasts four years starting from the day of taking the duty.

Setting up such a framework does not allow any element of the executive itself to build a monopoly on the appointment of ambassadors, because the procedure for appointment requires involvement of the Minister on Foreign Affairs, the Prime Minister and the whole Government as well as the President of the Republic. Although fairly limited, the legislature is also included through the compulsory introduction of the new Ambassador in front of the working body of the Assembly. Although this model often generates misunderstanding between the President and the Government in practice, especially in situations where the President and the Prime Minister come from different political parties[20], it is proved to be relatively functional. In general the procedure for appointment of ambassadors is quite similar to other solutions in the Laws on Foreign Affairs and other laws in the former Yugoslav republics and neighbouring countries. However, it is normal to exist some specifics in the legislation of RM. The provision of the Law on Foreign Affairs[21] according to which, "*in naming ambassadors it is respected the principle of appropriate and equitable representation of citizens belonging to all communities and the principle of equal opportunities between the sexes*" is unique. Exactly the first part of this provision, which says that the appointment of Ambassadors is based on the principle of appropriate and equitable representation, in practice means that during the appointment of ambassadors there must be represented candidates from all communities, different from the Macedonians. That, on the other hand means that it is compulsory that some of the appointed ambassadors belong to the minority communities.

[20] Notable for the time during the mandate of President Branko Crvenkovski from SDSM when the Prime Minister was Nikola Gruevski from VMRO-DPMNE

[21] Article 36 Paragraph 3 from the Foreign Affairs Law, Official Gazette of the Republic of Macedonia no.46 from 11.04.2006

Conclusion

The legislation of the Republic of Macedonia regarding the terms of the procedure for the appointment of ambassadors is mainly based on the actual needs and capacities of the state. There is a relatively good legal framework for appointment of new ambassadors, which is largely similar to the legal frameworks of the countries in the region. However, the Macedonian legal framework keeps its own specifics. But the good legal framework does not always guarantee the good work. In this sense, the existing of legislation should not be understood as one made forever. On the contrary, much deeper analyses should be made and foreign experiences should be followed in order to provide better legal solutions regarding the requirements and the procedure of the appointment of ambassadors. This will allow better selection of qualitative staff who will be able to represent the country abroad.

References

Mircev, D. (2006) *Macedonian foreign policy*. Skopje, Az-buki

Габер, В. (2002) *За македонската дипломатија*. Скопје, Магор

Бериџ, Г.Р. (2009) *Дипломатија, теорија и пракса.* трето издание. Прилеп. 11 Октомври

Закон за надворешни работи на Република Македонија 2006

Одлука на Уставен Суд У.бр. 80/2006-0-0 на РМ од 2007

Одлука на Уставен Суд У.бр.225/2007 на РМ од 2008

ЗАКОН ЗА ИЗМЕНУВАЊЕ И ДОПОЛНУВАЊЕ НА ЗАКОНОТ ЗА НАДВОРЕШНИ РАБОТИ
Службен весник на РМ, бр. 107 од 29.08.2008 година

ЗАКОН ЗА ИЗМЕНУВАЊЕ И ДОПОЛНУВАЊЕ НА ЗАКОНОТ ЗА НАДВОРЕШНИ РАБОТИ
Сл. Весник на Р. Македонија, бр.39 од 25.02.2014 година

ЗАКОН ЗА ИЗМЕНУВАЊЕ И ДОПОЛНУВАЊЕ НА ЗАКОНОТ

ЗА НАДВОРЕШНИ РАБОТИ
Сл. Весник на Р. Македонија, бр.26 од 20.02.2013 година

Zakon o vanjskim poslovima на Република Хрватска 1996

Zakon o spoljnim poslova na Srbija 2009

Закон за дипломатическата служба Bugarija 2011

SOCIETY

325:316.32

МИГРАЦИЈАТА ФЕНОМЕН НА ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА

Росе Смилески,Универзитет „Гоце Делчев“ Штип, Воена академија „Генерал Михаило Апостолски“ Скопје - придружна членка, e-mail: smile@va.edu.mk
Љупчо Шошоловски, Универзитет „Гоце Делчев“ Штип, Воена академија „Генерал Михаило Апостолски“ Скопје - придружна членка, e-mail: ljupco_sosolovski@hotmail.com.mk

Апстракт

Општите услови и причини кои придонесуваат за појава на миграцијата се глобализацијата и интернационализацијата на пазарот на трудот и разликите во животниот стандард помеѓу државите. Оттука, зголемувањето на миграцијата е еден од највидливите и најзначајни аспекти на глобализацијата односно зголемувањето на бројот на луѓе кои се преселуваат (мигрираат) во рамките на државите и преку нивните граници, барајќи подобри можности за вработување и животен стандард. Во зависност од обемот и динамиката, како и видовите на миграционите движења, меѓународните миграции може да имаат значајно влијание како врз развојот на населението, така и врз социјалниот и економскиот развој на земјата. Оттаму, нивното континуирано проучување е мошне важно за националното планирање на демографскиот и социо-економскиот развој. Дејството на внатрешните миграции врз демографските состојби е двојно. Тоа, од една страна директно влијае на бројната состојба, територијалниот распоред и структурите на населението, а од друга страна, ги детерминира и наталитетот и морталитетот заради последиците од половата и старосната структура на населението. Последиците во деловите од кои се иселуваат се недостаток на работноспособно население и неискористен физички капитал (земја и слично), а во деловите во кои се доселуваат е вишок на работна сила, невработеност, сиромаштија, зголемена густина на население и намалување на квалитетот на животот. Еден од позначајните чинители кои ги предизвикуваат миграциони движења и има силно влијание врз нив е и глобалната реорганизација (моменталната состојба) на пазарот на трудот и високиот процент на учество на младите во вкупната стапка на невработени лица. Вработувањето на младите, вклучувајќи ги и оние со повисоко ниво на образование, останува сериозен проблем

со цел намалување на младата емиграција или во светот позната како одлив на мозоци. Превенцијата од идно мигрирање на младите луѓе наложува заеднички напори на многу институции и приод насочен кон подобрување на животниот квалитет на младите од сите аспекти (образование и квалификација, работа и професионално оспособување, семејство и деца, домашни услови за живот, личен развој, учество во граѓанското општество и др.) Националните и интернационалните политики треба да се рефлектираат врз миграцијата кон нејзин одржлив развој, и јасна заштита на правата на мигрантите кои многу често се игнорирани во обид да се контролира нивното движење.

Клучни зборови: *пазар на трудот, глобална реорганизација, одлив на мозоци, превенција, животен стандард*

MIGRATION AS A PHENOMEN OF GLOBALIZATION

Rose Smileski, University „Goce Delchev“ Stip, Military academy „General Mihailo Apostolski“ Skopje- associate member,

e-mail: smile@va.edu.mk

Ljupco Shosholovsi, University „Goce Delchev“ Stip, Military academy „General Mihailo Apostolski“ Skopje- associate member,

e-mail: ljupco_sosolovski@hotmail.com

Abstract

The common conditions and reasons that contradict for the migration are: globalization and internationalization of the labor market and differences in the life standards between countries. From here the increase of migration is one of the most important aspects of globalization or the increase of the number of people that are moving (migrating) in the frames of the countries and

over their borders, looking for better possibilities of employment and life standard. Depending on the size and dynamics, as well as the kind of migrating movements, international migrations can have a meaningful inflow for the population as well as for the social and economic development of the land. From there, their continuative research is from the upmost importance for the national planning of the demographic and socio-economic development. The acting of the interior migrations on the demographic conditions is doubled. From one side it directly effects on the number, territorial schedule and structures of the population, and on the other side it determines the fertility and mortality because of the consequences of the gender and age structure of the population. Consequences in the parts which they are migrating from are lack of capable working population and unused physical capital (land and likewise), and in the parts that they are migrating to is excess of labor, unemployment, poverty, increased population and decrease of life quality. One of the more notional factors that procure migrating movements and also have a powerful inflow on them, is also the global reorganization (the present condition) of the effort market and the high percentage of participation of the youth in the total step of unemployed people. The employment of the youth, including the ones with higher level of education, remains serious problem with a goal of decreasing of the young emigration or as is also known as brain drain. The prevention from future migration of the young people enjoin common efforts of many institutions and an approach focused on reclamation of the life quality of the young from all aspects (education and qualification, work and professional development, family and children, home conditions for life, personal development, participation in the civil community etc. National and international policy should reflect on the migration toward its tenable development, and a clear protection of migrant rights that are often ignored in attempt to control their movement.

Keywords: *labor market, global reorganization, brain drain, prevention, life standard*

ВОВЕД

„Денес, бројот на луѓе кои живеат надвор од нивните татковини е поголем отколку во кое било друго време во историјата. Интернационалните мигранти може да ја конституираат петтата најбројна држава во светот, ако сите тие би живееле на исто место“[1].

Транснационалниот проток на стоки и капитал ја забрзале глобализацијата во текот на изминатите години. Овој проток бил овозможен со постепеното намалување на трговските бариери и инвестирање преку националните граници, со што се овозможила експанзија на глобалната економија. Меѓутоа, државите многу често, цврсто ја попречувале примената на слични либерални политики на интернационалното движење на луѓето.

Меѓународната миграцијата е глобален, динамички и комплексен феномен кој е во пораст по обем, сложеност и влијание. Таа е причина и ефект од проширениот процес на развој и внатрешна карактеристика на глобализираниот свет. Таа не е замена за развој, но може да биде позитивна сила за развој кога е подржана од правилен сет на политики. Порастот на глобалната мобилност, растечката сложеност на преселните модели и нејзиното влијание врз земјите, мигрантите, семејствата и заедниците придонесле меѓународната миграција стане приоритет на меѓународната заедница.

На миграцијата, преку границите и во рамките на иста земја, обично гледаат како непожелна појава. Внатрешните миграции ги сметаат одговорни за неверојатниот раст на мегаградовите во глобалниот Југ[1], а интернационалните миграции ја зголемуваат невработеноста во индустријализираните земји со цени многу пониски од локалните плати и да имаат корист од социјалниот систем за кој тие ретко придонесуваат.

Миграцијата одамна е стратегија за намалување на ризикот од диверзификација на изворите на приход, и во многу земји не е

[1] Терминот „Север“ се однесува на оние земјите и регионите кои поради статистички цели се класифицирани како „развиени“, додека терминот „Југ“ се однесува на оние земји и региони кои се класифицирани како „земјите во развој“. Развиените региони ги вклучуваат Европа, Северна Америка, Австралија, Нов Зеланд и Јапонија. Овие термини се користат за статистички погодности и не изразуваат суд за нивото кое е постигнато од страна на одредена земја или регион во процесот на развој .

невообичаено за семејството и роднините да одржуваат силни врски на големи оддалечености. Луѓето се движат во различни насоки: помеѓу различни рурални средини, од село во град, од град во село, од еден град во друг, од една држава во друга, итн.

Од политиките за спречување на меѓународната миграција само корист обично имаат нелегалните шверцери и работодавачите кои вработуваат мигранти без документи за да ги избегнат прописите кои што се однесуваат на постојните плати и работните услови.

Три аспекти на миграцијата се од особена важност: прво, факторите поврзани со климатските промени во производство и трговија, кои влијаат на миграцијата; второ, можностите и ограничувањата специфични за различни групи (на пример: жените и мажите, помладите и постарите, итн.); и трето, придонесот на мигрантите за нивните домови и заедници кои се нивни домќини. Подоброто разбирање на овие аспекти може да доведе до создавање на поефикасни политики за одржлив развој.

Не евидентираните мигранти не се причина за постоењето на неформални пазари на трудот на Север, а поголема корист од нелегалната миграција имаат работодавачите отколку мигрантите.

Неопходно е зголемување на флексибилноста на пазарите на трудот, одржувањето и зајакнувањето на работничките права, како и подобрување на работните услови. Ова е повеќе комплексен предизвик, за оној којшто треба да се соочи со миграцијата особено во Западна Европа. Таа може да придонесе да се ублажи негативното влијание на населението кое старее, каде стапката на наталитет резултира со многу мал однос на работоспособното население и пензионерите. Евидентираните мигранти чии работодавачи плаќаат придонеси се предност во поддршката на пензиските и здравствените системи, а креаторите на политиките треба ова да го земат во предвид.

ТРЕНДОВИ ВО МЕЃУНАРОДНАТА МИГРАЦИЈА

Илјадници години луѓето мигрирале во потрага по подобар живот. Миграцијата на луѓе се наоѓа во срцето на тековниот процес на глобализација. Таа е резултат на бројни фактори, меѓу кои се: потрага по поголеми можности-да заработат за подобар живот, да живеат во повеќе сигурна животна околина, повторно да се обединат со членовите на нивните семејства или пријателите, или да избегнат прогонување во

нивните татковини. Овие причини мотивираат приближно околу 3,2% од светското население или 232 милиони луѓе да живеат надвор од нивните родни земји во 2013 година[2], во споредба со 175 милиони во 2000 година и 154 милиони во 1990 година. Во периодот од 1990 до 2000 година, растот на бројот на интернационални миграни бил со просечната стапка на годишно ниво од 1,2%. Во периодот од 2000 до 2010 година, годишниот раст се забрзал достигнувајќи 2,3%. Од тогаш стапката се намалува на 1,6% за периодот од 2010 до 2013 година, Слика 1 [2,3,4].

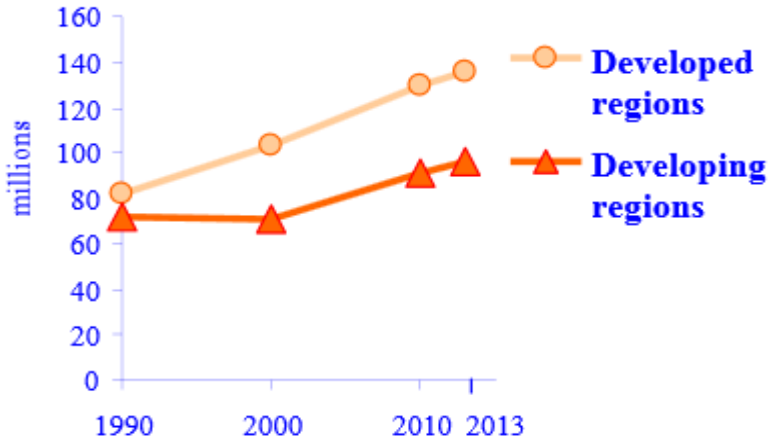

Слика 1: Меѓународни мигранти, 1990-2013 година (милиони) [2]

Глобално, во 2013 година има 232 милиони на интернационални мигранти. Од нив, приближно 59% живеат во развиените региони, додека регионите во развој се домаќини на 41% од вкупниот број. Во 2013 година, 136 милиони од интернационалните мигранти живеат во глобалниот Север, а 82 милиони или 60% од нив потекнуваат од земјите во развој, додека 54 милиони или 40% се родени во глобалниот Север.

[2] Во 2013, половина од сите интернационални мигранти или 119 милиони живееле во 10 земји. Соединетите Американски Држави се домаќини на најголем број од нив (45,8 милиони), следени од Русија (11 милиони), Германија (9,8 милиони), Саудиска Арабија (9,1 милион), Обединети Арабски Емирати (7,8 милиони), Велика Британија (7,8 милиони) Франција (7,4 милиони), Канада (7,3 милиони), Австралија (6,5 милиони) и Шпанија (6,5 милиони) [2,4].

Освен тоа, 82 милиони или 86% од 96 милиони интернационални мигранти кои живеат во земјите во развој во 2013 година потекнуваат од глобалниот Југ, додека 14 милиони или 14% се родени во глобалниот Север [2].

Помеѓу 1990 и 2013 година, бројот на интернационални мигранти ширум светот се зголемил за преку 77 милиони или за 50%. Голем дел од ова зголемување се случил во периодот помеѓу 2000 и 2010 година. За време на овој период, на годишно ниво бројот на мигранти се зголемувал за околу 4,6 милиони, во споредба со просекот од 2 милиони во периодот од 1990-2000 година и 3,6 милиони за период 2010-2013 година, Табела 1. Во светски рамки, развиените региони добиле 53 милиони или 69% од 77 милиони интернационални мигранти за период од 1990 до 2013 година, додека регионите во развој добиле 24 милиони или 31%. Од 2010 година, годишната стапката се намалува и на Северот и на Југот: на 1,5% во развиените региони и 1,8% во регионите во развој, Табела 1.

Табела 1: Број на меѓународни мигранти според нивото на развиеност и континенти [5].

	International migrant stock (millions)				*Average annual change in migrant stock (millions)*			*Average annual growth rate in migrant stock (percentage)*		
	1990	*2000*	*2010*	*2013*	*1990-2000*	*2000-2010*	*2010-2013*	*1990-2000*	*2000-2010*	*2010-2013*
World	154.2	174.5	220.7	231.5	2.0	4.6	3.6	1.2	2.3	1.6
Developed regions	82.3	103.4	129.7	135.6	2.1	2.6	1.9	2.3	2.3	1.5
Developing regions	71.9	71.1	91.0	95.9	-0.1	2.0	1.6	-0.1	2.5	1.8
Africa	15.6	15.6	17.1	18.6	0.0	0.2	0.5	0.0	0.9	2.8
Asia	49.9	50.4	67.8	70.8	0.1	1.7	1.0	0.1	3.0	1.5
Europe	49.0	56.2	69.2	72.4	0.7	1.3	1.1	1.4	2.1	1.5
LAC	7.1	6.5	8.1	8.5	-0.1	0.2	0.2	-0.9	2.2	1.8
NA	27.8	40.4	51.2	53.1	1.3	1.1	0.6	3.7	2.4	1.2
Oceania	4.7	5.4	7.3	7.9	0.1	0.2	0.2	1.5	3.1	2.6

Забелешка: LAC С Latin однесува на Латинска Америка и на Карибите, додека NA се однесува на Северна Америка.

Анкетата спроведена од Галуп (Gallup Polls) во 2009 година, низ 135 земји покажала дека 16% од работоспособното население во светот би сакала да се пресели во друга земја за постојано доколку би имале шанса. Ова би значело дека околу 700 милиони ширум светот или повеќе од целото возрасно население во Северна и Јужна Америка заедно сака да се пресели на друго место. Сепак се чини дека овие бројки варираат

по региони. Според анкетата спроведена во период од 2007-2009 година, 38% од Африканците кои живеат во суб-Сахара сакаат да мигрираат, додека само 10% од Азијатите би сакале за постојано да ја напуштат својата татковина. Според истата, Соединетите Американски Држави се најпосакуваната дестинација [6].

ФАКТОРИ КОИ ВЛИЈААТ НА МИГРАЦИЈАТА

Различни причини стојат во позадина на миграцијата. Луѓето може да мигрираат со цел да ја подобрат нивната финансиска ситуација, или да избегнат граѓанска војна, или прогонување, како и еколошки катастрофи. Причините кои ги охрабруваат индивидуалците да мигрираат се категоризираат како „push“ или „pull“ фактори. Глобализацијата донесе и трета група на мотивациони фактори наречени „мрежни“ фактори, кои вклучуваат слободен проток на информации, ја подобруваат глобалната комуникација, побрза и поефтина цена на транспортот. Мрежните фактори не се во директна врска со миграцијата, но истата ја олеснуваат.

Социолозите долго ја анализирале миграцијата во смисла на „принудувачки-привлекувачки“[3] модел. Овој модел прави разлика помеѓу принудувачките фактори кои ги принудуваат луѓето да ги напуштат домовите од привлекувачки фактори кои ги привлекуваат мигрантите на нова локација. Принудувачките фактори се јавуваат во државите од кои потекнуваат мигрантите додека привлекувачките фактори се однесуваат на државите кои ги примаат. Принудувачките фактори се негативен аспект за државата од која потекнуваат, а привлекувачки фактори се позитивни аспекти за државите кои ги примаат. Во суштина, овие фактори се разликуваат како две страни на монета. Со преселувањето мигрантите не само што мора да ги најдат недостатоците од дома (принудувачки фактори), но и очекуваат дополнителни бенефити во странство (привлекувачки фактори), инаку движењето би им било неисплатливо.

Постојат и двосмислени фактори наречени мрежни фактори кои може на луѓето да им го олеснат движењето или одвратат од миграција. Мрежните фактори ги вклучуваат: трошоците за патување, полесна кумуникација и интернационалните меѓународни трендови. Овие

[3] Push-Pull модел

фактори не се поврзани со одредена земја, но имаат големо влијание врз меѓународната миграција.

Принудувачките фактори некогаш ги оставаат луѓето без друг избор освен да ја напуштат државата во која се родиле. Меѓу најважните фактори кои спаѓаат во оваа група и го забрзуваат мигрирањето на луѓето се: недостаток на работни места (сиромаштија, беда), граѓанска војна (војна, политички и религиозни прогонства), еколошки проблеми, примитивни услови во кои живеат и работат, природни катастрофи, бедна медицинска грижа, ропството и политичкиот страв.

Економските фактори се главна мотивација за миграција. Според Интернационалната организација на трудот, приближно половина од вкупниот број на интернационални мигранти или 100 милиони мигранти ги напуштиле домовите да најдат подобра работа и обезбедат подобри можности за живот на нивните фамили во странство [7]. Во некои земји, работни места едноставно не постојат за голем дел од населението. Во други случаи, приходниот јаз е многу голем помеѓу земјите кои испраќаат и примаат е толку голем за да се оправда движењето. Индија[4], на пример, неодамна доживеала бран на иселување поради комбинација од тие фактори [8].

Некои од мигрантите се приморани да ги поминат националните граници од војна или прогонства во нивните татковини. Овие мигранти може да се сметаат за бегалци или барателите на азил во државите кои ги примиле.

Во 2011 година, вкупниот број на население кое загрижува во светот, а кое ги вклучува бегалците, барателите на азил, внатрешно раселените лица и лицата без државјанство се проценетнува на 35,4 милиони, а од нив 10,4 милиони се бегалци. 80% од бегалците се згрижени во земјите во развој, а останатите во развиените земји [10].

Еколошките проблеми и природните катастрофи често предизвикуваат загуба на пари, домовите и работни места. Во средината

[4] Поради растечкото население, Индија се соочува со голема невработеност од околу 121 милион луѓе. Бројот на квалификувани работници кои завршуваат на Индиските универитети постојано се зголемувал со што се создала нерамнотежа на пазарот на труд. Многу дипломирани студенти мигрираат во Соединетите Американски Држави каде нивните вештини и помали надоместоци се барани од високо технолошките компани. Околу 40% од мигрантите биле прифатени од технолошките компании што ја покажува заинтересираноста на Американските корпорации за Иниските квалификувани работници [9].

на деветнаесетиот век, Ирска доживеала глад невиден во нејзината историја. Како резултат на изумирањето на нејзината главна суровина во исхраната-компирот, од глад умреле стотици илјади луѓе, а милиони биле принудени да ги напуштат нивните домови. Во периодот од 1841 до 1851 година, Ирската популација се намалила за 1,6 милиони, или за 17% од вкупната нејзина популација, како резултат на глад и емиграција [11].

Привлекувачките фактори се тие кои диктираат каде луѓето ќе завршат. Позитивните аспекти на некои држави им служат да привлечат повеќе мигранти отколку другите држави, а мегу нив спаѓаат: повисок стандард на живеење (повисока плата), побарувачка на работна сила, политички и верски слободи, подобра медицинска грижа, или образование, јазик, временски услови или други влијателни фактори.

Економската стимулација го обезбедува најголемиот притиснувачки и повлекувачки фактор за потенцијалните мигранти. Луѓето кои се преселуваат во поразвиените земји често наоѓаат иста работа како и во својата татковина, но таму се наградени со повисока плата. Исто така, таму наоѓаат поголема социјална сигурност и бенифиции со кои тие треба да бидат во состојба да работат. Мигрантите се привлечени од оние држави каде што можат максимално да искористат[5].

Скоро сите развиени држави бараат ниско квалификувана работна сила за поддршка на нивната растечка економија. Овие економии креираат милиони работни места кои домашните работници може да одбијат да ги пополнат поради ниските плати и минимални можности за професионален развој[6] [12].

[5] Мексиканските мигранти се преселуваат во Соединетите Американски Држави поради повисоките плати и социјални бенефити, а не да ја избегнат невработеноста во Мексико. Последните години, стапката на невработеност во Мексико е помала отколку во Соединетите Американски Држави. Пример: За 2011 година, невработеноста во Мексико била 5,2%, додека во Соединетите Американски Држави била 9% [8].

[6] Канада е пример за овој тренд. Миграционата популација е приближно дуплирана во период од 2006 до 2010 година, од 255440 на 432682 привремени работници кои живеат во Канада [12].

ЕКОЛОШКИ БЕГАЛЦИ

Во последните години концептот на „Еколошки бегалци“ добива ново значење, како што глобалните климатски промени и опустинувањето се закануваат по животот на милиони луѓе, предизвикувајќи многу од нив да ги напуштат нивните домови во потрага по нови можности. „Еколошки бегалци е термин скован од Essam El-Hinnawi, кој ги опишува како „луѓе кои биле принудени да ги напуштат своите традиционални живеалишта, привремено или постојано поради значително нарушување на животната средина (природно или преизвикано од луѓето) што ја загрозува нивната егзистенција или сериозно влијае на квалитетот на нивниот живот [13].

Во текот на 2012 година, приближно 32,4 милиони луѓе биле раселени поради еколошки катастрофи, вклучувајќи ги и оние кои биле принудени да се преселат во рамките на нивните држави и оние кои излез нашле во интренационалната миграција. 98% од раселувањето е причинето од катастрофи поврзани со климата и времето, особено поплавите [14].

Од суша во моментот се зафатени помеѓу 100 и 200 милиони луѓе ширум светот. Во Северна Африка, најзафатениот регион со оваа еколошка појава сушата им се заканува на дополнителни 50 милиони жители на земјиште кое станува неповолно за живеење како резултат на климатските промени и бедните техники на обработување на земјиштето. Овој тренд води до бранови од емигранти од Северна Африка кон Западна Европа со цел да се избегнат пропаднатите жетви и недостатокот на вода. Поголемиот дел од еколошките бегалци мигрираат во соседните земји кои тежнеат да станат едни од најсиромашните во светот. Во многу од овие земји, бегалците се недобредојдени гости, ставајќи акцент на стравот од снабдување со вода. Оваа социјална недоверба и натпревар може во иднина да ескалираат во конфликт и насилство [15].

Изложеноста на негативните ефекти од глобалните климатски промени во иднина може да доведе до големи бранови на миграција. Очигледен пример за ова е малиот остров Кирибати, чии 94000 жители ризикуваат да бидат целосно потопени во вода до 2070 година, ако нивото на морињата продолжи да расте. Во рамките на подготовките за овој исход, претседателот на Кирибати, Аноте Тонг, предложил програма за постепено преселување на населението во соседните острови како што е Нов Зеланд [16].

ЗАКЛУЧОК

Широкиот обем на движење на луѓето, стоки, услуги и капитал се повеќе е карактеристика на глобализацијата. Државите, многу често не се подготвени да ги отворат своите граници за луѓето, како за стоките, услугите и капиталот, плашејќи се дека нивната култура и работни места ќе бидат подложни и елиминирани од неконтролираната емиграција. Во исто време пак, слично на слободната трговија и инвестиции, на економиите и општествата им треба миграција, со цел да се одржи економскиот раст.

Според светската организација за миграција може да издвоиме три клучни предизвици кои треба да ги земат во предвид државите со цел да се искористат придобивките од миграцијата и тоа:

– Контролата и ограничувањето на мигрантите без документи не се одговор за нивното зголемување во „неформалните“ пазари на трудот на Север. Политиките треба да обратат внимание како да ја зголемат флексибилноста на пазарите на трудот, како и на одржување и зајакнување на правата на работниците и подобрување на работните услови;

– Испратените пари од мигрантите се важни за домаќинствата и заедницата, но многу често се игнорирани во развојните политики. Подобрата поддршка во форма на услуги, обука, тренинг и инфраструктура го подобрува, капацитетот на мигрантите и нивните домаќинства за да се направат продуктивни инвестиции во областите од кои тие потекнуваат;

– Образованите мигранти имаат подобри работни места и заработуваат повеќе. Еднаквиот пристап до средствата, како што е земјиштето го прави полесно инвестирањето и нивното враќање во своите домови каде што би придонесувале со нови вештини кои претходно ги стекнале.

На крај, може да се заклучи дека миграцијата ќе продолжи да биде голем, незапирлив фактор на глобалниот живот се додека различни потикнувачки и привлекувачки фактори поврзани со миграцијата, вклучувајќи ги и економските разлики помеѓу државите не исчезнат во целост.

Ограничувањето на прекуграничниот проток на стоки, услуги, капитал и миграција, доведува до криумчарење на мигранти и нивно

зголемување во развиените и земјите во развој со што станува загрижувачки проблем за многу држави.

Загриженоста околу недокументираната миграција и губењето на контрола на потребите за работна сила, особено во развиените земји, како и постоењето на растечка популација на бегалци дополнително го усложнува создавањето на ефикасна миграциона политика. Справувањето со легалната и илегалната миграција се најитните прашања со кои се соочуваат владите и општествата ширум светот.

ЛИТЕРАТУРА

[1] UNFPA State of the World: 2008. Достапно на: http://www.unfpa.org/swp/2008/presskit/docs/en-swop08-report.pdf. Преземено на ден 18.06.2014 година.

[2] United Nations, Departments of Economic and Social Affairs, Population Division-International Migration. Достапно на: http://esa.un.org/unmigration/wallchart2013.htm. Преземено на ден 19.06.2014 година.

[3] World migration report 2011. International Organization for Migration. Достапно на: http://publications.iom.int/bookstore/free/WMR2011_English.pdf. Преземено на ден 23.06.2014 година.

[4] World migration report 2013. International Organization for Migration. Достапно на: http://publications.iom.int/bookstore/free/WMR2013_EN.pdf. Преземено на ден 24.06.2014 година.

[5] United Nations, Department of Economic and Social Affairs (2013). Trends in International Migrant Stock: The 2013 Revision-Migrants by Age and Sex (United Nations database, POP/DB/MIG/Stock/Rev.2013/Age).

[6] Espisova, N, Ray, J. (2009, November 2). 700 Million Worldwide Desire to Migrate Permanently. Gallup World. Достапно на: http://www.gallup.com/poll/124028/700-Million-Worldwide-Desire-Migrate-Permanently.aspx. Преземено на ден 26.06.2014 година.

[7] International Labour Office of the Director-General (2008, September 18). Statement 2008. Достапно на:

http://www.ilo.org/public/english/bureau/dgo/speeches/somavia/2008/migrants.pdf.

[8] Index Mundi (2012, July 26.). India's Unemployment Rate. Достапно на:

http://www.indexmundi.com/india/unemployment_rate.html. Преземено на ден 29.06.2014 година.

[9] Alarkon, R. (2007.). The free circulation of skilled migrants in North America. A. Pekoud, P.F. Guchteneire (Eds.) In *Migration Without Borders: Essays on Free Movement of People*. (249). New York: Berghan Books. Достапно на:

http://books.google.com/books?id=mDGlNxffxvUC&pg=PA249&lpg=PA249&dq=india+migration+america&source=bl&ots=E7lqa9rFBh&sig=zNSylN0E_DiQXcQz5L10jRgn9lY&hl=en&ei=o8UeSsnnBtG9tweOm9TsAw&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=4#v=onepage&q=india%20migration%20america&f=false. Преземено на ден 23.06.2014 година.

[10] UNHCR Statistical Yearbook 2011 (2011). Достапно на: http://www.unhcr.org/516285b89.html. Преземено на ден 25.06.2014 година.

[11] Daniels, R. (2002). *Coming to America: A History of Immigration and Ethnicity in American Life, 2nd Edition.* Princeton, NJ: HarperCollins Publishers

[12] Geddes, J. (2012, February 21). Canada's foreign worker boom. MacLeans. Достапно на: http://www2.macleans.ca/2012/02/21/a-disposable-workforce/. Преземено на ден 21.06.2014 година.

[13] El-Hinnawi, Essam (1985). EnvironmentalRefugees. UNEP: Nairobi. Достапно на: http://www.liser.eu/en/documentation-and-reference-center/facts-and-figures/definitions. Преземено на ден 24.06.2014 година.

[14] Global Estimates Report 2012: Highlights. (n.d.) *Internal Displacement Monitoring Centre.* Достапно на: http://www.internal-displacement.org/assets/publications/2013/2012-global-estimates-corporate-en.pdf. Преземено на ден 22.06.2014 година.

[15] Overcoming One of the Greatest Environmental Challenges of Our Times: Re-thinking Policies to Cope with Desertification. A Policy Brief based on The Joint International Conference: "Desertification and the International Policy Imperative" Algiers, Algeria, 17-19 December, 2006. Достапно на: http://inweh.unu.edu/archive/documents/Re-thinkingPolicietoCopewithDesertification.pdf. Преземено на ден 21.06.2014 година.

[16] Bedford, R. (2009, March 19). International migration in Kiribati and Tuvalu: A context for evaluating the impact of global warming on population movement in atoll territories in territories. Motu Public Policy Seminar Series. Достапно на: http://www.motu.org.nz/files/docs/Motu_presentation_bedford.pdf. Преземено на ден 24.06.2014 година.

316.613:159.922.8 (497.7)

ОДНОСОТ ПОМЕЃУ ИНДИВИДУАЛНИОТ И КОЛЕКТИВНИОТ ИДЕНТИТЕТ НА МЛАДИТЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Доц. д-р Елеонора Серафимовска, Универзитет "Св. Кирил и Методиј", Институт за социолошки и политичко-правни истражувања, Скопје

e-mail: eleonora@isppi.ukim.edu.mk ; elejana@yahoo.com

Доц. д-р Маријана Марковиќ, Универзитет "Св. Кирил и Методиј", Институт за социолошки и политичко-правни истражувања, Скопје

e-mail: marijana@isppi.ukim.edu.mk ; vaogma@yahoo.com

Апстракт

Истражувањето што го спроведе истражуавачки тим од ИСППИ на студенти на трите државни универзитети (Универзитетот "Св.Кирил и Методиј", Универзитетот "Гоце Делчев" и Тетовскиот државен универзитет) во РМ имаше цел да одговори на прашањата: како младите се дефинираат себеси, како го определуваат својот личен идентитет, како го дефинираат нивниот колективен идентитет, кои се социјалните детерминанти на индивидуалниот и колективниот идентитет и колку е важна ориентацијата на единката при процесот на себедефинирање во процесот на перцепција на нејзината припадност кон одредена социјална група. Добиените сознанија укажуваат на тоа дека: Најголемиот број студенти се оние кои што даваат големо значење и на персоналниот, приватен и на социјалниот, јавен аспект при себедефинирањето (што би значело дека во процесот на себедефинирање голема важност ќе даваат превенствено на сопствените мисли, потреби, ставови, желби, но и на нивното однесување кон средината, изгледот, популарноста во новното социјално опкружување...); Во структурирањето на својот колективен идентитет вклучуваат многу компоненти /припадности (полови, културни, територијални, етнички, религиски...) па би се рекло дека имаат еден високо диференциран колективен идентиет; Полот и етницитетот се важни социјални детерминати на себедефинирањето (жените во поголем процент од мажите

ги имаат развиено и двата аспекти на индивидуалниот идентитет: приватениот и јавниот аспект, а Македонците во поголем степен, споредено со Албанците, го истакнуваат приватниот аспект пред јавниот); Начинот на кој студенетите го дефинираат сопствениот личен идентитет ќе влијае на нивниот колективен идентитет во таа смисла што: оние што имаат постигнат идентитет (се прифаќаат себеси но, и воспоставуваат здрави социјални релации- т.н. *Интегрирани поединци*) во најголем степен ќе бидат врзани за речиси социјалните улоги што ги играат во општеството и од нив би можело да се очекува да бидат најмногу вклучени во социјалните/политички акции.

Клучни зборови: *Индивидуален Идентитет, Приватен Аспект на Идентитетот, Јавен Аспект на Идентиететот, Колективен Идентитет, Социјални улоги*

Вовед

Истражувачки тим на Универзитето „Св Кирил и Методиј“, Институт за социолошки и политичко-правни истражувања - Скопје (проф. д-р Лидија Христова, доц. д-р Елеонора Серафимовска, доц. д-р Маријана Марковиќ и доц. д-р Анета Цекиќ), спроведе ообемно истражување насловено како „Перцепциите на идентитетите на студентската популација во Република Македонија“. Истражувањето беше инспирирано од истражувањата на хиерархијата на идентитетите во неколку мултикултурни општества (Канада, Белгија, Швајцарија) од страна на двајцата канадски политиколози, Жан Лапонс (J. Laponce) и Пјер Гинграс (P. Gingras).

Истражувачкиот тим на проектот не се задржа само на хирархијата на идентитети во мултиетничко општество, туку го прошири уште во две димензии: прво, внесувајќи ја варијаблата дискриминација во контекст на перцепцијата на идентитетите во македонското мултикултурно општество, и второ, внесувајќи сегмент во истражувањето што се однесуваше на перцепцијата на личниот идентитет и влијанието што таа самоперцепција го има врз колективниот идентитет.

Текстот што следи се однесува на вториот сегмент и настојува да ја објасни поврзаноста помеѓу индивидуалниот и колективниот идентитет на младите во Македонија, односно кај студентската популација од македонска и албанска националност.

Дефинирање и значењето на поимот идентитет во психологијата

Поимот *идентитет* доаѓа од францускиот поим *identité,* кој пак има свој јазичен корен во латинскиот поим *identitas*, -tatis, кој е именка и произлегува од придавката *idem* што значи *исто* (www.merriam-webster.com/dictionary/identity).

Во психологијата поимот *идентитет* се поврзува со *сликата за себе* (менталниот модел што личноста го има создадено за себе), *себевреднувањето* и поимот *индивидуалност* (Weinreich, 1986). Психолозите вообичаено го користат терминот *идентитет*, мислејќи на *персоналниот идентитет*, односно на оние аспекти што личноста ја прават единствена (Krstić, 1991).

Во рамките на психологијата Ериксон е еден од првите автори кој експлицитно се занимавал со проучување и објаснување на концептот на *идентитетот*. Неговиот концепт е базиран на психолошкото чувство на континуитет, познато како *его-идентитет* (или именувано како селф); личносните карактеристики и особености што една личност ја одвојуваат од друга, познато како *персонален идентитет*, и збирот на социјални улоги што личноста има потенцијал да ги игра, определен како *социјален идентитет* или *културален идентитет*.

Персоналниот идентитет се однесува на сето она што ја диференцира конкретната личност од останатите како уникатна констелација на црти и карактеристики што се трајни низ времето. Персоналниот идентитет, исто така условно, има два аспекта: *персонален, приватен аспект* и *социјален, јавен аспект*. *Приватниот аспект* на *личниот идентитет* е оној аспект што е „видлив“ само за индивидуата и се однесува на нејзините сопствени потреби, мисли, ставови, чувства, нејзините вредности и морални стандарди, сопствените цели и очекувања, сопствените стравови, чувства на единственост и континуираност и сопствената самопроцена на единката, индивидуата. *Јавниот аспект* на *персоналниот идентитет* е она што е

„надворешната страна“ од личносниот дел, односно манифестацијата на личноста, а тоа се: физичката појавност на личноста, нејзината популарност, реакциите на другите кон единката, нејзината привлечност, импресиите што ги остава кај другите и, би се рекло, нејзиното целокупно социјалното однесување.

Социјалниот идентитет се однесува на перципираната припадност кон одредени поголеми или помали групи во општеството (Tajfel, Turner, 1986). И овој идентитет може да се разгледува низ два аспекта: *релациски аспект* и *колективен аспект* на *социјалниот идентитет*. *Релацискиот аспект* е базиран на персонализираните врски и релации со одреден други лица, членови на одредено семејство, круг на пријатели и роднини, партнер/ка и тој аспект е специфичен за секој поединец. *Колективниот аспект* на *социјалниот идентитет* се однесува на припадноста кон одредена/и група/и во општеството: жени/мажи, Македонци/Албанци/Турци/Роми..., психолози/социолози/правници..., скопјани/охриѓани и е заеднички за одредена помала или поголема група луѓе.

Во духот на психодинамската традиција, Ериксон го истражувал процесот на формирање на идентитетот во текот на животните циклуси. Тој ги истакнува временскиот континуитет и чувството за различност. Чувството на единство, според него, се базира на временскиот континуитет и чувството на различност од другите (Erikson, 1963). Имено, според Ериксон, формирањето на идентитетот, наречен и процес на индивидуализација, е развојот на поединецот како посебна личност во одредена фаза од животот, во која индивидуалните карактеристики се постигнати и според кои лицето се препознава или се познава себеси како такво. Овој процес ги дефинира поединците и во однос на другите и во однос на себеси. Деловите од вистинскиот идентитет на лицето вклучуваат чувство на континуитет, чувство на посебност од другите и чувство на припадност. Формирањето на идентитетот води до голем број случувања на личниот идентитет, како и идентитетот каде што поединецот има некој вид разбирање на себеси како дискретен и посебен ентитет. Сето ова е можно преку процесот на индивидуализација, при што неиздиференцираниот поединец има тенденција да стане посебен и единствен, како и да поминува низ фазите низ кои диференцираните аспекти на животот на една личност се стремат да станат една неделива целина.

Марсија (Marcia) го прочистува и го проширува делото на Ериксон (Шкариќ, 2004) и доаѓа до концепт за постоење на четири статуси на идентитетот што се случуваат во текот на психолошкиот развој на идентитетот. Главната идеја на Марсија е дека чувството за идентитет е определено главно од два процеса: процес на истражување и процес на обврзување (посветување) направени во однос на одредени лични и социјални карактеристики. Следува дека во јадрото на оваа парадигма се испитувањата, истражувањата до кои едно лице успеало да стигне, како и степенот до кој тој/таа ја покажува посветеноста (се обврзува) на тие истражувања. Согласно степенот до кој овие два процеса се постигнати, постојат четири статуси на идентитетот (Marcia, 1966):

- Постигнат идентитет (завршени истражувања и постигната посветеност). Овие лица имаат развиено добро дефинирани лични вредности и селф-концепт. Нивните идентитети можат да се прошируваат и понатаму да се дефинираат, но основите веќе се поставени. Овие лица се прифаќаат себеси и се способни за воспоставување на интимни врски.

- Психосоцијален мораториум (завршени истражувања, но не е постигната посветеност). Овие лица имаат стекнато нејасни или лошо формирани идеолошки и професионални заложби. Тие сè уште се во потрага на идентитетот. Тие почнуваат да се посветуваат на идентитетот, но сè уште го развиваат.- Предодреден идентитет (незавршени истражувања, но постигната посветеност). Овие адолесценти слепо ги прифаќаат идентитетот и вредностите што им биле пренесени од семејството и значајните други. Тие се посветени на идентитетот, но не како резултат на сопственото себеистражување или на кризата. Всушност, тие не поминале низ криза на идентитет, бидејќи избегнувале да се спротивстават и да ризикуваат.

- Дифузен идентитет (незавршени истражувања, како и непостигната посветеност кон нив). Адолесцентите кои не се способни да се соочат со потребата за развој на идентитетот избегнуваат да истражуваат или да се посветуваат на нешто и остануваат во аморфна состојба на дифузија на идентитетот, што понекогаш може да продуцира социјална изолација. Овој тип идентитет е најмалку комплексен и најмалку зрел во споредба со останатите три.

Методологија на истражувањето

Проблем на истражувањето

Како младите се дефинираат себеси, како го определуваат својот личен идентитет и дали тој начин на кој го дефинираат личниот идентитет ќе влијае врз нивниот колективен идентитет, беше главниот истражувачки проблем во овој сегмент на истражувањето. Се постави прашањето: Дали одредена ориентација при себедефинирањето ќе има влијание врз перцепцијата на врзаноста со одредени социјални улоги?

Овој сегмент на истражувањето пред себе има цел да ја анализира природата на поврзаноста помеѓу *ориентациите* (персонална и социјална), врз перцепцијата на сопствениот колективен идентитет. Тргнувајќи од концептите за повеќеслоен (различен) аспект на идентитетот, конкретните цели на ова истражување беа:

а) Утврдување на двете основни ориентации на себедефинирањето (персоналниот, приватен и социјалниот, јавен аспект) или поедноставно: утврдување кој дел од личноста го истакнуваат младите во процесот на себедефинирање и себепоимање. Прашањето тука е: кога младите се дефинираат себеси, дали повеќе го истакнуваат она какви се тие „персонално“, „внатрешно“, приватно: нивните ставови, вредности, мисли, чувства или какви се тие „социјално“, „надворешно“, јавно – како изгледаат, како се однесуваат, каков впечаток оставаат кај другите, колку се популарни.

б) Одредување на релациите на двата аспекта на личниот идентитет со видот и интензитетот на колективниот идентитет. Тука истражувачкиот интерес е насочен на испитување дали младите кои се повеќе ориентирани кон приватниот аспект или младите кои се повеќе насочени (ориентирани) кон својот јавен аспект на личниот идентитет ќе покажуваат поголем интензитет на врзаност кон различни социјални групи, улоги (различни аспекти на нивниот колективен идентитет).

Хипотези

Истражувачките хипотези во ова подистражување беа дефинирани и разработувани во посебни сегменти и гласеа:

Хипотеза 1: Во процесот на себедефинирање студентите истакнуваат различни аспекти од својот личен идентитет, односно им припишуваат различно значење на различните аспекти на личниот (индивидуалниот) идентитет.

Хипотеза 2: Припишувањето на значајноста на различните социјани групи е поврзано со важноста која се припишува на персоналниот и социјалниот аспект на личноста.

Инструменти

1. Скала за мерење на ориентацијата кон различни аспекти на идентитетот (СОАИ од оригиналното AIQ Aspect of identity Questionnaire).

За целите на истражувањето беше употребена Скалата за мерење на аспектите на ориентацијата на идентитетот (АОИ), конструирана од Џонатан Чик и Линда Троп (Jonathan M. Cheek, Linda R. Tropp). Првото издание е објавено во април 1994 година, а второто онлајн, во јуни 2002 година.

Развојот на скалата што ги мери аспектите на идентитетот почнува со селекција на ставките од листата на карактеристики на идентитетот што ги дава Самсон (1978), што, било проценето, ги претставуваат домените на персоналниот и социјалниот идентитет (Cheek & Briggs, 1982). Последната форма на оваа скала ја сочинуваат пет скали, односно 45 ставки (ПИ – ориентација на *персонален идентитет*/10 ставки, РИ – ориентација на *релациски идентитет*/10 ставки, СИ – ориентација на *социјален идентитет*/7 ставки и КИ – ориентација на *колективен идентитет*/8 ставки и СП – специфични ставки што не се бодуваат/10 ставки)[1]. Резултатот на секоја скала е збир на резултатот на секоја ставка дадена на скала од 1 до 5 (каде што 1

[1] Авторите на овие скали ги употребуваат кратенките ПИ за потскалата на персонален идентитет, СИ за потскалата на социјален идентитет, РИ за потскалата на релациски идентитет и КИ за потскалата на колективен идентитет. Сепак, да се наспомене дека согласно усвоениот теориски концепт, под ПИ се подразбира персоналниот аспект на личниот идентитет, а под СИ се подразбира социјалниот аспект на личниот идентитет. Другите две потскали не се земени во ова истражување.

значи „не е важно за чувството кој сум“, а 5 значи „многу е важно за чувството кој сум јас“).[2]

За целите на ова истражување беа употребени следниве две, од постоечките четири скали:

СОПА – Скала за ориентација кон приватниот, персоналниот аспект на личниот идентитет (скратено ПА). Скалата се однесува на: сопствените потреби, мисли, ставови, чувства, лични вредности и морални стандарди, сопствените цели и очекувања, сопствените стравови, чувства на единственост и континуираност и сопствената самопроцена.

СОСА – Скала за ориентација кон социјалниот, јавен аспект на личниот идентитет (скратено СА), а ги опфаќа следниве аспекти**:** физичката појавност, популарноста, реакциите на другите кон единката, нејзината привлечност, импресиите што ги остава кај другите и социјалното однесување.

Изборот на двете скали е направен со цел да се изолира „јадрото“ на идентитетот. Имено, ориентација кон персоналниот, приватен, односно социјалниот, јавен аспект на идентитетот се всушност „внатрешната“ и „надворешната“ страна од јадрото на идентитетот. Останатите два аспекта: релацискиот и колективниот аспект или ориентациите кон релацискиот и колективниот идентитет (како што ги нарекуваат авторите на инструментот) беа исклучени, бидејќи тие два аспекта се однесуваат на колекцијата (збирот) на членствата во различните групи, односно на „периферниот“ сегмент на идентитетот.

2. Другиот инструмент што беше применет во ова истражување беше прашалникот конструиран од страна на Лапонс (Laponce, 2004), чијашто цел е утврдување на *малцинскиот ефект*.

[2] Во конкретното истражување беше применета седмостепена скала од Ликертов тип, главно поради две причини: психолошкиот момент што испитаниците редоследно го пополнуваат прво инструментот на Лапонс, што е на седмостепена скала, па веќе направиле одредено приспособување на начинот на размислување, и од причина што на овој начин се обезбедува поголема сличност на мерките на независната и зависната варијабла.

Лапонс (Laponce, 2004) конструирал прашалник што се однесува на 14 различни улоги што секој поединец ги „игра“ во текот на својот живот (пол, возраст, националност, етницитет, професија, религија, преферирана политичка партија, државјанство, место на живеење, универзитет, етничка група, јазик, семејство, блиски пријатели)[3]. Секоја улога истовремено значи и припадност на определена социјална група и се разгледува од следните аспекти: заеднички интереси со припадниците на споменатите групи, солидарност со нив, колку лесно може да се направи промената на некоја од улогите, општо задоволство на припадниците на определена група со актуелните околности и колку припадноста на групата е значајна за поединецот. Секоја улога треба да биде лоцирана помеѓу поларитетите (многу ми е важно и воопшто не ми е важно) на седумстепената Ликертова скала.

Овој прашалник се базира на објаснувањето за *малцинскиот ефект*[4] извлечен од теоријата на личност на Ариети[5] и моделот за перцепција на селфот од Рокич[6].

[3] Од првичната верзија на Лапонс е изоставен јазикот, бидејќи во РМ јазикот се поклопува со етницитетот, па во конечната верзија ќе бидат наведени вкупно 13 социјални групи/улоги.

[4] Малцинскиот ефект, според Лапонс, би значел очекување во едно инклузивно општество, луѓето кои се во малцинска позиција во однос на оние што се во доминантна позиција да придаваат поголема важност на улогата (социјалната улога) што ги „ставила“ во малцинство.

[5] Ариети (Arieti, 1994) говори за два вида личности, т.н. генерализирачки и специфичен. Генерализираната личност се карактеризира со верувањето дека селфот е независен од различните инкарнации (појавности). Тоа е верување од типот: *Јас сум учител, но да бев и лекар ќе бев истата личност* или *Јас сум жена, но да бев и маж ќе бев истата личност – упорна, непопустлива*... Спротивно на ова, специфичната личност го поврзува селфот со некои од инкарнациите, верувајќи дека без постоењето појавност и селфот не би постоел. Тоа е верување како: *Јас сум фармер и не можам да замислам да не бидам фармер* или *Не можам да замислам да имам друг етнички идентитет и да останам истата личност*.

[6] Рокич (Rockich, 1960, 1964) зборува за моделот центар-периферија: нашите централни, основни верувања многу потешко се менуваат во споредба со периферните, освен ако вторите се поврзани со првите. Тој пронашол дека под хипноза неговите субјекти биле многу поотворени да ги сменат своите мислења за релативните заслуги на Мерилин Монро, додека давале голем отпор да го сменат своето име од Џон во Иван (или некое друго име) или да „признаат“ дека

Поаѓајќи од концептот за постоење на различни аспекти на идентитетот, при анализата на влијанието на ориентациите на личниот идентитет врз колективниот, во истражувањето беа исклучени улогите: *семејство* и *блиски пријатели* од прашалникот за утврдување на *малцинскиот ефект* конструиран од страна на Лапонс. Овие улоги беа исклучени, бидејќи тие, според усвоениот теориски концепт, претставуваат составен дел на *релацискиот идентитет*, а не на колективниот (што е предмет на интерес на ова истражување).

Во ова истражување прашалникот на Лапонс го гледаме како Скала за колективен идентитет (Скала за односот кон различни социјални групи, улоги во општеството) со различна природа на односот кон колективниот идентитет.

Резултати

Изразеност на аспектите на ориентацијата кон персоналниот и социјалниот идентитет.

Со цел да се даде одговор на поставената прва претпоставка и врз основа на добиените резултати од двете потскали, студентите прво беа групирани во три групи. Дистрибуцијата на проценти на испитаници по групи е прикажана во табелите што следуваат.

Табела 1**.** *Групирање на испитаниците според податоците добиени на Скалата ПА изразени во проценти*

ПА (ориентација кон персоналниот аспект на идентитетот)	
Високи скорови	Ниски скорови
81,9%	18,1

нивната мајка била комунист. Основните верувања на генерализираната личност се дека селфот е мултиформен и не е перманентно закотвен на која било негова форма, додека специфичната личност има основни верувања за прикотвеноста кон ексклузивен и непроменлив идентитет.

Значително голем процент на испитаници при процесот на себедефинирањето особено значење му придаваат на персоналниот, приватен аспект од идентитетот.

Табела 2. *Групирање на испитаниците според податоците добиени на Скалата СА изразени во проценти*

СА (ориентација кон социјалниот аспект на идентитетот)	
Високи скорови	Ниски скорови
62,9%	37%

Значително голем процент на испитаници (а сепак помал во однос на персоналниот аспект на идентитетот) при процесот на себедефинирањето особено значење му придаваат на социјалниот, јавен аспект од идентитетот. Со оглед на тоа што процентот на испитаници со ниски скорови на двете скали беше низок, тие беа соединети со испитаниците кои постигнаа средни скорови на потскалите, па нивното групирање според скоровите на двете потскали е прикажано во сликата што следува.

Слика 1. *Приказ на дистрибуцијата на испитаници според изразеноста на ориентацијата кон персоналниот и социјалниот аспект на идентитетот*

Најголемиот процент на испитаници имаа висок скор на ПА и на СА, додека најмал процент на испитаници покажаа среден скор на ПА, а висок на СА. Имено, најголемиот број студенти се оние што даваат големо значење и на приватниот и на јавниот аспект при себедефинирањето, а најмалиот број студенти се оние што даваат големо значење на јавниот, а помало значење на приватниот аспект при себедефинирањето.

Испитаниците (имајќи ја предвид Ериксоновата и Марсиевата појдовна основа), кои покажаа висок скор на обете скали се именувани како интегрирани, испитаниците кои постигнаа висок скор на скалата што ја мери ориентацијата кон персоналниот, приватен аспект на идентитетот и среден скор на скалата за социјалниот, јавен аспект на идентитетот беа именувани како *его-ориентирани*. Еднакво ниските скорови на обете скали беа услов за испитаниците да бидат сместени во категоријата *преддефинирани*, а како *пресоцијализирани* беа именувани

субјектите што развиле висока ориентација кон социјалниот аспект на идентитетот, но средна кон персоналниот аспект од идентитетот.

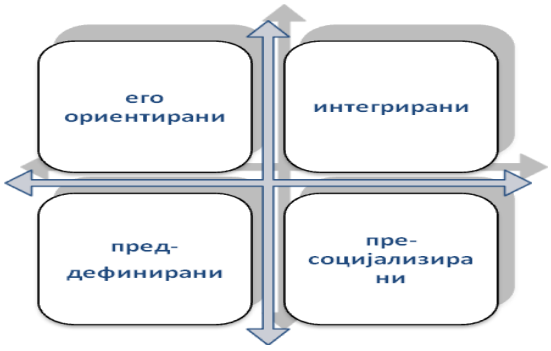

Слика 2. *Именување на групите според изразеноста на ориентациите кон персоналниот и социјалниот аспект на идентитетот*

Ориентации кон (на) идентитетот: персонална и социјална ориентација на себедефинирањето и колективниот идентитет

Втората хипотеза претпоставуваше дека начинот на кој студентите го дефинираат сопствениот личен идентитет ќе има влијание врз колективниот идентитет изразен преку врзаноста за социјалните групи на кои се припаѓа.

Пред да се почне со првото ниво на анализа беше направен сликовит приказ на одговорите на студентите само на прашањето за тоа колку им се лично значајни различните социјални групи/улоги. Всушност, на почетокот се направи анализа на рангот според значајност што го даваат четирите групи студенти (според нивните идентитетски ориентации) на сите 13 социјални улоги/групи.

Табела 3. *Одговори на прашањето „Колку ви се лично значајни следните групи?“*

	Идентитетски ориентации							
	Пресоцијализирани		Преддефинирани		Его-ориентирани		Интегрирани	
Ранг		М		М		М		М
I	Семејство	6,00	Семејство	6,39	Семејство	6,84	Семејство	6,63
II	Пријатели	5,70	Пријатели	6,00	Пријатели	6,52	Пријатели	6,50
III	Религија	5,48	Религија	5,54	Религија	5,86	Професија	5,98
IV	Професија	5,33	Професија	5,17	Професија	5,83	Религија	5,97
V	Роден крај	5,02	Пол	5,17	Живеење	5,55	Живеење	5,78
VI	Живеење	4,75	Возраст	5,08	Етничка г.	5,49	Роден крај	5,73
VII	Пол	4,73	Живеење	5,00	Возраст	5,38	Етничка г.	5,69
VIII	Етничка г.	4,73	Етничка г.	4,83	Роден крај	5,34	Пол	5,68
IX	Универз.	4,57	Универз.	4,79	Универз.	5,26	Возраст	5,50
X	Возраст	4,48	Држава	4,63	Пол	5,26	Универз.	5,45
XI	Класа	4,11	Роден крај	4,46	Држава	5,22	Класа	5,39
XII	Држава	3,95	Класа	4,33	Класа	4,33	Држава	5,10
XIII	ПП	3,08	ПП	3,88	ПП	2,82	ПП	3,42
М		4,76		5,02		5,36		5,60

Табелата јасно покажа дека сите групи студенти на првите четири и на последните три места ги рангираат речиси истите социјални улоги/групи. На сите студенти, без разлика како се дефинираат себеси и дали поголема значајност им даваат на персоналниот, приватниот или социјалниот, јавен аспект на нивниот идентитет, еднакво најмногу им се значајни семејството и блиските пријатели, припадниците од иста религија како нивната, како и нивните колеги од универзитетот, како што еднакво малку им се значајни припадниците на нивната преферирана политичка партија, припадниците од нивната класа и граѓаните на РМ. Сепак, постои разлика во интензитетот на значајноста. Имено, со мали исклучоци може да се каже дека на првата група студенти –пресоцијализирани (оние што на социјалниот аспект му даваат поголема важност отколку на персоналниот) им се помалку

значајни сите социјални улоги/групи, споредено со другите три групи испитаници; следува групата студенти кои ниту на персоналниот ниту на социјалниот аспект од идентитетот не му припишуваат особено значење; потоа следува групата студенти што го фаворизира персоналниот аспект наместо социјалниот и на крајот е групата студенти кои им даваат и на двата аспекта голема важност и тие во просек на секоја социјална група/улога ѝ даваат поголемо значење споредено со другите три групи со различна идентитетска ориентација.

На ова ниво на анализа прво се применија соодветни статистички постапки со цел да се утврди поврзаноста помеѓу идентитетските ориентации (ориентации кон персонален и социјален аспект на идентитетот) со видот на приврзаност за сите социјалните улоги (при што се земени разлилните видови на приврзаност кон сите социјални улоги како: заедничките интереси со сите социјални улоги, чувтсвото на солидарност кон сите социјални улоги и перцепираната значајност на сите улоги за поединецот)[7].

Податоците[8] покажаа дека постои статистички значајна разлика помеѓу четирите групи (интегрирани, преддефинирани, пресоцијализиарни и его-ориентирани) во однос на поседувањето заеднички интереси, чувство на солидарност и давањето на значајност на сите социјални групи на кои се припаѓа.

Табела 4. *Вредности на статистикот Крушкал Волис*

	КВ	Степени на слобода	Ниво на значајност
Заеднички интереси со	13.906	3	0.003

[7] Тоа се статистичките постапки: Крушкал Волис (Kruskal Wallis) и Ман Витни (Mann-Whitney). Во статистиката едно-насочната анализа на варијансата именувана како Крушкал Волис е не пареметриски метод кој се користи за споредување на повеќе од два независни примероци. Оваа постапка се користи во случај кога добиената дистрибуција отстапува од нормалната дистрибуција (параметриски еквивалент на оваа постапка е едно-насочната анализа на варјансата АНОВА).

[8] Податоци добиени од примената на статистикот Крушкал Волис

социјалните групи/улоги			
Солидарност со социјаните групи/улоги	21,556	3	0.000
Значајност на социјалните групи/улоги	20,059	3	0,000

Групирачка варијабла: ориентација кон персоналниот и социјалниот идентитет

Како што е може да се види од прикажаната табела, разлики постојат помеѓу некои од групите, па оттаму се пристапи кон утврдување на тоа: помеѓу кои групи постои разлика.

Табела 5. *Вредности на статистикот Ман Витни во однос на поседувањето заеднички интереси со групите на кои се припаѓа*

Заеднички интереси со социјаните групи	**Ман Витни**	**Z**	**Ниво на значајност**
Пред-дефинирани со Его-ориентирани	960,5	-2,44	0,15
Пред-дефинирани со Интегрирани	1670.5	-3.628	0.000

Табелата покажува помеѓу кои групи според идентитетските ориентации постои статистички значајна разлика во однос на поседувањето заеднички интереси со социјалните групи/улоги на поединците. Утврдено е дека:

а) статистички значајна разлика на ниво 0,05 постои помеѓу групата која има среден скор на обете потскали (ПА и СА-предефинираните) и групата која има висок скор на ПА и среден скор на СА-его ориентираните и

б) статистички значајна разлика на ниво 0,01 постои помеѓу групата пред-дефинирани и групата интегрирани студенти.

Овие податоци говорат дека оние лица, кои при дефинирањето на сопствениот идентитет даваат повисоко значење на персоналниот аспект наспроти социјалниот, или пак даваат на двата аспекти подеденаква важност- ќе се изјаснуваат како поединци со повеќе заеднички интереси со припадниците на групите на кои припаѓаат за разлика од оние кои при дефинирањето на сопствениот идентитет не се орентирани ниту премногу кон персоналниот, ниту кон социјалнит аспект од сопствениот идентитет. Или поинаку, пред-дефинираните ќе покажуваат најмалку заеднички интереси со групите на кои припаѓаат. За поинтензивно доживување на заеднички интереси со групите на кои се припаѓа, главна улога игра ориентираноста кон персоналниот, приватен аспект на идентитетот.

Во табелата која следи даден е приказ на поврзаноста помеѓу вредностите на персоналниот и социјалниот аспект на идентитетот и чувството на солидарност со групите на кои се припаѓа.

Табела 6. *Вредности на статистикот Ман Витни во однос на чувството на солидарност со групите на кои се припаѓа*

Солидарност со социјалните групи	**Ман Витну**	**Z**	**Ниво на значајност**
Пред-дефинирани со Интегрирани	1454.00	-2,563	0.000
Его ориентирани со Интегрирани	7331,5	-2,5202	0.028

Доживувањето на чувството на солидарност со групите на кои се припаѓа е поврзано со интензитетот на ориентираноста кон персоналниот и/или социјалниот аспект на идентитетот при сопственото себе-дефинирање. Само Интегрираните студенти (оние кои подеднакво голема важноста даваат и на приватниот и на јавниот аспект) ќе покажуваат поголема солидарност кон групите на кои припаѓаат во споредба со его ориентираните и пред-дефинираните. За да се има чувство на солидарност кон групите на кои се припаѓа потребно е при

процесот на себе дефинирање подеднакво да им дадеме виско значење на обата аспекти на идентитетот - персоналниот аспект и социјалниот аспект на идентитетот.

Табела 7. *Вредности на статистикот Ман Витни во однос на значајноста која ја припишуваме на припадноста на социјалните групи*

Значајност	**Ман Витни У**	**Z**	**Ниво на значајност**
Преддефинирани со Его ориентирани	1248,00	-2,312	0,021
Преддефинирани со Интегрирани	7831,00	-2,005	0,045

Доживувањето на значајноста на социјалните улоги на кои се припаѓа е поврзано, главно, со интензитетот на ориентација кон персоналниот аспектот на идентитет при себе-дефинирањето. Варијациите на скорот на скалата на социјалниот аспект на идентитет, не го менуваат значајно овој однос, па его ориентираните и интегрираните студенти ќе велат дека групите на кои припаѓаат им се важни и значајни повеќе отколку што тоа ќе го велат преддефинираните.

Дискусија

Податоците од истражуавњето покажаа дека студентите во Македонија, во процесот на себедефинирање, генерално, повеќе се ориентираат кон приватниот аспект на идентитетот, а помалку кон јавниот аспект, па поголема важност и значајност во процесот на себедефинирањето ќе им даваат на сопствените мисли, потреби, ставови, желби и сл., а помалку на тоа како другите гледаат на нивното однесување во средината, изгледот, популарноста... тоа важи и за двата етницитета. Ориентираноста кон приватниот аспект при себедефинирањето е кроскултурален феномен и упатува на потенцијалот

на индивидуата за себедефинирање и разграничување од другите. Се чини дека нашите млади го следат „трендот“ за развој на идентитетот.

Студентите кои поинтензивно го вреднуваат персоналниот аспект на идентитетот при себедефинирањето поинтензивно го вреднуваат и социјалниот, јавен аспект на идентитетот. Нормалниот развој на индивидуалниот идентитет го карактеризираат симултаните процеси на идентификација со социјалната средина, како и процесот на освестување на различноста од припадниците на групите со кои се идентификува, така што таквиот развој секако е карактеристика и на идентитетот на студентите во РМ.

Во истражувањето, најголемиот број студенти беа оние што даваат големо значење и на персоналниот, приватен и на социјалниот, јавен аспект при себедефинирањето, а најмалиот број студенти се оние што даваат големо значење на јавниот, а помало значење на приватниот аспект при себедефинирањето.

Поаѓајќи од теоријата на Ериксон, а особено на Марсија, испитаниците врз основа на скорот што го добиле на обете скали (скалата за персоналната ориентација и скалата за социјална ориентација при себедефинирањето) беа групирани во четири категории. Првата група беше именувана како *интегрирани* и неа ја сочинуваат оние субјекти што имаат висок скор на обете скали; втората група, именувана како *пресоцијализирани*, ја сочинуваат субјектите што имаат висок скор на скалата за социјална ориентација и низок скор на скалата за персонална ориентација; третата група – *его-ориентирани*, е сочинета од субјекти што имаат висок скор на скалата за персонална ориентација и низок скор на скалата за социјална ориентација. Последната, четвртата група – *преддефинирани*, ја сочинуваат оние што имаат низок скор на обете скали. *Интегрираните* субјекти би соодветствувале на оние што според Марсија имаат *постигнат идентитет* (според Марсија овие индивидуи се прифаќаат себеси и можат да воспоставуваат социјални релации). *Пресоцијализираните индивидуи* би соодветствувале на индивидуите кои Марсија ги именува како лица со предодреден идентитет (тоа се лица кои го прифаќаат идентитетот наметнат од другите и не ги поминуваат фазите на криза на идентитетот, фази што се нормални и очекувани во одредени периоди од развојот на младата личност). Его-ориентираните се оние што сè уште се во фазата на барање на сопствениот идентитет и на оваа група доминантно важно им е прво

себе да се дефинираат, што сакаат, што им е важно, па потоа да се насочат кон другите. Оваа група Марсија ја именувал како *психосоцијален мораториум*. Оваа група тежнее да се придвижи кон категоријата *постигнат идентитет*. *Преддефинираните* индивидуи би соодветствувале на *дифузниот идентитет*. Според Марсија, тоа се лица кои малку се занимаваат со истражувањето на персоналниот аспект на сопствениот идентитет, несигурни се во социјалните релации и можно е да прибегнат кон социјална изолација.

Понатаму во истражувањето беше разгледувана релацијата, или можеби поточно, релациите на двата аспекта на личниот идентитет со видот и интензитетот на колективниот идентитет. Имено, главниот истражувачки интерес беше насочен на испитување дали младите кои се повеќе ориентирани кон приватниот аспект или младите кои се повеќе насочени (ориентирани) кон својот јавен аспект на личниот идентитет ќе покажуваат поголем интензитет на врзаност кон различни социјални групи, улоги (различни аспекти на нивниот колективен идентитет).

Со оглед на тоа што врзаноста кон улогите можеме да ја разгледуваме низ три важни димензии на врзаност кон сите улоги заедно: заеднички интереси, чувство на солидарност и чувство на значајност, како и низ призмата на сумираните димензии за една поединечна улога, се направија *две нивоа на статистичка обработка*. Анализата на податоците на првото ниво, што ги разгледува поединечните димензии на врзаноста кон сите социјални улоги, покажа дека:

- Оние лица кои при дефинирањето на сопствениот идентитет даваат повисоко значење на персоналниот аспект наспроти социјалниот, јавен (его-ориентирани), како и оние што на двата аспекта им даваат еднаква важност (интегрирани) ќе се изјаснуваат како поединци со повеќе заеднички интереси со припадниците на групите на кои припаѓаат, за разлика од оние што при дефинирањето на сопствениот идентитет не се ориентирани ниту премногу кон приватниот ниту кон јавниот аспект од сопствениот идентитет (преддефинирани). Или поинаку, преддефинираните ќе покажуваат најмалку заеднички интереси со групите на кои припаѓаат. За поинтензивно доживување на заеднички интереси со групите на кои се припаѓа, главна улога игра ориентираноста кон персоналниот аспект на идентитетот.

- Доживувањето на чувството на солидарност со групите на кои се припаѓа е поврзано со интензитетот на ориентираноста кон персоналниот и/или социјалниот аспект на идентитетот при сопственото себедефинирање. Интегрираните студенти (оние што еднаква голема важност даваат и на персоналниот и на асоцијалниот аспект) ќе покажуваат поголема солидарност кон групите на кои припаѓаат во споредба со его-ориентираните и преддефинираните. За да се има чувство на солидарност кон групата на која се припаѓа потребно е при процесот на себедефинирање еднакво да им се даде високо значење на обата аспекта на идентитетот – персоналниот аспект и социјалниот аспект на идентитетот (интегрирани), а не да се биде ориентиран повеќе кон персоналниот аспект или, пак, да не се биде ориентиран ниту кон еден аспект.

- Доживувањето на значајноста на социјалните улоги на кои се припаѓа е поврзано, главно, со интензитетот на ориентацијата кон персоналниот аспект на идентитет при себедефинирањето. Варијациите на скорот на скалата на социјалниот аспект на идентитетот не го менуваат значајно овој однос, па его-ориентираните и интегрираните студенти ќе велат дека групите на кои припаѓаат им се важни и значајни повеќе отколку што тоа ќе го велат преддефинираните.

Второто ниво на анализа покажа дека постои разлика помеѓу групите (групирани според идентитетските ориентации) во однос на тоа за која улога се повеќе врзани (притоа голема врзаност се сфаќа како сума на перципираните голем број на заеднички интереси со припадниците на таа социјална група, интензивното чувство на солидарност со нив и перципираната висока значајност на таа група за индивидуата). Интересна е скалата на врзаност, што покажува дека четирите групи според идентитетските ориентации можат речиси праволиниски да се наредат во еден континуум според врзаностите кон различни поединечни улоги, па на почетокот на континуумот се наоѓа групата што е најмалку врзана за поголемиот дел од социјалните групи, а тоа е групата што јавниот аспект од идентитетот го истакнува пред приватниот (пресоцијализирани), па до неа следува групата на која не го истакнува особено ниту приватниот ниту јавниот аспект при себедефинирањето (преддефинирани) и меѓу овие групи нема разлика. Трета по ред на континуумот според врзаноста за улогите е групата (его-ориентирани) што е ориентирана кон приватниот аспект на идентитетот (помеѓу неа и втората група нема разлика), за на крајот на континуумот

да биде лоцирана групата што е најмногу врзана за дел од поединечните улоги, а го истакнува и приватниот и јавниот аспект од својот идентитет (интегрирани). *Со ова се докажа дека начинот на кој студентите го дефинираат сопствениот личен идентитет ќе влијае врз нивниот колективен идентитет, така „интегрираните“ во најголем степен ќе бидат врзани за социјалните улоги што ги играат во општеството во кое припаѓаат, тие се тие што, условно кажано, имаат најразвиен колективен идентитет, тие се тие што веројатно успешно ги поминале фазите на развој на идентитетот: фазите и на идентификација, но и на диференцијација и индивидуализација, паверојатно тие ќе бидат тие од кои би се очекувало да бидат најмногу вклучени во социјалните акции и социјалните движења.*

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

Arieti, S. (1994) Interpretation of Schizophrenia. Jason Aronson.

Baumeister, R. (1986) Identity: Cultural Change and the Struggle for Self. Oxford: Oxford University Press, USA.

Check, J. M. (1982) „Aggregation, moderator variables, and the validity of personality tests: A peer-rating study“. Journal of Personality and Social Psychology. Vol. 43 (6): 1254-1269.

Cheek, J. M., Briggs, S. R. (1982) „*Self-consciousness and aspects of identity“*. Journal of Research in Personality. 16: 401-408.

Cheek, J. M., Tropp, L. R. (2002) Aspect of identity Questionnaire, 1st edition on line 1994 and 2nd on line edition 2002. http://academics.

wellesley.edu/Psychology/Cheek/identity.html (26.06.2011).

Erikson, E. H. (1956) „The problem of ego identity“. Journal of the American Psychoanalytic Association. Vol. 4: 56-121.

Erikson, E. H. (1963) Childhood and society (2nd ed.). New York: Norton.

Fearon, J. D. (1999) What is identity (As we now use the word). http://www.stanford.edu/~jfearon/papers/iden1v2.pdf (08.05.2012).

Fenigstein, A., Scheier, M. F., Buss, A. H. (1975) „Public and private self-consciousness: Assessment and theory". Journal of Consulting and Clinical Psychology. Vol. 43: 522-527.

Fulgosi. A. (1987) Psihologija ličnosti: teorije i istraživanja. Zagreb: Školska Knjiga.

Golubović, Z. (1999) „Ja i drugi", во: Republika. http://www.yurope.com/zines/republika/arhiva/99/jaidrugi/ (15.04.2010).

Gormly, A., Brodzinski, D. (1990) Lifespan human development. Harcourt Brace College Publishers.

Laponce, J. (2004) „Using a role by role interview to measure the minority effect: a note on ongoing research". Social Science Information. Vol. 43 (3): 477-492.

Laing, R. D. (1977) Podeljeno Ja. Politika doživljaja. Beograd: Nolit.

Krstić, D. (1991) Psihološki rečnik. Beograd: Savremena administracija.

Marcia, J. E. (1966) Development and validation of ego-identity. „Status". Journal of personality and social psychology. Vol. 3 (5): 551-558.

Nikolić, M. i dr. (2004) Mladi zagubljeni u tranzicii. Beograd: Centar za proučavanje alternative.

Poro, A. (1990) Enciklopedija Psihijatrije. Beograd: Nolit.

Rokeach, M. (1960) The open and closed mind. New York: Basic Books.

Rokeach, M. (1964) „Differences between open – and closed-minded subjects on learning-set and oddity problems". The Journal of Abnormal and Social Psychology. Vol. 68, no. 6: 648-654.

Rummens, J. A. (2000) „Canadian Identities An Interdisciplinary Overview of Canadian Research on Identity", во: Canadian heritage multiculturalism. http://ceris.metropolis.net/Virtual Library/EResources/Rummens2000.pdf (12.02.2012).

Sampson, E. E. (1978) „*Personality and the location of identity"*. Journal of Personality. Vol. 46: 552-568.

Sedikides, C., Brewer, M. B. (2001) Individual self, relational self, collective self. Philadelphia, PA: Psychology Press.

Tajfel, H., Turner, J. C. (1986) „The social identity theory of inter-group behavior“. Во: S. Worchel and L. W. Austin, eds. Psychology of Intergroup Relations. Chicago: Nelson-Hall.

Weinreich, P. (1986) „The operationalisation of identity theory in racial and ethnic relations“. Во: J. Rex and D. Mason, eds. Theories of Race and Ethnic Relations. Cambridge: Cambridge University Press.

Weinreich, P., Sounderson, W., eds. (2003) Analysing Identity: Cross-Cultural, Societal and Clinical Contexts. London: Routledge.

Wojslawowicz, J. K. (2005) „Public and Private Self-Consciousness During Early Adolescence, dissertation“, во: University of Maryland.

http://drum.lib.umd.edu/bitstream/1903/2494/1/umi-umd-2371.

pdf (23.05.2013).

Такашманова, Т. (1998) Когнитивниот развој и сликата за себе во периодот на адолесценција. Скопје: Графохартија.

Шкарић, М. О. (2004) Развојна психологија. Скопје: Филозофски факултет

316.75:78 (497.11)

RE-ERECTING AVALA TV TOWER AND THE ROLE OF WESTERN-STYLED MUSIC IN STATE APPARATUS IN SERBIA

Srđan Atanasovski, Institute of Musicology SASA, Belgrade

e-mail: srdjanatanasovski@yahoo.co.uk

Abstract

In this paper I strive to show how purportedly western popular music has been engrafted in the state apparatus in Serbia in order to generate overwhelming support for governmental projects and actions. Stepping out of the discussion how dichotomies of 'West' and 'East' are involved in constructing national and ethnic identities, I want to elucidate the mechanisms of manipulating the very identities from the standpoint of governmentality studies, as a technology of power. Drawing on the notion of 'banal nationalism' (developed by Michael Billig, 1995) I will show how western popular music has been used in Serbia in 2000's in order to mollify the nationalistic discourse, to divest it of its radical legacy and thus to make it susceptible to younger generation, as well as to the former Milošević's opponents. I will scrutinize the case of re-erecting Avala TV Tower, the tallest structure in the Balkans situated at the outskirts of Belgrade, which was devastated in the NATO bombing in 1999 and rebuild from 2005 to 2010. Analyzing how music was used in the media representations of the project (namely, in the campaign for fund raising and in the opening of the tower) I will argue that it had a salient role in making this endeavour compelling to the citizens which ally themselves with the pro-Western cause.

Most of the contemporary discussions regard nationalism as a cluster of modern ideologies which promote specific group identity, or deal with the issues of constructing the national identity and the role of different historical narratives in this process (see, for example, Anderson, 1993). In my paper I will try to follow the difference between *ideology* and *technology* pronounced by Foucault (2007) and to conceptualize nationalism as a modern discursive

technology of governing the population.[1] Speaking about discursive practices of "government of men", Foucault notices that this phenomenon "is not exactly, fundamentally, or primarily an ideology. First of all and above all it is a technology of power" (49). The shift between conceptualizing nationalism as an ideology and as a "technology of power" can prove helpful insofar it can lead our research in a different direction, and ultimately place emphasis on different social processes provoked by nationalistic discourse. Discussing nationalism as a social discourse that aims to model the field of power in a society, we come to the point to investigate the mechanisms by which this is made possible, and not only the features of resulting group or individual identities. In this sense, I would argue that the process of the construction of national identity is inextricably (openly or clandestinely) linked with the process of forming the nation-state, as the most salient mechanism of power distribution (cf.: White, 2000). Every nationalistic discourse ultimately aims at creating, legitimizing or reshaping the nation-state, thereby directly linking the nationalism as an ideology with nation-state as the mechanism of power, and the national identity as both a sense of belonging to the nation and adherence to the (real or imagined) nation-state. From this perspective, I would like to point out to the pioneering work of Nikolas Rose and Peter Miller in the field of Foucault-inspired governmentality studies, who argue that identities themselves in fact represent a governmental technology which aims to "conduct the conduct" through the performance of the ostensive freedom of the individual (Miller and Rose, 2008).

Following this perspective, the notions of 'west' and 'east' as pronounced in cultural discourses are not (only) factors in defining and constructing Serbian national identity, but are also important mechanisms for governing the population. In particular, Serbian national identity has been riven with different interpretations of the notions of 'West' and 'East', and this has been especially visible in music and the discourse which surrounds it. From its inception in the early nineteenth century, Serbian intellectual elite defined its identity as non-Ottoman/non-East, in a quest to gain territory out of the Empire in decline. This was especially visible in attitudes of array of composers and ethnomusicologists who strived to purify Serbian music by ostracizing what they perceived as Ottoman elements. However, in the context

[1] In developing his theoretical framework Foucault did not have focus on nationalism. Zake (2002) applies Foucault's and Althusser's concepts in order to show how bio-power engages in the performance of nationalism as governmental technology.

of Yugoslavia, throughout the twentieth-century, Serbian identity was also defined as non-West, which in this instance gained meaning of Russian, Byzantine, Orthodox Christian, etc. With the escalation of violence on the territories of Yugoslavia during the early 90's, this perception of Serbia as belonging to the East was particularly accentuated. Coincidently, Serbian popular music scene witnessed burgeoning of a 'turbo folk' music, genre derived out of so-called 'new-composed folk music', and a number of intellectuals, but also musicians, correlated it to the nationalistic ethos of the belligerent Milošević's regime.[2]

After the fall of Milošević's regime in 2000 Serbian citizens were strongly divided between the poles of nationalistic and pro-Western/pro-European cause, with the drift between generations being particularly pronounced. One could argue that the rift between supporters of Milošević's regime in one hand, and its opponents on the other, was so wide that the integrity of the nation was brought to question. Members of these two poles defined themselves and allied to specific causes not only by using specific political rhetoric, but also by using the patterns of cultural consumption to identify themselves. Music had a prominent place in this process, as many musicians and performers took part in the protest, playing at the rallies and composing and recording songs with political and satirical verses. One can name musicians such as an elder rock star Bora Đorđević (leader of the rock band Riblja Čorba) and a drummer Dragoljub Đuričić. In most cases those were members of the (old) rock scene, whose music market drastically dwindled during the 90's. Importantly, the ethos of rock music, as original, individual, and, last but not the least, pro-Western, was opposed to folk music not only politically, but also in terms of aesthetic and current music critique, and various interpersonal connections between prominent folk music stars and members of Milošević's political elite was emphasised in the anti-Milošević rhetoric.

After the fall of Milošević in October 2000 the nation was not only left divided in ideological terms, but its territorial sovereignty was also brought under question. Over a year before this event, Kosovo crisis had divested the state of control over a part of its purported territory, undermining its overall territorial authority. Namely, following the 1999 NATO bombing of Yugoslavia (from 24th of March to 11th of June 1999), Military Technical

[2] Cf.: Gordy, 1999; Kronja, 2000. Miša Đurković (2001) notes that this correlation is not founded in material and institutional social relations.

Agreement (also known as Kumanovo Treaty, 9th of June 1999) and United Nations Security Council Resolution 1244 (10th of June 1999), Serbian military and police made a withdrawal from Kosovo, and Serbian government ceased to exercise its authority over this territory, which it regards as its autonomous province 'Kosovo i Metohija'. In the course of development, Kosovo pronounced its independence and is governed as a separate state. As already pointed out, the key feature of 'homeland' is its inviolability, as it represents the organic whole of the nation. Consequently, the exclusion of Kosovo from the sovereignty of Serbia removes the aura of the 'homeland' from the Serbian nation-state, questioning its legitimacy. Therefore the unremitting campaigns of the Serbian government to retain the excluded Kosovo under its formal sovereignty should be construed not only, or even not primarily as a part of the project of regaining the lost territory, but as legitimizing it current status. Indeed, as an array of commentators noticed, these campaigns are being heavily exploited in the realm of internal affairs and daily politics.

Avala TV Tower was originally constructed between 1961 and 1965 and represented the tallest structure in the Balkans, located on the outskirts of Belgrade. It was destroyed in the NATO bombardment of Serbia in 1999, on 29th of April. The campaign to reerect the tower, which commenced in 2004, was wrapped with the ethos of repulse and counteraction toward the NATO bombardment, and the very act of rebuilding was to symbolise the annulment of the consequences of the action, the most serious being the secession of Kosovo. The funding mechanisms of the project tended to produce semblance of private or non-governmental initiative as the main resource. This became especially overt in the case of Avala TV Tower, where Radio Television of Serbia (RTS) broadcasted series of live TV shows featuring SMS donations from the audience. However, in both campaigns public companies, and RTS as the public broadcaster, played a prominent role.

I would argue that the project of rebuilding the Avala TV Tower had purpose to answer to the aforementioned challenges with which political elite was faced after 2000 in their attempt to homogenize the nation and restore the authority of the state. Firstly, although with a heavy financial and logistic support from the government, it was conceived within a mask of a private initiative, and citizens were invited to help the project, fostering the common feeling of solidarity and mutual, 'people's' cause. Secondly, the representations of the project in the media – appearance of the TV shows, music videos and other audio-visual material, including the live TV broadcast

from the opening of the tower, were designed to be markedly different from representations of patriotic causes in the 90's. These cultural products and events were divested of elements of elements of folk art, in music as well as visual aspects. Finally, by choosing the prominent landmark as the flagship of the restored nations, the political elite opted for mechanism I would call 'symbolical reterritorialization', in order to also restore its territorial authority. Following the idea that nation-state authority has to be manifested and legitimized territorially, I describe symbolical reterritorialization as a process in which territorial authority is reaffirmed by erecting landmarks that transmogrify the image of national landscape. The reerecting Avala TV Tower carried a strong message of the organic wholeness and the inviolability of the Serbian 'homeland'. These features of the 'homeland' are apposite in the construction of the legitimacy of the nation-state, as the nation-state claims absolute sovereignty over every part of the national territory. Again, every part of the 'homeland' is perceived as if it represents the organic whole of the nation and inextricably belongs to the nation. Consequently, 'homeland' only makes sense when complete, and it is considered unacceptable to violate its wholeness. The reconstruction of Avala TV Tower is important from this point of view as it pretended to symbolically overwrite the effects and memory of NATO bombing, and to thus restore the unity of the state territory. This strategy of erasing of history was prominent in the speech of the city mayor at the opening of the tower, where he noted that it is as if the tower was amid mist for all these years, and it is only now that we can see it again. The tower also symbolically, but also bodily represents the organic unity of the Serbian national territory, as (almost) all the parts can be thence seen on clear weather, as emphasized in the speech of one of the members of the cabinet on the same occasion.

The new strategies of representations of Serbian nationalism through this project can be seen through the theory of 'banal nationalism', as proposed by Michael Billig in his eponymous study (1995). Billig claims that although nationalism is mostly visible in the areas of conflict, where wars are waged or where separatist movements are active, it also remains the ruling, although tacit ideology in the modern, first world countries. Interpreting nationalism as a world-wide phenomenon, Billig describes a dialectical relation between 'banal nations' – nations where the state has gained full authority and is reaffirmed though the daily, unceremonious "flagging", and the radical nations, where nationalistic discourse is still volatile and the agenda of building the stabile and internationally recognized nation-state has not yet been brought to fruition. Banal nationalism (where banal certainly does not

mean innocuous, as it is the dominant discourse of power in the given society) is performed through culturally unmarked events, the uncontroversial everyday practices which are widely accepted, even perceived as non-political, and can provoke only complacency.

From this perspective, I would argue that Serbian political elite after the October 2000 has commenced the project of transforming the mainstream Serbian nationalism from its radical form to its banal appearance. Not only that banal form of nationalism was the only one that could homogenize the divided nation, but the radical form was no more in need, as nationalistic discourse was now to be used only to maintain the state legitimacy, and not to justify belligerent actions. The rhetoric of Serbian state banal nationalism was to be composed of commonplace statements and attitudes shared by vast majority of population, often ambiguous in clear messages, and its cultural representation was to be as mollified as possible, with modern, international aura and occasional blunt references to 'traditional' art. It can be rightly concluded that the project of rebuilding Avala TV tower truly epitomizes this new state politics of promulgating banal nationalism. The ethos of this project is complex, but at the same time not controversial: it bares common resentment to NATO action, but is designed as non-aggressive, pacified action of rebuilding, it is purportedly modern with modicum of reference to national (it is thus noted that the shape of the tower is derived from traditional three-legged chair, cf. picture 1), it is unpretentiously but unambiguously flagged as 'Serbian' (for example, the TV show for collecting SMS donations featured the poll for choosing the most worthy Serb), and it offered an emotionally charged object and event which brought together not only members of different political options, but also different generations together.

Picture 1. Avala TV Tower

Musical products included in this vast project encompassed a prominent musical video regularly featured on the national television (RTS), a CD issued by national broadcasting agency (PGP RTS), as well as the performances at the opening itself, which was broadcasted live from the scene. Issuing of another CD was planned, for which a poetry competition for primary school pupils was to be conducted and prominent musical stars were to write the music on selected verses, but this project was never realized. Music videos used in the fund raising campaign gives the first significant clue to the way different social groups, defined in terms of musical and political preferences and lifestyle, were made susceptible to the project. Music video "Podignimo toranj na Avalli" ("Let's Raise the Tower at the Avala") used for the promotion of the rebuilding of Avala TV Tower, produced by RTS, features Bora Đorđević and a drummer Dragoljub Đuričić, both aforementioned as openly critical towards the Milošević's regime in the 90's. Also present, among others, was a younger star Željko Joksimović who owes the bulk of his fame to the 2004 Eurovision Song Contest and is perceived as apolitical person. The scene where the video was filmed is itself the place of the former TV tower ruins emphasizing the circumstances and aftermath of bombing. The music was composed by Kornelije Kovač, well-known pop and rock composer, and it fuses important features of rock, thus appealing to the urban, young and middle-aged population (cf.: Cvetičanin, 2007; Dragićević-Šešić, 1994). Text of the song was written by Ljubivoje Ršumović, famous children's poet, again perceived as an apolitical person. However, as can be concluded through an analysis of its rhetoric, the verses are far from being apolitical, although they cling to the banal, ambivalent blend of commonplace tropes. For the purpose of this paper, we can compare following two stanzas of the song (the first and the third one):

The godless devils have managed

to separate us from the world.

They destroyed the three-legged tower,

Belgrade remained without its flag.

[...]

We want a life without barriers

and the life wants us free!

This lightning rod over Belgrade

Defends us from the world's loneliness[3]

While the first stanza clearly refers to the NATO bombing, and mobilizes the negative emotions connected with this event, the third stanza portrays Serbian nation as a modern state intergraded in international currents. The trope of the "life without barriers" is also a clear reference to anti-Milošević rhetoric used in 2000.

The CD that accompanied the project and the fund raising campaign was made to appeal to as wide as possible audience, but again to bear the cachet of odium towards folk music. The compilation was made out of poplar songs of the musicians who agreed to join the fund raising campaign, and some of them also appeared as performers on the previously discusses single which also figures as the title number on this CD. Musicians listed on this compilation again present a blend of public persons who were either apolitical or had openly allied with anti-Milošević cause (in this respect, important addition to Đorđević and Đuričić is the name of Đorđe Balašević). By analyzing the songs present on this CD, it can be concluded that majority rock musicians or groups make up most of the performers, but of the songs which were chosen from their repertoire to be included in the compilation are of an indifferent kind, mostly ballads and similar to pop music. The choice was thus made for more popular songs which had gained wider popularity and audience outside of rock music lovers. In this way the symbolic capital of rock music, as the 'western' genre, rebellious, original and individual, was preserved, but

[3] Uspeli su vrazi odbožni
od sveta da nas rastave.
Srušili nam toranj tronožni
Beograd je ostao bez zastave.
[...]
Mi hoćemo život bez ograda
i nas život slobodne hoće!
Taj gromobran iznad Beograda
Brani nas od svetske samoće.

the compilation was at the same time designed to appeal to audience as wide as possible. Other songs which were included could be designated as so-called 'evergreen music', or older pop music, and there was even an addition of one children's pop song.

At the opening of the tower Choir of RTS performed the national anthem *Bože pravde* (*God of Justice*), as well as the solemn song *Vostani Serbije* (*Arise, Serbia*). Children's choir, *Kolibri*, also performed a repertoire of songs. Finally, Big Band of RTS playing jazz music provided the background for the whole second part of the opening ceremony, which was designed as *informal* mingling and medley of short TV interviews. During the TV broadcast popular songs from festivals, several decades old, dedicated to the capital city of Belgrade, were blended with the image of the tower. Here it is important to note that the reoccurring trope of children's music can play pertinent role in a quest to represent nationalism as natural and innocuous. By opting for jazz band, the organizers deliberately decided to drove on the vast cultural and symbolic capital this genre holds, in contrast to folk music, and also again to emphasize the 'Westernness' and progressiveness of the event.

Starting with the analysis of the political challenges of the state elite from 2000 I have proposed that promulgating banal nationalism was a potent and efficacious technology of government aimed to homogenize Serbian nation and to reaffirm the state legitimacy. I have shown that the project of rebuilding Avala TV Tower conforms to this idea and makes part of this new technology. The discourse surrounding the project carried the aura of resentment toward NATO, but it was also cloaked in the vestment of a modern, progressive enterprise, and was thus able to efface dividing lines between opposed political and cultural groups in Serbian society. By erecting prominent landmarks such as this, the territorial authority of the state was also vindicated. Finally, I have shown that music had an important role in this project, as it most discerningly and sharply defined the lifestyle and cultural background of the target group. Music was purportedly western, belonging to the genres such as rock, jazz, or seemingly innocuous, as hymns, children's songs and old pop. In this way it contributed to the wide appeal of the project, but it also perpetuated the strand of anti-Milošević rhetoric based on abhorrence towards folk music, and it contributed to the overall symbolic ad cultural capital of the enterprise.

Literature

Anderson, B. (1993) *Imagined Communities*. London, Verso.

Billig, Michael. (1995) *Banal Nationalism*. London: Sage.

Cvetičanin, P. (2007) *Kulturne potrebe, navike i ukus građana Srbije i Makedonije*. Niš, Odbor za građansku inicijativu.

Dragićević-Šešić, M. (1994) *Neofolk kultura: Publika i njene zvezde*. Sremski Karlovci and Novi Sad, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.

Đurković, Miša. (2001) „Ideologizacija turbo-folka". *Kultura* 102: 19–33.

Foucault, M. (2007) *Security, Territory, Population. Lectures at the Collège de France 1977–1978*. Ed. Michel Senellart, trans. Graham Burchell. New York, Palgrave Macmillan.

Gordy, Eric D. (1999) *The Culture of Power in Serbia: Nationalism and the Destruction of Alternatives*. University Park, PA: Pennsylvania State University Press.

Kronja, Ivana. (2000) *Smrtonosni sjaj: masovna psihologija i estetika turbo-folka*. Beograd: Tehnokratija, 2000.

Miller, P. and Rose, N. (2008) *Governing the Present. Administernig Economic, Social and Personal Life*. Cambridge, Polity.

Penrose, J. (2002) Nationas, states and homelands: territory and territoriality in nationalist thought. *Nations and Nationalism* 8, 277–297.

White, G. W. (2000) *Nationalism and Territory: Constructing Group Identity in Southeastern Europe*. Lanham, Rowman & Littlefield.

Zake, I. (2002) The Construction of National(ist) Subject: Applying the Ideals of Louis Althusser and Michel Foucault to Nationalism. *Social Thought and Research* 25, 217–246.

Center for Legal and Political Research, Faculty of Law, Goce Delcev University, Shtip, Republic of Macedonia

316.422.2:[316.74:2

RELIGION AND CULTURE IN THE GLOBAL WORLD: FROM CLASSICAL TO CONTEMPORARY SOCIOLOGICAL THEORIES OF MODERNITY, MODERNIZATION AND DEVELOPMENT

Ranka Jeknić PhD, Senior Assistant, Department of Sociology, Faculty of Law, University of Split, Croatia
e-mail: ranka.jeknic@st.t-com.hr; ranka.jeknic@pravst.hr;

Abstract

Starting from the definition of complex concepts of modernity and modernization, this paper points out the need of distinguishing the sociological theories of modernity and theories of modernization and development, and then their relationship to culture and religion is analyzed. On the example of the Parson's classical theory of modernization, as well as the Weber's classical theory of modernity and his analysis of the process of "disenchantment of the world", it can be concluded that these classical sociological theories analyzed tradition in opposition to modernity, and it was anticipated that the religion would lose its crucial social significance. The emphasis was on the homogenization of the modern societies, generalization of the values, rationalization, secularization and the hegemony of Western program of the modernity and development. However, in contrast to such predictions of classical theories, today is at work just the opposite. The reality denied assumptions about the hegemony of Western program of modernity and modernization and the necessity of "redefinition of modernity" and different ways of modernization and development is increasingly being recognized. Furthermore, the predictions about the homogenization and generalization of the values are denied, and the tradition is increasingly being recognized as a developmental and modernization potential. In short, culture is seen as an essential and an integral dimension of "culturally sustainable development". Besides, religious beliefs did not lose their significance, but on the contrary, questioning of the secularization paradigm goes in the direction of Eagleton's assessment by which we are witnessing a resurgence of the process of "re-enchantment of the late capitalist world". Therefore, this paper points out the differences between the older and newer theories of modernization and modernity according to the key concepts of culture, religion, tradition and development. The contemporary sociological theories of modernization are

shown on the example of the "revised theory of modernization" (Inglehart, Welzel), and the contemporary sociological theories of modernity are shown on the example of the theory of "reflexive modernity" (Beck), the concept of "multiple modernities" (Eisenstadt), the "critique of modernity" (Touraine) and the "power of identity" (Castells). Then, a Wallerstein's critical approach of "culture as an ideological battleground of the modern world system" is analyzed, as well as the Eagleton's critical analysis of the "cultural turn" and the "politicization of culture". All these contemporary theories are interrelated with different approaches to culture and religion analyzing their importance in modern societies and in the modern world.

Key words: *culture, religion, modernity, modernization, development.*

RELIGIJA I KULTURA U GLOBALNOM SVIJETU: OD KLASIČNIH DO SUVREMENIH SOCIOLOŠKIH TEORIJA MODERNOSTI, MODERNIZACIJE I RAZVOJA

SAŽETAK

Polazeći od određenja složenih pojmova modernosti i modernizacije, u radu se prvo ukazuje na potrebu razlikovanja socioloških teorija modernosti i teorija modernizacije i razvoja, a potom se analizira njihov odnos prema kulturi i religiji. Na primjeru klasične teorije modernizacije Talcotta Parsonsa, kao i klasične teorije modernosti Maxa Webera, i njegove analize procesa „raščaravanja svijeta" može se zaključiti da su navedene klasične sociološke teorije suprotstavljale tradiciju i modernost, te pretpostavljale da će religija gubiti presudno društveno značenje. Naglasak je bio na homogenizaciji modernih društava, poopćavanju vrijednosti, racionalizaciji, sekularizaciji i hegemoniji zapadnog programa modernosti i razvoja. Ipak, nasuprot takvim predviđanjima klasičnih teorija, danas je na djelu upravo suprotno. Stvarnost je opovrgnula pretpostavke o hegemoniji zapadnog programa ili modela modernosti i modernizacije, i sve više se prepoznaje nužnost „redefiniranja

modernosti“ i različitih puteva moderniziranja i razvoja. Nadalje, opovrgnuta su predviđanja o homogenizaciji modernih društava i poopćavanju vrijednosti i sve više se u tradiciji prepoznaje razvojni i modernizacijski potencijal, a kultura se vidi kao bitna i sastavna dimenzija kulturno održivog razvoja. Osim toga, religijska uvjerenja ne gube na značenju, već upravo suprotno, preispitivanje sekularizacijske paradigme ide u smjeru procjene Terrya Eagletona po kojoj svjedočimo ponovnom „začaravanju kasnokapitalističkog svijeta“. Stoga se u radu izdvajaju sličnosti i razlike između starijih i novijih teorija modernizacije i modernosti prema ključnim konceptima kulture, religije, tradicije i razvoja. Pri tome se suvremene sociološke teorije modernizacije prikazuju na primjeru „revidirane teorije modernizacije“ (Inglehart i Welzel), a suvremene sociološke teorije modernosti na primjeru „refleksivne modernosti“ (Beck), koncepta „mnogostrukih modernosti“ (Eisenstadt), „kritike modernosti“ (Touraine) i „moći identiteta“ (Castells). Potom se izdvaja Wallersteinov kritički pristup po kojem je kultura „ideološko bojište modernog svjetskog sistema“, te Eagletonova kritička analiza današnjeg „kulturnog zaokreta“ i „politizacije kulture“. Sve navedene suvremene sociološke i interdisciplinarne teorije međusobno su povezane različitim pristupima kulturi i religiji, i analiziranjem njihove važnosti u suvremenim društvima i u suvremenom svijetu.

Ključne riječi: *kultura, religija, modernost, modernizacija, razvoj*.

1. Introduction

Starting from the definition of complex concepts of modernity and modernization, this paper points out the need of distinguishing the sociological theories of modernity and theories of modernization and development, and then their relationship to culture and religion, as an integral part of the culture is analyzed. On the example of the Talcott Parson's classical theory of modernization, as well as the Max Weber's classical theory of modernity and his analysis of the process of "disenchantment of the

world", it can be concluded that these classical sociological theories analyzed tradition in opposition to modernity, and it was anticipated that the religion would lose its crucial social significance. The emphasis was on the homogenization of the modern societies, generalization of the values, rationalization, secularization and the hegemony of Western program of the modernity and development. However, in contrast to such predictions of classical theories, today is at work just the opposite. The reality denied assumptions about the hegemony of Western program of modernity and modernization and the necessity of "redefinition of modernity" and different ways of modernization and development is increasingly being recognized. Furthermore, the predictions about the homogenization and generalization of the values are denied, and the tradition is increasingly being recognized as a developmental and modernization potential. In short, culture is seen as an essential and an integral dimension of "culturally sustainable development". Besides, religious beliefs did not lose their significance, but on the contrary, questioning of the secularization paradigm goes in the direction of Terry Eagleton's (2010, 50) assessment by which "we are witnessing a resurgence of the process of re-enchantment of the late capitalist world". Therefore, this paper points out the differences between the older and newer theories of modernization and modernity according to the key concepts of culture, religion, tradition and development. The contemporary sociological theories of modernization are shown on the example of the "revised theory of modernization" (Roland Inglehart and Christian Welzel), and the contemporary sociological theories of modernity are shown on the example of the theory of the "reflexive modernity" (Ulrich Beck), the concept of the "multiple modernities" (Samuel N. Eisenstadt), the "critique of modernity" (Alain Touraine) and "the power of identity" (Manuel Castells). Then, instead of conclusion, Immanuel Wallerstein's critical approach of "culture as an ideological battleground of the modern world system" is analyzed, as well as the Eagleton's critical analysis of the "cultural turn" and the "politicization of culture", because today, in the context of the "cultural turn", culture is regarded as a fundamental issue of the construction of the social reality, and almost everything in societies is interpreted as "culturally defined".

2. The definitions of the basic concepts of modernity, modernization and development

In regard to conceptual-theoretical sense, the concept of modernization is "in the simpliest way defined as a general process of transition from traditional to modern society or modernity, which, among

other things implies a belief in reason and rational action, industrial, capitalist economy, the recognition of individual rights, democratic political organization, and social structure based on class division of society" (Kalanj, 2008, 120). According to the "Dictionary of Sociology", modernization theory is defined as "the dominant analytical paradigm in American sociology in the mid 20th century because it provided an explanation of the global process by which traditional societies achieved modernity" (Abercrombie, Hill, Turner, 2008, 214). Furthermore, we can distinguish between political, cultural, economic and social modernization, which are interpreted in terms of "increasing social and structural differentiation": political (development of different institutions such as political parties, parliament, election law, etc), cultural (secularization and adherence to nationalist ideologies), economic (increased division of labor, the use of management methods, improved technology and improved trading conditions) and social modernization (increased literacy, urbanization, the decline of traditional authority) (Abercrombie, Hill, Turner, 2008, 214). According to Kalanj (2008, 120-121), despite various objections, and "especially despite the one that warns how this notion is based on the development of the West, therefore, ethnocentric in the development, a concept of modernization defined in that way still retains its referential significance" and "its problematic issues are corrected by the justifying argument that modernity and modernization, with all their meaningful similarity, should not be identified, that although modernity is only one indeed, these pathways and models of modernization are different and numerous". So, "it is not only possible but also necessary to make the difference between the meaning of modernization and modernizing from the meaning of modernity" and is, therefore, more correct "to speak of modernizations where the general idea of modernity is always combined with a variety of cultural and social experiences and where the various types of patterns of identities and structures are interwined" (Kalanj, 2008, 121).

Within this meaning, we distinguish modernity and modernization, actually we distinguish sociological theories of modernity and those of modernization, and below we will make a short analysis of these theories. According to Zeman (2004, 11), sociological approaches to modern society "that assume the contents of modernity (as a set of specific economic, political, cultural, world-view and other trait or traits), or take that content for granted, and are, as a rule, interested only in the ways in which premodern, countries determined by tradition (Third World) can be transported from premodern to modern state", are called the theories of modernization, while "the other type of theoretical approach to the issue of modernity" is formed from the sociological approaches that are called the theories of modernity and

that "only deal with a modern state", meaning they analyze and question the content of modernity, and ask questions about the traits or characteristics that "make some society a modern one". For each of described approaches, Zeman (2004) also points out the classics of sociology that have influenced a development of particular approach. He recognizes that Talcott Parsons and his "theory of society as a system" and his evolutionary approach was "the role model for the modernization theorists who designed the way how to analyze the modernization" while Wax Weber who left permanent impact analyzing the process of rationalization/disenchantment of the world[1] and the process of differentiation[2] was a role model for the theorists of modernity (Zeman, 2004, 11-12).

According to Zeman (2004), the concept of modernization emphasizes the processes rather than a state, and he will point out few different interpretations of the above term. We will start from a possible distinction between "two basic meanings of the term": the first meaning perceives modernization "as a general social process, including industrialization, in which previously agrarian…societies are becoming developed, whereby it is possible to notice the general contrast between pre-

[1] Weber (1989, 264) addresses this in the lecture *Science as vocation* (1918/19), noting the students of the University of Munich that "the increasing intellectualization and rationalization", "does *not* indicate an increase in the general knowledge about the conditions in life", but it "means something else, it means namely that there is a knowledge of, or belief that, if *one wants, he can* at any time find out, that generally speaking, there is, therefore, no mysterious incalculable forces that come into play and that moreover, it is possible to - *govern* all things by *analysis"*. According to Weber (1989, 264), "that means - depriving the world of enchantment", in other words - there is "no more need to use magic in order to rule the ghosts or to invoke them, as did the savage who believed in the existence of those forces", because "today that is done by the technical means and the analysis" and "intellectualization means primarily that". At the end of the lecture, Weber (1989, 281) concludes that the fate of our time is to receive the medal of "rationalization and intellectualization and, above all liberation from all the magic in the world".

[2] According to Zeman (2004, 74-75), "Weber under *differentiation* considers the decomposition of the social life as a whole and its segmentation into independent areas which in Europe was completed around the end of the 18th century and which was already at the beginning of 19th century recognized as crucial problem of modernity by Hegel"; the problem was caused by "the processes of demarcation of science, morality and art into specific, clearly separated and autonomous areas as well as the separation of that whole, internally divided large area of knowledge from the sphere of belief".

modern and modernized societies[3]", while the second meaning perceives modernization as "a more particular model of societal development that is particularly suggested by American functionalist sociologists in 1950s and 1960s" and according to which a key role in modernizing is played by "overcoming and replacement of traditional values and motivational patterns that are hostile to social change and economic growth", an approach that was quickly "attacked because of its focus on the experiences and standards of the West" (Zeman, 2004, 37). In addition, modernization can be defined with the help of the notion of modernity, since modernity is "a consequence of the modernization process by which the social world falls under the rule of asceticism, secularization, the universalistic claims of instrumental rationality, the differentiation of different spheres of life, bureaucratization of economic, political and military practice and growing monetization of value" (Turner, in: Zeman, 2004, 44). After all, the concept of modernity has multiple meanings. It can be defined "historically and analytically" and modernity can be determined by looking at its "fundamental principles" such as "individualism, differentiation, rationalization, economics, expansion" which "are manifested in various ways in different areas or dimensions of human life, such as economy, class structure and social stratification, politics, culture and everyday life" (Kumar, in: Zeman, 2004, 40-41). Thereby, the field of culture can be divided into four important phenomena: secularization, the central role of science, the democratization of education and the emergence of "mass culture" (Zeman, 2004, 43).

In a similar way, according to Alexander (2003, 197-198), "modernization theory can and certainly should be evaluated as a scientific theory, in the postpositivistic, wissenschaftliche sense", and "as an explanatory effort, the modernization model was characterized by the following ideal-typical traits": 1. "societies were conceived as coherently organized systems whose subsystems were closely interdependent"; 2. "historical development was parsed into two types of social systems, the traditional and the modern, statutes that were held to determine the character of their societal subsystems in determinate ways"; 3. "the modern was defined with reference to the social organization and culture of specifically Western societies, which were typified as individualistic, democratic, capitalist, scientific, secular, and stable and as dividing work from home in gender-

[3] Such an approach can be found in the works of the classics of sociology in which modernization "is regularly conceived in the key for certain fundamental processes: as social differentiation (E. Durkheim), as rationalization (M. Weber) or commodification (K. Marx)" (Zeman, 2004, 36-37).

specific ways"; 4. "as a historical process, modernization was held to involve nonrevolutionary, incremental change"; 5. "the historical evolution to modernity– modernization –was viewed as likely to succeed, thus assuring that traditional societies would be provided with the resources for what Parsons (1966) called a general process of adaptive upgrading, including economic takeoff to industrialization, democratization via law, and secularization and science via education".

Summarizing the earlier mentioned definitions of modernity and modernization, Zeman (2004, 58-59) concludes that it "should be talked about two basically different approaches to the problem of thematic structure of modernity and/or modernization": "the first type consists of theories that observe the problems of modernity/modernization in context of developmental problems of non-modern (traditional) societies or that seek to construct the strategies (or components of such strategies) that are the most probable to help non-modern societies become modern societies in the fastest and easiest way", and "within this approach the concentration is on the processes that lead (or stand a chance to lead) to modern condition" and these theories belong to "the theory (theories) of modernization" (they will be analyzed below within the context of "the revised theory of modernization" done by Inglehart and Welzel); another approach consists of "theories that do not deal with particular issues and aspects of modernity/modernization as much as the theories of modernization", but "primarily try to understand the very nature of modern societies, or seek to answer the question What is modern in modern societies?" and such approaches are called "theory (theories) of modernity" (they will be analyzed in the context of the basic thesis of Samuel N. Eisenstadt, Alain Touraine, Ulrich Beck and Manuel Castells).

3. Similarities and differences between classical and contemporary sociological theories of modernity, modernization and development

Classical theories of modernization were created during the 1950s and the structural functionalism of Talcott Parsons, "played as theoretical foundations of the modernization paradigm", especially with the impact of his conception of the pattern variables[4] and evolutionism (Zeman, 2004, 157).

[4] According to Zeman (2004, 115), Parson's concept of *pattern variables* is the most important contribution to the sociological understanding of modernity, it clearly distinguishes traditional from modern society, and "according to this concept, modernity is defined by rationality (affective neutrality), individualism (self-

According to Parsons (1991, 13), the evolution of society can be "divided into three periods: initial, transitional and modern" and United States has a leadership in the last phase of development and modernization of modern societies. Parsons (1991, 164) defines evolutionary theory as an increase in the adaptive capacity of society where each system of action, every social system and every society as a system must meet or satisfy the following four functions: adaptation; goal attainment; integration and latent pattern maintenance. According to the "evolutionary conception, social changes are one-way, progressive and gradual and societies move through the changes irreversibly, from primitive to more advanced stages, becoming more similar to each other as they progress on the evolutionary ladder", and these assumptions can be boiled down to the following basic hypotheses: (a) "modernization is a process that takes place in the separate, clearly distinguishable phases"; (b) "modernization is a homogenizing process; it makes affected societies to become more and more alike"; (c) "modernization is Americanization or Europeanization, depending on whether is the primacy of the global development attributed to the United States (more often) or Western Europe (rarely)"; (d) "modernization is an irreversible process, event that is actually impossible (or very hard) to stop once it starts"; (e) "modernization is a slow and long lasting process which encompasses several generations or even centuries and its full effects are manifested only through a very long period of time" (Zeman, 2004, 158-159). Classical modernization theories that emerged during the 1950s and 1960s were soon exposed to strong criticism and its critics "wholeheartedly challenged the idea of a single correct way of development and/or modernization, as well as evolutionists logic that was in the background of that idea" and "the idea that traditions and its values are incompatible with the logic of modernization was attacked" (Zeman, 2004, 161). Furthermore, "there was a large and often decisive influence of exogenous factors and, therefore, the endogenous logic of modernization was disputed", and finally, "ideological criticism (from neo/Marxist point of view) appeared; it was recognizing the presence of Cold War ideology in the theories of modernization claiming that the main purpose of that ideology was to justify the American deep involvement in the affairs of the Third World" (Zeman, 2004, 161-162). Similarly, Alexander (2003, 219) concludes that "in comparison with the modernization theory of the postwar years, neomodern theory involves fundamental shifts in both symbolic time and symbolic space", as well as that "in neomodern theory, the profane can neither be represented by an evolutionarily preceding period of traditionalism

orientation), universalism, achievement and high specificity of roles, group identities and social relations".

nor identified with the world out-side of North America and Europe". Namely, "in contrast with the postwar modernization wave, the current one is global and international rather than regional and imperial, a difference articulated in social science by the contrast between early theories of dependency (Frank, 1966), and more contemporary theories of globalization (Robertson, 1992)" (Alexander, 2003, 219). According to Alexander (2003, 219), "the social and economic reasons for this change center on the rise of Japan" that precisely illustrates the impossibility "for the West to dominate Asia, either economically or culturally". In short, neo-modern and postmodern concepts suggest the following criticisms for the classical theory of modernization: firstly, the "modernization is based on the development of Western societies and, therefore, represents ethnocentric model of development", secondly, "modernization does not necessarily lead to industrial progress and equitable distribution of social goods since it is basically uneven process that results in underdevelopment and dependency", and the third criticism relates to the denial of the existence of "a general model of modernization" because there are important differences between the modernization of Japan, India and China and, therefore, the concept of "multiple modernity" is more accepted (Abercrombie Hill, Turner, 2008, 214).

The differences between classical and modern theories of modernization can be clearly illustrated in regard to cultural dimension of modernization. Specifically, the classical theories of modernization assumed "that religious thinking, practice and institutions would lose their crucial social significance", but such a "definition of cultural modernization as a process of universal secularization proved to be too general because even in very modern, let alone in transitional and underdeveloped societies, religious beliefs and religious culture play a strong role in profiling identity" (Kalanj, 2008, 132). According to Kalanj (2008, 132), "critical examination of secularization paradigm continues to the point that Peter Berger" talks about the "de-secularization of modern societies". A similar assessment is made by Terry Eagleton (2010, 50) and according to him "we are witnessing re-enchantment of the world of late capitalism". Furthermore, the "cultural modernization is not only the process of secularization, which comes down to the loss of centrality of religious thought and institutions; it has much wider distinguishing feature in implementation and understanding of plural forms of modernization" because "religions, even in contemporary modernizing world, obviously play an important role[5], either as a response to a self-sufficient

[5] According to Kalanj (2008, 133), "after the September 11, 2001 (the destruction of the World Trade Center in New York) it was obvious that the empowerment of

certainty of scientific truth, or as a search for the ideal of perfection, or as a formative spiritual element of tradition" (Kalanj, 2008, 132-133). In addition, "some recent discussions of cultural modernization, without forgetting the role of religion, almost unanimously emphasize not only the problem of cultural conditioning, but also the issue of different cultures of modernization" (Kalanj, 2008, 135). According to Kalanj (2008, 135), "this position, although it is not explicitly stated, is generally represented and particularly persuasively elaborated in the major work of the economic historian David S. Landes The Wealth and Poverty of Nations: Why Some Are So Rich and Some So Poor", in which the author concludes that "if anything we learn from the history of economic development, we learn that the culture is crucial (Max Weber was correct)". According to Landes (2003, 650), "entrepreneurial skills of immigrant minorities (Chinese in East and Southeast Asia, Indians in East Africa, Lebanese in West Africa, Jews and Calvinists in many parts of Europe and so on) testify about this". Still, he notes that "the culture in terms of deeper values and attitudes that direct a population scares the scientists" because it has "an unpleasant smell of race and heritage, an element of immutability" (Landes, 2003, 650). On the other hand, "it is not only about the culture", but "the economic analysis like the illusion that one good cause should be enough", however, "the determinants of complex processes are always multiple and interrelated" and "explanations based on a single cause are not satisfactory" (Landes, 2003, 650-651). Thus, in his analysis "it is not only about culture" and "culture is not everything", i.e. the emphasis is "on the importance of cultural development, in general and in particular, especially sensitive sense of an identity", but however Landes "does not absolutize the culture and he could not be classified as an unambiguous cultural determinist" (Kalanj, 2008, 136). In fact, "culture is certainly crucial, but not the only factor in development and understanding of modernization", and in the works of this author, "culture appears as the unavoidable analytical element that led to the overcoming mono-determinant position and to the victory of multi-determinant explanation of modernization development" (Kalanj, 2008, 136).

Furthermore, below we will set aside some similarities and differences between older and newer theories of modernization. The similarities are "seen in the focus of research (both older and newer theories

Islamist radicalism did not affect the Arab world only, but it spread to all Muslim nations, from Indonesia to Turkey" and on the other hand, "rare were those who had turned their attention to the enthusiasm of the churches in the former communist countries in Eastern Europe and Russia, to millions of new converts in China, to the proliferation of different sects around the world".

focus on the development in the Third-World countries), the basic unit of analysis (nation-state), the key variable of modernization (cultural values and social institutions), key concepts (tradition and modernity[6]) and in the understanding of major political implications of modernization (the belief that modernization, generally speaking, is useful for the countries of the Third World)" (Zeman, 2004, 162). Their differences are "resulting from the reactions to the harsh criticism sent to the old school" and "they are evident in the following problem-circuits": (a) "the attitude towards tradition: in older theories, the tradition is simply an obstacle to development, while on the contrary, a number of new theories see an additional developmental incentive in tradition" and "tradition should not be refused, but should be used for the modernization purposes, discovering what classical modernized vista would consider" inconceivable, so called modernizing tradition; (b) "the ideas about the direction of development: the older theories believed in only one correct way of development and modernization and that was according to the model of the United States, while new theories recognize the possibility and necessity of different ways to modernize" and "realize that the American model and Western matrix of modernization are not necessarily either superior or universally applicable" and thus "theses on westernization as a paradigm of modernization fall into the water" and Japan and so called Asian tigers "are imposed as a possible new models and role models"; (c) "attitudes towards external factors of modernization: the older theories tended to neglect, while more recent theories, on the contrary, give much greater attention to the action of external factors in the modernization flows" and "the list of important exogenous factors includes an overall political balance in the world, the availability of foreign financial help, openness to international

[6] According to Mesić (2006, 406), "the concept of modernity should not be simply opposed to the tradition, as was done by classical sociology and evolutionary paradigm". Specifically, modernization theories "predicted further, notably cultural and ethnic, homogenization of modern societies", and "the entire project of modernity, since it was outlined already in the Enlightenment, from its very inception, is based on the idea of universal emancipation of the individual from each collective constraint, especially from particularistic identities given at birth that are typical for traditional societies" (Mesić, 2006, 52). In other words, "it was expected that once freed, individuals will build their social relations themselves, with their own free will and autonomous election of their (flexible) belongings to a group", and "it turned out, however, that the (post) modern world culture, in the process of globalization, creates an existential vacuum and people (losers of globalization) try to fill that vacuum with defense, and even strengthening, of their traditional cultural identities and attachments" (Mesić, 2006, 52).

markets" and "availability of convincing ideological resources", by which is meant on "existence of political and social-theoretical doctrines that encourage the modernization efforts affirming the values of modernity (individualism, discipline, work ethic, self-confidence, responsibility, reason, science, progress, freedom, etc.)"; (d) the differences can also be seen in the methodology because "older theories preferred highly generalized typology, while more recent theories" are "focused more on case studies and analysis of specific social and historical circumstances" (Zeman, 2004, 162-164).

Comparing classical and new theories of modernization, Zeman (2004, 166-167) further concludes that "the understanding of modernization suffered significant changes during the second half of the 20th century, expressing the social, cultural, geopolitical and other changes" from that period. Specifically, the classical theories of modernization were formulated "in the ideological and political climate of the Cold War, theoretically leaning mostly on a structural functionalism and evolutionism" of Parsons and were perceived as "western thing", as "westernization that is irreversible and superior to any imaginable form of tradition as well as undoubtedly synonymous with social evolution, i.e. with objectively measurable progress and prosperity in all important aspects of individual and social life" (Zeman, 2004, 167). However, classical theories "were disillusioned by the internal aporia of progress (unwanted consequences and fatigue from modernization in Western countries), as well as by the huge difficulties that have arisen in the modernization of the Third-World countries" which were, as the "candidates for modernization", at the end of the 20th century, joined by "the former socialist countries of East Europe" (Zeman, 2004, 167). In short, almost all settings of classical modernization theory were reviewed and "the ideas of a single correct way, the ideas of Westernization, of purely endogenous character of modernization, of the incompatibility of modernity and tradition, etc." were rejected and "modernization had been so thoroughly cleaned of evolutionary premise and impurities that it no longer assumed a single necessary goal or irreversible direction of historical change. Instead, the historically contingent process of constructing, expanding and legitimizing institutions and values of modernity: democracy, markets, education, rational management, self-discipline, work ethics and so on" can be recognized within modernization (Sztompka, in: Zeman, 2004, 167).

Thus, modernization is not the process which can take place according to some model of operation (be it American, European or Japanese) and the modernization should be in different countries tailored according to their different "histories, specific conditions and special needs" (Gray, 2002, 40). Castells (2002, 13) refers to it as to the process of reshaping with taking

into consideration different sources and cultures; in accordance with "history and geography". Gray (2002, 24) points out that a unique type of Western capitalism based on American model of free market with neo-liberal assumptions is American utopia, which assumes that economic modernization means the same everywhere and that "the economic life of every nation can be reformed using the model of the American free market" and that is supposed to result eventually in the expansion of Western values and institutions to the rest of humanity. In contrast, the developmental success of Japan, China and the "Asian tigers" are examples of developments where preservation of the cultural and national particularities was possible, and the structures of their economic organizations are rooted in their culture and institutions, and they are an acknowledgment to the preservation of cultural diversity as opposed to "traditional Anglo-Saxon model incorporated in property rights, individualism and the separation of government and enterprises" (Castells, 2000, 205). Of course, there is no single "type of Asian capitalism" because each variant of capitalism expresses particular culture in which it remains rooted and Japanese capitalism cannot be similar to the Chinese or Russian (Gray, 2002, 24). Morishima (1986, 230) shares the same conclusions about the wrongful view that one economic model that has proved successful in one country can be applied to other countries, and he perceives the culture, religion, "the behavior of humans and other cultural characteristics that are inherited from the past" as the reasons for distinguishing the Japanese economy and the free entrepreneurial system in the West, or to distinguish the Russian economy and the economy of China. In addition, the specificity of culture is valid even for the "free market which expresses the local American values of individualism" (Gray, 2002, 204). Stiglitz (2009, 31) has similar conclusions and recognizes that there are "many forms of market economies - American model differs from the models of the Nordic countries, the Japanese model and the European social model" and even "people in developed countries are concerned that globalization is used to promote Anglo-American liberal model - and even if the American model is successful when measured by GDP, it is not successful in many other dimensions, such as length or quality of life, eradication of poverty, or even maintaining the well-being of people who are in the middle". In short, according to Stiglitz (2009, 15), it is increasingly recognized "that there is no single one form of capitalism, that there is no unique one correct way to manage the economy"; there are "other forms of market economies - like the Swedish one, which has held strong growth" and "such economies have led to completely different societies, marked by better health care and education and less inequality". This does not mean that "the Swedish version" will "work

well elsewhere", nor "it may be appropriate for a particular country in development", but it shows "that there are alternative forms of efficient market economies" and "when there are alternatives and choice, democratic political processes and - not technocrats should be the frame for decision-making processes" (Stiglitz, 2009, 15). That's one of the main Stiglitz' (2009, 15) critique for international economic institutions since they pretend "that there is no necessary compromise", and according to them, there are only politics that will make everyone feel better, but in fact "the choice and the existence of alternative make the essence in the economy". Additionally, "all societies face a need to make a central decision about the role of government" and "economic success requires the achievement of the proper balance between government and market" (Stiglitz, 2009, 15). After all, the world, according to Stiglitz (2009, 139) "finally learned", or should have learned that "uniformly developmental strategy that should appeal to all does not function".

Finally, "development is not a continuous evolution; progressive transition from the particular to the universal", but "is a transition from one societal type to another, structurally defined by cultural factors and social relations", and "successful development combines economic and socio-cultural factors" (Touraine, 1989, 201). UNESCO has been interested in the relationship between culture and development from the late 60s of the 20th century[7] and subsequently that relationship was further developed; today, the culture is being discussed as an integral part of the overall sustainable development (cultural sustainability), and cultural policies are being defined as key components of the developmental strategy. In other words, culture is an important resource of social development, and cultural and sustainable development is overcoming the "linear vision of development, either in progress oriented sense (growth, expansion, etc.) or in a completely opposite fundamentalist sense" (e.g. return to roots) (Cvjetičanin, Katunarić, 2003, 14). Therefore, a cultural and sustainable development can be defined as the development of "human interests and actions that put less burden on reserves of natural land and existing infrastructure capacity and populated areas" and at the same time, these interests and actions encourage (through art, science, education, cultural games and customs) the enjoyment of "values that increase

[7] It can be read from the following official documents of UNESCO: "Our Creative Diversity" (1996), "Universal Declaration on Cultural Diversity" (2000), "UNESCO and the Issue of Cultural Diversity: Review and strategy, 1946-2000" (2000), „Cultural Diversity: Common Heritage, Plural Identities" (2002), „Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions" (2005), "Investing in Cultural Diversity and Intercultural Dialogue" (2009), etc.

the appeal among the people" (Katunarić, 2007, 219). Expounding developmental dilemmas of culture in this context, Katunarić (2007) recognizes one notion and calls it "culture-mean" (cultural activities-the goal is outside of culture), and he names the other notion "culture-target" (cultural activities-the goal is culture itself). According to Katunarić (2007, 223), "culture-mean" is a manner "to reach other useful and the most important goals, such as political, economic and even military goals, while performing different cultural activities, from self-education through the construction of national identity to the products of high and popular culture", and such notion of culture is identified in the various reports of the Council of Europe[8]; on the other hand, "culture-target" represents the expression of understanding the separateness of cultural values; the goals that are outside of a cultural sphere are less important or unimportant, and the central tendency is towards the attraction and pleasure in the work of art and culture without the interest in something else.

4. Some contemporary sociological and interdisciplinary theories of modernity, modernization and development

Among contemporary sociological theories of modernization, we emphasize "revised theory of modernization" presented by Ronald Inglehart and Christian Welzel. According to their unified theory of modernization, components such as cultural change and democratization, socio-economic modernization (increase of material, cognitive and social resources for people), a cultural shift towards more expressive values[9] (towards civil and political freedoms, equality of gender etc.), and democratization, make a process called "human development" (Inglehart, Welzel, 2007, 17). Rejecting both economic and cultural determinism, Inglehart and Welzel (59-60) propose the following alterations to the earlier theories of modernization: the first, the "socio-economic development makes changes to the societies in a

[8] It can be read from the official document of Council of Europe (2008) "White Paper on Intercultural Dialogue: Living Together As Equals in Dignity", that contains a large number of lists of selected European conventions, declarations, recommendations, resolutions and other texts of the Council of Europe that were created in the period from 1950 to 2008, and that are relevant for understanding and for deepening the relationships and connections between the culture and development.

[9] According to Inglehart and Welzel (2007, 21), it can be concluded that there are two dimensions of values; "one includes a polarization between *traditional values and secular-rational values* and another includes a polarization between *survival values and expressive values*".

predictable way, but it is not a deterministic process" and there are other factors involved besides the socio-economic factors, so that "if everything else remains the same, the socio-economic development makes people become more secular, tolerant and likely to have more trust in each other and it greatly emphasizes self-actualization, participation and quality of life", but "socio-economic factors are not the only ones who have an important influence"; the second, the cultural heritage of the society is "extremely durable", therefore, the religion and other aspects of traditional cultural heritage will not die and disappear with modernization and "contrary to Marxist expectations, historical cultural heritage of society continues to define the values and behavior of its people" and "although citizens of societies that industrialize become richer and better educated, we do not move uniformly towards the global culture; the cultural convergence does not happen"; the third, "cultural modernization is not irreversible", but is "the result of socio-economic development in the most states that emerged after the breakup of the Soviet Union and can be turned in the opposite direction by the prolonged deterioration of the economy, as it was in the 1990s"; the fourth, "the process of cultural change is not linear" and directions are subject to change, even in the opposite direction, as industrialization triggered "an important process of cultural change, bringing bureaucratization and secularization", the emergence of post-industrial society "encourages another significant process of cultural change" which "instead of rationalization, centralization and bureaucratization" goes in the direction of "emphasizing individual autonomy and expressive values" and thus "economic development produces not one, but two dimensions of cultural variations; one of them is associated with industrialization and other one is associated with the emergence of post-industrial society"; the fifth, the ethnocentric modernization theory that explained the process of modernization as westernization proved to be incorrect because the process of industrialization has started in the West, but East Asia is in recent decades the world leader in many aspects of modernization and we can conclude that usually, societies "that industrialize do not become like the United States" as earlier versions of the modernization thought and presupposed and it should be emphasized that these authors perceive United States as deviant case "that has many more traditional and religious values than other rich societies"; and the sixth, expressive values change the modernization in the direction of "humanistic transformation of modernization", new type of "humanistic society" and promotion of human rights generally.

Below we show some of the fundamental thesis of modern sociological theories of modernity: a theory of "reflexive modernity" (Ulrich

Beck), a concept of "multiple modernities" (Samuel N. Eisenstadt), the "critique of modernity" (Alain Touraine), and "the power of identity" (Manuel Castells)[10].

We will begin with Beck's (2001, 19) "theory of reflexive modernization", which starts with "distinguishing the two epochs of modern - simple, industrial and reflexive modernity, which is outlined and calls for finding political issues". In fact, the very notion of "reflexive modernization" means the disappearance "of one modern era and the emergence of another", in which "modernization becomes independent and deprives modernization of industrial society from its basis and coordinates" (Beck, 2001, 65-67). According to Beck (2001, 75), the process of reflexive modernization of postindustrial society begins with the new paradigm called "risk society", and reflexive modernization "creates a different society, a different modern who is not in any sense of the word any better, but it's just different". In this sense, Beck (2001, 75) speaks of the "dialectic of modernization" that is "in some ways the opposite of the dialectic of Enlightenment". To illustrate, "the obsolescence of industrial modern by itself is not wishful thinking but a diagnosis" according to which "industrial modern in its acceleration and at its own dynamics, independent of volition and the opinion of the people, produces another modern" (Beck 2001, 75). In other words, the "reflexive modernization means - simply put - an intensified modernization that can change society" (Beck, 2001, 76). Thereat, Beck's (2001, 88-89) "reflexive modernization" overcomes Parsons "theory of evolutionary universals", actually overcomes Parsons' thesis that development of societies has a general direction, and according to Beck's theory "it is ruptured with the assumption of linearity", and the possibility of uncertainty[11] is returned. Furthermore, his interpretation of culture in the context of the theory of "reflexive modernization" should be noted. Specifically, Beck (2003) distinguishes between two cultural terms (culture 1 and culture 2) and relates them to an

[10] They are theorists of modernity who "reject the hypothesis of the postmodern as a new social configuration or new epoch": Samuel N. Eisenstadt writes of "multiple modernities", Alain Touraine refers to "thesis on postmodern as to superficial sociological interpretation and prefers to talk about the *programmed* society which even sometimes calls *hypermodern* but still undeniably modern", Ulrich Beck discusses about "reflexive or the *other* modernity, actually about the modernization of modernity itself", and according to Manuel Castells, we live in a new "networked society" but it has nothing to do with the thesis of postmodern (Zeman, 2004, 434).

[11] According to Beck (2001, 107), it should be noted that "reflexive modernization" does not lead inevitably to the "reflection of modernization and its consequences, but it also favors anti-modernization".

analysis of the original and second modern. "Culture 1" corresponds to the concept of culture in the period of the original modern, and culture is then tied to a specific territory and society or social group, and that understanding of culture considers it homogeneous and complete what corresponds to the classical anthropological definition of culture of the 19th century and the cultural relativism where "culture is understood as a Gestalt or configuration" (Beck, 2003, 159). "Culture 2" corresponds to the concept of culture in the period of the second modern, and it is a more comprehensive concept where culture is understood as a "universal human software"; it is basically a "theory of the development and dissemination of culture and is determined as moving learning process"; it implies "cultures in the plural as mandatory", and it is "thought of them as of a non-integrated, non-limited diversity without unity" (Beck, 2003, 160).

By the syntagma "multiple modernities", Eisenstadt (2004, 221) defines "an opposition to the view of classical theories of modernization and an opposition to the idea of convergence of industrial societies, which dominated the fifties of the twentieth century, as well as an opposition to the classic sociological analyses of Marx, Durkheim, and (largely) Weber", because they (the classical approaches to modernization) all assumed "that the cultural program of modernity - which developed in modern Europe and the major institutional constellations occurring there - would ultimately prevail in all modern societies and the societies in modernization and with further expansion of modernization, would rule the world[12]". According to Eisenstadt (2004, 221), after the fifties of the twentieth century (period when these theories were dominating), the reality disproved "presumptions about homogenization and hegemony of Western program of modernity", and "although in many of these societies and in many institutions (in family life, economic and political structures, urbanization, modern education, mass media, communications and individual orientation) a general trend toward structural differentiation was developing, the ways of organizing and defining were various at the different periods of their development; this situation led to the appearance of multiple institutional and ideological patterns". Thereat, it is "significant that these patterns were not simply a modern continuation of the tradition of their societies", that is, "such forms were very modern, yet greatly

[12] According to Katunarić (2012, 29), that concept of "multiple modernities" has become a "trademark of contemporary historical sociology" and with it "another step forward in leaving the starting point of great theories of modernity" was made because "modern society develop both similar and different, what is sufficiently vague in order to show that the classical theory of modernization as universal Westernization of the world, can no longer be considered as accurate".

influenced by certain cultural assumptions, traditions and historical experiences" and all "have developed a distinctly modern dynamics and ways of interpretation for which the key (and often ambivalent) reference point was the original western project" (Eisenstadt, 2004, 221). For instance, "many movements that have developed in non-Western societies articulated strong anti-Western or even anti-modern themes, yet they were all very modern", which applies to "various nationalist and traditionalist movements that have emerged in these societies from approximately the half of nineteenth century until after World War II" and to "contemporary fundamentalist movements" (Eisenstadt, 2004, 222). According to Eisenstadt (2004, 222), "the idea and the concept of multiple modernities assume that the best way to understand the modern world with the goal to explain modernity" is to look at it "as at a story about constant organization and reorganization of variety of cultural programs". In addition, "one of the most important implications of the concept of multiple modernities is that modernity is not identical to westernization". In fact, "western patterns do not represent the only authentic modernity, although they have priority and continue to be the main reference point for the other modernities" (Eisenstadt, 2004, 222). In short, the idea and the concept of "multiple modernities" imply recognition of the variety of diversities and pluralism (as in Hofstede's model[13]) and "multiple interpretations of modernity" (Eisenstadt, 2004, 243). After all, Eisenstadt's (2004, 243) "anti-Westernization" and the idea of "depriving the West of its monopoly on modernity", is also seen in Tourain's (2007, 33) "critique of modernity" by which the modernist ideology of the West should not and must

[13] Hofstede (2001) has overcome the ethnocentric model of development, which was based on the development of Western societies; he has overcome views on various developmental stages of modernization and differentiation of *modernized from non-modernized* societies and homogenization of values of Western societies themselves. According to Hofstede (2001), a plurality of forms and cultural dimensions (power distance, individualism/collectivism, masculinity/femininity, uncertainty avoidance and long-term/short-term orientation) is applicable to all cultures, and it will continue to vary. He sees their heterogeneity in the different combinations of the same cultural dimension where neither rich nor poor countries are homogeneous, neither the West nor East is homogenous, etc. In shorter, emphasizing on multiplicity and pluralism of values and cultural dimensions of all the analyzed countries and cultures, as well as with cultural relativism and his approach in studying the similarities and differences between cultures, despite some possible criticism, Hofstede has done a significant scientific contribution in this direction, and the importance and value of his model can be seen in the conclusions such as "the culture varies more regionally than nationally" and in the "affirmation of cultural relativism by the name of equality" (Katunarić, 2007, 170).

not be equated with modernity in general, especially it should not be "imposed as a single good method, the best only way".

In doing so, Touraine (1989, 206) points out that modernity cannot be equated with modernization, and that it should "recognize the interdependence, complementarity, and the separation of modernity and modernization" as well as reject "Western pretensions of identifying with modernity and pretensions of many other countries in the other parts of the world to identify with modernization". In fact, "no country in the world, no continent is not able to turn out as a model for the rest of the planet if it does not want to impoverish or perish" (Touraine, 1989, 206). In shorter, according to Touraine (1989, 206) it is needed to analyze the interrelationships between "unity of modernity and the many paths and ways of modernization". However, it is necessary to "redefine modernity" as well as the concept of development (Touraine, 1989, 201). In fact, it is needed to abandon classical notions of the general model of modernization, and the existence of "one single, or at least the central development model, according to which various countries are moving at different speeds and with different starting points" (Touraine, 1989, 193), and develop analysis according to which "all processes of successful development combine external and internal, economic and socio-cultural factors" (Touraine, 1989, 204). Namely, today we are "in front of an inability to accept the hegemony of the Western model, and in parallel, in front of the equal inability to satisfy ourselves as with complete pluralism, so as with anti-modernistic reactions of certain countries or tendencies" (Touraine, 1989, 194). According to Touraine (2007, 82), "modernity should not be dismissed, but it should be discussed about it, and there is a need to replace a global picture of modernity as completely opposite to tradition with an analysis of both positive and negative aspects of its cultural goals and relationships of domination or dependence, integration or exclusion". In addition, Touraine (2007, 86) notes that it is important to talk about "the fragmentation and disintegration of modernism because the modern human experience is broken into different parts" and that "the effects of globalization of social facts". We all "belong to the same world, but it is broken and fragmented world", and "we must find a principle that can integrate the contradictory world and stick together its pieces in order to speak again of modernity" (Touraine, 2007, 177).

In this regard, Touraine (2000, 3) raises the question "how can we live together when our world is divided into at least two continents that are drifting further and further apart: a continent of communities that are defending themselves against individuals, ideas and customs that penetrate them from without, and a continent in which the corollary of globalization is a

relaxation of controls on individual and collective behaviour?". Or, "how can we live together in a society that is increasingly divided up into networks that instrumentalize us, and into communities that imprison us and prevent us from communicating with others?". In fact, in our so called "post-industrial, or the programmed society, the information society or whatever else we wish to call it", the central conflict Touraine (2000, 89) indicated in the title of the book Can We Live Together: Equality And Difference, and the central question is "can we live together, or will we allow ourselves to become trapped in our differences, or to be reduced to the status of passive consumers of a mass culture produced by a globalized economy?". Undoubtedly, "we do live together at a planetary level, but it is also true that throughout the world there are more and more identity-based groupings and associations, sects, cults and nationalisms based on a common sense of belonging, and that they are becoming stronger" (Touraine, 2000, 2). In other words, Touraine (2000, 89) asks "will we become Subjects, or will we be torn, as the whole of social life tends to be torn, between the world of instrumentality and the world of identity"? In this sense, the central conflict of our time is cultural conflict, as "economic conflict was to industrial society, and as political conflict was to the first centuries of our modernity", and in that conflict, the central role is „by a Subject struggling against the triumph of the market and technologies, on the one hand, and communitarian authoritarian powers, on the other" (Touraine, 2000, 89). Namely, "as a society increasingly begins to resemble a market where there are no ideological or even political problems, all that remains is to fight for money or search for identity" (Touraine, 2007, 148).

Castells (2002, 12) has analyzed the issue of identity in his book The Power of Identity focusing on social movements and policies that are "a consequence of the interplay between technology induced globalization, the power of identity (sexual, religious, national, ethnic, territorial, socio-biological) and social institutions". Starting from defining the movement and identity, Castells (2002, 18) distinguishes three types of identities: legitimizing identity (which was introduced by the dominant social institutions with the intention of expanding and rationalizing their dominance in relation to social actors - this fits in with the various theories of nationalism), resistance identity (created by those entities that are disqualified and/or stigmatized with that dominance, so they "try to resist and survive using the principles which differ or are opposite to those of social institutions" - e.g. occurrence of identity politics) and project identity (created by those social actors who "using any cultural material, build a new identity that redefines their position in society" and seeks for "transformation of overall social structure" - e.g. feminism). According to Castells (2002, 18-19), "each

type of process of building identity leads to different outcomes in the creation of a society": legitimizing identity creates a civil society; resistance identity leads to the formation of communes or communities, and project identity creates Subjects as called by Touraine. In addition to mentioned links to Touraine, Zeman (2004, 441) notes that Castells and Touraine share the opinion about "high importance of culture in the social universe"[14] because Touraine's "programmed society" is a society in which a main role is played by new "mechanisms of programming - i.e. social controls and management of human beings", and a "clash between the apparatus of cultural production and personal Subject" is the central conflict, while Castells sees in a culture the main generator of power in the network society[15], which necessarily leads him to the conclusion that the battles in the field of culture have the main role in the redistribution of power in information age". These battles are "primarily run in and with a help of media, but the media is not the holder of power", in fact the power, "through the ability to impose behavioral patterns, lies in the networks by which information is exchanged and by which symbols associated with certain social actors, institutions and cultural movements are manipulated" (Castells, 2003, 371).

5. Conclusion: religion and culture in the context of the "cultural turn"

During the "cultural turn", starting in the seventies of the 20th century, the culture is being considered "not only as important, but as a fundamental issue of the construction of social reality" (Kalanj, 2006, 194). It is "no longer being only considered as the subsystem of a larger social system, but also as an autonomous area of its own logic of sense", and it "takes the primacy in social researches" (Paić, 2008, 30-31). As Paić (2008, 31) explains, "the difference between the social constitution of culture and the cultural construction of social decides on the character of change of paradigm", and while in the earlier periods "culture meant the purpose of social development, in the global era it became the mean of brand new

[14] According to Touraine and Castells, "culture is today the main battle scene and the most powerful weapon in the struggle for survival, which is led by the oppressed and robbed individuals, layers, countries and regions" (Zeman, 2004, 441).

[15] According to Castells (2002, 11), today, under the influence of modern informational technologies and the restructuring of capitalism, a new type of *networked society* is formed; it is marked by "the globalization of strategically decisive economic activities", with the help of "cross-linking forms of organization", "flexibility and instability of work and individualization of work", "culture of virtual reality", "range of streams", "timeless time" etc.

ideology of neo liberal capitalism", and the only change is "that culture is re-politicized in different ways", and "it is becoming an instrument/purpose of new national identities, particular social group, or lifestyle of subculture". During "cultural turn", almost all social processes are interpreted as culturally determined", and in that way, "instead of becoming the mean of social integration, culture becomes an instrument/reason of identity at all" (Paić, 2005, 6). In fact, sociological theories of modernity "treated culture as the powerful factor of social integration", and that function of social integration is now being replaced by the "new cultural identities", while "culture takes over the role of ideology in the era of globalization" (Paić, 2005, 205). Besides that, even all "conflicts, relationships of trust and tolerance (ethnic, regional, international, conflicts between different social identities) are determined by cultural determinants" (Paić, 2005, 5). Eagleton (2002, 51) also wrote about that and concluded that culture "has ceased to be part of the solution and has become part of the problem", i.e., instead to connect and unify us, "it divides" and "is no longer a mean by which political conflicts are resolved, nor is higher and deeper dimension where we can meet each other simply as fellow humans", on the contrary, "it became often used in political conflicts", and cultural differences allowed the access to "political struggles" and "cultural wars". "Politicization of culture" does not anticipate "the fact that all political contents are not also the contents of culture, not even that all cultural differences are not political" and in this way, "state or class elements, political organization, and everything else is subordinated when compared to cultural issues[16]" (Eagleton, 2002, 56). Thus, culture has "gained new political importance" and it became a mean of political mobilization and "rejection of the Other" (Katunarić, 2007; Eagleton, 2002). On this track, Vrcan (2001, 108) concludes that "the concept of culture, because of its potential social effects, gains the features of socially dangerous concept". Those cultural meanings became popular within the framework of "contemporary wide shift from politics of interest that dominated for decades towards the politics of identity, which becomes dominant in recent times", and "cultural diversity is becoming a decisive factor in shaping politically relevant identities, and therefore, culture is necessarily being drawn into the present so-called identity struggles" (Vrcan, 2001, 108-109). Such notions are warning that "the definition of culture ceases to be a harmless conceptual game when it is directly transferred into the appropriate political action and when it serves to

[16] In this sense, Said (1999, 405) raises the question, whether the "cultural, religious and racial differences are more real than socio-economic categories, or politico-historical categories?"

that action as the basis of legitimacy", and this was in the most relevant way said by Eagleton in his assertion that culture can represent that for what are you ready to kill[17] (Vrcan, 2001, 111).

In addition, Wallerstein's (1990) critical approach of the "culture as an ideological battleground of the modern world system" should be emphasized, and his analysis of the two concepts or usages of culture: usage 1 and usage 2. Wallerstein (1990, 33) defines culture as "the set of characteristics which distinguish one group from another" (usage 1), and "some set of phenomena which are different from (and higher than) some other set of phenomena within any one group" (usage 2). Furthermore, he concludes that "culture (usage 1) seems not to get us very far in our historical analyses", while "culture (usage 2) is suspect as an ideological cover to justify the interests of some persons (obviously the upper strata) within any given group or social system against the interests of other persons within this same group" (Wallerstein, 1990, 34). For that reason he traces "the actual development of the culture (in either or both usages) over time within the historical system which has given birth to this extensive and confusing use of the concept of culture" (Wallerstein, 1990, 35). In fact, culture as "the idea-system, of this capitalist world-economy is the outcome of our collective historical attempts to come to terms with the contradictions, the ambiguities, the complexities of the socio-political realities of this particular system" (Wallerstein, 1990, 38). Wallerstein (1990, 39) illustrated this "by creating the concept of culture (usage 1) as the assertion of unchanging realities amidst a world that is in fact ceaselessly changing", while he done it also "by creating the concept of culture (usage 2) as the justification of the inequities of the system, as the attempt to keep them unchanging in a world which is ceaselessly threatened by change". Therefore, according to Wallerstein (1990, 39) "the very construction of culture becomes a battleground, the key ideological battleground in fact of the opposing interests within this historical system", and the essence of this debate is about "the ways in which the presumed antinomies of unity and diversity, universalism and particularlism, humanity and race, world and nation, person and men/ women have been manipulated", because "two principal ideological doctrines that have emerged in the history of the capitalist world-economy – that is, universalism on the one hand and racism and sexism on the other – are not opposites but a

[17] According to Eagleton (2005, 49), culture is "a slippery concept: it can be trivial or significant...In Belfast or in the Basque country, the culture can mean that for what you are ready to kill, or if you are less fervent - for what are you willing to die... In a sense, this is how we live, the actual act of creation, the social air we breathe; in another sense, it is very far from the significant things that shape our lives".

symbiotic pair", and their "right dosage has made possible the functioning of the system, one which takes the form of a continuing ideological zigzag" that is "at the base of the deliberate confusions inherent in the two usages of the concepts of culture"[18].

Furthermore, in the context of the previously mentioned "cultural turn", we emphasize Eagleton's (2002, 105) analysis of postmodern cultural development, which is defined as "the doctrine according to which everything that is related to human issues is the question of culture". However, Eagleton (2002, 113) asks: "Why is it all about culture, not about something else"? Eagleton (2005, 52) also asks: "Why is it all right to talk about gender and ethnicity" but "not all right to talk about totalitarianism and economy of capitalism?" Hence, Eagleton (2005, 67) openly speaks precisely about capitalism, about Marxism as the most inclusive critique of capitalism, about "how no culture is more diverse than capitalism", and about neo-liberal globalization as about one "Great story of capitalist globalization", which practically replaced earlier "Great story" called Marxism. Actually, before the "cultural turn", the cultural diversity was not the dominant sociological question, because the sociological theories of modernity were in accordance with the ideas of the Enlightenment, and "question regarding cultural diversity is, therefore, not only considered unimportant but also potentially dangerous, since attention risks being diverted from those commonalities supposedly constituted the foundation for a more peaceful and just world order" (Valbjørn, 2008, 58). Emphasis was placed on society as a whole, universalism, progress, continuity, homogeneity and "Westernized" values, while postmodernism focuses on sections of the society, it is prone to the particularities, skeptical about "progress", "celebrates pluralism, discontinuity, heterogeneity" (Eagleton, 2005, 20).

Therefore, at the end of this paper we will extract Valbjørn's thesis (2008, 65-66) that in the context of the "cultural turn" it can be talked about the transition from the "blind(ed)ness to culture" approach towards a "culture-blinded" approach and that is important in order to understand different approaches to culture and religion as to an integral part of the culture; in fact, distinctive approaches that analyze their importance and role in modern societies in the modern world. Finally, we emphasize the need to overcome the "mono-deterministic point of view" in the considerations of modernity,

[18] In fact, "the West uses two concepts of culture - the universal and particular", and in "periods of economic upswing, the first one, with the ideas of a single humanity and similarities between cultures prevails", while "in periods of recession, the second one with ideas of relativism, racism and nationalism prevails" (Katunarić, 2007, 147).

modernization and development, and repeat an earlier pre-eminent thesis that there is a need to develop "multi-deterministic explaining of modernization movement", because culture is undoubtedly significant, but it is not the "only factor in the events and understanding of modernization" (Kalanj, 2008, 136).

References

Abercrombie, Nicholas; Hill, Stephen; Turner, S. Bryan (2008) Rječnik sociologije. Zagreb:
Naklada Jesenski i Turk.

Alexander, Jeffrey C. (2003) The meanings of social life: a cultural sociology. Oxford:
University press.

Beck, Ulrich (2001) Pronalaženje političkoga: prilog teoriji refleksivne modernizacije.

Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.

Beck, Ulrich (2003) Što je globalizacija? Zablude globalizma – odgovori na globalizaciju.
Zagreb: Vizura.

Castells, Manuel (2000) Uspon umreženog društva. Zagreb: Golden marketing.

Castells, Manuel (2002) Moć identiteta**.** Zagreb: Golden marketing.

Castells, Manuel (2003) Kraj tisućljeća. Zagreb: Golden marketing.

Cvjetičanin, Biserka; Katunarić, Vjeran (2003) Hrvatska u 21. stoljeću – Strategija kulturnog
razvitka. Zagreb: Ministarstvo kulture.

Eagleton, Terry (2002) Ideja kulture. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.

Eagleton, Terry (2005) Teorija i nakon nje. Zagreb: Algoritam.

Eagleton, Terry (2010) Razum, vjera i revolucija: refleksije o raspravi oko Boga. Zagreb:
Naklada Ljevak.

Eisenstadt, Samuel Noah (2004) Mnogostruke modernosti, in: Drago Roksandić (ed.), Uvod
u komparativnu historiju, Golden marketing, Zagreb, p. 219. - 244.

Gray, John (2002) Lažna zora: iluzije globalnog kapitalizma. Zagreb: Masmedia.

Hofstede, Geert (2001) Cultures Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and

Organizations Across Nations. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications.
Inglehart, Roland; Welzel, Christian (2007) Modernizacija, kulturna promjena i demokracija.
Slijed ljudskog razvitka. Zagreb: Politička kultura.
Kalanj, Rade (2006) Argumenti za sociologiju kulture, in: Crespi, F. Sociologija kulture,
Politička kultura, Zagreb, p. 194. – 210.
Kalanj, Rade (2008) Modernizacija i identitet. Zagreb: Politička kultura.
Katunarić, Vjeran (2007) Lica kulture. Zagreb: Antibarbarus.
Katunarić, Vjeran (2012) Putovi modernih društava: Izazov historijske sociologije. Zagreb:
Antibarbarus; Zadar: Sveučilište u Zadru.
Landes, David S. (2003) Bogatstvo i siromaštvo naroda: zašto su neki tako bogati, a neki
tako siromašni. Zagreb: Masmedia, Grafički zavod Hrvatske.
Mesić, Milan (2006) Multikulturalizam: društveni i teorijski izazovi. Zagreb: Školska knjiga.
Morishima, Michio (1986) Zašto je Japan „uspeo“? Zapadna tehnologija i japanski etos.
Beograd: Izdavačka radna organizacija „Rad“.
Paić, Žarko (2005) Politika identiteta: Kultura kao nova ideologija. Zagreb: Biblioteka
Antibarbarus.
Paić, Žarko (2008) Što nakon kulture? Teorije preokreta i preokret teorija u globalno doba.
Politička misao, Vol. XLV, No. 1, p. 29. – 70.
Parsons, Talcott (1991) Društva. Zagreb: August Cesarec.
Said, Edward W. (1999) Orijentalizam. Zagreb: Konzor.
Stigliz, Joseph (2009) Uspjeh globalizacije: novi koraci do pravednoga svijeta. Zagreb:
Algoritam.
Touraine, Alain (1989) Modernost i kulturne specifičnosti, in: Kuvačić, I. (ed.), Suvremene
sociološke teorije, Sociološko društvo Hrvatske, Zagreb, p. 193. – 206.
Touraine, Alain (2000) Can we live together? Equality and difference. Stanford, California:
Stanford University Press.
Touraine, Alain (2007) Kritika modernosti. Zagreb: Politička kultura.

Valbjørn, M. (2008) Before, during and after the cultural turn: a 'Baedeker' to IR's cultural
Journey. International Review of Sociology, Vol. 18, No. 1, p. 55.–82.; http://search.
ebscohost.com, access number 28805630 (December, 2010).

Vrcan, Srđan (2001) Kultura kao društveno opasan pojam, Reč: Časopis za književnost i
kulturu i društvena pitanja, Beograd, No. 61/7, p. 107. – 113.

Wallerstein, Immanuel (1990) Culture as the Ideological Battleground of the Modern World
System, in: Featherstone, M. (ed.) Global Culture: Nationalism, Globalization and
Modernity, Sage Publications, London, Newbury Park, New Delhi, p. 31. – 55.

Weber, Max (1989) Metodologija društvenih nauka. Zagreb: Globus.

Zeman, Zdenko (2004) Autonomija i odgođena apokalipsa: sociologijske teorije modernosti i
modernizacije. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

314.117-057.1 (497.7) „2000/2012“

СТРУКТУРА НА РАБОТОСПОСОБНОТО НАСЕЛЕНИЕ И НЕЈЗИНОТО ВЛИЈАНИЕ НА ДЕЛУВАЊЕТО НА ХИСТЕРЕЗА КОНЦЕПТОТ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Александра Лозаноска, Доцент/Научен соработник, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ - Скопје, Економски институт – Скопје,
e-mail: sandra@ek-inst.ukim.edu.mk

Апстракт

Трудот е фокусиран на демографските трендови и степенот на искористеност на работоспособното население, вклучително и на особеностите на активното и неактивното население во Република Македонија. Со проучувањето се опфатени релациите меѓу вкупното, работоспособното и активното население во земјата, како и промените во структурата на работоспособното население според активноста. Посебен акцент е ставен на согледување на влијанието на обемот и структурата на активното и неактивното население врз делувањето на Хистереза концептот (Hysteresis concept). Анализата покажува дека демографските трендови во Република Македонија не можат да се идентификуваат како значаен фактор за постојните состојби на пазарот на трудот во земјата во целина, односно дека е намалено влијанието на демографските трендови врз приливот на работоспособното население и формирањето на работната сила. Овие промени во последната деценија кореспондираат со процесот на стареење на населението во Република Македонија. Независно од манифестираниот пораст на општата стапка на активност на работоспособниот контингент, таа сè уште е значително пониска од онаа во другите земји, што укажува дека сигнификантен дел од работоспособното население останува неактивен, односно е вон работна сила. Тоа значи дека преку каналот на демотивираните работници, Хистереза концептот делува на пазарот на работна сила во Република Македонија. Тоа го потврдува и состојбата на сè поголем број на демотивирани, односно неактивни лица, кои се на возраст кога се очекува да имаат завршено образование, или веќе да имаат определено искуство стекнато со годините, а кои не бараат работа. Имајќи ги предвид резултатите од проучувањето, во трудот се констатира дека повлекувањето на дел од работната сила надвор од економска активност значи дека значителен дел од човечкиот капитал нема можност да биде искористен, односно дека овие лица не

можат да дадат свој придонес за поттикнување на социо – економскиот развој на земјата. Истовремено, се укажува на неопходноста од преземање на мерки со кои ќе се мотивираат овие лица економски да се активираат, односно активно да бараат работа.

Клучни зборови: *работоспособно население, работна сила, неактивно население, хистереза концепт*

Вовед

Проучувањето има за цел да се добијат релевантни сознанија за промените во вкупниот обем, карактерот и особеностите на работоспособното население коишто во голема мера ги определуваат насоките за преземање на соодветна политика на вработување и можните мерки на политиката на пазарот на трудот за намалување на проблемот со огромната невработеност, која Македонија ја наследи од претранзициониот период.

Во трудот се анализираат релациите меѓу вкупното, работоспособното, активното и неактивното население во земјата[1], потоа промените во структурата на работоспособното население според активноста, како и особеностите на активното и неактивното население. Врз основа на на обемот и структурата на активното и неактивното население се идентификува делувањето на Хистереза концептот (Hysteresis concept) на пазарот на работна сила во земјата.

Методолошкиот приод е определен од расположливите статистички податоци. Притоа, анализата во најголем дел се базира на податоците од Анкетата за работна сила на Државниот завод за статистика на Република Македонија за периодот од 2000 до 2012 година. За расветлување на промените и состојбата на пазарот на работна сила, во истражувањето се вклучени и податоците од двата последни пописи на

[1] Вкупното население во земјата е вкупното население во Република Македонија намалено за лицата кои имаат официјално место на живеење во Републиката, а во времето на пописот, подолго од една година пред неговото спроведување, биле отсутни во странство (Види: Попис 1994, кн. II, Документација, стр.9)

населението (1994 и 2002 година), притоа, водејќи сметка за нивните методолошки разлики, како и од други извори на податоци.

1. Демографски трендови и степен на искористеност на работоспособното население

Податоците од Пописите на населението во периодот 1981-2002 година покажуваат дека промените кај вкупното и работоспособното население во Република Македонија се одвиваа со различен обем и динамика. Така, во периодот 1981-1994 година вкупното население се зголемило за 7,6%, а работоспособното население за 10,7% (Табела 1).

Во меѓупописниот период 1994-2002 година, пак, овие показатели изнесуваат 3,9% и 7,0% респективно. Податоците од Проценките на населението за 2011 година покажуваат дека од 2002 до 2011 година вкупното население во земјата пораснало за 1,8%, а работоспособното население за 5,2%. Оттаму, може да се констатира дека во последните две децении дојде до постепено намалување на влијанието на развојот на населението (природното и механичкото движење на населението) врз приливот на новите генерации на работоспособна возраст.

Табела 1

Показатели за промените на вкупното, работоспособното, активното и неактивното население во Република Македонија, според пописите на населението од 1981, 1994 и 2002 година

	Број			Пораст/намалување (%)	
	1981*	**1994**	**2002**	**1981-1994**	**1994-2002**
1. Вкупно население	1808217	1945932	2022547	7,6	3,9
2. Работоспособно население (15-64 години)	1127005	1247481	1334738	10,7	7,0
3. Активно население-работна сила	**750416**	**779097**	**743676**	**3,8**	
3.1. Економски активно население	**675417**	**579453**	**460544**	**-14,2**	
- вработени	452249	476518	410695	5,4	
- активно земјоделско население	215805	91354		-57,7	
3.2. Невработени	**126645**	**186689**	**283123**	**47,4**	
4. Неактивно население	**1057801**	**1141875**	**1278871**	**7,9**	
Општа стапка на активност (учество на работната сила во вкупното население)	**41,5**	**40,0**	**36,8**		
Стапка на активност (учество на работната сила во работоспособното население)	**66,6**	**62,5**	**55,7**		

*Вкупното и работоспособното население во 1981 година е население во земјата, без привремено вработените во странство

Извор: Државен завод за статистика на Република Македонија, Попис на населението, становите и домаќинствата во 1981 година, Попис на населението, домаќинствата, становите и земјоделските стопанства во Република Македонија, 1994 (книга V) и Попис на населението, домаќинствата, становите и земјоделските стопанства во Република Македонија, 2002 година (книга VI)

Во анализираниот период значителни промени настанале и во порастот на активното население, односно работната сила и степенот на искористеност на работоспособното население во Република Македонија. Така, во меѓупописниот период 1981-1994 година активното население пораснало за 3,8%, при што просечниот годишен пораст на активното население (2200 лица) е значително помал од просечниот годишен пораст на работоспособното население (9267 лица). Во овој временски интервал општата стапка на активност на населението се намалила од 41,5% на 40,0%, а општата стапка на активност на работоспособниот контингент, односно степенот на искористеност на работоспособното население од 66,6% на 62,5%.

Поради различната методологија која беше применета во Пописите на населението од 1994 и 2002 година во однос на економската структура на населението, податоците за активното население во овој меѓупописен период не се споредливи.[2]

Манифестираните разлики меѓу порастот на работоспособниот контингент, како демографска рамка за формирање на работната сила и намалувањето на активниот контингент, кој е под влијание на демографско-економските фактори, укажуваат на неповолни движења, бидејќи овие две големини најчесто кореспондираат. Тие би можеле да се објаснат со загубите на дел од работната сила условени од интензивните емиграциони движења во странство, зголемениот одлив на работната сила – со редовното и предвременото пензионирање по разни основи во процесот на транзиција, како и неспорниот факт дека дел од работоспособното население кое е активно, не се регистрира како вработено или како невработено.

Релевантни сознанија за промените во обемот и структурата на работоспособното и активното население даваат и податоците од Анкетата за работна сила (АРС) за периодот 2000-2012 година (Табела 2). Според АРС работоспособното население го сочинуваат сите лица на возраст од 15 до 79 години.[3] Меѓутоа, согласно законските прописи во Република Македонија и определената возраст за пензионирање, во

[2] Во Попис на население од 2002 година во однос на економската структура на населението беше применета иста методологија како во Анкетата за работна сила.

[3] Државен завод за статистика, Статистички преглед; Население и социјални статистики, 2.4.11.09, 692, *Анкета за работна сила 2010*, стр. 9

анализата работоспособното население ги опфаќа лицата на возраст од 15 до 64 години.

Согласно податоците на АРС во временскиот интервал 2000-2012 година работоспособното население се зголемило за 9%, а неговиот прилив изнесува околу 9000 лица просечно годишно. Притоа, и покрај евидентните осцилации во порастот на работоспособното население од година во година, забележливо е значителното намалување на неговиот пораст во периодот по 2006 година. Во истиот временски интервал активниот контингент забележа пораст од околу 10000 лица просечно годишно, при што неговиот обем во 2012 во однос на 2000 година е поголем за 16,3%.

Имајќи ги предвид промените во обемот на активното и работоспособното население според Пописите на населението и Анкетата за работна сила, се забележува значителна разлика. Таа е резултат на тоа што во податоците од АРС се опфаќаат и вработените во неформалниот сектор, како и економски активното население во земјоделството. Истовремено, АРС дава определени информации и за демографските и социо – економските карактеристики на активното и работоспособното население.

Мошне важен показател при анализата на активното население е општата стапка на активност на населението. Од податоците во табела 2 може да се забележи дека оваа стапка во периодот од 2000 до 2012 година е поголема од 50%, а со мали отстапувања во одделни години, има тенденција на пораст. Имено, од 52,9% во првата таа се зголемила на 56,5% во последната опсервирана година. Тоа значи дека повеќе од половина од работоспособното население старо 15 и повеќе години во земјата е активно.

Табела 2

Стапка на активност на населението и општа стапка на активност на работоспособниот контингент, во периодот 2000 - 2012 година

	Работоспо-собно население (15-64)	Активно население (15-64)	Неактивно население (15-64)	Општа стапка на активност на населението*	Општа стапка на активност на работоспособниот контингент
2000	1346921	804049	542871	**52.9**	**59.7**
2001	1369327	845888	523441	**55.5**	**61.8**
2002	1359203	812649	546551	**52.6**	**59.8**
2003	1388600	850900	537700	**54.5**	**61.3**
2004	1404606	825210	579396	**52.2**	**58.8**
2005	1416744	860027	556720	**54.1**	**60.7**
2006	1421180	883967	537214	**55.1**	**62.2**
2007	1432852	899257	533596	**55.7**	**62.8**
2008	1434801	911602	523198	**56.3**	**63.5**
2009	1439483	921055	518427	**56.7**	**64.0**
2010	1447957	930074	517883	**56.9**	**64.2**
2011	1454732	933389	521342	**56.8**	**64.2**
2012	1464036	935260	528777	**56.5**	**63.9**

* Општата стапка на активност на населението се пресметува како учество на работната сила во работоспособното население од 15 и повеќе години

Извор: Државен завод за статистика, Анкета за работна сила, Статистички прегледи: Бр. 2.4.1.03 (2000), Бр. 2.4.2.08/410 (2001), Бр. 2.4.2.21/429 (2002), Бр. 2.4.3.13/453 (2003), Бр. 2.4.5.02/494(2004), Бр. 2.4.6.07/531 (2005), Бр. 2.4.8.06 (2007), Бр. 2.4.9.12/632 (2008), Бр. 2.4.10.04/651 (2009), Бр. 2.4.11.09/692 (2010), Бр. 2.4.12.11/727 (2011), Бр. 2.4.13.06/745 (2012)

Општата стапка на активност на работоспособниот контингент[4], пресметана како сооднос на економски активното население (вработени и невработени) на работоспособна возраст (од 15-64 години) во вкупното работоспособно население (од 15-64 години), во периодот 2000-2012 година покажува различни движења. Така, до 2003 година нејзината нумеричка вредност осцилира, а почнувајќи од 2004 година таа има тенденција на континуиран пораст се до 2011 година (од 58,8% на 64,2%). Во 2012 година вредноста на овој индикатор се намалува на 63,9%. Сопоставувањето на општата стапка на активност на работоспособниот

[4] Ќурчиев А., Димитриева Е., Јовановиќ А., Јанеска В., и Лозаноска А., *Демографски терминолошки речник*, Економски институт, Скопје, 2011,, стр. 142

контингент во Република Македонија со онаа на ниво ЕУ28 (71,7% во 2012)[5], покажува дека таа беше и остана значително пониска.

Паралелно со речиси континуираниот пораст на активното население, големината на неактивниот дел од работоспособното население, покажува осцилации, а во последните четири набљудувани години, бележи значително зголемување (Табела 3).

Табела 3

Бројна состојба и промени на населението во земјата - работоспособно, активно и неактивно, 2000-2012 година

	Вкупно работоспо-собно население	Работоспо-собно население од 15-64 години	Активно население	Неактивно население	Работоспособно население од 15-64 години		Активно население		Неактивно население	
					Базичен индекс	Годишна промена	Базичен индекс	Годишна промена	Базичен индекс	Годишна промена
2000	1534256	1346921	811557	722699	100.0	-	100.0	-	100.0	-
2001	1554420	1369327	862504	691916	101.7	22406	106.3	50947	95.7	-30783
2002	1566954	1359203	824824	742129	100.9	-10124	101.6	-37680	102.7	50213
2003	1579500	1388600	861000	718500	103.1	29397	106.1	36176	99.4	-23629
2004	1594557	1404606	832281	762276	104.3	16006	102.6	-28719	105.5	43776
2005	1607997	1416744	869187	738810	105.2	12138	107.1	36906	102.2	-23466
2006	1618482	1421180	891679	726803	105.5	4436	109.9	22492	100.6	-12007
2007	1628635	1432852	907139	721496	106.4	11672	111.8	15460	99.8	-5307
2008	1633341	1434801	919424	713917	106.5	1949	113.3	12285	98.8	-7579
2009	1638869	1439483	928775	710094	106.9	4682	114.4	9351	98.3	-3823
2010	1648522	1447957	938294	710228	107.5	8474	115.6	9519	98.3	134
2011	1656215	1454732	940048	716166	108.0	6775	115.8	1754	99.1	5938
2012	1669965	1464036	943055	726910	108.7	9304	116.2	3007	100.6	10744

Извор: Државен завод за статистика, Анкета за работна сила, Статистички прегледи: Бр. 2.4.1.03 (2000), Бр. 2.4.2.08/410 (2001), Бр. 2.4.2.21/429 (2002), Бр. 2.4.3.13/453 (2003), Бр. 2.4.5.02/494(2004), Бр. 2.4.6.07/531 (2005), Бр. 2.4.8.06 (2007), Бр. 2.4.9.12/632 (2008), Бр. 2.4.10.04/651 (2009), Бр. 2.4.11.09/692 (2010), Бр. 2.4.12.11/727 (2011), Бр. 2.4.13.06/745 (2012)

Ваквите промени ги потврдуваат и стапките на активност на работоспособниот контингент кои укажуваат на зголемување на апсолутниот обем и релативното учество на економски неактивното население на работоспособна возраст. Тоа значи дека според податоците од Анкетата за работна сила, во последните години дошло до значително зголемување на демографските резерви на работната сила во Република

[5] Eurostat, The EU in the world – labour market, [Accessed on 01.10.2014] http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/The_EU_in_the_world_-_labour_market#Further_Eurostat_information

Македонија, кои во 2012 година достигнуваат околу 529000 лица. Тоа значи дека во Македонија е мошне нагласен т.н. хистереза ефект кој имплицира повлекување на дел од работоспособното население од економска активност.

Податоците од Анкетата за работна сила, исто како и оние од Проценките на населението, го потврдуваат намаленото влијание на демографските трендови врз приливот на работоспособното население и формирањето на работната сила. Овие промени во последната деценија кореспондираат со процесот на стареење на населението во Република Македонија. Независно од манифестираниот пораст на општата стапка на активност на работоспособниот контингент, таа сè уште е значително пониска од онаа во другите земји, што значи дека сигнификантен дел од работоспособното население останува неактивен, односно е вон работна сила. Една попродлабочена анализа на особеностите на неактивниот дел на работната сила ќе покаже колкава е загубата на човечкиот капитал во земјата.

2. Особености на активното и неактивното население

Особеностите на активното и неактивното население се согледуваат преку податоците на Анкетата за работна сила за нивната структура според полот, возраста и школската подготовка.

Во однос на структурата на активното население, општата стапка на активност на младите од 15 до 19 години, во анализираниот период се намалува од 17,5% (2000 година) на 14,4% (2004), во следните две години се зголемува, а од 2007 година повторно има тенденција на намалување и тоа од 17,9% на 11,4% во 2012 година (Табела 4). Ваквите промени се условени од зголемувањето на бројот на млади кои одат во средно училиште, особено по воведувањето на задолжително средно образование, што претпоставува пораст на уделот на издржуваните млади луѓе.

Кај населението, пак, на возраст од 20 до 24 години, со определени исклучоци во некои години, забележливо е намалување на стапката на активност од 58,5% во 2000 на 53,5% во 2012 година. Оваа промена е детерминирана од континуираниот пораст на бројот на лицата кои го продолжуваат своето образование на додипломски и последипломски студии. Тоа го потврдуваат и податоците за порастот на бројот на

запишани студенти во Република Македонија. Имено, стапката на запишување на факултет бележеше континуиран пораст од 24,3% во учебната 2005/2006 на 32,5% (2008/2009), односно на 29,8% (2009/2010 година).[6]

Во периодот 2000-2012 година учеството на економски активното население во вкупното работоспособно население од старосните групи 25-29 и 30-34 години има различно движење, но и кај двете, во 2012 година во однос на 2000, тоа е значително зголемено (од 72,9% на 78,1% кај првата, односно од 76,9% на 83,6% кај втората старосна група).

Анализата покажува дека и кај останатите старосни групи е забележително зголемување на општата стапка на активност на населението. Тоа е најизразено кај лицата на возраст од 55 до 59 години, чија стапка на активност се зголемила од 43% (во 2000) на 61,1% (2012 година). Манифестираните движења се детерминирани од стареењето на економски активното население, кое беше ангажирано со акциите за вработување во осумдесеттите години на минатиот век.

[6] Janeska Verica, *Higher education reforms and graduate unemployment in the Republic of Macedonia,* Economic Development – Journal of the Institute of Economics – Skopje, Year 14, No. 1/2012, p. 45

Табела 4

Општа стапка на активност на населението и стапка на економска неискористеност на работоспособниот контингент, според старост, во Република Македонија, за периодот 2000, 2006 и 2012 година

Возраст	2000		2006		2012	
	Општа стапка на активност на населението	Стапка на економска неискористеност на работоспособниот контингент	Општа стапка на активност на населението	Стапка на економска неискористеност на работоспособниот контингент	Општа стапка на активност на населението	Стапка на економска неискористеност на работоспособниот контингент
Вкупно	52.9	47.1	55.1	44.9	56.5	43.5
15-19	17.5	82.5	17.5	82.5	11.4	88.6
20-24	58.5	41.5	53.7	46.3	53.5	46.5
25-29	72.9	27.1	74.8	25.2	78.1	21.9
30-34	76.9	23.1	78.5	21.5	83.6	16.4
35-39	79.3	20.7	79.5	20.5	80.3	19.3
40-44	80.1	19.9	80.9	19.1	75.5	21.5
45-49	74.1	25.9	80.7	19.3	76.7	23.3
50-54	61.2	38.8	68.6	31.4	73.2	26.8
55-59	43.0	57.0	50.8	49.2	61.1	38.9
60-64	19.0	81.0	23.2	76.8	31.1	68.9
65 и повеќе	4.0	96.0	3.9	96.1	3.8	96.2

Извор: Државен завод за статистика, Анкета за работна сила, Статистички прегледи: Бр. 2.4.1.03 (2000), (2006), Бр. 2.4.13.06/745 (2012)

Промените, пак, кај неактивното население се движат во спротивен правец. Имено, во периодот 2000-2012 година, се зголемува стапката на економска неискористеност на работоспособниот контингент[7] на лицата стари од 15 до 19 години (од 82,5% на 88,6%) и на лицата на возраст 20-24 години (од 41,5% на 46,5%). Оваа промена секако е позитивна, бидејќи во најголем дел е условена од пролонгираното школување на младите лица.

Особено загрижувачки е фактот на пораст на неактивното население на возраст од 25 до 40 години, чие учество во вкупното неактивно население во 2012 година изнесува 12,7%. Станува збор за околу 92000 лица на млада и помлада средовечна возраст, кои се во зенитот на својата работна способност, а не се ниту вработени, ниту бараат работа. Нивната повлеченост од активното барање работа е условена од бројни демотивирачки фактори (немање слободни работни

[7] Сооднос на бројот на неактивните лица на работоспособна возраст (15-64) и вкупното работоспособно население (15-64 години).

места, ниски плати, лоши услови за работа, немање на соодветно образование итн.).

Зголемување на стапката на економска неискористеност на работоспособниот контингент, се забележува и кај лицата стари 40-44 години (за 1,6), како и кај оние на возраст од 65 и повеќе години (0,2 процентни поени). Иако порастот е незначителен, сепак треба да се преземат мерки лицата на возраст од 40 до 44 години повторно да се активираат, особено затоа што тие се уште би требало да бидат активен дел од пазарот на работна сила.

Што се однесува до општата стапка на активност на населението и стапката на економска неискористеност на работоспособниот контингент според школска подготовка, во периодот 2000-2012 година, се забележува дека во вкупното работоспособно население активните лица без образование и со основно образование имаат помало учество отколку неактивните, додека кај повисоките степени на образование нивниот удел е значително поголем (Табела 5). Стапките на активност на лицата без образование остануваат речиси на исто ниво 23,6% (2000), односно 23,3% (2012 година), а на оние со завршено основно образование се намалуваат од 42,8% на 37,8%, респективно. Вредноста на стапката на активност на лицата со основно образование од околу 40%, укажува дека релативната застапеност на работната сила (вработените и невработените) само со основно образование воопшто не е за занемарување. Ако најголемиот дел од нив припаѓаат на втората категорија, тогаш тоа значи продлабочување на проблемот на невработеноста.

Табела 5

Општа стапка на активност на населението и стапка на економска неискористеност на работоспособниот контингент, според образование, во Република Македонија, за периодот 2000, 2006 и 2012 година

Образование	2000		2006		2012	
	Општа стапка на активност на населението	Стапка на економска неискористеност на работоспособниот контингент	Општа стапка на активност на населението	Стапка на економска неискористеност на работоспособниот контингент	Општа стапка на активност на населението	Стапка на економска неискористеност на работоспособниот контингент
Вкупно	52.9	47.1	55.1	44.9	56.5	43.5
Без образование	23.6	76.4	24.2	75.8	23.3	76.7
Основно образование	42.8	57.2	42.2	57.8	37.8	62.2
Средно образование	69.5	30.5	69.4	30.6	68.7	31.3
Високо образование	78.4	21.6	82.3	17.7	79.5	20.5

Извор: Државен завод за статистика, Анкета за работна сила, Статистички прегледи: Бр. 2.4.1.03 (2000), (2006), Бр. 2.4.13.06/745 (2012)

Состојбата кај стапката на активност на населението со средно и високо ниво на образование е поповолна, бидејќи таа е поголема во однос на онаа на неактивното население. Така, кај уделот на работната сила со средно образование во вкупното работоспособно население со овој степен на школска подготовка се забележува намалување од 69,5% (2000 година) на 68,7% (2012), додека кај оние со високо образование се зголемува од 78,4% (2000 година) на 82,3% (2006), а потоа се намалува на 79,5% (2012 година). Поголемата застапеност на активното население во однос на неактивното со високо образование, покажува дека земјата располага со значителен образовен потенцијал кој се наоѓа на пазарот на работна сила, но дека истиот позитивно ќе се одрази на социо – економскиот развој само ако учеството на вработените е поголемо од она на невработените.

Што се однесува до застапеноста на неактивното население во работоспособниот контингент според школска подготовка, значајно е да се истакне дека во целиот период најголемо е учеството на неактивните лица без образование и со основно образование, кое во 2012 година изнесува 76,7%, односно 62,2%, респективно. Ова претставува мошне голем и дополнителен проблем во државата, бидејќи тие од една страна го оптоваруваат буџетот, а од друга, немаат доволно образование да се активираат на пазарот на работна сила.

Истовремено, доаѓа до пораст на уделот на неактивни со средно образование од 30,5% (2000) на 31,3% (2012 година), но до намалување на оние со високо образование од 21,6% на 20,5%, респективно. Меѓутоа, и покрај ваквите промени, сè уште е мошне големо учеството на неактивните лица кои имаат завршено повисок степен на образование. Така, во 2012 година бројот на неактивните лица со високо образование изнесува 52184 лица. Нивното повлекување од пазарот на работна сила, значи дека значителен дел од човечкиот капитал нема можност да биде искористен, односно овие лица не можат да дадат свој придонес за поттикнување на социо – економскиот развој на земјата. Во таа насока, треба да се укаже дека е неопходно да се преземат мерки со кои ќе се мотивираат овие лица економски да се активираат, односно активно да бараат работа.

Кога станува збор за промените кај неактивното население, значајно е да се идентификува и неговата структура според пол (Прилог 1). Така, во периодот 2000-2012 година поголема е застапеноста на неактивните жени, која од 62,6% (2000) се зголемила на 64,0% (2012 година). Ваквата огромна разлика во споредба со машкото неактивно население, покажува колку жените се маргинализирани во поглед на нивното економско активирање на пазарот на работна сила. Оваа состојба во голема мера е резултат на традиционалната улога на жената во македонското општество, заради која тие повеќе беа домаќинки и одлучуваа да не работат.

Ако се анализира уделот на неактивните мажи и жени според возраста, може да се увиди дека кај сите возрасни групи тој е поголем кај женското население. Притоа, треба да се потенцира дека кај жените од сите возрасни групи, со исклучок на оние стари 20-29 години, учеството во периодот 2000-2012 година се зголемило. Ова зголемување е најизразено кај неактивните жени на возраст од 35 до 39 години (11,3 процентни поени). Овие промени можат да се оценат како мошне неповолни, бидејќи: прво, во 2012 година мошне големо е учеството на неактивни жени во вкупното неактивно работоспособно население, кое достигнува 87,4% (35-39), односно 85,2% (40-44 години), второ, нивната застапеност се зголемува, што значи дека положбата на женското население се влошува, наместо да се подобрува.

Претходно споменатите движења и состојби ја нагласуваат неповолната состојба на пазарот на работна сила во Република Македонија, особено во делот на зголемување на неактивното работоспособно население. Повлекувањето од економска активност значи

дека и покрај напорите за зголемување на нивото на образование на населението, повеќе од очигледно е дека постојните економски состојби се битен фактор за зголемување на неактивноста, која е особено изразена кај лицата кои се способни и да работат и да даваат свој придонес за унапредување на економијата.

3. Делување на Хистереза концептот на пазарот на труд во Република Македонија

Во економска смисла хистереза настанува кога определено нарушување влијае на движењата на економијата. Таков пример се одложените ефекти на невработеноста. Како што се зголемува невработеноста, луѓето се прилагодуваат на понизок животен стандард и не се обидуваат да го достигнат претходно посакуваното ниво. Истовремено, како што се зголемува бројот на невработените, станува општествено прифатливо да се биде и да се остане невработен. Откако пазарот на работна сила ќе се врати во нормала, дел од невработените лица не се заинтересирани да се вратат во рамки на работната сила, туку остануваат неактивни.[8]

Во рамките на овој дел анализата се однесува на функционирањето на Хистереза концептот во Република Македонија. Според теоретските поставки тој функционира преку четири канали: аутсајдери и инсајдери; демотивирани работници; барање и несоодветност и сток на капитал. Притоа, треба да се има предвид дека делувањето на каналите и ефектите на Хистереза не може да се идентификуваат поединечно, туку само комбинирано, бидејќи истите меѓу себе се испреплетуваат и преклопуваат.

Што се однесува до првиот канал на инсајдери и аутсајдери, најголемата промена во овие категории настана со започнување на транзицијата на земјата и со општествено-сопственичката трансформација на економијата. Во тој период голем број на работници останаа без работа како резултат на приватизацијата на претпријатијата, која доведе до тоа вишокот на работници да биде отпуштен. На тој начин тие станаа аутсајдери, а работниците кои останаат да работат во

[8] http://www.investopedia.com/terms/h/hysteresis.asp

приватизираните претпријатија и во државните фирми, ја сочинуваат групата на инсајдери.

Според, расположливите податоци од Агенцијата за вработување, бројот на невработените почнувајќи од 1990 година (156323 лица) бележи континуиран пораст со определени исклучоци сè до 2004 година (391072 лица), а потоа почнува да се намалува. И според податоците од Анкетата за работна сила, забележителен е континуитет, со определени исклучоци, во порастот на невработените (од 251489 во 1996 до 323934 во 2005 година). Ваквите движења значеа дека перманентно се зголемуваше бројот на аутсајдерите.

Иако, од 1995 година македонската економија почна да остварува позитивни стапки на економски раст и дојде до извесно зголемување на побарувачката на труд, тоа не предизвика намалување на бројот на аутсајдерите.[9] Економскиот раст изразен преку позитивни стапки на раст на БДП, беше континуиран до 2010 година, со исклучок на 2001 година (заради воениот конфликт во земјата) и на 2009 година (како резултат на глобалната финансиска криза). Меѓутоа, тоа не предизвика континуирано намалување на невработеноста и на бројот на аутсајдерите, што се потврдува со податоците за движењето на бројот на невработени лица.[10]

Во однос на вториот канал, односно демотивираните работници, за Република Македонија е карактеристична состојбата на сè поголем број на демотивирани лица кои не бараат работа. Тоа се согледува во бројот на неактивни лица кои се на возраст кога се очекува да имаат завршено образование, или веќе да имаат определено искуство стекнато со годините, што треба да резултира со барање на работа. Меѓутоа, вистинската ситуација е поразлична. Само за илустрација, бројот на неактивни лица на возраст од 20 до 24 години во 2012 во однос на 2000 година се зголемил за 13%, додека бројот на неактивното население старо 40-44 години за 9,4%. Кај првата категорија претпоставуваме дека повлекувањето од пазарот на работна сила се должи на продолженото школување, иако тоа не е случај за сите лица. За втората категорија, пак,

[9] Трпески Предраг, *Пазарот на труд во Република Македонија - новокејнзијански пристап*, Македонско научно друштво, Скопје, 2011, стр. 264

[10] Извор: Државен завод за статистика, Статистички годишник 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2009, 2011 година, Статистички преглед: Национална економија и финансии 3.4.11.01 677

единственото објаснување е дека се целосно демотивирани да бараат прва или нова работа.

Особено загрижувачки е фактот на пораст на неактивното население на возраст од 25 до 40 години, чие учество во вкупното неактивно население во 2012 година изнесува 12,7%. Имено, речиси 92000 лица на млада и помлада средовечна возраст, кои се во зенитот на својата работна способност, а не се ниту вработени, ниту бараат работа. Нивната повлеченост од активното барање работа, како што беше споменато е условена од бројни демотивирачки фактори.

Во таа насока, не е за потценување и бројот на лицата кои се пријавени како невработени само за користење на правото на здравствена заштита. Нивниот број во 2012 година изнесува 21214, а во 2013 година 17159 лица. Претпоставка е дека станува збор за лица кои или се економски ангажирани во неформалниот сектор, или кои активно не бараат работа, односно кои се демотивирани да бараат работа. Во однос на неактивните лица на помлада возраст се поставуваат прашањата: На што се должи повлекувањето од пазарот на работна сила на овие лица? Дали постоечките услови во македонската економија делуваат толку демотивирачки за овие сегменти од населението да не бараат работа?

Третиот канал на Хистереза е барање и несоодветност. Како резултат на големата невработеност и речиси безизлезната ситуација за брзо наоѓање на соодветна работа, голем дел од невработените се навикнати да не бараат работа. Тие долг период се соочуваат со различни пречки при вработувањето. Така, на пример, честопати ги немаат потребните знаења и способности кои се бараат на пазарот на работна сила и не можат да се пријават на определен оглас и да се вработат. Во последниве години ваквите проблеми се ублажуваат со бројните обуки и тренинзи кои ги организира АВРМ, со кои невработените се доквалификуваат или се преквалификуваат, односно со кои ги добиваат потребните вештини и компетенции за да можат полесно да се вработат.

Ефектите од Хистереза концептот во земјава се чувствуваат и преку четвртиот канал, односно преку стокот на капитал. Во периодот на осамостојувањето на македонската економија, инвестициите во основни средства драстично опаднаа. Нивното ниско учество во БДП го услови феноменот на дезинвестирање, состојба кога амортизацијата на постојаните средства е поголема од инвестициите кои би овозможиле нивна проста замена. Ваквото намалување на инвестициите ја намали побарувачката на труд. Кога во 1995 година економијата се стабилизира

и започнаа да се остваруваат позитивни стапки на економски раст, фирмите веќе имаа трајно низок капитал. При пониско ниво на капитал, побарувачката за трудот, која зависи од маргиналниот приход на трудот, никогаш не се врати на претходното ниво.[11]

Согласно расположливите податоци, инвестициите во основни средства, почнувајќи од 2000 година, со исклучок на 2009 година, се во постојан пораст. Истовремено, и амортизацијата на фиксниот капитал се одликува со континуирано зголемување, поради што порастот на стокот на капитал не е особено изразен. Ваквите движења, кои оневозможуваат остварување на повисоко ниво на капитал, не условија позначително зголемување на побарувачката на труд. Оттаму, и поместувањата во позитивна насока на вработеноста и невработеноста неможат да бидат поголеми.

Заклучок

Проучувањето на работоспособното, активното и неактивното население покажа дека во последните две децении настанале сигнификантни промени во нивниот обем и динамика, но и во нивната меѓусебна обусловеност, што имаше влијание и врз делувањето на Хистереза концептот во земјата. Резултатите од истражувањето упатуваат на повеќе релевантни заклучоци.

Во последните две децении дојде до постепено намалување на влијанието на развојот на населението (природното и механичкото движење на населението) врз приливот на новите генерации на работоспособна возраст. Оттаму, демографските трендови во Република Македонија не можат да се идентификуваат како значаен фактор за постојните состојби на пазарот на трудот во земјата во целина.

Отстапувањата помеѓу порастот на работоспособниот контингент и на активниот контингент во последните две децении, би можеле да се објаснат со зголемениот одлив на работната сила - со редовното и предвременото пензионирање по разни основи во процесот на транзиција, потоа зголемувањето на неформалната економија, декларирањето на

[11] Трпески П., *Пазарот на труд во Република Македонија*.....оп.цит., стр. 265

економски активното население во земјоделството, загубите на дел од работната сила условени од интензивните емиграциони движења во странство, како и неспорниот факт дека дел од работоспособното население кое е активно не се регистрира, ниту како вработено, ниту како невработено.

Имајќи ги предвид промените во обемот на активното и работоспособното население според Пописите на населението и Анкетата за работна сила, се забележува значителна разлика. Таа е резултат на тоа што во податоците од АРС се опфаќаат и вработените во неформалниот сектор, како и економски активното население во земјоделството. Истовремено, АРС дава определени информации и за демографските и социо – економските карактеристики на активното и работоспособното население.

Промените во стапките на активност на работоспособниот контингент имплицираат на зголемување на апсолутниот обем и релативното учество на економски неактивното население на работоспособна возраст. Според податоците од Анкетата за работна сила, во последните години дошло до значително зголемување на демографските резерви на работната сила во Република Македонија и во 2012 година тие достигнуваат околу 529000 лица. Тоа значи дека во Македонија е мошне нагласен т.н. хистереза ефект кој имплицира повлекување на дел од работоспособното население од економска активност.

Намалувањето на општата стапка на активност на младите од 15 до 19 години, во анализираниот период, е условено од зголемувањето на бројот на млади кои одат во средно училиште, особено по воведувањето на задолжително средно образование, што претпоставува пораст на уделот на издржуваните млади луѓе. И кај населението старо од 20 до 24 години, со определени исклучоци во некои години, забележливо е намалување на стапката на активност, кое е детерминирано од континуираниот пораст на бројот на лицата кои го продолжуваат своето образование на додипломски и последипломски студии.

Особено загрижувачки е фактот дека во 2012 година бројот на неактивното население на возраст од 25 до 40 години, изнесува повеќе од 92000 лица. Станува збор за лица на млада и помлада средовечна возраст, кои имаат висок работоспособен потенцијал, а не се ниту вработени, ниту бараат работа. Мошне голем е и бројот на неактивните лица со високо образование, кој во 2012 година изнесува 52184. Повлечеността на сите

овие лица од активното барање работа е условена од бројни демотивирачки фактори (немање слободни работни места, ниски плати, лоши услови за работа, немање на соодветно образование итн.).

Имајќи ги предвид претходно споменатите констатации може да се заклучи дека состојбата на пазарот на работна сила во Република Македонија е мошне неповолна. Повлекувањето од пазарот на работна сила на помладото население, кое истовремено има и повисок степен на образование, значи дека значителен дел од човечкиот капитал нема можност да биде искористен, односно овие лица не можат да дадат свој придонес за поттикнување на социо – економскиот развој на земјата. Ваквите движења во голема мера ја отежнуваат квантификацијата како на невработеноста, така и на вработеноста во земјата. Оттаму, како неопходна се наметнува потребата од преземање на мерки со кои ќе се мотивираат овие лица економски да се активираат, односно активно да бараат работа.

Прилози

Прилог 1

Бројната состојба и структурата на неактивното население, по пол и старост, во Република Македонија, 2000, 2005 и 2012 година

	2000			2005			2012		
	Бројна состојба								
	вкупно	мажи	жени	вкупно	мажи	жени	вкупно	мажи	жени
Вкупно	**722699**	**270378**	**452321**	**738810**	**283346**	**455464**	**726910**	**261789**	**465121**
15-19	136062	67271	68791	138211	69112	69099	127430	62816	64614
20-24	65781	25523	40258	80987	34672	46315	74341	30176	44165
25-29	40592	10049	30543	42736	13693	29043	35947	10276	25671
30-34	33719	7738	25981	33038	7620	25418	26151	5122	21029
35-39	30216	7236	22980	31742	6653	25089	29914	3783	26131
40-44	28812	6659	22153	30089	6897	23192	31519	4676	26843
45-49	35642	8434	27208	31132	7215	23917	34267	5156	29111
50-54	44386	11520	32866	42786	11267	31519	38035	7384	30651
55-59	54289	15561	38728	57668	17992	39676	52186	13697	38489
60-64	73372	30704	42668	68331	26971	41360	78986	30341	48645
65 и повеќе	179826	79683	100143	182090	81254	100836	198133	88361	109772
	Структура во % (Вкупно=100)								
Вкупно	**722699**	**37.4**	**62.6**	**738810**	**38.4**	**61.6**	**726910**	**36.0**	**64.0**
15-19	136062	49.4	50.6	138211	50.0	50.0	127430	49.3	50.7
20-24	65781	38.8	61.2	80987	42.8	57.2	74341	40.6	59.4
25-29	40592	24.8	75.2	42736	32.0	68.0	35947	28.6	71.4
30-34	33719	22.9	77.1	33038	23.1	76.9	26151	19.6	80.4
35-39	30216	23.9	76.1	31742	21.0	79.0	29914	12.6	87.4
40-44	28812	23.1	76.9	30089	22.9	77.1	31519	14.8	85.2
45-49	35642	23.7	76.3	31132	23.2	76.8	34267	15.0	85.0
50-54	44386	26.0	74.0	42786	26.3	73.7	38035	19.4	80.6
55-59	54289	28.7	71.3	57668	31.2	68.8	52186	26.2	73.8
60-64	73372	41.8	58.2	68331	39.5	60.5	78986	38.4	61.6
65 и повеќе	179826	44.3	55.7	182090	44.6	55.4	198133	44.6	55.4

Извор: Државен завод за статистика, Анкета за работна сила, Статистички прегледи: Бр. 2.4.1.03 (2000), Бр. 2.4.6.07/531 (2005), Бр. 2.4.13.06/745 (2012)

Користена литература

Andersen G. Jorgensen, Clasen Jochen, Oorschot van Wim and Halvorsen Knut, *Europe's New State of Welfare – Unemployment, Employment policies and Citizenship*, University of Bristol, The Policy Press, Bristol, 2002

Baletić W. A., *Stanovništvo i razvoj*, MATE, Zagreb, 1999

Ball L., *Hysteresis in Unemployment: Old and New Evidence*, *NBER Working Paper 14818*, 2009

Ball Laurence and Mankiw N. Gregory, *The NAIRU in theory and Practice*, Journal of Economic Perspectives 16, 2002

Cashell W. Brian, *Economic Growth, Inflation and Unemployment: Limits to Economic Policy*, CRS Report for Congress, Congressional Research Service, November 20, 2006

Димитриева Елка и Ивановска Александра, *Регионалните демографски промени во Република Македонија на примерот на две подрачја*, реферат на IV Меѓународна конференција за Демографијата на Балканот: Просторна демографија на Балканот: трендови и предизвици, Будва, Црна Гора, 2010 година

Државен завод за статистика, *Попис на населението, домаќинствата, становите и земјоделските стопанства во Република Македонија*, *1994 и 2002 година*

Државен завод за статистика, Статистички преглед: Население и социјални статистики, *Анкета за работната сила 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011 и 2012*, Скопје

Државен завод за статистика, Статистички годишник 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2009, 2011 година, Статистички преглед: Национална економија и финансии 3.4.11.01 677

European Union, Twinning Project "Support to the National Employment Policy" MK2007/IB/SO/02, *Report: Labour market analysis and long – term forecast*, April 2013

Фонд за здравствено осигурување на Македонија, *Годишен извештај за работењето на фондот за здравствено осигурување на Македонија 2011*, Скопје, април, 2012 година

Janeska Verica, *Higher education reforms and graduate unemployment in the Republic of Macedonia*, Economic Development – Journal of the Institute of Economics – Skopje, Year 14, No. 1/2012

Трпески Предраг, *Пазарот на труд во Република Македонија - новокејнзијански пристап*, Македонско научно друштво, Скопје, 2011

Ќурчиев А., Димитриева Е., Јовановиќ А., Јанеска В., и Лозаноска А., *Демографски терминолошки речник*, Економски институт, Скопје, 2011

Агенција за вработување на Република Македонија, http://www.avrm.gov.mk

Државен завод за статистика, http://www.stat.gov.mk

Eurostat, The EU in the world – labour market, [Accessed on 01.10.2014] http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/The_EU_in_the_world_-_labour_market#Further_Eurostat_information

http://www.investopedia.com/terms/h/hysteresis.asp

316.356.2-055.52].063.2 (73)

РЕДЕФИНИРАЊЕ НА СЕМЕЈНИТЕ ВРЕДНОСТИ ВО САД: ПРОГРЕСИВЕН ИДЕАЛИЗАМ СО РЕГРЕСИВНА ЕРОЗИЈА

Доцент Д-р Марија Емилија Кукубајска, УГД, Филолошки факултет, Англиски јазик и литература

e-mail: marija. kukubajska@ugd.edu.mk

Апстракт

Овој труд е анализа на истражувања на Херитиџ фондацијата, за значењето на семејството, неговата традиционална брачната врска меѓу двополови родители (мајка и татко) и нејзиниот импакт врз здравјето на детето, индивидуата, културата и општеството. Ставовите се поткрепени со статистички факти од општествено-политички, медицинско-психолошки, културолошко-етички и религиозни наоди: деца одраснати во традиционални семејства покажуваат најдобар успех во образованието, во фамилијарната и општа социјализација, во балансиран емотивен и сексуален развој; тие деца бележат и најмал број на деликвентност и затворски казни за разлика од децата во алтернативни семејства со ревидирани или игнорирани морални вредности. До слични статистики доаѓаат и некои либерално-прогресивните, секуларни истражувачки центри како и конзервативни трустови на мозоци кои сепак ги бранат традиционалните морални норми. Објективните податоци сепак не успеваат да го ублажат непомирливитот антагонизам помеѓу овие идеолошки непријатели: за и против традиционална содржина и структура на семејството и бракот. Анализата издвојува состојби и трендови за промени на традиционалните семејни вредности кои се мета на ревизија и редефинирање, бескомпромисно наметнувано од атеистичкото, утилитарно, полигамно (poliamorous) и хедонистичко малцинство во американското општество. Тој тренд има легален потенцијал и дискриминаторска агенда да го анатемизира и укине традиционалното семејство и неговите милениумски поливалентни културолошки и религиозни слободи и права, во земјата на денес *неподносливата тешкотија на толеранцијата.*

Клучни зборови: *секуларна-прогресивност, нетолерантност, традиционални семејни морални вредности*

Abstract

This is an analysis of the Heritage foundation research on the importance of family, its traditional marital connection between two parents (mother and father) and its impact upon the health of children, individuals, culture and society. Statements are supported by statistic facts from social-political, medical, psychological, cultural, ethical and religious findings, ex.: children brought up in traditional families show best results in education, family and overall socialization, as well as balanced emotional and sexual development and show lowest numbers in delinquency and prison sentences compared to children from alternative families with revised or ignored moral values. Similar statistics are found by liberal-progressive, secular research centers, besides conservative think-tanks, when both defend traditional moral values. Objective data remains nevertheless incapable of lowering the irreconcilable antagonism between these ideological enemies in their pro and contra traditional content and structure of family and marriage. The analysis selects states and trends of change in traditional family values that have become target of revision and redefinition forced by non-compromising atheist, utilitarian, polygamous (poliamorous) and hedonistic minority in American society. This trend has legal potentials and discriminatory agendas aimed at throwing anathemas and terminating traditional family and its millennial multivalent cultural and religious freedoms and rights, in the land of today's unbearable austerity of tolerance.

Key words: *Secular, progressive, non-tolerance, traditional family moral values*

Ако бракот нема норма и не им служи на општествените цели, тогаш како едно општество да ги штити потребите на децата – таа прва жрта на нашата (Американска) не-брачна сексуална култура, а државниот апарат притоа да не постанува се поскап и се понаметлив? - се прашува истражувачот во десничарската Херитиџ Фондација во Вашингтон, САД, *Helen DeVos* Центар за граѓанско општество, Рајан Андерсон. Тој дава статистички проверени одговори спрема кои се зголемува бројот на американските либерални граѓани определени за *несемејна* заедница која непомирливо се бори против суштинските обележја на семејството и бракот како милениумски здрава и општествено и морално нормирана формација. Тој изнесува податоци дека *алтернативите* на традиционалниот брак се засновани на емотивно интензивна, анти-рационална, привремена или повремена, фиктивна врска со 2 или со 10 партнери едновремено, најчесто сексуално отворена. Ваквата трансформација за традиционалната етика значи деформација и дегенерација, а за секуларните, ревизионистички и релативистички *прогресивни агенти на промени* значи револуционерни слободи и права.

Кога се распаѓаат вредностите кај возрасните, детето е првиот медиум врз кој се рефлектираат долгорочните последици. Процесот на секуларна либерализација на човековите права во западната култура, општество, морал и фамилија кои трае повеќе од сто години, има донесено противречни и антагонизирани промени за „прогрес“ кои се почесто се манифестираат како регрес. Детето не е кодирано да разликува либерални или конзервативни, леви или десни идеологии, меѓутоа тие се одразуваат на детскиот ментален, емотивен, морален и социјален развој, во семејството и училиштето, особено кога му се наметнати како задолжително учење или прифатливо искуство од средината - за она што е прифатливо и дозволено, а што не. Академските истражувања следат статистики спрема кои структурата на семејството со традиционални морални вредности (што вклучува двајца биолошки, двополови родители) има пресудно позитивен импакт врз поведението и перформансите на детето. Се поголемиот број на вонбрачно родени деца во САД, деца со еден родител, растени од роднини, или присвоени од сурогат фамилии на кохабитација, постануваат жртви на ризично негативни промени во личноста, и општеството. За објективно проценување на овие *прогресивно-секуларни промени* во семејната деконструкција во САД и за нивниот дестабилизирачки импакт врз

моралното воспитание на детето, оваа анализа ќе користи и либерални и конзервативни наоди.

Левичарската организација *Детски трендови (Child Trends)* признава дека: *„Детскиот развој не зависи пред се од присуството на два родителa... туку од присуството на два биолошки (различни) родителa“.* И левичарските 1. Brookings Institution и 2. Woodrow Wilson институтот (School of Public and International Affairs at Princeton University Center for Law and Social Policy), основан исто така врз левичарско-фашистички идеологии од почетокот на 20-от век, како и лево ориентираниот 3. Institute for American Values, сепак делат ставови, иако едностранi, дека *првенствената предност на бракот се чини дека се состои во постоење на детето како наследник на двајца биолошки различни родители.* Дури и радикално либералниот претседател на САД Барак Хусеин Обама, кој легално има дозволено истополови бракови, не може да ја одбегне негативната реалност, признавајќи дека: *„Ја знаеме статистиката, децата кои растат без татко-родител, имаат 5 пати поголеми шанси и самите (да продолжат) да живеат во сиромаштија и да извршат злочин; 9 пати поголеми шански да го напуштат задолжителното образование и 20 пати поголеми шански да завршат во затвор. Кај нив е поголема веројатноста да имаат проблеми со поведението, да бегаат од дома или да постанат родители-тинејџери. Поради тоа и основите на нашата заедница стануваат послаби.“*

Ревизионизмот и релативизирањето на моралните, а во тоа и на брачните вредности не го става во критична состојба само исправното воспитување и формирање на детето, туку фундаментално ја разградува севкупната културолошка, етичка и правна матрица за она што е одржливо и здраво во односите меѓу маж и жена и што треба да се задржи од традиционалната етика на моногамијата (верност, почит, дигнитет и интегритет на личноста). Значењето на семејните права и слободи за левичарската либерална идеологија сепак е суштински спротивно од десничарската, традиционална идеологија, и покрај заеднички потврдените реални статистики за процесите и последиците, вклучувајќи го и економскиот бенефит од етичките вредности во семејството на едно општество, што е предмет на истражување на „Националниот проект за брак“ воден на Универзитетот на Вирџинија од проф. Вилкокс (W. Bradford Wilcox). Во него се заклучува: *Суштинска*

порака... е дека богатството и на самите нации во многу зависи од здравјето на фамилијата. Истата студија истакнува дека бракот и плодноста кај репродуктивната популација „*игра потценета а значајна улога во одржување на долгорочниот економски развој, одржливоста на социјалата во државата, обемот и квалитетот на работната сила, и здравата состојба на огромниот сектор на современата економија"*.

Брукингс Институт изнесува факти од научните истражувања спроведени уште во 1970 и 1996 година, кога по хаотичната Хипи (општествената и сексуална) револуција, додатни 229 милијарди долари се потрошени на владина социјална помош предизвикана од распадот на традиционалното семејството и неговата замена со улогата на државата како социјална мрежа-чувар и арбитер на патогени идентитети во дисфункционалното семејство во САД. Зголемениот процент на распаднати или разведени фамилии носи опаѓање на образовно-воспитниот стимул и резултати, пораст на ментални заболувања кај децата и возрасните - манифестирани низ пораст на социо-патски и психо-патски проблеми, убиства и самоубиства, масовно посегнување по илузорниот *лек* - адиктивни дроги, како и анархистички „активности" инспирирани од субверзивни влијанија во медиумите, образовниот и забавниот систем (филмски, музички или сликарски рефлексии за бунтовни и насилни пораки). Семејната и социјална ерозија се манифестира и низ пролонгирана и проширена сиромаштија, криминал, инвалидитет, тинејџерска бременост, промискуитет и пролиферување на ментални и сексуални болести.

Само во 2008 година, разводите и одгледувањето на вонбрачни деца го чинат американското општество 112 милјарди долари одземени од даночниот обврзник, појава што бележи парадоксален пораст за време на мандатот на Обама, кој ја доби власта со ветувања за подобар живот, а доби и *предвремена* Нобелова награда за мир. Опасноста од ревидирање на семејството во Америка не е само во слободата на хомосексуланите брачни заедници да се антагонизираат со нехомосексуланите – до степен на социо-културна војна, туку и во нетолерантност на хомосексуалните заедници кон другата, традиционална култура на бракот, при што се наметнува стилот на хомосексуалната заедница како супериорна алтернатива, агресивно и бескомпромисно пропагирана во образовниот, кулурно-забавен и медиумски свет.

Суштинска е потребата континуирано да се споредуваат минатите, но не и надминати, како и историските но не и анахронични услови кои придонеле за радикално либерални трансформации, или деформации во семејството и семејните вредности во 20 и 21 век во САД. Незастарена е аксиомата, дури и во пост-постмодерното, транс-хумано, и за атеистите, пост-религиозно општество денес, дека *она што е квалитетно го минува тестот на одржливост* и покрај масовниот притисок од девалвации и девијации во глобално загадената и немилосрдно комерцијализирана, компетитивна *екологија на утилитаризам, индивидуализам и хедонизам во културата на живеење.* Евидентно во таква средина е распаѓањето на фамилијата како традиционална формација и фортификација на моралниот, и материјален хабитат. Гледиштата на Херитиџ Фондацијата се сведуваат на ставот дека фамилијата и семејството се таа *матична општествена клетка* во која до денес (и кај монотеистички и кај политеистички религии) се чува милениумскиот имунитет против аномалии, имунитет создаван врз кохезивниот квалитет на човекови системи засновани на цивилизирано организиран и здрав напредок.

Одбраната на семејната заедница низ вековите, од страна на државата и на религиозните институции *„Не е поради тоа што власта се занимава со романсата во живото на луѓето“,*потенцира Андерсон, туку и поради објективниот факт што *„за високата зависност на новороденчињата не постои друг пат за физичка, морална и културна зрелост – не постои пат кон лична одговорност – без оној долг и сложен процес на постојана нега и надзор во што и мајките и татковците подеднакво придонесуваат со своите уникатни способности. Без вакво созревање децата никогаш нема да постанат здрави, одговорни, продуктивни членови на општеството“.* Овие ставови ги потврдува и студијата *New Family Structures Study*, објавена во високо рангираното списание *Demography*, чиј автор е професорот од Универзитетот во Тексас – Остин, Mark Regnerus.

Пост-постмодерните идеи за менаџирање на либералниот општествен конструкт или за моделирање на алтернативни стилови на живеење, уште по првата светска војна отпочнуваат да наметнуваат на главни врати во САД: модерен атеистички, анархистички, нихилистички, апсурден и хаотично бунтовен бојкот на традиционалната етика и јудео-христијанските морални вредности. Со тоа се поставува и

контрадикторната платформа за *промени* кои морфирааат и ја продолжуваат субверзијата на семејството со *закони против општо прифатените семејни принципи и со нова етика против библиската етика.*

Движењата, школите и правците за „промени во структурата на семејството и општеството“ кулминираат во своевидна *културолошка војна* која систематски врши морална контаминација на традиционалните духовни вредности дестилирани низ човековото цивилизирање и инсталирани во институција семејство и брак. Овие масовно дегенеративните анти-морални влијанија дифузирани низ културолошки производи и односи во т.н. *Западна култура* кај младите генерации денес веќе имаат постигнато неповратно деструктивен импакт. Тоа е евидентно од негативните индекси за народно здравје на семејството, индивидуата и општеството.

Контролираната зависност од социјалните мрежи е исто така показател за манипулација и stealth stimulus, прикриен стимул за дегенеративност и декаденција на семејните морални вредности. Таквото распаѓање на *етичката екологија на душата* се смета за позагрозувачка и од распаѓањето на озонскиот слој во физичката екологија, бидејќи духовната средина полесно се расипува од материјалната, а по настанатата пермисивност и пропустливост во компромитираната ќелија на семејството, и општеството, таа скоро воопшто, или никогаш не се регенерира во состојба на објективна реалност. Оттаму во отсуство на некогашните основачки вредности на универзитетот Харвард (осн. 1636 година како конзервативна образовно-научна институција), денешните радикално либерални трансформации во неговиот систем на духовни вредности продуцираат и анти-традиционални и анти-американски *агенси за промени* против општествено-културното наследство и христијанската традиција во САД. За тоа сведочат и фактите од 42 случаи проучени во книгата: *Finding God at Harvard, Во потрага по Господ на Харвард*. (Kullberg, 1996)

Иднината на оваа земја зависи од иднината на бракот... продолжува Рајан Андерсон во своето Херитиџ истражување за бракот како ослободувачка а не ограничувачка средина: *Бракот е заснован на вистината дека мажот и жената се комплементарни... Редефинирање на бракот не само што го растегнува досегашното сфаќања за брак, туку ја побива оваа вистина. Бракот во општествени рамки е најмалку*

рестриктивно средство кое обезбедува добросостојба на децата. Подржувајќи ги нормите на бракот – моногамија, сексуална ексклузивност и постојаност – државата го зајакнува граѓанското општество и ја редуцира сопствената улога.

Рајан Андерсон го споделува традиционалниот, етичко-културолошки, идеолошки конзервативен (но не и конзервиран), религиозен став дека фамилијата и нејзината морална и функционална структура (родители и деца, претци и наследници) е постара и од владеењето на државата и дека семејството и крвната врска се основната градба на сите човекови цивилизации. Конструктивната и *реално идеална* улога на семејството е поголема и од личните и од јавните цели поради кои 41 од 50 држави во САД сеуште гласале афирмативно за потребата од конвенционален брак кој вклучува и мајка и татко како жена и маж.

На ова се противат радикално либералните ревизионисти во етиката кои во замена на семејството со улогата на државата гледаат и едно од клучните средства за манипулирање во редефинирање на вредносните системите во човековите заедници. Американскиот народ уставно ги има регулирани правилата кои беспрекорно им служеле на правата на граѓаните на слобода во избор на животниот стил, но и право да не им се наметнува на другите редефинирана семејната и брачна структура. Со ревизионистичка „етика“ во американското општество, се одземаат и уставните права и потреби на детето од биолошки и психолошки *здраво, нормално семејство*, а се зголемуваат легално-правните, утилитарни привилегии и задоволувања на возрасните, со што детето се сведува на маргинализирана, а наводно збринета, жртва на квази семејните заедници на истополови партнери, замена за *родители*.

Традиционалните морални и семејни вредности, спрема прогресивните секуларисти, атесити и радикално либерални ревизионисти – наводно носат рестрикции кои треба да се заменат со нови верзии на слободи смислени од конструкторите на *новиот човек, во новиот светски поредок.* Кулминација на овој етичко-социјален пролонгиран деконструктивизам значи и една форма на протекционизам во продукцијата на деца надвор од брачно-семејна заедница на маж и жена, со порачка на такви *генерички деца* пред се од страна на хомосексуалните заедници. Таа продукција постанува расадник на

атипична популација која ќе и служи на државата за инвестирање во *армија на индоктринирани агенси за промени* чиј светоглед го контролира централизираното општество или глобализираната федерација, со своја превоспитувачка, советодавна улога на арбитер на децата кои им служат на неродилните поседници на тие деца, поседници чија дефиниција за родителска љубов постанува парентална пародија, фарса, колективизиран феномен на укинување на концептот *семејна љубов во свестна на човекот.*

И љубовта (во семејството и бракот), спрема радикалните ревизионисти како социјалистичкиот утопист, Џереми Бентам, Jeremy Bentham (Bentham, година), не постои како морална категорија зашто таа спрема неговата филозофија се смета за *неприроден производ* на христијанските Девет Плодови на Духот (основите на етичките доблести: љубов, радост, мир, трпеливост, добрина, љубезност, милосрдие, верност и самоконтрола, како и на Десетте Божји заповеди, кои наводно се тие максимално рестриктивни „команди“ против слободите и правата, команди како што се НЕ убивај, НЕ кради, НЕ лажи, НЕ посакувај што е туѓо, немај омраза итн. Бентам не трпи заповед, но одобрува дикатура на централизираните влијанија и моќ, како што пишува и Марк Левин во својот брилијантен бестселер *Америтопија: распаѓањето на Америка* (Левин, 2012). Спрема Бентам и неговите прогресивно секуларни и либертаријански следбеници во Америка и Европа, *љубовта* (во семејството, меѓу поединците и во општеството) не постои туку одсекогаш била *користољубив* поим и пракса. Спрема неговата сурово материјалистичка, марксистичка филозофија на атеистички евреин, самоубиец, филозофијата на *производство на деца* се оправдува со утилитарен хедонизам, телесна употреба и емотивна корист и задоволство на две индивидуи во одреден момент. Тој *филозофира* дека децата не се раѓаат од љубов туку од 1. самозадоволување и за 2. користење како работна рака низ вековите.

Спрема сите споредбени анализи на традиционалната етика и фамилијарните вредности, семејството и бракот не се сведуваат на утилитарна заедница која акумулира човечки и материјални ресурси за калкулирана употреба, туку е во суштина психолошка, духовна заедница, *органски здрав круг* посветен на одговорна креација и прокреација на човековиот род, за општествено-културна и правно оправдана, долгорочна, морално-човекољубива, разумна и емотивна комплементарност на човековата генерациска сукцесивност. Ваквиот

став го потврдува и социологот од Ратгерс универзитетот (Rutgers University), Дејвид Поупни (David Popenoe) дека мајката и таткото во семејството, биолошки и психолошки се различни поради генетски и културолошки различната суштина на своите психо-соматски битија, разлика која е неопходна за балансиран, оптимален развој на човековото битие во сите возрасти. За разлика од тоа, легализирањето на исто-полови „семејства", веќе води до легализирање на полигамија и на педофилија во Американското општество.

Сфаќањето за фамилијата како задница на родители и деца, претци и наследници на фамилијарната лоза е во етичката суштина и на Еврејската и на Мислиманската како и на Христијанската традиција, но и на грчко-римските општи и граѓански закони (иако хедонизмот и полигамијата кај нив имале доминантна улога). Дури ни *паганската* и варварска фамилија вообичаено не подржувала заедница на исто-полови „родители". Новодобскиот нео-паганизам на 20 век, меѓутоа, ја индуцира семејната заедница со доминантната природа на хомо-еротикус, со неограничени сексуални слободи, отвореност и *инклузивност* на хемосексуалните врски а *отфрлање на традиционалните консеквенци од гревот: казна, каење, срам или страв од корумпираност и криминалност (грев).*

Истражувањата за девалвација и декаденција на моралните вредности во фамилија на САД дававаат конфликтни резултати чија спротивставеност меѓутоа, сепак има докажана зависност од идеолошките убедувања на оние кои во своите кабинети измислуваат нови конструкти за општеството, институциите и индивидуата. Во културната војна во САД денес, антагонизмот е поделен на 1. на оние кои ја бранат агендата за ревизија на традиционалниот светоглед за семејството и културата и религијата во него и 2. на оние кои аргументирано апелираат за спас на *душата на семејството*, тој центар за применета и перманентна хуманизација.

Заклучок

Без нормирање на вредностите, ниту математиката ни моралот, ниту физичките ни духовни закони не би му служеле на доброто на човештвото, од камено до нано технолошко време. Сепак, во САД се

омасовува озаконета агресија против традиционалниот концепт за семејство. Херитиџ Фондацијата смета дека не може да се порекне манифестирањето на кризата на духот во западното семејство и општество, дегенеративните морални процеси и девалвацијата на човековите вредности во него. Херитиџ останува да е една од последните превентивни и промотивни трустови на мозоци доследни на традиционалните и трајни вредности на културата, етиката и семејството. Традиционалните, конзервативни бранители на семејниот морал имаат право на само-одбрана среде спротивставените ентитети во мултикултурната колизија. Овој судир се изведува во име на мултикултурната ново-егалитарна и ново-утопистичка централизација на граѓански и етички права на поништување на наследениот модел на семејството и на бракот како заедница на маж и жена. Судирот има преминато и во нова противречност со која се отфрла факторот генетска родителско-детска предиспозиција, што се одвива во време кога генетскиот код е во фокусот на манипулација со концептот човек/човечност. Можеби и токму таа наследна предусловеност постанува неприфатлива за парадигмите над-историски, над-генетски, генеричен ИДентитет на човек/животно/машина.

Литература

Gill Jagger, Caroline Wright, *Changing family values*, Routledge, 1999

FamilyFacts.org

Kullberg, Kelly Monroe, *Finding God at Harvard, InterVarsity Press, 1996*

Кукубајска, Марија Емилија, (Kukubajska, Marija Emilija). *Биоетика во поезијата/Bioethics in Poetry*. ЕМАРИ Институт, Штип, 2013

Levin, Mark, *Ameritopia: The Unmaking of America*, Threshold editions, 2012

Levin, Mark, *Liberty and Tyranny*, Threshold editions, 2010

National Education Association, statistical data

Schweizer, *Peter, Makers and Takers*, Tantor Audio edition, 2008

Center for Legal and Political Research, Faculty of Law, Goce Delcev University, Shtip, Republic of Macedonia

2-027.511

ОДНОСОТ НА РЕЛИГИЈАТА И ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА ВО СОВРЕМЕНИОТ СВЕТ

Даниела Коцева, асс. м-р, Универзитет "Гоце Делчев"- Штип, Факултет за образовни науки,

e-mail: daniela.jakimova@ugd.edu.mk

Владо Петровски, проф. д-р, Универзитет "Гоце Делчев"- Штип, Факултет за образовни науки,

e-mail: vlado.petrovski@ugd.edu.mk

Апстракт

Сведоци сме на време кое преставува еден главен историски преод. Време развиено под лупата на науката, технологијата и рационалната мисла. Време на глобална доба која заживеа зад експанзијата на демократијата, каде иако се изгледа дека е под контрола, се чини дека се е надвор од контрола. Глобализацијата навлезе многу длабоко, во сите сфери на општественото живеење: медиумите, комуникацијата, политиката, правото, културата, екологијата, етиката, религијата и црквите и ги преструктурира начините на кои денес живееме. Последица на глобализацијата се новите искуства на општествена, политичка основа на поврзување и умрежување преку процесите на интернационализација и транснационализација.Во последните години прашањето за глобализацијата и религијата претставуваат едно од централните прашања на современата социологија. Бројни социолози укажаа на мултидимензионата и комплексна природа на овие процеси. Самата тема, религија и глобализација, наметнува бројни прашања, на кои социолозите и теолозите се трудат да дадат веродостојни и исцрпни одговори. Меѓу главните полемики кои постојат по однос на религијата и нејзината улога во современиот свет, во времето на глобализацијата е: Дали и како опстанува?, Како делува?,Дали религијата може да биде носител на светскиот глобален морал?, Дали религиите со процесот на глобализација го губат својот извор?,Дали глобализацијата води кон слабеење на верскиот идентитет?, итн. Овие и уште многу други прашања кои прозлегуваат од овој специфичен однос ќе преставуваат основен предмет на анализа во самиот

труд, чија главна цел е да покаже како религијата била и се уште е главен аспект на глобализацијата.Но, гледано пошироко религиската активноост е причина и последица на глобализацијата. Уште многу оддамна, мисионерските движења и религиската експанзија ги поттикнувале раните форми на глобализацијата.Сепакстанува збор за два противречни, но и тесно поврзани процеси кои подетално ќе се анализираат во самиот труд. Истовремено на некој начин глобализацијата и ги нагризува и ги промовира религиите во современиот свет.

Клучни зборови: *религија, глобализација, плурализам, идентитет, дијалог, вредности.*

Кога религијата се анализира од аспект на денешниот современ свет, она што може да се потенцира е секуларноста.Религијата често се смета за застарена и несоодветна за анализа, посебно кога модернизацијата предизвикува секуларизам. Но сепак секуларизацијата не доведе до исчезнување на религијата, таа продолжува да игра значајна јавна улога во инвазивната доминација на световната држава. Иако религијата се одвојува од државата и станува приватна работа тоа не значи целосно исклучување на религијата од јавниот живот.Процесите на секуларизација не само што последните две децении не се запрени, туку се случува процес на „де-секуларизација“: библиските митови и приказни, христијанските празници, музичкото и друго наследство, како и етичкиот код кој е широко заснован на христијанскиот код, продолжиле да живеат и да се репродуцираат. Репродуцирањето оди дотаму што некои европски земји бараат воведување на елементи на христијанството во Уставот на Европа, со кои ќе се укажува на христијанските корени на Европа. Самата тема, религијата и глобализацијата, наметнува бројни прашања, на кои социолозите и теолозите се трудат да дадат веродостојни и исцрпни одговори.

Напредокот на техниката и науката остава многу малку простор, во така „набиениот“ современ начин на живот, за традиционална

религиозност. Особено загрижува и фактот на одлив на верници како и затварање на црковните институции во развиените земји. Таков случај имаме во Германија (германската покраина Долна Саксонија) каде во последните години се затворени 40 цркви, а се помалку има и верници и свештеници. Бискупијата наведува дека се спојуваат парохиите за во нив да работи еден свештеник. Дали овој феномен е последица на процесот на глобализација или на нешто друго, ќе покажат бројни анализи.Луѓето своето духовно исполнување најчесто го пронаоѓаат на друго место, надвор од традиционалната религија и религиски институции. Некои чувствуваат потреба за припадност кон одредени институции, други се привлечени од источните филозофски, етичко-морални движења и учења, па својот духовен мир и спокој го пронаоѓаат со практикување на овие филозофски учења и техники. Она што е особено важно да се потенцира, е дека денешниот современ свет го карактеризира плурализам во однос на религиите и културите, па најчесто овој плурализам позитивно се одразува во изборот на верниците, иако голем дел од нив најчесто „избираат и мешаат“ елементи од различни традиции, верувања и филозофии.

Во денешниот свет, луѓето со различни култури доаѓаат во контакт како никогаш порано. Дали тоа создава хармонија или раздор зависи од нашиот начин на мислење – отворено или затворено. Може ли силна религиска вера да коегзистира со таков плурализам?

За жал, светот во кој денес живееме е се повеќе дефиниран со верски мотивирано политичко насилство. Повеќе од половина од денешните конфликти во светот имаат претежно религиска димензија.Во нашиот свет денес, верата има две лица. Едното се гледа не само во чиновите на религискиот екстремизам, туку, исто така, во желбата на религискиот народ да ја носи својата вера како бедж на идентитетот наспроти оние што се различни. Другото лице е дефинирано од вонредни чинови на жртвување и сожалување – на пример, во грижата за болните, неспособните или сиромашните. Едното лице е за служење на другите.

Тргнувајќи од односот на религијата и глобализацијата, јакнењето на религијата се наметнува како нужна последица на глобалните процеси. Зошто?

*Затоа што процесот на глобализација го доведува во прашање стариот систем на вредности и улогата на институциите како што се: семејството, религијата, државата, нацијата.

*Предизвикува криза на идентитетот, чувство на дезорентираност и загрозеност, губење на самосвојноста и корените, а тоа од друга страна се манифестира со јакнење на интересот за религијата(како носител на колективниот идентитет).

Од особен интерес се прашањата: Каква е улогата на Бог во глобалниот свет?, Може ли религијата да биде носител на составот на глобалниот светски морал?, Дали религијата со глобализацијата ги губи своите изворни поаѓалишта?, Дали глобализацијата води кон слабеење на верскиот идентитет?, а особено важно се смета прашањето Дали религијата концептуално е Библијски антиципатор на глобализацијата?. Овие и бројни други прашања укажуваат на анализите и полемиките кои постојат по однос на религијата и нејзината улога во современиот свет, во времето на глобализацијата. Дали и како опстанува?, Како делува?

Религијата е значаен аспект на глобализацијата иако е релативно занемарена тема и дискутабилна поради начинот на кои тие се поврзани. Имено станува збор за спротивставени поими – кои укажуваат на деструкција на едниот во однос на другиот.

Овој однос е, и уште долго ќе остане актуелен за анализа. Она што е доста симптоматично е дека проучувањето на ваквиот однос преставува релативно занемарена тема, поради самото тоа што религијата се спротивставува на современиот развој и како таква се темели на традицијата, локалната и регионална култура, како и поради долготрајното влијание на теоријата за секуларизација, каде религијата се согледа како небитна во современиот свет.

А од друга страна, глобализацијата асоцира или се поврзува со развиени стопанства, комуникација воспоставена преку глобалните мрежи и телефони. Што автоматски укажува на деструктивност на едното во однос на другото.

Но, гледано пошироко религиската активноост е причина и последица на глобализацијата. Уште многу оддамна, мисионерските движења и религиската експанзија ги поттикнувале раните форми на

глобализацијата. Истовремено глобализацијата и ги нагризува и ги промовира религиите.

Историски гледано самиот термин глобализација е од сегашно време, а самиот термин религија е многу стар збор во многу јазици во светот, но збор кој од скоро доби ново значење.

Глобализација е феномен чии историски корени се доста стари. Нејзиниот развој има долга и фасцинантна еволуција која се движела од појавата на првите цивилизации во медитеранскиот базен, на Блискиот и Далечниот Исток па сè до денешното модерно општество (Friedman, 1994). Освојувачките стремежи на големите религии и цивилизации, војните и големите царства, се облици на поврзување светови за создавање единствен свет и универзално стремење кон човештвото.

Меѓутоа, еволуционата линија на глобализацијата не се движела рамномерно, бидејќи во нејзиниот тек имало моменти кои директно влијаеле на нејзиниот правец на развој и нејзиниот интензитет. Прв таков момент е појавата на индустриската револуција како и процесите на колонијализмот кои довеле до Присуството на процесите на глобализацијата експанзија на глобализацијата која траела од средината на XIX век па сè до Првата светска војна.

Некои автори, интензивната глобализација ја лоцираат во доцниот XIX век, кога милиони луѓе мигрираат, кога трговијата е сè повеќе отворена кон сите делови од светот и кога се јавуваат организации кои воспоставуваат нови норми во светската политика. Значи, глобализацијата е нешто што се случува подолг временски период и затоа контурите на светското општество треба да се бараат во поранешните периоди од човечката историја.

Кога станува збор за глобализацијата како социолошки феномен помеѓу социолозите постојат повеќе контраверзии отколку консензус по однос на ова прашање.Помеѓу социолозите постои консензус декаглобализацијата е обликувана од технолошките промени и истата се одвива нерамномерно. Додека контраверзии во однос на глобализацијата се однесуваат на: Дали глобализацијата е економски или мултидимензионален феномен? Постојат различни дефиниции за глобализацијата?Дали глобализацијата е моментален или долгорочен процес?Дали таа навистина постои или е мит или претерана реторика?Дали со процесот на глобализација може да се управува? итн.

Процесот на глобализацијата ги зафаќа: 1. Медиумите и комуникацијата – брзиот проток на информации; 2. Економијата – производството и пазарот; 3. Политиката и правото – политичкиот и правен поредок; 4.општествените и животни односи – општествени и меѓусебни односи; 5. Култура – дијалогот помеѓу културите; 6. Екологија – заштита на околината; 7. Етиката – тражењето на универзални етички начела, 8. Религијата – интерконфесионалниот дијалог, 9. Црква – екуменскиот дијалог.

Тоа се, всушност, промените коишто се случуваат на глобален план и кои навлегуваат во посебните социо-културни контексти коишто не секогаш се подготвени за нив. Тие промени ги зафаќаат сите сегменти на одделните општества и култури. Најчести последици кои истата ги предизвикува кај овие општества се:

1. Нови искуства, но и кршење на општествено-политичкио, економско, културено, етичко и религиозно ниво – драматични процеси и промени;

2. Забрзано интересно поврзување и умрежување на различните општествени субјекта – интеграциски процеси;

3. Појава и пораст на влијанието на транснационалните фактори на политичко, економско, финансиско и културно ниво – транснационализација;

4. Губење или намалување на политичката важност на границите на националните држави – интернационализација;

5. Појава на нови начини на промислување/размислување за различни проблеми но и новата еколошка свест посебно за расправата за климатските промени и неисчистената околина,

6. Протестите – протоглобализациски потести и процеси – антиглобализација

Заклучно согледување

Од следнава анализа евидентно е дека мал дел од литературата за глобализацијата содржи расправа за тоа каква е улогата на религијата. Доминантно до сега е политичкото и економско сфаќање на самиот термин глобализација.

Анализирајќи ја глобализацијата од аспект на религијата, глобализацијата всушност предизвика заборав на разноликоста на локалните култури и религии - постои давење во глобално популаризираната култура, која за последица може да има сраснување на цивилизацијата и појава на фундаментализам, како религиозен така и политички, економски, индивидуалистички.

Она што треба да се отфрли е евроцентричното тежнеење за културно единство на човековите заедници втемелени на западни вредности иако е отворен простор за дијалог , тој дијалог треба да оди во насока на создавање на сигурни заедници.

Одржувањето на мирот, стабилноста и соживотот е нужна цел која се поставува пред религијата, во тој случај дијалогот се покажал како темелен етички и религиозен императив. Теоретски гледано религиите немаат причина да се плашат од процесот на глобализација, тие ги надминуваат културните, лингвистичките и др. препреки кои ги раздвојуваат народите, низ историјата тоа го прават христијанството, исламот, будизмот итн. Глобализацијата ги става пред предизвик, религиитеда постанат бедем на одбраните заеднички спомени и сопствен идентитет, кај луѓето кои се чувствуваат загрозени со доаѓањето на нови култури и религии, сфатени како туѓи и неускладливи со демократските правила или пак, настојуваат да спречат избувнување спорови меѓу културите или нови верски војни. Како и да ги зголемат напорите околу вистинскиот дијалог со намера постигнување на минимален консензус измеѓу различните култури и религии.

Зборејќи за религијата во процесот на глобализацијата, пред неа се поставуваат три важни задачи: Чувство на заедничка одговорност; Тражење на единство преку дијалог формулирање на заедничкиот етички состав преку меѓусебно поврзување, договарање делување.

Фактот дека луѓето се повеќе го делат животниот простор со други, се повеќе ја наметнува и потребата од неизбежен дијалог помеѓу религиите, кој нема да ги поттикнува религиите на нивните сопствени

идентитети и задачи да се дефинираат една против друга, туку напротив тоа настојување да ги усмери една кон друга.Од религијата се очекува да постане симбол на процесот дијалог – единство.

Користена литература

Albrow, Martin (1990), Globalization, Knowledge and Society, London: Sage

Brah, A., (1999), Global Futures: Migration, Environment and Globalization, Houndmills: Macmillan

Bainbridge, W.S., (1997), The Sociology of Religious Movements, New York, London: Routledge

Gabriel, M., Yochi, F., (2008) Religion and democracy in contemporary Europe, London: Allianic Publishing Trust

Giddens, A.,(1991), The Consequences of modernity, N.Y: Stanford University Press

Greeley, A. (2003) Religion in Europe at the End of the Second Millennium. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers

Eatherstone, M., (1990), Global Culture, London: Sage

Research, (2011), Pluralism and religious diversity, social cohesion and integration in Europe insights from European, Luxemburg: Publication office of EU

316.647.5:2]-027.511 (497.7:497)

2-673.5]-027.511 (497.7:497)

RELIGIOUS DIALOGE AND "GLOBALIZATION OF UNDERSTANDING" IN R. MACEDONIA AND BALKAN REGION

Zoran Matevski, Director of the Institute of Sociology, Faculty of Philosophy in Skopje,

e-mail: zmatevski@fzf.ukim.edu.mk

Duska Matevska

e-mail: dmatevska@hotmail.com

Abstract

The citizens in R. Macedonia and Balkan region use more mechanisms through which they try to find and keep their identity. Certainly, religion and nation are two powerful forms for belonging and identifying. According to number of sociologists for creating one nation very important is common and long lasting life of different ethnic communities on same geographic place such as Balkan. But, this fact does not have sentence role for weakening or loosing of national interests and feelings. Besides long, mutual experience, usually national specifics are kept in certain ethnic communities. According to it, nation doesn't live only from memories about its past, but also from its determination about future that collects the will of all its members and make it more unified. Conscience for their common past usually is completed with the desire for common future. Past cannot be changed, but can be learnt. Future cannot be learnt, but can be changed. Therefore when determining ethnic identity we must take into consideration volunteer act of mutual life that is based on historical and social conditions. Basically, the countries in Balkan region carries the burden of its past and history. That's the destiny of small countries which want to be big, at least in the history. In these two heavenly kingdoms meet and mix: Christian and Muslims. Also it is place of crashing two big civilizations: Christian culture and Byzantium civilization, from one side, and Muslims culture and Islamic civilization, on the other side.

Key words: *ethnic identity, religious identity, religious dialogue, globalization*

РЕЛИГИСКИОТ ДИЈАЛОГ И "ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА НА РАЗБИРАЊЕ" ВО Р. МАКЕДОНИЈА И БАЛКАНСКИОТ РЕГИОН

Зоран Матевски, Раководител на Институтот за Социологија при Филозофскиот факултет во Скопје,

e-mail: zmatevski@fzf.ukim.edu.mk

Душка Матевска

e-mail: dmatevska@hotmail.com

Апстракт

Граѓаните на Р. Македонија и на Балканскиот регион користат различни механизми преку кои се обидуваат да го најдат и да го задржат својот идентитет. Секако дека религијата и нацијата преставуваат моќни форми за припадност и идентификација. Според одреден број на социолози, за создавањето на една нација, особено е значаен долготрајниот живот на различните етнички заедници на ист географски простор како што е Балканот. Но, овој факт нема одличувачка улога за слабеење или губење на националните интереси и чувства на поедините етнички групи во регионот. Наспроти долгото и взаемно искуство, обично националните специфичности се чуваат во рамките на одредени етнички заедници. Според тоа, народот не живее само од сеќавање на своето минато, туку и од неговата одлучност за иднината која ја обединува волјата на сите свои членови и ја прави единствена. Свеста за нивното заедничко минато обично се завршува со желбата за заедничка иднина. Минатото не може да се промени, но може да се научи. Иднината не може да се научи но може да се менува. Затоа при обидот за

утврдување на етничкиот идентитет мораме да да го земеме предвид доброволниот чин на меѓусебниот живот кој се темели на историските и социјалните услови. Во суштина. државите во Балканскиот регион го носат бремето на своето минато и историја. Во овие две небески царства кои егзистираат во Р. Македонија и на Балканот се сретнуваат и се мешаат христијаните и муслиманите. Исто така ова е место каде што се судираат две големи цивилизации: христијанската култура и Византиската цивилизација, од една страна, и муслиманската култура и Исламската цивилизација од друга страна.

Клични зборови: *етнички идентитет, религиски идентитет, религиски дијалог, глобализација*

RELIGIOUS DIALOGE AND "GLOBALIZATION OF UNDERSTANDING" IN R. MACEDONIA AND BALKAN REGION

RELIGIOUS SITUATION IN BALKAN REGION AFTER THE FALL OF COMMUNISM

With the fall of communism the social-political and the religious situation of the countries in the Balkan region were changed. The main characteristics of this new period in Balkan region are processes of revitalization of religion, the crisis of secularization, the extreme close relations between the religious and politic elite, religious tolerance, the role of religion in peace and conflict etc. As a result of this the challenges of modern Macedonian and Balkan sociology of religion appeared.

The first challenge is the explanation of the process of revitalization of the religion in Macedonia and West Balkan region. If in the course of the crises a renewing of a religion appears, than usually the national feelings and interests are also renewed. This is pretty understandable if we know that

religion and nationality are involved in Macedonia and also in the wider region. In these circumstances the believers accommodate their behavior to the norms of its own faith and also accommodate themselves towards their needs and interests. On this point appears the key issue, whether the religious changes that happened on the social scene, by the end of 80's and beginning of the 90's lead towards scenario that above all notes that religious renewing and returning of the saint as dominant process.

The second challenge that Macedonian and Balkan sociology of religion is faced with is the question of religious dialogue. The citizens in Balkan region use more mechanisms through which they try to find and keep their identity. Certainly, religion and nation are two powerful forms for belonging and identifying. According to number of sociologists for creating one nation very important is common and long lasting life of different ethnic communities on same geographic place such as Balkan. But, this fact does not have sentence role for weakening or loosing of national interests and feelings. Besides long, mutual experience, usually national specifics are kept in certain ethnic communities.

Thirdly, there is the question about the implementing of religious education in the state schools. The question about introduction of religious education in educational systems in the countries of the Balkan region is especially relevant after the establishment of these countries as independent states after the desolation of second Yugoslavia. Now the crucial question is been asked: Does the introduction of religious education in the state schools in the countries from Western Balkan leads to religious pluralism or religious exclusiveness in education?

The religious tolerance among the believers from different confessions, the mutual understanding, the respect of the differences, the mutual dialog and the non-discrimination of the people on a religious basis and affiliation are the essential components of the religious pluralism. The religious pluralism should be considered as a mosaic of our cultural wealth, of the civilization achievements, the customs, traditions and all this should be a basis for a progress rather than a motivation for non-tolerance, discrimination, mutual conflict and mutual destroying. It is very peculiar how can so many people today, in the contemporary society, be prepared to lose their lives for the cause of their religion and on the other hand they are not prepared to live in accordance to the principles and the values of the religions. Basically, the

principles implicated by the different religions, even by those which at the first glance seem to be in contradiction, are not contradicted ones at that extant. According to the aspect of the development of the civil society there is an absolute necessity for an institutionalization of the pastor care for the peace, the human values as well as for the interreligious and intercultural respect. The civil society can find an answer for those issues by means of a dialogue between the different religions and cultures.

There are numerous nations that are fatefully related and almost always live a "common life". The Balkan people used to have mutual victories and defeats at very important moments of their history. The cult for common descendents also exists with more nations on the Balkan. At the same time, they have numerous same religious saints to who they pray together. This for sure works as a kind of spiritual power in the moments of social crises with these different ethnical identities. The common political fate (sometimes the common fights for life or death) creates communities with common memories that have a strong influence on the strengthening of the feeling for the common origin. As Max Weber points out, it sometimes gives the national awareness the last and crucial thread of affiliation (Weber, 1930).

However, despite all this, both of these ethnical communities, as in many other similar cases, retained their own national identity. In the later history they were united in their fight against the fascistic regime. Consequently, some of them used to live for a long period of time in one same political system (the state with the name Social Federative Republic of Yugoslavia). They had been creating and living together in one communist totalitarian regime for long 50 years. However, after the fall of communism, they finally understood that they have different ethnical characteristics (different history, different language, different culture etc.). When the Republic of Macedonia was constituted (1991) the political élite and the common citizens had mutual considerations that they finally managed to create a state of the Macedonian people which has its own characteristics and differences from all of the rest of the Balkan's peoples (among which, from the Serbian, Montenegro, Bulgarian, Croatian etc.).

RELIGIOUS AND NATIONAL IDENTITY IN BALKAN REGION

Although both the religion and the nation are powerful forms of affiliation and identification, the religious feeling must become weaker in

favor of strengthening the national one. No one ever more answers the question: 'Who are you?' with 'I am an Orthodox / a Catholic / a Moslem / a Protestant'. Almost everyone gives the answer: 'I am a Macedonian / Serb / Croatian / Bulgarian / Albanian'. This leads us to the fact that during the past two centuries the situation about the personal identification has been changing thoroughly (Šušnjić, 1998).

In order to understand all this better, it might be interesting to present some features of the cultural characteristics on the Balkan region. Historically, the Balkan region where independent countries have been constituted has been still burdened by an authoritarian political culture. This marks all of the political and religious events and relations (probably because of the powerful and long-lasting domination of the foreign powers and empires, as the Turkish one for instance). After the fall of the communism, the people in these regions began to live in a time when there was a collision between the authoritarian political culture, on the one hand, and the democratic political culture on the other. The result of this epochal collision highly influenced, and still does, the way of how the religious and political collisions are going to run on. Pointing out the parallel existence of the elements of both the authoritative and the democratic political culture is of an exclusive importance for the genesis of these collisions. The regions of the former Yugoslav republics are very heterogeneous ones in ethical, religious and cultural sense (Ćebić, 1988). In all this variety, the religious element should not be underestimated since it has been deep-rooted and has its tradition and it divides the population in different groups. Namely, according to the tradition of all three religions from the former Yugoslav regions including the orthodoxy, as well, they should be based on the elements of the authoritative activity. All this has its influence upon the society in general. Considering the religious pluralism, I would refer to the definition of Ajlin Barker from the London Faculty of Economics. She invites us to pay attention to the differences between the religious varieties which testifies the existence of many different religions, as well as the pluralism which means: a relatively peaceful coexistence and cooperation of different religions (Barker, 2004).

The goal of this horizontal line on the cross in the Christianity, i.e. the religious dialogue is neither the creation of a certain single world religion as a syncretism of the various religions nor it is a simple endurance of one next to the others (in accordance to the principle 'separate but equal') which was a way for an excuse and "covering" of the racial segregation in USA until the

50's in the last century. And, nowadays, this is practiced in the Balkan countries where the religious freedom is interpreted as a simple existence of one next to the others, without a mutual dialogue and meetings, the excuse being most often that a meeting here has been most often a military one.

The church should not boast with the fact that nowadays statistically there are more people in the churches and the rest of the sacral buildings, that the rituals are more practiced, that scripture lessons have been implemented in the schools etc. We should always ask ourselves what kind of religiosity has been revived with the people since if once we used to have a seeming atheist nowadays we mainly have a seeming believer. Bogomilova points out the so called phenomenon "believing without belonging" and "belonging without believing", which is especially important for the past communist and statics societies. The phenomenon "belonging without believing" is especially present in our society because for many Orthodox Macedonians the religiosity is equal to practicing of the ritual without an essential knowledge of the Christianity. It often has some outer meaning without any broader inner sense (Bogomilova, 2005).

The clerical official persons on the Balkan should stand up for a real original religion and religiosity and to prevent it from its ideologization and befouling it with earthly interests. On the other hand, the scientists who deal with the religion should point out the mechanisms that enable such an ideologization as well as an ideologization of the social environment and the structures that have been cherished. It should be especially insisted on those religion features that are in a positive correlation to the principles of tolerance, pluralism and multiculturalism.

If, as a starting point, we take into consideration the conclusion that the tolerance is such a model of behavior that allows the validity of another principle, then we can list the below theses referring to the above mentioned topic. The tolerance means patience, bearing, allowed stepping back from the usual rule. Interpreted in a sociological manner, the tolerance is patience, bearing of the beliefs of the others, allowing for other principles to be valid, which are not our own and which still must be respected in the spirit of the civil freedom and the public opinion. In short, the tolerance means allowed stepping back from one's own beliefs. The attitude of the Orthodox religious organizations regarding this issue is as follows.

RELIGIOUS TOLERANCE IN R. MACEDONIA

At this point the key question arises: what is the religious tolerance like in the R. Macedonia after its independence? Aware that exists in a multicultural society the MOC (Macedonian Orthodox Church) has been always expressing a certain degree of practical tolerance. However, it is undisputable that MOC has been established as a national church (a church of the Macedonian people) and as such it has remained within its national frameworks. This, in some way, restricts its tolerance, but still it cannot be said that MOC does not manifest a practical religious tolerance. MOC has been as much tolerant as it was necessary in compliance with the time and the space within which it has existed and acted. As for the Islamic religious community, its tolerance has been restricted due to the enormous connection with the Albanian political parties no matter whether they are participants in the government or not. Because of its direct connection with the political elite there are lower or higher oscillations in the tolerance towards the Orthodox Christians. Consequently, the tolerance of the IRC (Islamic Religious Community) varies depending on the socio-political circumstances in the Macedonian society.

At this point, it should be very interesting to point out the role of the MOC and IRC during the conflict in R. Macedonia in the year of 2001. It is undisputable that both the religious and the political circles do not have enough courage for a thorough analysis of the causes, motivations and the consequences of that conflict. This can be done only by the scientific circles. The scientific analyses show that the 2001 year conflict does not have typical characteristics of a religious conflict. As in many other cases and circumstances the religious feelings were abused for political goals. The future analyses will show whether, at what extant and in what way have the religious feelings of the citizens of both the Christian and Islamic religion been abused.

Finally, we can conclude that the religious tolerance as a model of religious dialogue in R. Macedonia has the following characteristics:

- There is a practical tolerance
- There is no any dogmatic tolerance

- There is a dosing tolerance

- There is a declarative tolerance

- The religious tolerance is a condition for an expected entrance of R. Macedonia within the structures of EU and NATO.

- The religious tolerance has been directly related to the democratization of the Macedonian society (Matevski, 2005).

In this context, it will be interesting to answer the question whether MOC and IRC by means of their practical actions do settle down or, on the contrary, do they stir even more the ethnic issues and misunderstandings. Since they are separated from the government, they cannot be direct culprits for all of the interethnic problems in R. Macedonia. The government and the political parties that act in it are responsible for these issues. If it had been a matter of the structures of both the MOC and IRC then there would not have been ethnic conflicts in R. Macedonia. These conflicts are present because the religious communities have never been consulted. However, this does not make them free from any responsibility: if not for what they have said then, at least, for the things that they have never mentioned but which they should have. One can get an impression that the largest religious organizations in R. Macedonia do not have enough strength to begin to talk on their own religious language but, rather at the given socio-political moment they use the collective language of their own environment where the ethnocentrism becomes an ideology of the new time.

Best soil for introducing religious and ethnic tolerance is civic society. It is supra-national society in which basic measure is the citizenship. In the frames of this type of society basic human values become more general. Generalization of the values and norms goes towards the level of creation of universal human rights and values. With this, inherited ethnic rights and linked habits, moral and legal norms fall. Universal values and norms followed by human rights and freedoms are wider than the values of the special ethnic community. However, the system of norms and values has to be risen on universal level. As well as there is separation of the state from the church, also it is possible to separate citizenship from national feature.

„GLOBALIZATION OF UNDERSTANDING" IN BALKAN REGION

Now, we can discuss about the question: is national interests stronger then ecumenical consciousness? If we want to answer this question we should find some kind of balance between the views that Balkan region is flowery garden in which peace and good will of young people from different religions reign and next view that in our country reins the law of opposite and sometimes sharpened relations.

Basically, the countries in Balkan region carries the burden of its past and history. That's the destiny of small countries which want to be big, at least in the history. In these two heavenly kingdoms meet and mix: Christian and Muslims. Also it is place of crashing two big civilizations (Christian culture and Byzantium civilization, from one side, and Muslim culture and Islam civilization, on the other side). Shall we expect conflict of the civilizations, on this piece of ground, or multiculturalism, multiethnic living and the treasure of the differences will reign in the future (Huntington, 1996). Speaking about this we shouldn't forget that R. Macedonia carries the burden of previously mentioned issues. Macedonia is an area of religious, cultural, ethnic, social and ideological difference between Orthodox and Muslim believers and therefore it is not strange if misunderstandings, disputes and accidental conflicts are not only of religious character, but also from political ethnic, cultural, historical, ideological and psychological character.

Islam and Christianity are part of the Eastern faiths, but they do not exclude each other. Judaism, Christianity and Islam use different names for same God. Probably, that's because they want to show and proof their difference. But, also they allow believers of different religious to pray and confess in same Holly Temple. Believe it or not, problems appear when internal misunderstandings and conflicts occur inside these religious and ethnic communities. Due to economic, political, social and cultural reasons, problems and difficulties that cannot be solved inside the community do appear. In that moment as a kind of rule, they seek for the scapegoat. Who would that be? Certainly, in these cases, they are searching for the victim in someone from the members of ethnic community that is near them. In that way real reasons for social crises are successfully hidden and also dislocates the attention of its members who are really guilty and should be expelled and punished. Therefore, highly accepted maxim is the one that says that one, who

cannot converse, humanly with the believer of its own religion, would be even less able to do it with the member of another faith.

On this point, Durkheim's sociological thesis is pretty actual. Paraphrased it would be as follows: if inside certain social community there is negative, demolishing energy that can disintegrate this community, then, this negative energy is directed towards neighboring social community. In that case "my" community is free of disintegration and internal conflicts. In order to save own tribe, the best thing to do is to attack the neighboring one (Durkheim, 1995).

REFERENCES

Barker, A. (2004). *Novi Religiozni Pokreti*. Niš, Punta

Bogomilova, N. (2005). *Religion, Law and Politics in the Balkans in the End of 20th and the Beginning of 21st Century*. Sofia, Iztok-Zapad Publishing House

Durkheim, E. (1995). *The Elementary Forms of the Religious life.* New York, Free Press

Hamilton, M. (2001). *The Sociology of Religion.* Rutledge, an in print of the Taylor 7 Francis Group

Huntington, S. (1996). T*he Clash of Civilizations.* USA, Simon and Schuster

Ćebić, P. (1998). *Ecumenizam i verska tolerancija u Jugoslaviji.* Beograd, NIRO Mladost

McGuire, M. (2002). *Religion-The Social Context.* USA, Wadsworth Group

Matevski, Z. (2007). Religious dialogue and tolerance-theoretical and practical experiences of differences and similarities. *Religion and Politics,* Volume I (No.1), 43-57. Beograd: Centre for study of religion and religious tolerance

_____. 2005. Religiska tolerancija u multietnickoj i multikonfesionalnoj R. Makedoniji. Vo Zbornik: *Religija u multikulturnom drustvu.* Novi Sad: Filozofski fakultet

Solovjev, V. (1989). *Nation and Religion in Central Europe and the Western Balkans.* USA, University of Wisconsin

Stanovćić, P. (2003). *Politicke ideje i religija 1 i 2.* Beograd, Cigoja

Šusnjić, Đ. (1998). *Religija I i II*, Beograd, Čigoja

Weber, M. (1930). *The protestant ethic and the spirit of Capitalism.* London, Allen and Unwin

316.356.2-027.511

СЕМЕЈСТВОТО И СЕМЕЈНИТЕ ВРЕДНОСТИ ВО ГЛОБАЛНИОТ СВЕТ

Крсте Илиев, асс. м-р, Универзитет Гоце Делчев,

e-mail: krste.iliev@ugd.edu.mk

Наталија Поп Зариева, помл.асс. м-р, Универзитет Гоце Делчев,

e-mail: natalija.popzarieva@ugd.edu.mk

Апстракт

Прашањето дали има ерозија на семејните вредности во светот е комплексно и варира од еден до друг регион на светот. За истото да биде потемелно одговорено би се задржале само на земјите со таканаречена јудео - христијанска традиција (т.н. западна цивилизација). Овој труд нуди хронолошки преглед на карактеристиките на семејните вредности во овие земји, со осврт и споредба со сегашната ситуација во истите. Се осврнуваме на влијанието на црквата, религијата и библијата како столбови на кои почива јудео - христијанска традиција во овие земји. Исто така ќе се обидеме да дадеме одговор на прашањето дали, кога и како почнало намалувањето на влијанието на истите, и дали тоа постепено довело до ерозија на семејните/моралните вредности. Посебно ќе се осврнеме на влијанието од ренесансата, хуманизмот, романтизмот, индустријализацијата, Дарвиновата теорија за еволуцијата, модернизмот, новодобското и хипи движењето. Трудот нуди и анализа на двата доминантни политички системи на 20ти век во т.н. западна цивилизација, капитализмот и комунизмот, врз семејните вредности. Исто така нуди и осврт на тековните различни погледи на тоа што претставуваат денес семејните вредности од конзервативен и либерален светоглед. Истите погледи ќе бидат споредени со вековната традиција во овие земји, сето поддржано со настани, личности и морални поуки од библијата и од литературата од западната цивилизација коишто служеле/ служат како основа за тоа како би требало/ не би требало да

се однесуваат сегашните/идните генерации за зачувување на досегашните цивилизациски придобивки .

Клучни зборови: *семејни вредности, ерозија, западна цивилизација, конзерватизам, либерализам, Хуманизам, Романтизам, Новодопски движења*

Abstract

The issue of the existence of erosion of family values nowadays is a complex one and generally varies from one region in the world to another. In order to refer to it more profoundly we would focus on the countries with Judeo- Christian tradition, that is to say the Western civilization. This paper offers a chronological review of the characteristics of family values in these countries, with e reference to the contemporary situation. We involve a reflection on the influence of the church, religion and the bible, as the three pillars on which this tradition rests. We would also endeavor to find the answer as to whether and how the influence of the aforementioned factors started to diminish and whether it was the cause for the erosion of family/moral values. We specifically concentrate on the influence Renaissance, Humanism, the Romantic Movement, industrialization, Darwin's theory of evolution, Modernism, and movements like the New Age and the Hippie had on the moral values. The paper also introduces the impact on the two dominating political systems of 20th century on moral, and hence family values. The views will be based on morals from the bible and people and events from literature who represent the basis for what is considered allowed and not allowed behavior for the present day and future generations for the preservation of traditional civilization legacy.

Key words: *family values, erosion, Western civilization, Conservatism, Liberalism, Humanism, Romantic Movement, New Age movements*

Поимите „семејство“ и „семејни вредности“ се комплексни и со текот на времето се јавуваат многу различни сфаќања, толкувања и дефиниции. Една од поопштите дефиниции за семејни вредности ги карактеризира семејните вредности како традиционални и културни вредности пренесувани од генерација на генерација во рамките на семејството кои се однесуваат на семејната структура, функцијата, улогите во семејството, верувањата, ставовите и идеалите. Според окфордскиот речник семејните вредности се „вредности кои традиционално се учат и развиваат во семејството , како што се високи морални стандарди и дисциплина“. Според Њуман изразот семејни вредности прецизно укажува дека станува збор за „едно аморфно тело на ставови и институции поврзани со семејството, кои загрижените културни критичари веруваат дека мора да бидат заштитени од општествените сили кои ги поткопуваат, рушат и маргинализираат.“

Поимот христијански вредности се однесува на вредностите кои се промовираат во учењето на Христос и тие како основа ги имаат основните семејни вредности на кои се темели вредносниот систем на западната цивилизација. Тргнувајќи од Десетте божји заповеди, кои промовираат љубов, почит и покорност кон родителите; потоа верност во бракот "Whom God has joined together let no man put asunder"; работливост „He who tills his land will have plenty of food, But he who follows empty pursuits will have poverty in plenty“(Proverbs 28:19); искреност

> „Finally, brethren, whatsoever things are true, whatsoever things are honest, whatsoever things are just, whatsoever things are pure, whatsoever things are lovely, whatsoever things are of good report; if there be any virtue, and if there be any praise, think on these things.“

И многу други вредности кои поставуваат стандарди на морално однесување и живеење.

Во модерните западни демократии, најголемо културно влијание досега имаат библиските текстови, поради што денес во најновите дебати на запад за религијата и семејството, религиозните културни критичари и реформисти се фокусирани на вредностите втемелени во библиските текстови.

Според Стуарт А. Квин семејниот систем на старите Евреи „покажува исто време и контраст и сличности со нашиот“, забелешка која изгледа бледа и неуверлива, која ја надополнуваат со фактот дека „ние ја насочивме нашата грижа од проширеното кон потесното семејство“. И многу религиозни традиционалисти , христијани и евреи, го држат гледиштето дека постои културен континуитет во однос на централниот фокус кон семејството од времето на создавањето на Светото писмо до денес. Овој континуитет е доказ за истрајната и непроменливата суштина на учењето на Светото писмо за семејството. Религиозниот еврејски традиционалист Морис Лам тврди дека семејството е примарен извор на благослов на човештвото. Самите Евреи се наречени, според семејството на Јаков, *деџата* на Израел. Лам го контрастира фокусот на семејството од Светото писмо со недовербата кон семејните вредности потхранета од рационалистичките утопистички идеолози како Платон. Иако не може да не се забележи иронијата која се јавува овде затоа што Платон верувал во примарноста на проширеното семејство и советувал општествено политичката заедница да се сфати во поширока смисла како позначајно семејство од потесното семејство, и во оваа насока неговите сфаќања се совпаѓаат со библиското. Социологот Бенџамин Шлесингер се согласува со Лам во ставот дека „семејството секогаш заземало централно место во Јудаизмот како примарна општествено -религиска единица“, и исто така и фактот дека еврејскиот концепт за семеен живот бил главен фактор за опстанокот на Евреите.

Доцниот 18ти и раниот 19ти век претставуваат мост кој го поврзуваат времето на литературата на Реставрацијата и Викторијанскиот период, со уникатен белег на револуционерна промена, со други зборови Романтизам. Идеалите создадени во периодот на Просветителството имале големо влијание на прозата и поезијата од Романтизмот кога писателите, поетите, филозофите и нивната публика имале голема желба да преземат контрола над своите животи и сами да

ја определат својата судбина. Судирот на старите и новите идеологии создал турбулентна клима, главно во Англија и Франција кои минувале низ национална криза во тој период. Француската револуција и Регентската криза од 1788 и 1789 претставуваат регионален тренд за пад на монархијата, а промената на концептот на нацијата довел до хаос и деградација на општествените и културните норми. Меѓу останатото, 18ти век се поврзува со издигнувањето на „јавната сфера“, капиталистичка размена и печатената култура. Моделот на јавна сфера е спротивставен со „приватната сфера“, која се однесувала на автономијата на домашно ниво. Социолозите главно се согласуваат околу фактот дека во овој период роднинските врски- со крвна поврзаност или брак- биле нагласени низ општествената хиерархија. Новите сфаќања за семејството како динамична политичка и општествена единица станало значајно во овој период, и според Хауард, претставувањата на семејството во фикцијата нагласува два основни видови на современо семејство:

> [O]n the one hand, the reader/audience is propelled into a sympathetic
>
> relationship with the child victims of dysfunctional families; on the other, the
>
> reader/audience is urged to celebrate what Fielding often in his work refers to as
>
> the ‘family of love’ in its victory over the harshness of society.

Дела во кои се претставени деца- жртви на нефункционални семејства е една од доминантните претставувања во естетиката од овој период. Овие литературни интер-персонални интеракции се базираат на најмалата општествена област на интимна интеракција- семејството. Во оваа структура, Хаурад забележува извесен број архетипни шеми на однесување од страна на ликовите, како на пример кога детето или друг член од семејството го напушта потесното семејство со цел да бара можност за успех надвор од семејното опкружување. Како и да е, семејството сèуште е прикажано со тенденција да се одржи заедно.

Различните можности вклучуваат примери на татко кој се обидува да го наметне својот авторитет и контрола над децата, најчесто со закана дека ќе го загубат наследството, а со цел да го насочат однесувањето на децата во интерес на правилна финансиска иднина. Мајката е често прикажана како неспособна и покорна на волјата на својот маж. Често пати за мајката е важно да одржи чувство на надворешна смиреност пред јавноста, и едноставно го модерира немирот внатре за да не излезе надвор од контрола. А децата се соочуваат со вечниот проблем: постојано се во ривалство, барем за вниманието на од нивните родители ако не за нивната љубов, и за врвната награда- семејното наследство. Но, според Хауард „овие врски ја претставуваат само едната страна, нагласувајќи го авторитетот на родителот и покорноста на децата, а занемарувајќи го советот дека авторитетот треба да биде разумен и умерен, и дека љубовта треба да биде негов водич.“

Падот и деградацијата на семејните вредности во периодот на Романтизмот е директно поврзан со позицијата на религијата, која во овој период претставувала една од основните теми кои разгорувале бескрајна дебата. Овде неизбежно е да се спомне трактатот на Перси Шели *The Necessity of Atheism/Потребата за атеизам,* кој ги следи емпириските принципи на Просветителството дека не постои емпириски доказ за постоењето на Бог. Како што објаснува Елен Вилсон, просветителите како Волтер, Хјум, Спиноза, Декат и други, пред Шели „ промовирале наука и интелектуална размена наместо суеверие. Овој став бил сосема против организирана религија. Хјум на пример се застапувал за „систематска, скептична критика на филозофските основи на различните теолошки системи“. Шели ги развива и рафинира овие анти-теистички принципи во *Потребата од атеизам.* И религиозната перспектива на Вордсворт во *Ода* оди во иста насока, и покрај ретките моменти на христијански вокабулар, како „Heaven“ и „God“, повеќето критичари, меѓу кои и Лајонел Трилинг ги разбираат овие спомнувања фигуративно, и сметаат дека тие не придонесуваат кон значењето. Ова е сосема прифатливо ако се земат предвид другите негови дела како *Tintern Abbey*, каде тој природата ја опишува како „the anchor of my purest thoughts, the nurse, / the guide, the guardian of my heart, and soul / of all my moral being“.

Очигледна е врската на романтичарите со природата, која за нив претставува искуство кое му помага на човекот да создаде морани

вредности. Од ова следува дека секој ја доживува природата на различен и уникатен начин, и тоа би водело кон создавање на морални вредности кои се различни за секоја човечка единка. Неколку илјади старата традиција за основни морални вредности, наследени од Јудео-христијанското културно наследство кои се однесуваат и на семејството, се разнишани во периодот на Романтизмот.

Дарвиновото дело било стожерно за развојот на модерната биологија и еволуцијата, но исто време одиграло важна улога во дебатите за религијата во раниот 20ти век, и прераснало во контроверзната тема за создавањето-еволуцијата особено во САД.

Втората половина на 20от век, пак, се карактеризира со никнување на голем број религиозни и спиритуални движења, меѓу кои и Новодобското Движење. Како религиозно движење тоа се развило како продукт на Западната цивилизација во 1970те и е базирано на холистички поглед на космосот, со фокус на авторитетот на единката. Тоа вклучува елементи на политеизам, митологија, во комбинација со Гаја философијата , наречена според грчката божица на земјата, која понатаму се оди до појава на еко-феминистичката теологија на Розмари Рудер "Gaia and God: An Ecofeminist Theology of Earth Healing". Таа ги отфрла сите основни христијански принципи и ги оспорува традиционалните етички вредности, што непосредно влијае на ерозијата на семејните вредности во 21от век.

Ако просекот на разводи во доцниот 19ти век, се зголемил од 3% до 7%, за во 1930те тој нагло да достигне 16%, но најголем скок на процентот се забележува од 1970 до 1985 год. Од 33% на 50%. Ова можеби се должи на воведувањето на развод без ничија грешка во 70те кога за прв пат брачниот партнер можел да наведе како причина за барањето за развод непомирливи разлики, со што добивањето на развод станало многу полесно во однос на претходната традиција да се докаже постоење на прељуба или насилство во бракот. Но, одреден број студии спроведени од страна на Bowling Green State University упатуваат на недостатокот на поврзаност со религија како важен фактор кој придонесува за распаѓање на семејството. Според тврдењата, брачните парови кои практикуваат религија имаат помал степен на разводи од секуларното население.

Во однос на ситуацијата во Русија во 20-от век , во статијата "Men Have Forgotten God" – The Templeon Address (1983), Солженицин изјавил:

> "Пред половина век, кога уште бев дете, се сеќавам како слушнав едни постари луѓе, коишто ја објаснуваа причината за големите беди коишто ја зафатија Русија: "Луѓето го заборавија Господ; тоа причината за сè што ни се случи." Оттогаш посветив скоро педесет години на историјата на нашата револуција, прочитувајќи стотици книги, собирајќи стотици лични изјави, и издавајќи осум тома со цел чистење на руините што останаа од тој хаос. Но, ако денес некој ме праша да ја опишам што е можно посуштински главната причина за гибелната револуција која проголта шеесет милиони државјани на Русија, не би можел да одговорам поточно освен да повторам: "Луѓето го заборавија Господ; тоа е причината за сè што ни се случи."

Една од последиците е и следната констатација на Солженицин во *The Observer* (1974) „Во нашата држава лагата стана не само морална категорија но и столб на државата." Во статијата Поделен свет (A World Split Apart 1978) вака ја опишал кризата на западната цивилизација:

> „Ова значи дека грешката мора да е во изворот, во самата основа на современата мисла. Алудирам на сегашниот Западен светоглед кој преовладува, коишто се зародил во Ренесансата и придобил политички израз почнувајќи со Просветителството. Тој станал основа за политичка и социјална доктрина, а може да го наречеме рационален хуманизам или хуманистичка автономија: прогласената и практикувана автономија на човекот од било каква надредена сила. Таа може да се нарече и антропоцентризам, со човекот во центарот на се."

Според Солженицин, гледано од историска перспектива превратот настанат со Ренесансата и веројатно бил неизбежен. Средниот век се истрошил по природен пат, поради фактот што станал неиздржлива деспотска репресија врз физичката природа во полза на духовната. Но, подоцна сме се оддалечиле од духовната страна и смеприфатиле сè што е материјално, прекумерно и несоодветно. Хуманистичкиот начин на мислење не признавал постоење на вродено

зло во човекот, ниту повисока цел од достигнување на среќа на земјата. Тоа ја ставило Западната цивилизација на опасниот колосек кој води кон култ кон човекот и неговите материјални потреби.

Во однос на западниот материјализам, Солженицин истакнува дека сè освен материјални добра се оставени надвор од вниманието на државата како да човечкиот живот нема повисока цел. Материјализмот повторно ја вовел максимата на Протагора дека човекот е мерка за сè, но проблемот е во човековата природа: човек кој е несовршен , горделив, себичен, љубоморен, суетен итн. Според Солженицин, постои равенка каде збирот е прогресот базиран на антропоцентризмот и атеизмот. Низ вековите сме станале поискусни, но сме ја загубиле претставата за Возвишено Совршено Битие. Битието кое ни ги скротува нашите страсти нашата несовесност.

Солженицин исто така се осврнува на релативизмот кој постои на Запад, наведувајќи дека во Западната цивилизација, да се дискутира за зло и добро се сфаќа како шега Warning to the West (Words of Warning to the Western World 1974), со други зборови има недостиг на морални норми. Да се потсетиме дека Монтескје, кој уште во 18 век сведочи во своите белешки за Англија, дека споменувањето на Господ во Англија предизвикувало општа смеа.

Критикувајќи ги и Истокот и Западот, тој наоѓа заеднички именител за нивниот пад во атеизмот и во мобократијата. Така по однос на првото во интервју со Џосеф Пирс ќе истакне: "Недопрени од здивот на Господ, неограничени од човечката совест, и капитализмот и социјализмот се одвратни." Во обраќањето на Харвард, насловено Поделен свет (A World Split Apart 1978) пак ќе ја демаскира мобократијата.

> "Премногу се ослонувавме на политиката и социјалните реформи, кое не доведоа до лишување од нашето најценето нешто: нашиот духовен живот. На исток е погазен од партиската банда, на запад од економската. Ова е суштината на кризата: поделбата на светот не е толку ужасна колку сличноста на болеста која ги засега главните делови."

И покрај евидентниот пад на моралните вредности во почетокот на 20 век, како и сè понагласениот фокус кон материјалните добра, кое

пак индиректно влијае на она што е високо ценето во едно општество, сепак постои верба во враќањето на вербата во бракот како нешто свето и враќањето на човекот кон Бога. Социологот Пени Еџел во *Religion and Family in a Changing Society* позивно гледа на потребата од задржување семејниот идеал и негување на семејните вредности:

> „... although, socially normative family life has changed since the 1950s, especially for white, middle-class families, religious institutions are slow to let go of past family ideals. But, even more than this, the intact nuclear family is still seen as the ideal social unit. Across the political spectrum, there is a shared lament about the loss of this form of living. "

Потребна е вербата дека сепак овој свет со разнишани морални и семејни вредности наскоро да дојде до границата која ќе претставува свртување кон обратна насока и обратна тенденција кон враќање на традиционалното сфаќање за семејството.

References

'An Interview with Alexander Solzhenitsyn', St. Austin Review' vol. 2 no. 2 February, 2003 http://www.catholiceducation.org/en/culture/art/an-interview-with-alexander-solzhenitsyn.html

Burney F 1946, 'Evelina', J.M. Dent & Sons Ltd. London

Cruz, J. (2013). Marriage: More than a Century of Change(FP-13-13). National Center for Family & Marriage Research. Availble at: http://ncfmr.bgsu.edu/pdf/amily_profiles/

Edgell P, 'Religion and Family in a Changing Society', Princeton, Princeton University Available at http://press.princeton.edu/titles/8036.html

Holy Bible 1995, (Proverbs 28:19), New American Standard Bible, The Lockman Foundation.

Howard SK 2000, 'Introduction to Evelina', Orchard Park, Broadview Literary Texts

Newman J 2001, 'Family & Relationships', Greenwood Publishing Group, Santa Barbara, California

Ruether RR 1994, 'Ecofeminism – The Challenge to Theology Gaia and God: An Ecofeminist Theology of Earth Healing' Harper, San Francisco

Rusonis S 2011, 'The Ties That Bind: Family Dynamics in Romantic Period Literature' *Undergraduate Humanities Forum* 2010-2011

Schlesinger B 1971, 'The Jewish Family in Retrospect', ed The Jewish Family: A Survey and Annoteted Bibliography. Toronto. University of Toronto Press

Shelley PB 1813, 'The Necessity of Atheism' Availbale at : http://www.infidels.org/library/historical/percy_shelley/necessity_of_atheism.html

Solzhenitsyn A 1974, 'Words of Warning to the Western World', Washington DC Speech http://www.lib.ru/PROZA/SOLZHENICYN/s_word_engl.txt_with-big-pictures.html

Solzhenitsyn A 1978, Harvard University speech "A World Split Apart" http://www.americanrhetoric.com/speeches/alexandersolzhenitsynharvard.htm

Solzhenitsyn A 1983, 'Men Have Forgotten God' – The Templeon Address Available at: http://www.roca.org/OA/36/36h.htm

Solzhenitsyn A 29 December 1974, Interview with The Observer

Trilling L 1950, ’The Immortality Ode‟, The Liberal Imagination: Essays on Literature and Society, Garden City, Doubleday Anchor

Wordsworth W 1798, ‘Lines Written a few miles above Tintern Abbey, on revisiting the banks of the Wye during a tour’, Available at: http://www.poetryfoundation.org/poem/174796

Wordsworth W 1804, ‘Ode: Intimations of Immortality from Recollections of Early Childhood’ Available at http://www.bartleby.com/101/536.html

316.344.4.282-027.511

WEBER'S MODELS OF BUREAUCRACY IN THE AGE OF GLOBALIZATION

Strashko Stojanovski, Faculty of Law, Goce Delcev University, Shtip, Macedonia, e-mail: strasko.stojanovski@ugd.edu.mk

Jadranka Denkova, Faculty of Law, Goce Delcev University, Shtip, Macedonia, e-mail: jadranka.denkova@ugd.edu.mk

Petar Trajkov, Indipendant researcher, Strumica, Macedonia

e-mail: trajkovpetar@yahoo.com

Abstract

In this paper we make an effort to establish connection between Max Weber's models of bureaucracy and to apply the same in the context of the globalization. The theoretical bases of modern rational model of bureaucracy can be seen as one of the characteristics of global societies. Furthermore we analyze the function of international organizations as UN, World Bank, IMF etc. The example of European Union and its administrative capacities and structure are showing practical utilization of the model. This is very important in sense of generating model of bureaucratic settings which are connected with the bases produced by the theory of Max Weber. We assume that there is slide shift of the basic models toward new approach and perceptions. The discursive understanding of bureaucratic society offers alternative perspectives which include sociological, political and legal aspects integrated in synthetic approach. The future social developments and institutional bases of nation state are shaped intensively by globalization. In this sense state service is internationalized and boundaries reshaped.

Keywords: *Max Weber, bureaucracy, globalization, discourse, nation-state*

Contemporary movement of globalization as world process, as well the process of bureaucratization in front of the academic public opens the

possibility of dual positioning of their roles. There are some authors which are giving positive interpretations on bureaucracy, but also and those who toward the same have critical approach. There is similar perception and toward globalization. Yet, the ideal bureaucratic model created by Weber in his "Sociology of Understanding" enable us to understand and solve dualistic nature of both social phenomenon and to determine real course of social action.

Bureaucracy as a term often is used to mark mass administration, which is mediator between the particular citizens and political authorities. The new negative interpretation starts with De Gurney and the fisiocrates and, the liberal school of 19-th century. On this view also worked Rousseau, Hegel, Balzac, Marx, Trotsky, Gjilas and until many expected the critics by the Lefts, it came from the New right and conservatives.[1]

In his famous book *Economy and Society* in which there are fundamental analyses of the public administration system, Weber gives definition of bureaucracy as necessity and expression of progressive society.[2]

[1] Modern critics of bureaucracy by Olsen have two aspects. Hi makes distinction between the criticisms that public administration is not bureaucratic enough and that it is excessively bureaucratic. By the first "bureaucrats are not acting in accordance with the institution's ethos and codes of conduct. The staff is corrupt and unreliable, incompetent, inefficient, lazy, rigid and unresponsive, self-regarding, and uncontrollable. Administrators misuse their position and power. Laws are not executed in a competent and fair manner; the commands of superiors are not followed; and bureaucrats are not responsive to, or accountable to, elected political leaders or the constitution.

The second type of criticism is that rules are followed too slavishly or that public administration should be organized and staffed according to nonbureaucratic principles, administrators should act according to a different ethos and code of conduct, or there should not be public intervention at all. Complaints that a law is badly administered are then mixed with criticism of the content of the law and a principled opposition to the primacy of representative government". Yet, contemporary critics often includes both aspects (Olsen, 2005: 5, 6).

[2] For Visitchaichan Weber's model was more "hypothetical rather than a factual description of how most organization were structured. Therefore, it is also true that combinations of various organizational arrangements would appear in practice,

Rational authority becomes bureaucratic when faces complex administrative procedures (Đurić, 1964: 151). In this context he will notice: "*Bureaucratic administration represents fundamental domination through knowledge*".

According to Max Weber ideal bureaucratic model is related with the existence of structural submission in which the authorities are roughly determined with acts of mutual control. The involving persons are professionals who for certain material benefits are practicing professional activities, the working positions are not inherited, there is determinate working time, procedures of professional development, and there is procedure of keeping the records (Вебер, 1976: 58-60). Therefore for Weber "*The bureaucratic structure is everywhere a late product of development. The further base we trace our steps, the more typical is the absence of bureaucracy and officialdom in the structure of domination. Bureaucracy has a rational character: rules, means, ends, and matter-of-factness dominate its bearing. Everywhere its origin and its diffusion therefore had 'revolutionary' results*…" (Gerath, H.H. and C. Wright Mills (ed). 1958: 244). From here, the bureaucracy is the most revolutionary invention of the modern Western civilization.[3]

The ambivalent relation of Weber toward the bureaucracy is defined by the critics which he addresses, building the ideal types or models. In the essence, hi is determining the negative aspects of bureaucracy, going to the level of using the term depersonalizing bureaucracy. This is equally applicable to the modern world, even his work dates from the second decade of twentieth century. Moving one step further, Weber claims that the bureaucracy, which is to rationalized, can be threat for individual and personal

however, what Weber attempted to describe was one type of ideal organization for the purpose of theoretical analysis" (Visitchaichan, 2003: 132, 133).

[3] Yet, for Lane "bureaucracy as a mechanism for carrying out the policies of rulers has, historically speaking, never operated according to the Weberian ideal-type. Bureaucracies have been invaded by affective ties, tribal loyalties and opportunistic selfishness. 20th century research into the bureaucratic phenomenon has resulted in numerous findings that question the applicability of Weber's bureaucracy model. As a matter of fact, bureaucracies can support traditional domination, as within Chinese Empires or the Ottoman rulership. It may also figure prominently in charismatic rulership, as with The Third Reich or the Soviet State" (Lane, 2014: 7).

freedoms, threat which can lead to "*polar night of icy darkness*" and "*iron cage*" for the soul of the individuals.[4]

Bureaucratic organization, as technically superior comparing the other ideal types of authority is basic characteristic of the future systems of organization. But, greater rationalization makes bureaucratic system independent from the relations with the particular individuals in one society, and he becomes goal by itself, separated from those on which should serve. Developing parallel with the capitalism, goes in direction of concentration of the power in the hands of few individuals (Ташева, 1999: 327). Opposite from teleological view of Marx for creating of ideal society of equal classes, Weber is more pessimistic offering the possibility even in that ideal Marxist society, bureaucracy only to increase its power and domination. Dehumanizing aspects of bureaucratic society was (and is) one of the main characteristics of socialist societies, making "material equality" fluid, dispersive, non real and rightly utopistic. In this segment we can witness often dialectical expression of the rationalistic and romanticized aspects of the

[4] "…bureaucracy has been considered as just an instance of those typically modern arrangements (e.g. technology, commodification of social relations) that have partaken in the erosion of the solid bonds of gemeinschaft and the construction and diffusion of the impersonal geist of modern life. It has also been seen as a key means to the consolidation of the state and the dangers a strong central power harbours for civil society and individual liberties" (Kallinikos, 2006: 612).

Ritzer gives wider application of negative aspects of Weber's bureaucratic models. Furthermore hi will notice:

"Weber praised bureaucracies for their advantages over other mechanisms for discovering and implementing optimum means to ends, but at the same time he was painfully aware of the irrationalities of formally rational systems. Instead of being efficient systems, bureaucracies often become inefficient as the regulations that are used to make them rational degenerate into "red tape." Bureaucracies often become unpredictable as employees grow unclear about what they are supposed to do and clients do not get the services they expect. The emphasis on quantifiability often leads to large amounts of poor quality work. Anger at the nonhuman technologies that are replacing them often leads employees to undercut or sabotage the operation of these technologies. By then, bureaucracies have begun to lose control over their workers as well as their constituents, and what was designed to be a highly rational operation often ends up irrational and quite out of control." (Ritzer, 2007: 45).

modern society. Weber insist on interaction between rational human nature from one side, and the searching for the freedom from the other. Therefore, modern society has tendency to minimize the possibilities of personal choices, putting the individuals in the hands of bureaucratic machinery (Стојановски, 2014: 167-170).

Weber's ideal bureaucratic model gives us opportunity for easy access to preview and understanding of the phenomenon of globalization. First, there is the necessity of elaborating that the ideal model was not exclusively established only in the context of the particular nation-state, but in the context of the wider western society. This is certainly an important segment of his general, i.e. global approach, and therefore, on his works we can generate parallels to the present day modernity. Following this argument we can assume that the western civilization is equally attached to the modern bureaucratic models, but also and the globalization as a universal process, originated in the same West.[5]

Globalization, as well as bureaucracy, creates dual social perception, with the supporters and critics existing in the same time. Ideally seen, the globalization for pro-globalists, i.e. alter-globalization is natural phenomenon and process for integration of the planet in economic and political sense, with main goal of establishing universal values, i.e. universal justice.[6]

[5] The period in which Weber defined bureaucracy is the time of the **golden standard** and the liberalization of the twentieth century, which often is called The First Age of Globalization. According many thinkers and scholars, parallel to the glowing of industrialization in Europe, there is increasing of "The First Age of Globalization". In his contemporarily, Weber can locate the Golden standard which was accepted by few most significant states at the time. The "first age of globalization" starts its disintegration in few stages, beginning with The First World War and totally collapsed during the Depression and the Great economic crisis of the 1929.

The globalization in the age after World War Two was directed in many rounds of world trade negotiations, primarily regarding general agreements of taxation, which leads toward limitation of the "free trade" barriers. With the goal of being mediator in world trade conflicts, the most significant example is the Uruguayan round which lead to formation of The World Trade Organization (WTO).

[6] According to the supporters of globalization in the first stage, which was marked orientated, should end with the stage of building global political institutions which should represent the will of "the world citizen". Pro-globalists are not offering single

Therefore, in this frame of argumentation we can raise the question of the type of dominating globalization, and its concrete definition between the pejorative and affirmative qualifications by which we can scale it and produce measurable values.

In some views, the world is in process of "Corporative Globalization" dominates with larger conflicts, including the military ones. The term Alter-globalism originates from the logo "Better World is possible…" (Hinkelammert, Franz Jozef and Ulrich Durchov. 2004). According to this view, the threat from the corporative globalization, produced by neoliberal ideas, presents extreme expression of capitalism, even more rigid than the imperialism as we know it. Alter-globalists determine the corporative globalization as an effort for world ruling and domination, by the powerful corporations and companies with big amount of financial power, to influence and dominate world politics, participated in changing particular governments, with final goal of transforming the planet in profitable, exploited zone in which the profit as a highest value of globalization is limited to certain goals, diminishing the interests of the majority of the population in its even basic existence. Noticeably, the alter-globalists are different from the international workers movements, mainly because they do not oppose the capitalism and the free markets.

Logically, the globalization has need from adequate bureaucracy, i.e. public administration mechanism. But, corporatism creates bureaucracy which is less directed toward social and essential needs of the citizens, including the national interests, creating more of a kind of depersonalizing management of the authorities from alienated center of social hierarchy, primary focused on the economic interests of so called Global corporation.[7] Therefore, this does not present authentic bureaucracy in service of the citizens, for which dreams

unified ideology which should orientated this will, and according to those views, the globalizing process should be free choice of the citizens accomplished through democracy.

[7] "Bureaucratic structure goes hand by hand with concentration of material goods in the hands of the masters. This is happening on wary famous way in the capitalistic companies, in which she (bureaucracy) finds its significant characteristics… (Вебер, 1976: 78).

Weber, but makes the citizens to serve her. We believe Weber has defined the negative relations toward bureaucracy. He offered real warning![8]

From the moment when based on economical-political influence of the corporative spirit, bureaucracy will be put in service of the profit, from that moment ends and her positive role and she is transformed into oppressor.[9] In fact, if we go step further, we can notice that for corporate globalization bureaucracy represents guardian of the system, with possibility to gain more importance even from legislative authority, i.e. the politicians. Namely, politicians are category submitted to confirmation of given legitimacy and can be changed, but public servants of the administration, i.e. bureaucracy has relatively more everlasting dimension.

Historical background in in which Weber was living, gives one of the assumptions for his positive model of ideal bureaucracy, as universal model which, if implemented, will become advocate of the positive character of globalization. Globalization as a process can find supportive motives in Weber's depersonalizing bureaucracy, in which professionals with moral and humane integrity will be primary involved. The alternative of corporatism is deeply humanistic and progressive. Instead of primary role to be addressed toward material gaining and profit, the citizen ant its individual needs can additionally be in favor of the collective solidarity and priorities. In the global

[8] The Power of fully developed bureaucracy is always very big, and in normal circumstances dominated…This power of professional experts every bureaucracy tries to increase on the way as *keeper of secrecy* of its knowledge and intentions. Bureaucratic authority by its tendency is always authority which excludes the public. She keep a secret its knowledge and work from the critics as more possible that is…(Ibidem, 87).

[9] "Two key legalinstitutional arrangements have emerged and became consolidated in the course of industrial capitalism, i.e. those of property rights and the employment contract, providing gradually a polyvalent framework of laws, rules and regulations decreeing the operations of private businesses. The corporation is thus a variant of the bureaucratic form of organization. Rather than reflecting solely the functional requirements associated with the efficient production of goods and services, the structural morphology of corporations (i.e. hierarchy, role differentiation, standard operating procedures) and the modes by which businesses in general operate are significantly shaped by the complex institutional environment in which the making of profit must be pursued" (Kallinikos, 2006: 619).

context, the only function of bureaucracy is related with exclusive service of the citizens' demands, and based on universal principles for protection of basic of human rights and values. Alter-globalization[10] does not necessarily pretend toward one planetary center of power, but toward unification of "the human kind" based on the positive experiences from his heritage and history. Therefore, she does not offer one type of uniform bureaucracy for the all planet, but leaves opportunities societies to structure public administration by their own needs, traditions, and demands, limited not to jeopardize humanities universal values.

Conclusion

Weber's ideal type of bureaucracy is related with rational authority of professional administrative servicemen, which are defined through professional status and qualifications. Through twentieth century this produced many debates in which bureaucracy was seen through positive interpretation, but also, and through critical approach. Dehumanizing potential of overextended bureaucracy refers to all political systems. On the same ground globalization has its supporters and critics. New globalizing trends impose need for new type of professional bureaucracy, which decline from the Weber's basic models. Therefore, Alter-globalization makes shift in orthodox approaches toward globalization, mainly in perception that there is no need for one center of dominating power, but toward unification of "the human kind" based on the positive experiences from his heritage and history.

References

Вебер, Макс. (1976). Привреда и Друштво. Београд: Просвета.

Gerath, H.H. and C. Wright Mills (ed). (1958). From Max Weber, Essays in Sociology. New York- Oxford University Press: A Galaxy Book.

[10] More on Alter-globalization, see Pleyers, G. (2010) *Alter-globalization: Becoming Actors in the Global Age*, Cambridge: Polity Press.

Hinkelammert, Franz Jozef and Ulrich Durchov. (2004). Property of people, Not for profit: Alternatives to the global tyranny of the Capital. Progresiio.

Kallinikos, Jannis. (2006). The institution of bureaucracy: administration, pluralism, democracy. In Economy and Society Volume 35 Number 4 November 2006: Taylor & Francis.

Lane, Jan-Erik. (2014). Globalisation, Civilisations and Capitalism. In International Journal of Humanities Social Sciences and Education (IJHSSE) Volume 1, Issue 1, January 2014, PP 1-11 www.arcjournals.org

Olsen, Johan P. (2005). Maybe It Is Time to Rediscover Bureaucracy. In, Journal of Public Administration Research and Theory, Vol. 16., doi:10.1093/jopart/mui027.

Pleyers, G. (2010) Alter-globalization: Becoming Actors in the Global Age, Cambridge: Polity Press.

Ritzer, George. (2007). The Weberian Theory of Rationalization and the McDonaldization of Contemporary Society. In Clasical Sociological Theory. See. http://www.caledonianblogs.net/tech2/files/2011/05/16567_Chapter_2.pdf. Downloaded 27. 10. 2014.

Стојановски, С. (2014). Веберовата теорија за власта: Типови на легитимна власт. Во Годишен зборник на Правен факултет. Штип: Универзитет „Гоце Делчев“.

Ташева, М. (1999). Социолошки теории. Скопје: Филозофски факултет.

Visitchaichan, S. (2003). Revisiting Weber's Theory of Bureaucracy and its Usefulness for Analyzing Organizational Structures and Issues. In Thai Journal of Public Administration. Volume 2. No 2: GSPA-NIDA.

Đurić, Mihailo. (1964). Sociologija Maksa Vebera. Zagreb: Matica Hrvatska.

Center for Legal and Political Research, Faculty of Law, Goce Delcev University, Shtip, Republic of Macedonia